

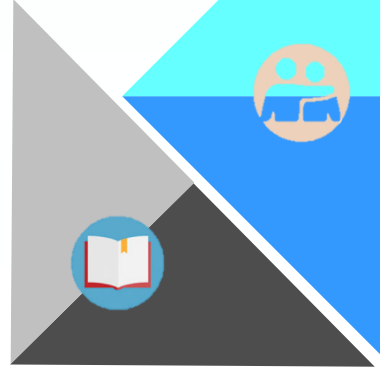
INSAC Advances in Social and Education Sciences

insac

Editör
Doç. Dr. Mehmet Dalkılıç

Yazarlar

- Chapter 1: İlkay Demiralay, Tülay Demiralay, Özdemir Yavaş,
Chapter 2: İbrahim Yorgun,
Chapter 3: Murat Karataş,
Chapter 4: Özlem Sökmen Gürçam,
Chapter 5: Elif Şenel,
Chapter 6: Hamdi Korkman, Gökçe Uluişik,
Chapter 7: Kamile Öner, Birgül Özkan,
Chapter 8: Niyazi Gümüş,
Chapter 9: Seçkin Gönen, Özben Yurtlu,
Chapter 10: Ülhak Çimen, Yaşar Öztürk,
Chapter 11: Gözde Ersezer, Abdulkadir Gümüş,
Chapter 12: Özay Soslu,
Chapter 13: Gülay Tamer,
Chapter 14: Ayşegül Ayyıldız, Osman Ferda Beytekin,
Chapter 15: Sabiha Sevinç Altaş,
Chapter 16: Yasin Keçicioğlu, Selma Güleç,
Chapter 17: M. Serhat Öztürk,
Chapter 18: Berna Hepbilgin,
Chapter 19: İsmail Kılıç, Özkan Gürbüz

INSAC Advances in Social and Education Sciences

Editör
Doç. Dr. Mehmet Dalkılıç

INSAC Advances in Social and Education Sciences

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Mayıs 2021

Yayıncı Sertifika No: 16122

ISBN: 978-625-7680-70-7

© **Duvar Yayınları**

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvaryayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

Baskı ve Cilt: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Ve Tic. Ltd.

İstanbul Cad. İstanbullu Çarşısı No:48/48-49

İskitler 06070 Ankara

Tel: 0 312 341 36 67

Sertifika No:47865

INSAC Advances in Social and Education Sciences

Editör
Mehmet Dalkılıç

Yazarlar

Chapter 1: İlkay Demiralay, Tülay Demiralay, Özdemir Yavaş,

Chapter 2: İbrahim Yorgun,

Chapter 3: Murat Karataş,

Chapter 4: Özlem Sökmen Gürçam,

Chapter 5: Elif Şenel,

Chapter 6: Hamdi Korkman, Gökçe Uluişık,

Chapter 7: Kamile Öner, Birgül Özkan,

Chapter 8: Niyazi Gümüş,

Chapter 9: Seçkin Gönen, Özben Yurtlu,

Chapter 10: Ülhak Çimen, Yaşar Öztürk,

Chapter 11: Gözde Ersezer, Abdulkadir Gümüş,

Chapter 12: Özay Soslu,

Chapter 13: Gülay Tamer,

Chapter 14: Ayşegül Ayyıldız, Osman Ferda Beytekin,

Chapter 15: Sabiha Sevinç Altaş,

Chapter 16: Yasin Keçicioğlu, Selma Güleç,

Chapter 17: M. Serhat Öztürk,

Chapter 18: Berna Hepbilgin,

Chapter 19: İsmail Kılıç, Özkan Gürbüz

İletişim ve Çalışma Gönderim e-mail adresi:
insackongre@gmail.com

Editörün Notu

Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluğu yazarlara aittir.

ISBN: 978-625-7680-70-7

Contents

Yazarlar	5
Editörün Notu	6
Contents.....	7
Chapter 1	15
The Regulatory Role of the Digital Skills of the Population on the Impact of Information and Communication Technologies Adoption Level on the Perception of Entrepreneurial Opportunities in Countries (İlkay Demiralay, Tülay Demiralay, Özdemir Yavaş).....	15
1. Introduction	17
2. The Literature Review	18
3. Concepts That Take Place in the Research.....	20
3.1. Adoption with Information and Communication Technologies.....	20
3.2. Concept of Digital Skills	22
3.3. Perceived Opportunities	23
3.4. Relationships among Adoption Level of ICT, Digital Skills and Perception of Entrepreneurship Opportunity.....	25
4. Method of Research.....	27
4.1. Research Model, Data and Method	27
4.2. Analysis and Findings	29
5. Conclusion and Recommendations	31
References	32
Chapter 2	37
The Evolution of Crisis Term in Recent History and Its Propositions for the University Administrators When Covid-19 is Prevalent (İbrahim Yorgun) ..	37
Introduction	39
1. Rationale of the Study	40
2. Evaluation of Crisis Term in Recent History and Literature Review	41
3. An Efficient University Leadership under the Covid-19 Crisis	43
4. Differentiation Mechanisms under the Pandemic	46
5. Implications for the Future and Conclusion	47
6. References	48
Chapter 3	51
27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte İsmet İnönü'nün Kayseri Ziyareti ve Çıkan Olaylar (Murat Karataş).....	51
1. Giriş	53
2. Kayseri Olayları.....	57
2.1. Yeşilhisar Olayları	58
3. Himmetdede ve İncesu Olayları	59
4. Kayseri Olaylarının Basına ve TBMM'ye Yansımaları.....	61

5. Yassıada Mahkemesinde Kayseri Olaylarının Görülmesi.....	64
6. Sonuç	66
7. Kaynaklar	68
Chapter 4	75
Özbekistan Dış Ticareti ve Türkiye - Özbekistan Arasındaki Ticari İlişkinin Durumu (Özlem Sökmen Gürçam).....	75
1. Giriş	77
2. Özbekistan Dış Ticareti	77
3. Türkiye – Özbekistan Ticari İlişkileri	84
4. Sonuç ve Öneriler	86
5. Kaynakça	87
Chapter 5	89
Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm (Elif Şenel).....	89
1. Giriş	91
2. Boş Zaman ve Rekreasyon	92
2.1. Rekreasyon Çeşitleri ve Özellikleri	94
2.2. Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan İhtiyacın Nedenleri.....	96
3. Rekreasyon ve Turizm.....	98
4. Sonuç	100
5. Kaynakça	101
Chapter 6	105
Engellilerin Karşılaştığı Psikolojik Sorunlar (Hamdi Korkman, Gökçe Uluşık).....	105
Özet.....	107
Giriş	107
Engelin “Doğası” ve Olası Psikolojik Etkileri	109
Yaşamı Tehdit Eden Kronik Hastalığın Olası Psikolojik Etkileri	111
Sahip Olunan Sosyal Çevre ve Bu Çevrenin Sağladığı İmkanlara Bağımlı Olası Psikolojik Etkiler	113
Psikiyatrik Bozukluklar ve Engellilik	115
Rehabilitasyon Modelleri ve Rehabilitasyon Uzmanlarına Öneriler.....	115
Sonuç ve Öneriler	117
Kaynakça	119
Chapter 7	123
Hemşirelik Öğrencileri ve Yeni Mezun Hemşirelerde Stres ve Yaygınlığı (Kamile Öner, Birgül Özkan).....	123
1. Giriş	125
2. Stres ve Strese Yanıt.....	126
3. Hemşirelik Öğrencileri ve Stres	127
4. Yeni Mezun Hemşireler ve Stres.....	128
Kaynaklar	130
Chapter 8	135

Terörün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Yoksulluğa Etkisi (Niyazi Gümüş)	135
1. Giriş	137
2. Yoksulluk ve Teröre Kavramsal Bakış	137
3. Türkiye’de Terörün Tarihçesi	140
4. Yoksulluk Terör İlişkisi Literatür Taraması	140
5. Terörün Bölge Halkına Etkileri	143
5.1. Tarım Ve Hayvancılık Üzerine Etkileri	143
5.2. Terör Ve Göç	144
5.3. Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk ve Terörün Bölgesel Yoksulluğa Etkisi	146
5.4. Terörün Eğitim Üzerine Etkileri	149
5.5. Yatırım Ve İstihdam Üzerinde Etkileri	151
5.6. Terörün Turizm Sektörüne Etkileri	151
6. Sonuç	152
7. Kaynakça	152
Chapter 9	157
İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinliğinin ve Verimliliğinin Sağlanmasında Kullanılan Bir Yöntem: Çevik Denetim (Seçkin Gönen, Özben Yurtlu)	157
Giriş	159
1. Bağımsız Denetim Kavramı	159
1.1. Bağımsız Denetimin Tanımı ve Önemi	159
1.2. Bağımsız Denetim Süreci	160
2. İç Denetim Kavramı	162
2.1. İç Denetimin Tanımı ve Önemi	162
2.2. Bağımsız Denetim-İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi	164
3.Çevik Denetim Kavramı	166
3.1. Çeviklik Kavramı	166
3.2. Çevik Denetim	168
Sonuç	171
Kaynakça	173
Chapter 10	177
Kapitalizmin Eleştirisini Sinema Filmleri Üzerinden Okumak: Şampiyonlar Filmi Örneği (Ülhak Çimen, Yaşar Öztürk).....	177
Giriş	179
1. Tüketim Toplumlarında Ötekileştirilen Bireyler	180
1.1 Tüketim Kısılcısındaki Hedonik Birey	183
1.2.Modernleşmenin Diyalektiği	184
2.Çalışmanın Önemi ve Amacı	185
2.1 Çalışmanın Yöntemi	185
2.2 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	186
3-Şampiyonlar Filmi	186
3-1 Filmin Künyesi	186
3-2 Filmdeki Söylemlerin Analizi	186
Sonuç	189

Kaynaklar	190
Chapter 11	193
Kadın Girişimciliği ve Karşılaşılan Sorunlar (Gözde Ersezer, Abdulkadir Gümüş)	193
1. Girişimcilik	195
1.1 Girişimciliğin Tanımı	195
1.2. Girişimciliğin Önemi	196
2. Girişimci ve Kadın Girişimciler	197
2.1.Girişimci	197
2.2. Kadın Girişimciler	197
2.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri	200
2.4. Kadın Girişimci Tipolojisi	201
2.4.1. Goffee ve Scase'e Göre Kadın Girişimci Tipolojisi	201
2.4.2. Moore'a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi	202
2.4.3. Carter ve Cannon'a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi	202
2.4.4. Nielsen ve Kjeldsen'in Kadın Girişimci Tipolojisi	203
2.4.5. Welter'in Kadın Girişimci Tipolojisi	204
2.4.6. Kumar'a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi	204
2.5. Kadın Girişimciliğinin Önemi	205
2.6. Kadınları Girişimci Olmaya İten Faktörler	206
2.7.1. İtici Faktörler	206
2.7.2. Çekici Faktörler	207
3. Kadın Girişimcilerin Temel Sorunları	208
Sonuç	212
Kaynakça	213
Chapter 12	215
Fen Bilimleri Öğretiminde Bilimin Doğası (Özay Soslu).....	215
1. Bilim Nedir?	217
1.1. Bilimin Tanımı	217
1.2. Bilimi Niteleyen Özellikler	217
●Bilim olgusaldır.....	217
●Bilim mantıksaldır.....	218
●Bilim neseldir	218
●Bilim eleştireldir.....	218
●Bilim genelleyicidir.....	218
●Bilim seçicidir	219
●Bilim ilerleyicidir	219
●Bilim evrenseldir	219
1.3. Bilimi Oluşturan Öğeler	219
1.3.1. Bilgi	219
Bilgi türleri	220
●Gündelik Bilgi.....	220
●Dinsel Bilgi	220
●Sanat Bilgisi	220

●Felsefi Bilgi	220
●Teknik Bilgi	220
●Bilimsel Bilgi	220
1.3.2 .Bilimsel süreç becerileri	221
1.3.3. Bilimin doğası	221
Bilimin Doğasında Bilimsel Bilgi	222
●Bilimsel bilginin değişilebilir doğası	222
●Bilimsel bilgi deney ve gözlemlerden elde edilmiş delillere dayanır	222
●Öznellik	223
●Bilimsel bilginin yaratıcı doğası	223
●Bilimsel bilginin sosyal ve kültürel yapısı	223
●Gözlemler, çıkarımlar ve bilimde teorik başlıklar	223
●Bilimsel teoriler ve kanunlar	224
2. Bilim-Fen Bilimleri İlişkisi	224
2.1. MEB Fen ve Teknoloji Öğretim Programı (2005)	224
2.2. MEB Fen ve Teknoloji Öğretim Programı (2013)	226
2.3. MEB Fen Bilimleri Öğretim Programı (2017)	227
2.4. Fen Okuryazarlığı	228
2.4.1. Fen Okuryazarı Bireylerin özellikleri	228
2.5. Bilimin Doğasının Fen Eğitimindeki Rolü	229
2.6. Bilimin Doğasının Öğretimi	229
2.6.1. Bilimin Doğasını Neden Öğretiyoruz?	229
2.6.2. Bilimin doğası nasıl öğretiliyor?	230
2.6.2.1. Dolaylı Yaklaşım	230
2.6.2.2. Tarihsel Yaklaşım	231
2.6.2.3. Doğrudan-Yansıtıcı Yaklaşım	231
3. Kaynakça	232
Chapter 13	237
Sağlık Çalışanlarında Stres Düzeyi ve Performans Arasındaki İlişkide Kişilik Tiplerinin Rolü (Gülay Tamer).....	237
1. Giriş	239
2. Literatür İnceleme	241
2.1. Stresin Sağlık Çalışanlar Açısından Önemi	242
2.2. Stresin Sağlık Kurumları açısından önemi	243
2.3. Sağlık Çalışanlarının Kişisel Stres Kaynakları	244
2.4.Çalışanın Bilgi, Beceri ve Yeteneklerinin Yetersizliği	245
3. Karma Tipi Kişilik Özellikleri.....	245
3.1. Yaşam ve kariyer değişikliği	246
3.2. Rol belirsizliği	246
3.3. Ailevi sorunlar	246
3.4.Çalışanın Kaygı Ve Heyecan Düzeyi	246
4. Sağlık Çalışanlarında Stres Düzeyi Ve Performans Arasındaki İlişki	247
4.1.İş Performansı Ve Kişilik Yapısı	247
Sonuç ve Öneriler	248

Kaynaklar	249
Chapter 14	253
Öğretmen Adaylarının Narsisizm ve Otantiklik Düzeyleri (Ayşegül Ayyıldız, Osman Ferda Beytekin).....	253
1. Giriş	255
2. Yöntem	256
2.1. Araştırmanın Modeli	256
2.2. Evren ve Örneklem.....	256
2.3. Veri Toplama Araçları.....	257
2.4. Verilerin Analizi	257
3. Bulgular	257
4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler	259
5. Referanslar.....	260
Chapter 15	265
Y Kuşağı ve Beklentileri (Sabiha Sevinç Altaş)	265
1. Giriş	267
2. Kuşak Kavramı	267
2.1. Kuşak Sınıflandırmaları	269
2.1.1. Sessiz Kuşak (Silent Generation)	270
2.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers).....	272
2.1.3. X Kuşağı	273
2.1.4. Y Kuşağı	275
2.1.5. Z Kuşağı	277
2.1.6. Türkiye'de Kuşaklar	278
3. Y Kuşağı	278
3.1. Y Kuşağının Temel Özellikleri	278
3.2. Y Kuşağının Diğer Kuşaklardan Farklılıkları	280
3.3. Y Kuşağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	282
4. Y Kuşağının Beklentileri	285
4.1. Y Kuşağının İş Yaşamı ve Kariyer İle İlgili Beklentileri	285
4.2. Y Kuşağının Ebeveyn Beklentileri	287
4.3. Y Kuşağının Liderlik Beklentileri	287
5. Sonuç	288
Kaynakça	289
Chapter 16	295
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yasin Keçicioğlu, Selma Güleç).....	295
1. Giriş	297
2. Araştırma Modeli.....	299
2.1 Evren ve örneklem	299
2.2 Veri toplama araçları	299
2.3 Verilerin toplanması ve çözümlenmesi	300
3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular	300

3.1 Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyine yönelik bulgular	303
4. Tartışma Sonuç ve Öneriler	306
5. Kaynakça	307
Chapter 17	309
A Study of Youth in Civil and Political Participation (M. Serhat Öztürk) ..	309
1. Introduction	311
2. The Purpose and Importance of the Research	314
3. Design and methods	315
3.1. Data collection and sample	315
3.2. Sampling Method and Sampling Selection	315
3.3. Measurement	315
3.4. Application of the Questionnaire.....	316
3.5. Data analysis.....	316
3.6. Ethical consideration	316
4. Findings	317
5. Discussion and Conclusion.....	319
6. References	323
Chapter 18	327
Kazdağı Ağaç Topluluklarının Coğrafi Dağılışına Yönelik Bir Mekansal Analiz (Berna Hepbilgin)	327
1. Giriş	329
2. Saf Yayıllı Egemen Ağaç Topluluklarına Yönelik Mekânsal Analiz.....	331
3. Sonuç	340
4. Referanslar.....	341
Chapter 19	343
Science Teaching with Scientific Scenario Method (İsmail Kılıç, Özkan Gürbüz)	343
1. Introduction	345
2. Educational Game	346
2.1 Role Playing Technique	348
2.2.Creative Drama Technique	349
2.3. Card Games	351
2.4 Riddle, Puzzle and Nursery Rhyme.....	351
2.5 Competitions.....	352
2.6. Writing Scientific Story.....	352
2.7. Scientific Scenario Writing	352
4. References	358

The Regulatory Role of the Digital Skills of the Population on the Impact of Information and Communication Technologies Adoption Level on the Perception of Entrepreneurial Opportunities in Countries*

Lecturer İlkey Demiralay¹, Assoc. Dr. Tülay Demiralay², Lecturer
Özdemir Yavaş³

¹Trakya University, Tunca Vocational College,
E-mail: ilkaydemiralay@trakya.edu.tr

²Trakya University, Kesan Yusuf Capraz School of Applied Sciences,
E-mail: tulaydemiralay@trakya.edu.tr

³Trakya University, Uzunkopru Vocational College,
E-mail: ozdemiryavas@trakya.edu.tr

* The first version of this study, as full text, was included in the Proceedings Book of the 4th International Entrepreneurship, Employment and Career Congress held in Bodrum/Turkey on October 17-20, 2019.

1. Introduction

In today's world, efficient use of information and communication technologies has become significant, where GSM technologies passed from 4G to 5G and enhancing strategies of market share of international technology companies have become international trade policy of governments that govern countries.

By taking advantage of opportunities that tools of information and communication technologies offered in the national and international activities, consumers, companies, NGO's and state governance aim to provide a competitive advantage.

The success of related parties depends on technological infrastructure of countries and digital skills of users. While information and communication technologies provide entrepreneurship opportunities as tool, system, and application on their own and at the time make an important contribution to the increase of entrepreneurship with the information flow, e-trade, and software support on its own.

An aim of this study is to determine if population has regulatory (moderator) roles of digital skills or not in the impact of adoption level of information and communication technologies (ICT) in countries on perception of entrepreneurship opportunities.

In accordance with this purpose, in the second part of the study literature review, in the third part relations among adoption of information and

communication technologies with concepts that take place in the research, digital skills and perceived opportunities are examined. In the fourth part, research method, analyzes, and findings are presented while the fifth part analyses result evaluation in the frame of these findings.

2. The Literature Review

In the study, Güney and Mutlu (2008) have analysed effects of information technologies on entrepreneurship, which is easy and low cost in providing intrabusiness and nonoperating income, and they stressed that information technologies have an importance in every stage of entrepreneurship and they also have a great potential in providing information.

Mathew (2010) in his study on the importance of using ICT and removing barriers in the usage of ICT by identifying in women entrepreneurship activities in Arabic countries, it was stated that the use of ICT tool and techniques will help to develop activities, which will be taken into consideration in the business world of women and in the society.

In order to research effect of information and communication technologies in the entrepreneurship, Dangoloni (2011) conducted a study on 200 people in Iran and has reached the conclusion that ICT significantly increases the rate of business with providing easy access to business information, making easy access to workplace and e-marketing. According to these results, ICT has important effects on entrepreneurship.

Aldrich (2014) has examined effects of technological and institutional factors with all lines on small-scaled entrepreneurship activities of internet transformation. In the result of research, by making way for democratization of technological infrastructures, and entrepreneurship he has asserted that it is possible to take part in the process of entrepreneurship for many people from every walk of life.

In the research that Kotnik and Stritar (2015) realized by using data between 2004 and 2010 years of 26 industries in Slovenia have examined relationship between the use of ICT and new business starts and they have determined new business starts that are higher in the sectors where ICT is used more is such as to support state policies.

According to the results of research, that Ibrahim et al. (2016) have carried out with the aim of determining the factors that affects the use of information and communication technology for business development on 400 staffs of 43 agricultural based SMEs in Malaysia, managerial creativity and

innovativeness with performance expectation clarify 77.761% of factors in the use of ICT.

Park (2017) conducted a research in South Korea with the aim of observing effects of elements of entrepreneurship on 147 people on entrepreneurship intent. In this research, it was determined that proactivity, leadership and social networks, which are accepted as the elements of entrepreneurship, have a positive effect on entrepreneurship but the tendency of innovation does not have a positive effect. It has reached the conclusion that the most important factor, which affects entrepreneurship intent, is social networks.

Nambisan (2017) in his study of literature where he investigated development and enrichment of existing entrepreneurship theories of digital technologies queried digital entrepreneurship that is the intersection point of digital technologies and entrepreneurship. An important finding of the study is in the way that digital infrastructures support entrepreneurship activities.

Mukamanzi and Ndikubwimana (2018) conducted study on 50 senior, 50 mid-level managers and 150 medium- level workers, who work in SMEs in Rwanda with the aim of analysing the factors that affect the adoption and use of ICT by SMEs. In this study, they have determined that perceived benefits and state support with ICT information and skills are important elements in the adoption of ICT. According to the research result, perceived benefits have a strong positive effect on the intention of ICT information and skills, state support and adoption of ICT. Although perceived costs, which are the other variables, have positive effect and external pressures have negative effect, ICT does not have a direct effect on adoption.

Information and communication technologies take place in the literature and examined in the study related to the subject of research. General conclusion can be reached that ICT leads to cheaper, faster and easier access to information and communication, as well as positive effects on entrepreneurship (Güney and Mutlu, 2008; Mathew, 2010; Dangoloni, 2011; Kotnik and Stritar, 2015; Park, 2017). In addition to this, it can be seen that learning and using skills of ICT and state support that affects the ICT adoption in a positive way and effect of ICT is impressed positively in the entrepreneurship with the development of innovativeness and creativity, and infrastructure development and usage with ICT tool and techniques, different people from every walk of life with state support who take place in a high proportion were observed (Aldrich, 2014; İbrahim et al. 2016; Nambisan, 2017; Mukamanzi and Ndikubwimana, 2018).

3. Concepts That Take Place in the Research

This section covers information and communication technologies with the adoption, digital skills, perceived opportunities that take place in the research and relationships between these three concepts.

3.1. Adoption with Information and Communication Technologies

After 1981s technological developments that occurred rapidly caused the global competitive success to move from natural resources to information, technology, and communication oriented superiority. In fact, information and communication technologies, which have become important, open a way for companies to benefit from technological products/services and systems in all activities.

Information and communication technologies can be identified as a system that consists of all hardware, software, and related services, which are used in the process of creating, storing, distributing, providing access and conducting knowledge and information (Alaca and Yilmaz, 2016).

According to UNESCO, concept of information and communication technologies are various technological tools and resources, which are used for creating knowledge, transmitting, storing, sharing and exchanging. There are computers, Internet (web sites, blogs, and emails), live stream technologies (radio, television and webcasts), publishing technologies with recording (podcasting, sound and video players, storage devices) and telephone (fixed or mobile), satellite, display/video conference and etc. between these technological tools and resources (<http://uis.unesco.org/en/glossary-term/information-and-communication-tech-nologies-ict>, Date accessed 04.08.2019).

ICT has emerged as a power that supports economic growth due to the changing lifestyle of the society, ensuring good communication opportunities, and rapidly changing consumers' structure of demand (Olumu et al., 2016).

When viewed from this aspect of economy and management, ICT is: (1) a social structure; (2) an information provider; (3) an infrastructure, hardware and software; (4) and the process of business and a system. According to the perspective of marketing, ICT: is seen as a tool for (1) various, separate applications (internet, databases, PowerPoint); (2) a marketing channel; (3) a communication/ promotional tool; (4) a marketing technique; and (5) relationship marketing (Sanchez et al., 2007).

ICT increases the access of institutions and individuals to information. It contributes to the fact that this information will help citizens improve their

health care, students learn, farmers find market information, small businesses find information, transporters optimize routes, and get more information and make better decision (Atkinson and Miller, 2015).

According to Ongori (2009), ICT has affected the manner of businesses work in three ways. First has changed the degree of the competition between working structure of businesses and other businesses. Second has created a competition advantage for businesses that adopt ICT. Third has affected the operations of new business. These changes have compelled SMEs to adopt ICT in the environment for coping with these changes.

According to Wolcott et al. (2007), selective use of technology can provide benefit to micro businesses in several ways. In addition, ICT can help businesses better access knowledge and speciality, reach new markets and customers (or more generally stakeholders), manage the business more efficiently and effectively, develop the knowledge and skills that needed to run businesses better. Integral view of ICTs can encourage small businesses to adopt new technologies, create innovative products and be competitive.

While reviewing the literature that related to the adoption of information and communication technologies has become important due to advantages that has provided for business is seen that there are generally company based researchers (top management, organizational behaviour and other characteristics). There are also external resources as government, customers, suppliers, ICT supervisors and sellers as well as internal resources (Chairoel et al., 2015).

In the literature, these researches show that adoption of ICT can provide valuable information to small firms, increase information, develop relationships with customers and suppliers, deepen and maintain collaboration with firms, increase productivity, present new distribution and communication channels, reduce the cost of production and target well (Parida et al., 2010).

Nevertheless, adoption rates of ICT vary among countries due to individual and environmental factors that affect the use of ICT. As no countries have the same technological infrastructure in the world, the also do not have the same income level and the same digital skill level.

Skoko et al. (2007) have examined factors that affect the adoption of ICT in 5 groups as technological factors (quality and ability of the information systems, complication, suitability, organisational infrastructure), environmental factors (competitive pressure, bank of supplier/customer, state policy and role of government), economical factors (cost of ICT, macro economical developments, positive and negative effects, control of application costs, costs related to getting and maintaining developed IT),

organisational factors (size, relative advantage, intensity of information, speciality, support of top management, image, culture of company, rapidly developed new solutions) and individual factors (innovativeness of management, knowledge and support of ICT, knowledge and attitude of employees on ICT).

There are policies that must be implemented for adopting ICT by consumers, businesses and state governments in the countries. It is important to keep ICT prices low from these policies, to make an arrangement that increases demand for ICT and (increase technological literacy, encourage use of data) to develop applications that have key importance (Atkinson and Miller, 2015).

However implementing these policies in the same rate especially in countries that are in the developing level is an obstacle to adoption of ICT. As an example, adoption of ICT in developing countries, cost effects of buying ICT, lack of maintenance culture in the management of ICT facilities, are often limited due to inadequate technical knowledge (Ogundile et al., 2019).

3.2. Concept of Digital Skills

In the 21st century, digital skills also bring along great variety of opportunities. Countries, which implements inclusive digital skill strategies, ensure that their population have skills they need to be more secure, efficient, creative and successful, while keeping them safe, secure and healthy as an online. Digital skill strategies must be updated regularly in order to respond to the emergence of new technologies in countries and their impact on the digital economy and digital society (ITU, 2018: 11).

There is not a reconciliation in literature on defining concept of digital skills and on the subject of what they consist of. Maneschijn et al. (2013) defined the concept of digital skills as using ICT self-reliantly for the business, entertainment, learning and communication. When this definition is examined, it can be understood that digital skills have abilities to use ICT tools in daily life. It is more useful examining the classification of digital skill in order to understand digital skills conceptually well.

International Telecommunication Union (ITU) has classified digital skills at three levels as basic, intermediate, and advanced (ITU, 2018: 5).

Basic skill: These are the skills that ensure minimum working in society such as using the keyboard, using the touch screen, managing files on the computer, sending e-mails. They are the skills that enable access to government, financial and commercial services.

Intermediate skill: These are skills that enable using digital technologies such as digital graphic design, digital marketing, and content creation in a more meaningful and useful way.

Advanced skill: Computer programming, network management, artificial intelligence, big data, coding, cyber security, internet of things, mobile application development. It also falls under this skill group in digital entrepreneurship.

In another study except ITU on classification of digital skills was examined in three groups as operational skills, information skills and strategic skills (Deursan and Dijk, 2010).

Operational skills: It is a skill of using network hardware and software with computers.

Information skills: It is a skill of researching, selecting and working information on the computer and network resources.

- **Formal knowledge skills:** It is the ability to understand and use formal features as file structure, menu structure and hyperlinks of computer or network of computer, and internet.
- **Important knowledge skills:** According to specific questions and needs, it is the ability to find, select, put in a process and evaluate information in certain computer and network resources.

Strategic skills: In accordance with specialized purposes, it is the ability to use tools in order to improve one's position in society.

Governments and organisations must provide necessary facilities related to use of ICT tools in order to increase digital skills. According to Youssef et al.(2010), students who study in Universities adopt ICT and change organisational structure accordingly, and acquired more digital skills by using ICT tools during their studies. Therefore, it can be said that adoption and use of information and communication technologies has the effect that increases perception of opportunity by increasing digital skills in the business world.

3.3. Perceived Opportunities

Entrepreneurial mentality is qualified as a process that demonstrates the ability (Pradhan and Nath, 2012) to seek new opportunities with passion, to follow opportunities with strong discipline, to focus on conducting and to draw other's energies to one target. Entrepreneurship process starts out with the perception of opportunity by entrepreneur and continues to operate activities within the scope of this opportunity. In this process, an important thing is that the entrepreneur makes an opportunity identification.

Identification of opportunity is to start new businesses or develop existing businesses by perceiving new and profitable business opportunities. Briefly, it makes an identification of opportunity by designing how it will make difference and value based on entrepreneur perception. In this framework, stressing concept of opportunity by using expressions frequently as opportunity perception, opportunity identification, and opportunity acquisition shows us that there is a concept of opportunity in the center of entrepreneurship (Karabey and Bingöl, 2010).

By Krueger and Dickson (1994), perception of opportunity and threat is qualified as a cognitive phenomenon that categorizes one's entrepreneurship decision process (as cited in Tsai et al., 2016). Global Entrepreneur Monitor (GEM) announced the cognitive perception as critical factors by associating with one's demand of starting a business. Under the title of individual properties of critical factors, various demographic factors (gender, age, geographical location) psychological factors (perceived abilities, perceived opportunities, fear of failure) and motivational elements (need-based and opportunity-based ventilation, remedial ventilation, etc.) were mentioned.

Countries were evaluated by comparing perceived opportunities and ability to evaluate these opportunities in the 2018/2019 global report (2018:52) that was prepared by GEM. As the report says, even people see opportunities around them to start their business, very few take steps to start it. India, Sweden, Poland, Saudi Arabia, The United Arab Emirates are covered in this scope. Especially, in Poland and Sweden ability to follow these opportunities in order to turn perceived opportunities to enterprise is low, because they think they do not have an ability to follow these opportunities. Nevertheless, it is regarded that perceptions of the ability to follow opportunities are higher than opportunity perceptions in India and Saudi Arabia.

In the report, there are low rate of people who believe that they can start to work in many economies in the territory of Europe and North America where the perception of opportunity is high. It is asserted in the situation individuals can provoke who have very high expectations about the needs for conducting typical business. On the other hand, there are high rate of individuals who believe that they have an entrepreneurship ability in some economies where perception of opportunity is low.

East and South was the equilibrium between opportunity and ability perception. At the same time, it is stated that many countries of Middle East and Africa are at equal levels for two indicators and in many economies in Latin America and the Caribbean, those who think they can start a business are in the higher rate.

It is assumed that perceived opportunities, which take place in Global Entrepreneurship Report and in the other studies in the literature is closely associated with gender, innovative behaviour, emotional mentality, self-efficacy, fear of failure and entrepreneurship intention (Tsai et al., 2016; Cacciotti and Hayton, 2015; Pradhan and Nath, 2012) in the framework of perceived abilities.

3.4. Relationships among Adoption Level of ICT, Digital Skills and Perception of Entrepreneurship Opportunity

Creating information and sending rapidly have important advantages in our world where consumers reach various informations with internet based applications, while companies make investments in various fields like electronic device, software, network systems, skilled staff for carrying these informations to consumers by creating. States are in the position of authority that benefit from this information and communication systems in the relationship of citizen - state and make a legal arrangements that need for using these systems in the countrywide.

An importance of information presents significant opportunities for entrepreneurs on the subject of device, software, applications, systems that will reach this information, while on the other side it presents various ways of reaching for consumers (like e-trade, virtual payment, and cargo following systems).

ICT can have an influence on entrepreneurial activity on two issues. Firstly, use of ICT can make easier and encourage the creating of new firm and new entrepreneurial opportunities that it will benefit with the way of innovation activities of existing firms. Secondly, ICT can reduce the operational cost of firm activities. By this way, entry costs can reduce the disadvantages that young and small firms encounter large existing firms that benefit from scale economies. Therefore, ICT has become one of the important technological infrastructures, where existing technologies continue to develop rapidly and new technologies are promoted continually, and encourage the emergence of new entrepreneurial opportunities (Kotnik and Stritar, 2015).

Information and communication technologies make contribution to increasing productivity, shortening process times, reducing the physical size of data stores, eliminating administrative corruption, providing collaboration between business employees under the distance communication, reducing costs in businesses (Tavakoli, 2013).

Moreover, ICT systems affect product and services, markets, cost of product, and product differentiation of companies. The success of innovative

firms depends on critical application and creative use of ICT (Dangoloni, 2011). Whereas information and communication technologies present new management and business opportunities, at the same time increase efficiency and performance, and make it easier to implement new methods in organizing and managing (Koçak, 2009). Skinner (2008) has determined in his study that the use of ICT can improve significantly the effects of innovation and meanwhile it can increase the future innovative efforts.

Information and communication technologies have become an important market for consumers, businesses, entrepreneurs in the state who want to benefit from all opportunities that described in this section. Furthermore, in developing new applications and aftersales service entrepreneurs encounter important opportunities, too. For the purpose of increasing these opportunities and entrepreneurship rates with technological infrastructure in the country, ICT skills should also increase in the population. In this way, as the use rates of the population increase, entrepreneurs can turn them into a business model by perceiving various opportunities in the market that has important opportunities.

In the study, Mathew (2010) has addressed women's entrepreneurship in the Middle East in terms of the obstacles in the development of entrepreneurship and understanding the use of ICT within the framework of the concept of gender, which is associated with the perception of opportunities that form the basis of the entrepreneurship process. Moreover, he discussed factors that affect information, communication, technology and entrepreneur separately. In the study, he has emphasized that ICT tools have become inevitable part of business world and carry entrepreneurs to the beyond of borders to develop and expand the business. Although many conditions that affects women negatively in many territories of the world, it has expressed that it acts as an effective tool for population of women to perceive/develop opportunity and take these opportunities. In addition, among the factors preventing entrepreneurship development and use of ICT among women in the Middle East, inadequate access to ICT, ICT literacy and low tendency of women to use ICT, lack of financial tools to access tools of ICT, not making investment in ICT inputs, socio-cultural dimensions for ICT, inadequate demand for ICT and accessibility for service support take place in the study.

Expeditious development of information and communication technologies for entrepreneurs bring achieving more advantage into the forefront in a short process by abandoning conventional methods and by benefiting from advantages that digital world has brought. Following this situation, entrepreneurs who are the owners of new or existing business have made an effort to shift their investments to digital technologies and make the best use of these technologies. In the meanwhile, it has brought concept of digital

society and has brought the use of ICT and digital tools into the forefront in the new entrepreneurship model (Koçak, 2009).

Davidson (2015) stressed that it services as a part of new enterprise idea of digital infrastructure which drew enterprise opportunities framework on digital products and digital platforms.

Digital infrastructures, which are defined as cloud computing, data analytics, online communities, social media, 3D printing, digital makers lead to the merging of more and different groups of individuals at all stages of the entrepreneurship process. Gradually, digital technologies constitute a natural part of entrepreneurship opportunities in the terms of attempt and process (Nambisan, 2017).

4. Method of Research

In countries effect of information and communication technologies (ICT) on perception of entrepreneurship opportunities within the framework of the main purpose of determining whether the digital skills of the population have a regulatory (moderator) role, primarily the variables were determined and the conceptual model created is presented in Figure 1. With the purpose of testing conceptual model of the research, data were achieved and relationships among factors that take place in the data set were defined. Afterwards, hypothesis that take place around conceptual model were analyzed with hierarchical regression analysis by using data set that have been achieved.

4.1. Research Model, Data and Method

Data that have been used in the research were compiled from data of World Economy Forum, Global Competitiveness Index and Global Entrepreneurship Monitor (GEM).

In the frame of purpose of the study, adoption rates of information and communication technologies related to 45 countries that reach the data, digital skills among population and the regulatory effect of percentage of population between the ages of 18 and 64 who perceive good opportunities for starting a business, and the territory that they live were tested with the hierarchical regression analysis of data. For the purpose of the study, while in the model adoption rates of information and communication technologies take place as a percentage of population between the ages of 18 and 64 who perceive good opportunities for starting independent, changeable and new business, digital skills among population were adopted as a regulatory (moderator) variable (Figure 1).

While mediation analysis focuses on how operates causative effect, regulatory analysis addresses how this effect is exist under which condition, in which people under which condition and in which size. In the regulatory analysis, it is thought that the effect of independent variable on dependent variable depends on the regulatory variable. If the size and direct of effect of independent variable on dependent variable changes due to regulatory variable, it is expressed that this effect is managed by the regulatory variable (Hayes and Rockwood, 2017).

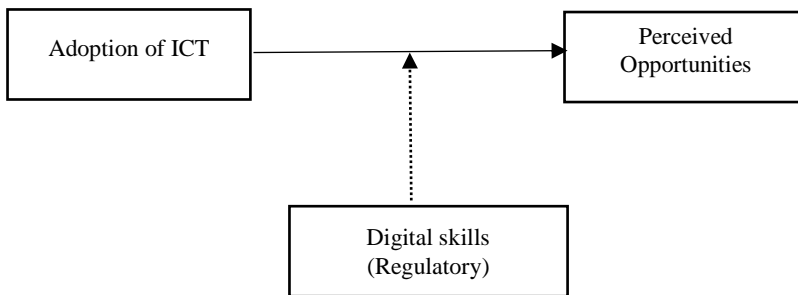

Figure 1. Conceptual Model

According to Stone and Hollenbeck (1984) hierarchical regression technique is only convenient and correct method in the regulatory characterization (Akt. Ceylan and Bayram, 2006). With the aim of revealing the effect of the variable having a regulatory role in a hierarchical regression analysis that includes the regulatory effect, it is needed a new interaction variable that comrizes from the product of independent variable and regulatory variable (Zscore). When this variable is included in the regression analysis that carries the product of independent and regulatory variables, it may well be to point out the existence of a regulatory effect if it creates an important effect on the dependent variable (Aiken and West, 1991).

It is expressed that the most compliable method in determining regulatory effect is hierarchical It is expressed that the most compliable method in determining regulatory effect is hierarchical analysis. Testing hypothesis belongs to conceptual model that comprized in the framework of this carried out in three stages. In the first stage, adopting information and communication technologies, which is only independent variable, in the second stage regulatory variable and digital skills (Zscore) with independent variable (Zscore) and in the third stage the interaction term obtained from the product of

4.2. Analysis and Findings

Fistly, it was analysed with Kolmogrov Smirnov test if normal distribution provided or not with bivariant for variable that take part in the data set. According to every three variables, it was seen that bivariant normal distribution is provided. Then with the aim of testing if multi - linear connection is exist or not, variance increase factors (VIF) were examined and it was determined that the VIF values of the variables are between 1 and 10. The main purpose of this research to examine how digital skills affect the relationships between ICT adoption and perceived opportunities. With this purpose, first the place were given for correlation analysis and relations between variables were elevated with Spearman Correlation Analysis. As a result of the analysis that related to research variables and dimensions of these variables in the study, the arithmetic mean, standard deviation and correlation coefficients related to the variables are given in the Table 1.

In accordance with the results of Pearson correlation analysis, it was seen that there is not a meaningful relationship between ICT adoption and digital skills with perceived opportunities. There is a meaningful statistical relationship that can be supposed as positive directed and strong between ICT adoption rates and digital skills rates ($r=0.690$, $p<0.01$).

Table 1. Average, St.Deviation, Correlation, Normal Distribution and VIF Values

	Variable	Aver.	Sd.	1	2	3	K-S Test St. Sig.Values	VIF
				Pearson Spearman	Pearson Spearman			
1	Perceived Oppor.	46.14	16.8	1			0.100 $p=0.200$	-
2	ICT Adoption	63.06	15.2	-0.081 -0.030	1		0.102 $p=0.200$	1.91
3	Digital Skills	4.55	0.76	0.244 0.352*	0.690** 0.702**	1	0.062 $p=0.200$	1.91

** $p<0,01$, * $p<0,05$

According to the results of Spearman correlation analysis, there is not a meaningful relationship between perceived opportunities and ICT adoption rates, but it has a significant and positive relationships with digital skills, perceived opportunities ICT ($r = 0.352$, $p < 0.05$) and adoption rates of and ICT adoption rates ($r = 0.702$, $p < 0.01$).

In the framework of achieved findings, more adoption of information and communication technologies by community in the relationship between ICT adoption and digital skills will provide development of digital skills in

community with the use of ICT effectively. This finding with the increasing use of information communication technologies, the idea of digital society structure, which is trying to take advantage of these technologies, coincides with the idea as Davidson (2015) stressed in his studies. In Pearson Correlation, analysis even there is not any relationship between digital skills and perceived opportunities, in the Sperman Correlation analysis it attracts the attention that there is a relationship between these two variables.

In the effect of ICT adoption rates on presentage of population between 18 and 64 ages who perceive good opportunities for establishing firm in the territory they live, regulatory effect of digital skill rates evaluated by using hierarchical regression analysis reached the result that showed in the Table 2.

Table 2. Hierarchical Regression Analysis Results

Variables	Stage 1			Stage 2			Stage 3		
	β	t	p	β	t	p	β	t	p
ICT Adoption	-0.08	-0.53	0.60	0.48	2.47	0.018	0.41	-2.498	0.017
Digital Skills				0.57	2.96	0.005	0.74	4.444	0.000
Mediator							0.55	4.323	0.000
R	0.081			0.422			0.660		
R ²	0.007			0.178			0.436		
Corrected. R ²	-0.017			0.139			0.394		
F	0.286			4.560			10.550		
p	0.596 ^b			0.016 ^c			0.000 ^d		

a. Dependent Variable: Perceptionopportunity

b. Determiners : (Constant), Zscore(ICTAdoption)

c. Determiners : (Constant), Zscore(ICTAdoption), Zscore(DigitalSkill)

d. Determiners : (Constant), Zscore(BITBenimseme), Zscore(Dijitalbeceri), mediator

According to the results in the research, information and communication technologies adoption rates of country population that affects presentage of perceiving good opportunities for starting a new business in the territory that population live between the ages of 18 and 64, and in the effect, it was reached the conclusion that digital skills among population have a regulatory effect.

In accordance with the aim and theory of the research, in the first stage of hierarchical regression analysis that created for model only independent variable included in the analysis and it was seen that it does not have (F=0.286; β =-0.081; t=-0.534; p>0.01) a meaningful effect on perceiving opportunities of ICT adoption rates. In the second stage digital skills

variables that included in the analysis, it was seen in the first stage that it was (-0.017) and corrected R^2 value and increased in the meaningful level in the rate 0.139 ($p < 0.01$). It was determined that medium strength effect of information and communication technologies adoption and digital skills among population on perceiving opportunity rates (respectively, $\beta = -0.477$; $p < 0.05$ ve $\beta = 0.573$; $p < 0.01$) for starting a new business in the population of country between the ages of 18 and 64. In the third stage information and communication technologies adoption rates and digital skills rates among countries multiplicative effect of variables were included in the analysis and it was seen that corrected R^2 value increased in the meaningful level ($R^2 = 0.394$; $F = 10.550$; $\beta = 0.554$; $p < 0.001$). It was determined that there is an important regulatory effect in the relationship between information and communication technologies adoption rates of digital skills and perceiving opportunities for starting a new business between hierarchical regression analysis and population.

5. Conclusion and Recommendations

According to findings that were acquired in the research, adoption rates of information and communication technologies by individuals who comprize the community have adequate effect on its own from the point of perceiving opportunities for starting a new business. At the same time, it becomes positive and meaningful with the regulatory effect of the prevalence of digital skills in society on the causality relationship between these two variables.

In the research, there is high correlation between adoption of information and communication technologies and digital skills due to adoption of information and communication technologies by society in accordance with community demand of country managements it shows that attaching importance to ICT infrastructure investments in the terms of entrepreneurship in the community where digital literacy has increased will take more advantage. In the study of Mathew (2010) it was determined that ICT tools have become inevitable part of business world and have carried entrepreneurs to the beyond of borders to develop and grow the business and in the study of Nambisan (2017) with the explanations that digital technologies ever has comprised a natural part of entrepreneurship opportunity in the term of entrepreneur and process are overlapping.

Reached result intended for the basic aim of the research, adoption of information and communication technologies by society on its own does not make an adequate causality for perceiving entrepreneurship opportunities and starting process related to entrepreneurship, but digital skills of community have a regulatory effect in the causality relationship between these two elements.

Information and communication technologies have an important role in expanding innovation. According to TAM (Technology Acceptance Model), if relative benefit of technological tool is more in the situation, adoption rate and speed are also more (Davis, 1989: 323). There is a relationship between having use skills and learning technologies online in an effectively way and in this relationship it is stated in the literature that the lack of knowledge and skills, especially for the use of information and communication technologies, may be an obstacle to learning (Bilgiç et al., 2011: 5). Adoption of information and communication technologies that is important for starting a new business and increment of use skills of digital technologies can be expressed as in the framework of developing learning and expanding innovation as possible.

In the frame of this result, although Mathew (2010) has studied on woman entrepreneurs he also touched on the explanations that supports this result in his research. According to Mathew (2010), ICT literacy and tendency to use of ICT in the other words low use skills of digital tools are the elements that prevent the development of entrepreneurship.

In the scope of these all explanations, increase of ICT investment and easy access to ICT in the countries in the way of perceiving opportunities related to entrepreneurship is understood that will not be enough singly. Leading studies by country management on improving the use skills of digital tools and providing digital literacy with the aim of providing use of technologies true, effectively, efficiently as well as ICT investment, has become important. It can be said that these applications will affect perception and identification of opportunities positively which are the first step of entrepreneurship process.

Different results can be presented for oncoming studies by developing model in the way of adding index values to variables that take place in this study related to active different factors in the frame of theory.

References

- Aiken, L.S. ve West, S.G. (1991), "Multiple regression: Testing and interpreting interactions", Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.
- Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2016), "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve Bilgi Toplumuna Dönüşüm: Türkiye'de Durum", Türk Kütüphaneciliği, 30(3), 07-523
- Aldrich, H. (2014), "The democratization of entrepreneurship? Hackers, makerspaces, and crowdfunding", Annual Meeting of the Academy of Management, Philadelphia, August 2014.

- Atkinson, R.D. ve Miller, B. (2015), “A Policymaker's Guide to Spurring ICT Adoption”, Information Technology & Innovation Foundation, 3
- Bilgiç, H.G., Duman, D. Ve Seferoğlu, S., (2011), “Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrim İçi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri”, Akademik Bilişim, 2-4 Şubat 2011.
- Cacciotti, G. Ve Hayton J.C. (2015), “Fear and Entrepreneurship: A Review and Research Agenda”, International Journal of Management Reviews, Vol.17(2).
- Ceylan, C. ve Bayram, N. (2006), “Mesleki Bağlılığın Örgütsel Bağlılık ve Örgütten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkilerinin Düzenleyici Değişkenli Çoklu Regresyon ile Analizi”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20 (1), 105-120.
- Chairoel, L.; Widyarto, S.; Pujani, V. (2015), “ICT adoption in affecting organizational performance among Indonesian SMEs”, The International Technology Management Review, Vol.5(2), 82-93
- Dangoloni, S. K. (2011), “The Effect of Information Technology in the Entrepreneurship (A Case Study in Golestan Province IRAN)”, Social and Behavioral Sciences, 30, 10-12
- Davidson, P. (2015), “Entrepreneurial opportunitities and the entrepreneurship nexus:A re- conceptualization”, Journal of Business Venturing, Vol.30, 674-695.
- Davis, F. D. (1989), “Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology”, MIS Quarterly, Vol.13(3), 319-340.
- Deursen, A.J.A.M. ve Dijk, J.A.G.M. (2010), “Measuring Internet Skills”, Intl. Journal Of Human-Computer Interaction, 26(10), s. 891-916
- GEM, (2018), Global Entrepreneurship Report, s.52
- Güney, s. Ve Mutlu, S., (2008), “Bilgi Teknolojilerinin Girişimciliğe Etkileri”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, ÇOMÜ, 3(1), s.85-102.
- Hayes, A.F. ve Rockwood, N. (2017), “Regression-based statistical mediation and moderation analysis in clinical research: Observations, recommendations, and implementation”, Behaviour Research and Therapy, Vol.98 (2017), 39-57.
- ITU (International Telecommunication Union) (2018), Dijital Skills Toolkit, 11

- İbrahim, A.M.; Hassan, S.H.; Osman, M.N.; Ghazali, A.H.A.; Yusuf, S.B. (2016), "Critical Factors Affecting ICT Adoption for Entrepreneurial Development: Investigating Malaysian Agro-based SMEs", *Journal of Information Engineering and Applications*, Vol.6(15), 1-19.
- Karabey, C.N. ve Bingöl, D. (2010), "Girişimciliğin Başlangıcı Olarak Fırsat Tanımlama", *Yönetim*, 67, 9-31.
- Koçak, O. (2009), "Bilgi Teknolojilerini Kullanan Yeni Girişimcilik Modelinin İş Yaratma Etkisi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı .57, 381-405.
- Kotnik, P. and Stritar, R. (2015), "ICT as the Facilitator of Entrepreneurial Activity: An Empirical Investigation", *Amfiteatru Economic*, Vol.17(38), 277-290.
- Maneschiijn, MM; Biljon, JA; Botha, A. (2013), "A Critical Review of ICT Skills for Higher Education Learners. Adaptive Science and Technology (ICAST)", *International Conference on Perceived Benefits and Barriers of ICT Adoption among SMEs*
- Mathew, V. (2010), "Women entrepreneurship in Middle East: Understanding barriers and use of ICT for entrepreneurship development", *International Entrepreneurship and Management*, Vol.6(2), 163-181.
- Mukamanzi, F. ve Ndikubwimana, P. (2018), "The effects of ICT adoption on Small and Medium sized enterprises in Rwanda: A Case study of Kigali City", *East Africa Research Papers in Business, Entrepreneurship and Management*. No: 11
- Nambisan, S. (2017), "Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship", *Entrepreneurship Theory and Practice*, November 2017, 1029-1055.
- Ogundile, O.P.; Bishop, S.A.; Okagbue, H.I.; Ogunniyi, P.O.; Olanrewaju, A.M. (2019), "Factors Influencing ICT Adoption in Some Selected Secondary Schools in Ogun State, Nigeria", *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, Vol.14(10), 62-74
- Olumu, M.O.; Irefin, I.A.; Olumu, O.E. (2016), "ICT Adoption In Emerging Contemporary Marketing Practices: The Case Of The Nigerian Paints Industry", *ECOFURUM*. Vol.5(Special Issue), 67-76

- Ongori, H. (2009), "Role of Information Communication Technologies Adoption in SMES: Evidence from Botswana", *Research Journal of Information Technology*, Vol.1, 79-85.
- Parida, V.; Jhansson, J.; Ylinenpaa; H.; Braunerhjelm, P. (2010), "Barriers to information and communication technology adoption in small firms", *Swedish Entrepreneurship Forum*.
- Park, C. (2017), "A study on effect of entrepreneurship on entrepreneurial intention Focusing on ICT majors", *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, Vol.11(2), 159-170.
- Pradhan, R.K. ve Nath, P. (2012), "Perception of Entrepreneurial Orientation and Emotional Intelligence: A Study on India's Future Techno-Managers", *Global Business Review*, Vol.13(1), 89-108.
- Sanchez, V.B.; Ruiz, M.P.M.; Zarco, A.I.J. (2007), "Drivers, Benefits and Challenges of ICT Adoption by Small and Medium Sized Enterprises (SMEs): A Literature Review", *Problems and Perspectives in Management*, Vol.5(1), 103-114.
- Skinner, G.D. (2008), "A study into fostering entrepreneurship in information communication Technology (ICT)", *International Journal of Computers and Communications*, Vol. 2(4), 108-116.
- Skoko, H.; Buerki, L.; Ceric, A. (2007), "Empirical Evaluation of ICT Adoption in Australian SMEs: Systemic Approach", *Frontiers Of E-Business Research*.
- Stone, E. F., ve Hollenbeck, J. R. (1984), "Some issues associated with the use of moderated regression". *Organizational Behavior & Human Performance*, Vol.34(2), 195-213.
- Tsai, K.H.; Chang, H.C.; Peng, C.Y. (2016), "Refining the linkage between perceived capability and entrepreneurial intention: roles of perceived opportunity, fear of failure, and gender", *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol.12(4), 1127-1145.
- Tavakoli, A. (2013), "Impact of Information Technology On the Entrepreneurship Development", *Advances in Environmental Biology*, Vol.7(8),1421-1426
- Wolcott, P.; Qureshi, S.; Kamal, M. (2007), "An Information Technology Therapy Approach to Micro-enterprise Adoption of ICTs". *Americas Conference on Information Systems (AMCIS)*.

Yousef, A.B.; Dahmani, M.; Omrani, N. (2010), "Students' E-skills, Organizational Change and Diversity of Learning Process: Evidence from French Universities in 2010". ZEW Centre for European Economic Research.

<http://uis.unesco.org/en/glossary-term/information-and-communication-technologies-ict>, Erişim Tarihi: 04.08.2019

The Evolution of Crisis Term in Recent History and Its Propositions for the University Administrators When Covid-19 is Prevalent*

Dr. İbrahim Yorgun

Middle East Technical University,

E-mail: iyorgun@metu.edu.tr

** The preliminary and rough textual version of this study was included in LEAD2 Online Knowledge Base issued in April 2021 as a concept note.*

Introduction

It is a well-studied argument that people are inclined to perceive threat and call the atypical times and events such as the Covid-19 pandemic as crisis. These times and incidents have potential to bring along issues which are expected to be solved by the academic leaders at different administrative levels. When they are working on the solution, decision making processes play a significant role since these procedures are influenced by many factors such as cultural and legal background, experience, personal characteristics, collegiality, financial and administrative capacity as well as educational background, potential and phenomenon, etc. Particularly, the higher education is one of the key sectors since it has the capacity to create, apply and disseminate knowledge thanks to various platforms and mechanisms. This potential of higher education has the power to differentiate it from other levels and sectors. However, it can be claimed that other sectors and levels have relatively less complex and less sophisticated structured entities than universities of nowadays. Therefore, the leaders in higher education sector, though they possess many commonalities with the leaders in other sectors, usually have to obtain more sophisticated, complex and multi-layered skills which would differentiate themselves from the leaders in other sectors. Moreover, due to this complexity, Covid-19 pandemic will place a lot of burden on the university leader; because these leaders are expected to propose solutions not only in education, but also in finances, in research, in safety, in legality, in staff matters, in novelties, etc. Particularly novelties under pandemic points out research, creativity, teamwork, interaction and innovation, which may carry potential difficulty when all are under lockdown during the Covid-19.

Contrary to the limitations that Covid-19 placed on novelties; an effective and efficient university leader should be able to motivate, trigger and try to uncover the faculty's and the institution's research and innovation potential

even under the pandemic to be able to find authentic solutions to the issues or create and apply knowledge in unique areas. This way, the university's research and even internationalization policies and initiatives would be differentiated from the others, and in turn, this is expected to provide a comparative advantage to that particular university among its competitors. The mentioned comparative advantages remind us that although Covid-19 pandemic as a term means widespread in the world, scattered in many countries; its opposite term, the endemic could also be used to mean authentic or unique in this study. To put it differently, this study will try to trace the evolution of the word crisis in history and bring the discussion to the present time to put forth its current meaning. It will also present the nature of crisis, the relevance of Covid-19 as an example of a crisis and how a university leader should give a response to it while empowering himself/herself and the university with the required competences during the struggle against the Covid-19. Moreover, the objective of this study is to analyze if an academic leader could bring novelties differentiating the university capacity from its competitors and with what mechanisms and tools, ie, to set unique/endemic opportunity as briefly indicated. To be able to present how a university leader could play a role in crisis situations and find unique/endemic opportunities, it would be worth to mention the evolution of the word crisis even within its short historic journey.

1. Rationale of the Study

As an individual and group crisis, Covid-19 pandemic has created a lot of barriers in front of education and research, which has tested academic leaders' skills to overcome the crisis as well as to take initiatives for the creation of opportunities for their institutions and teams. These opportunities were expected to be in niche research and areas so that the institution is rewarded with a comparative advantage over the others. While, it may be easier to talk about where the pandemic pushes the higher education and the leaders; it becomes relatively difficult to present what specific skills they would obtain to be able to foster the creation of sui generis results out of the education and research activities carried out during the pandemic since the general literature on the crisis and crisis management is a relatively new concept or a discipline in academic circles, which dates back to only 1980s.

Although, the crisis management also touches upon the leadership thanks to scholars such as Alan Hilburg, Erika Hayes James, Otto Lerbinger and Mitroff; their contributions are relatively limited and restricted to the general classifications, fortification of the disciplinary boundaries and much related to business rather than higher education. There are also some other scholars like Coombs and Bernstein who frequently talked about the crisis from a

communication perspective and effectiveness of communication or the lack of communication during a crisis. Yet still, there exists some prominent writers who focus on leadership in education such as Altbach, McNamara, Moerschell and Novak. However, they barely mention the comparative advantages of a possible niche research and the resulting reward it could bring to a university. Therefore, this study is the result of such a gap.

2. Evaluation of Crisis Term in Recent History and Literature Review

The crisis term carries meanings and it would be interpreted differently in various languages. For example, the Merriam Webster dictionary defines it as ‘the turning point for better or worse in an acute disease or fever’ and also puts another meaning as ‘an unstable or crucial time or state of affairs in which a decisive change is impending’ (Merriam Webster Online, 2021) in English language; however, for many years, it referred to a climax of a disease and at this particular point onwards, the patient is expected either to recover or the situation gets worse. Yet, the term should also be analyzed in more detail and when etymologically studied, the term was originated from the Greek word *krinō* meaning to distinguish, choose and decide (Liddell & Scott, 1940).

Interestingly, beginning with the early seventeenth century English, the distortion effect of time showed its power, as it did to the others, on the word crisis, soon after the appearance of its new use and new meanings in non-medical areas. Nowadays, it is hard to pass a day without a different usage of crisis and people are often “hit by the crisis” when in fact hit by bankruptcy, unemployment, etc. while they simply mean the economic conditions are deteriorating like an acute disease, which is a discomfoting analogy. Moreover, the term is also used to indicate a point of uncertainty on which the events start to move, a significant point where symbolizes the parting of the way. To put it differently, the crisis term would be defined as a situation or time that is extremely dangerous or difficult. This complexity in its meaning and use is often lead to confusion and in most cases and it is intermixed with the word challenge, which would mean something that is difficult and that tests someone’s ability of determination (Cambridge Dictionary Online, 2021).

In history one should observe thanks to countless examples, the mentioned challenging times and the crisis, in some cultures as in Islamic understanding, are expected to bring along some positive outcome, possibly in the form of opportunity. This idea in Islamic philosophy suggests that there is goodness in every evil, which was believed to came out of the interpretation of the verses in Surah Al-Baqarah (Holy Quran, 2:216). Nevertheless, implications of the term in today’s Chinese language do not

carry a comprehension of the sort mentioned. Contrary to this fact, perceptions may differ; therefore, it would be worth to mention that there has been a misinterpretation concerning the Chinese version of crisis term in popular western cultures.

This interpretation has its roots earlier than mid-nineteenth century but had its significant momentum when the US President J.F. Kennedy talked about “in the Chinese language, the word crisis is composed of two characters, one representing danger and the other, opportunity” during his presidential campaign speech at United Negro College Fund fundraiser in Indianapolis, Indiana on April 12, 1959 (Pre-Presidential Papers, 1960). This misunderstanding in the western cultures is mainly due to the lack of knowledge related to how the terms are formed in Chinese language. In fact, in Chinese language the word crisis is made up of two characters, the first character represents danger and the other stands for a crucial, turning point, possibly towards a change.

Furthermore, it would be possible to count three forefront elements which may have the potential power when it requires to define a crisis; thus, these three powers, namely and in turn, time, place and culture have historically played significant roles in definition and the management of crisis. From this discussion, we can understand and assert that this is an appropriate indicative of the generalization claiming that crises are subjective. Under such subjectivity; therefore, different people, universities or even societies might have different understandings, interpretations and comments when they confront with a crisis; and in fact, up until now they have kept doing so.

Similar to this divergence in definition of crisis, there seems no consensus on the classification of crisis in academic circles, though some scholars may have converging and/or similar ideas about the mentioned classification. Among the prominent scholars working on the crisis management, Lerbinger puts such a classification under eight headings such as natural disaster, technological crisis, confrontation, malevolence, organizational misdeeds, workplace violence, rumors and finally terrorist attacks/man-made disasters (Lerbinger, 1997).

Although there exists a lack of consensus, out of practical reasons and thanks to abundance of literature, it would still be possible to categorize crisis under two main clusters: the group and the individual crises (Parker, 1997). Terror attack, natural disaster, political instability, assaults arising from discrimination, hate or racism as well as pandemic could usually be listed under the group crises; whereas in the latter cluster, mental health, sexual assault, health problems, death, accident, assault and once more pandemic would be classified under the individual crises. Though the groups have some

sort of similarities among themselves; interestingly, the pandemic could be the common feature and has a seat in both groups.

3. An Efficient University Leadership under the Covid-19 Crisis

This discussion on the meaning and use of the word crisis lead us to a common focal point where a decision has to be made when a crisis develops. This sort of inference also reminds us that the crisis is managed by people; and particularly at a university setting by the university administrators and the leaders. In other words, crisis management at universities requires personal as well as institutional coping processes and strategies. When coping with something this is unprecedented such as Covid-19, human psychology looks for comforting tools to know its enemy better to be able to make predications and take precautions. This way; therefore, the individual can try to depict and define the pandemic so that s/he stays in a safe and psychologically healthy and soothing box (see, e.g, Beck et.al., 2017; Hill & Adesanya, 2019; Hutchison, 2019; Slegers & Proulx, 2015; Young Minds, 2021).

Although, as an academic concept, management of crisis has derived from the turbulences during the major events which took place in the last quarter of the 19th century particularly in the industrial and the environmental areas (Shrivastava & Mitroff, 1988), nowadays it would also be possible to replicate and apply the crisis management models developed during the 80s in a university setting. The reason why it would be possible to make use of the mentioned models at universities is because, today's universities are very complex entities which have organic and close links to the industry, the environment and the society. In other words, these complex entities are not immune to the developments in the society and the country in which they exist as well as to the international platforms and to the international community (Vasbinder, 2017; Altbach, 2008). Thus, in the case of emergence of a crisis anywhere in the world, such as the Covid-19 pandemic, should compel a university to react against the crisis; let alone its responsibility to take act and to work for a change for the good of all in the entire world.

The world of today where and in which the humanity pass through gifted us a global Covid-19 disease with no privileges bestowed to “the powers that be”. Whether it is a complexity or confusion, it could be claimed that Covid-19 is both a challenge and a crisis, a very broad generalization on which everyone would agree or at least should not object to.

When the crisis management models are applied at universities by the university leaders, there usually exists three stages (Coombs, 1999;

Lerbinger, 1997) during and at which the leader is expected to use his/her skills in order to give a decision, and they are knowledge, information and experience. These stages which would be counted in turn are as first “before the crisis”, as second “the crisis” itself and as third “after the crisis”. Although all stages are equally important, the first one exclusively calls the attention due to its order in the group and its potential power, in most cases to avoid emergence of a crisis when the measures are adequately applied. When all of the three stages are closely analyzed, premonition could be a right word around which “the before-crisis” stage would be molded; however, even this word is not sufficient to depict what a leader will/should do before a crisis takes place. In other words, it requires more than a word could provide and much effort to limit the consequences the crisis brings (Bernstein, 2013; Mitroff, 1988 & 2005).

To reduce the risks of a crisis, a university leader should carry an effective communication with university staff and peers (Coombs, 2015; Irimes, 2016) to carry out duties for the sake of prevention and preparation. And among the prevention and/or preparation mechanisms, contingency plans, detection, and many more could be listed. However, there could also be crises which may happen no matter what the leader does. James defines them as “sudden” crises for which the leader is not blamed (James, 2008) since the coming of such crises are unexpected, sudden and the control is not in the hands of the leader or in his/her team, like Covid-19 pandemic, bombing or flood.

Yet, there would be other stages at which the university leader should and is expected to react even if the crisis is unexpected. Furthermore, in case the crisis is not in “the sudden” group, but falls under “smoldering” category (James & Wooten, 2005), the university leader is held responsible for the damages or loss and also blamed for the consequences at the institution. This is because of the discussion asserting that such a crisis may occur due to the leader’s negligence or the lack of necessary qualifications and skills which would empower him/her to perform the tasks; yet the university leader fails as a result of negligence or impotency.

At the second stage of the crisis where it reaches the peak and the most intensive level, a university administrator with necessary leadership skills will endeavor to manage the crisis and become responsive to it, i.e, to put it differently, the decision-making will be at the forefront and under stress. This fight reminds us the doctors, the nurses as well as other health staff fighting against the Covid-19 virus from late 2019 up until now. As known, this struggle was regardless of the geographical location, the time-zone and the duration particularly in a world where economies, communication, transportation and many other mechanisms are much more intertwined than we think they were.

On the contrary to this proximity of lives, traditions and habits; nearly about a century ago, the world of Spanish flu which influenced more than 500 million people from early 1918 to mid-1920 observed fortification of boundaries, tightening of war-fronts, exclusion and segregation. Although, there exists almost a hundred years' time gap between the two, there are a lot of similarities and commonalities in both pandemics as clear examples of group and individual health crises.

The WHO asserted that the Spanish flu was one of the deadliest and the most severe pandemic ever recorded (WHO, 2013), as is the Covid-19 of today; Spanish flu severely twisted arm for economies of the countries in war; so, did/does the Covid-19, and this list would be extended. Even this brief comparison reveals a historic lesson which is expected to enlighten particularly the university leaders; and that tells us that the past can bear similarities and patterns which would fit to the similar phenomena of the future.

When we come to the last stage, after the crisis, as the wisdom calls, a dense dedication to the recovery works and studies about the crisis as well as learning the lessons are normally envisaged from the university leaders. Their efforts indicate a circular flow of the crisis stages which would follow and support each other; thus, the leaders and administrators in university setting should keep collaborating with their internal (students, the faculty, departments, administrative staff, research groups, etc.) and external stakeholders (the industry, granting agencies, government and private sector actors and the society at large, etc.) so that prevention of crisis and re-occurrence or its rearguard would be possible. Moreover, this last stage is characterized by some post-crisis terminology such as feedback, cooperation, collaboration, team up, projection, learning and eventually wisdom; all which a university leader is expected to embrace and internalize (Coombs, 2015; Irimes, 2016; Moerschell, 2020).

The three stages of crisis clearly load a heavy burden on the university leader at times of uncertainty particularly on these days when Covid-19 pandemic has many unknown outcomes. Furthermore, even if there are hundreds of research groups concentrating on the vaccine studies; physiological, biological, social, economic and psychological impact of the virus and the pandemic on humans, animals and objects all parts of the world; yet still the information flow is time to time slow, distorted and even non-existent in some cases and in some geographies. The research is diverse but not comprehensive enough; measures are taken but not adequately inclusive. Such a daring statement is not the outcome of a proper research but the result of a careful and sensitive observation and data gathered from multifarious sources from audio-visual media, internet platforms, out of experience and thanks to some traces of wisdom.

What should not be forgotten is that a university leader is a human-being and thus, people might lose their common sense and their competence to take initiatives. Therefore, it is a high probability that leaders may deliver popular decisions during the pandemic; since it would be a high risk and would not be as easy as it was perceived for the leader to give radical decisions. These decisions are often taken under high tension and pressure (James, 2010; Moerschell, 2020). For that particular reason, thus, they also bear the potential counter power to give rise to the charismatic leaders and the heroes of universities and communities.

4. Differentiation Mechanisms under the Pandemic

During the pandemic days, it is expected that there emerge leaders at universities who may end up on the very edges of skill scale. What was meant here is that they may either rise as charismatic leader or they may be inactive, wait and see types, due to their negligence, but more absurdly some may stand right in between (Blumenthal, 1995). No matter whichever way they develop, it is for sure that academic leadership during the Covid-19 needed multiple and adaptive skills when the multi-angularity of the pandemic is considered. These leaders are bound by many limitations and restrictions. In other words, they are obliged to consider and comply with too many aspects related to the pandemic. Among the aspects are rules, regulations, law, standards, policies, transparency, governance and many more (McNamara, 2021).

On the one hand, the pandemic can compel the university leader to make changes in the leadership style while reassuring institutional structure, but on the other hand, should help the leader to increase cohesion at individual and institutional level (McNamara, 2021). As a crisis, Covid-19 would also lead universities creating unusual partnership not merely for the sake of solidarity among institutions but also for obtaining personal and institutional competences (Bogdanova, 2020) so that both the university leader and the institution should adapt to the new situation and the environment created by the pandemic.

The mentioned adaptation would be possible on the condition that the leader and the university welcome adjustments and transform themselves into the new situation and conditions. Apparently, the new situation designed by the pandemic does not receive the old departmental system with sympathy. This should toll the alarm bell for the university leader so that s/he attempts a shift of disciplined based paradigm to inter, multi and/or trans-disciplinary teaching and research if an entrepreneurial university is sought for (e.g. Yao et.al., 2019). Attempt concentrating only one single dimension would not be adequate for a sustainable change; therefore, an abandonment of ivory tower

for the societal and environmental impact is one of the key actions required at a university setting (Meyer & Sporn, 2018). Furthermore, for a university leader to achieve these reforms at the institution, a new mind-set which defines the characteristics of a new leader would desperately be sought (McNamara, 2021); and some of these would be, but not limited to adaptive, multi-tasks, multi-skills, cooperative, visionary, realistic and many more acquired and obtained traits.

These skills and characteristics of a new university leader under pandemic would be acquired inherently to a certain degree; however, on the other hand, a lot rest would be obtained through nurture, training, learning, education (Kovacevic, 2019), which is an indicative that skills could be created, formed or be manipulated (McNamara, 2021). Therefore, a university leader under Covid-19 pandemic is normally expected to work for the good of all (Madouni, 2020).

5. Implications for the Future and Conclusion

Working on an academic study about the academic leadership during the pandemic crisis is not an easy task to accomplish. One may claim that there exists abundance of literature focusing on academic leadership, leadership during crisis or even leadership in higher education. However, in this critical mass literature, very few touches upon matters related to how an academic leadership could be developed during the pandemic, which would create sui generis opportunities that differentiate an institution from the competitors.

Most of the scholars working on crisis management barely mentions this gap and even between the lines. Those who presented crisis management at universities either concentrate on betterment of structures or re-structuring or learning procedures for an academic leader. This difficulty creates barriers when intangible suggestions for an academic leader are concerned. However, thanks to the abundance of literature in crisis management as well as leadership under crisis, some suggestions for an academic leader could be borrowed from the general crisis management literature and possibly be adopted to a university setting and for the academic leaders.

Some of the alternative suggestions while struggling to reach this grand challenge would be creation of either virtual or physical co-working spaces so that a sustainable research would be flourished. Another would be sustaining lab works though designing and forming remote and virtual labs both for educational and research-oriented works. Eventually, a lofty objective could be endeavoring and targeting post-pandemic period when new and sophisticated digital skills will desperately be sought in the job market.

Accordingly, a wise university leader should plan the post-pandemic period, have the students as well as all academic and administrative staff to be equipped with the digital skills of the near future. This way, employability of new graduates, teaching and research capacity of staff and the institution would all be enhanced to the levels at which they would compete with national and internationals in many platforms.

Furthermore, a university leader should seek new ways and methods of teaching and learning which would allow space for peer-learning, guidance and would create opportunities for the disabled and the underrepresented groups. One should not forget that top and leader higher education institutions of today have authentic research agenda, top-notch researcher who would be guided by the top-notch university leaders, all of which help them outshine among its competitors. But, how these institutions select such visionary leaders in some contexts and how top-notch leaders are assigned to lead these institutions; what the decision making procedures, personal and professional skills are, which would allow them to give effective responses to the crisis situations, which would place these leaders at the top positions at the leading universities as well as a comparative study on the leadership skills among such university leaders would be our future topics to be sought for in the future researches.

To conclude this study, it would be asserted that an effective and efficient university leader is the one who is expected to be responsive to the pandemic and who does not to run away from the uncertainty, responsibility, determination, decision-making and the crisis itself.

6. References

- Altbach, P. (2008). The Complex Roles of Universities in the Period of Globalization. Semantic Schol. Retrieved on 18.4.2021 from <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099/8111/altbach.pdf>
- Beck, T., Riedl, D., Schöckel, A., Reddemann, L., Exenberger, S., & Lampe, A. (2017). Measuring Self-Soothing Ability in Patients with Childhood Trauma Psychometric Evaluation of the Self-Soothing Scale in a Clinical Sample. *Zeitschrift Für Psychosomatische Medizin Und Psychotherapie*, 63(4), 405-416. Retrieved on 24.4 2021 from <http://www.jstor.org/stable/26384693>
- Bernstein, J. (2013). 10 Steps of Crisis Communications. Retrieved from <http://bernsteincrisismanagement.com/the-10-steps-of-crisis-communications/> (accessed on 24.4.2021).
- Blumenthal, J. (1995). Crisis Management in University Environments. *Journal of Management Inquiry*. Vol. 4, No.3. Sage Publications

- Bogdanova, M. (2020). University Business Models in Crisis Management. Business Management. D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria, Issue 4.
- Cambridge Dictionary Online. (2021). <https://dictionary.cambridge.org/>. (accessed on 20.3.2021).
- Cooms, W.T. (1999). Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hill, J., & Adesanya, R. (2019). Preschool through Grade 3: Building Resilience Helping Children Cope with Violence in Their Communities. YC Young Children, 74(4), 84-92. Doi:10.2307/26783384
- Hutchison, B. (2019). SOS: A Simple Trauma-Informed Strategy for Teachers. YC Young Children, 74(4), 86-87. Doi:10.2307/26783385
- Irimieș, C. (2016). Effective Communication in Crisis Situations. Journal of Media Research, Vol. 9 Issue 3(26).
- James, Erika H. (2008). Crisis Leadership, Darden Case No UVA-OB-0800.
- James, Erika H. & Wooten, Lynn Perry. (2010). Leadership as (Un)usual: How to Display Competence in Times of Crisis, Organizational Dynamics, Elsevier Inc., Vol. 34, No.2.
- James, Erika H. & Wooten, Lynn Perry. (2010). Leading under Pressure, Routledge.
- Lerbinger, Otto. (1997) The Crisis Manager: Facing Risk and Responsibility, Mahwah NJ by Erlbaum.
- Liddell, Henry & Scott, George. (1940). A Greek-English Lexicon, (eds) Henry Stuart Jones & Roderick McKenzie, Oxford, Clarendon Press.
- Maouni, Ali. (2020). The Organizational Creativity and its Relationship to Crisis Management in the Light of Coronavirus Pandemic. Technium Social Sciences Journal. Vol. 13.
- McNamara, A. (2021). Crisis Management in Higher Education in the Time of Covid-19: The Case of Actor Training. Education Sciences. 11, 132. <https://doi.org/10.3390/educsci11030132>
- Meyer, Michael & Sporn, Barbara. (2018). Leaving the Ivory Tower: Universities' Third Mission and the Search for Legitimacy. ZFHE Vol. 13 / Issue 2 (June 2018) pp. 41-60 DOI: 10.3217/zfhe-13-02/02.

- Merriam Webster Dictionary Online. (2021). <https://www.merriam-webster.com/> (accessed on 21.3.2021).
- Mitroff, I. I. (1988). Crisis management: Cutting through the confusion. *Sloan Management Review*, 29(2).
- Mitroff, I. I. (2005). Why some companies emerge stronger and better from a crisis. New York: AMACOM.
- Moerschell, L & Novak, SS. (2020). Managing crisis in a university setting: The challenge of alignment. *Contingencies and Crisis Management*. 2020. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12266>.
- Parker, I. (1997). Group Identity and Individuality in Times of Crisis: Psychoanalytic Reflections on Social Psychological Knowledge. *Human Relations* 50. <https://doi.org/10.1023/A:1016973904572>
- Pre-Presidential Papers. (1960). Papers of John F. Kennedy. Senate Files. Series 12.1. Speech Files, 1953-1960, Box 902, Folder: "United Negro College Fund, Indianapolis, Indiana, 12 April 1959," JFKL; Speech at the Valley Forge Country Club, Valley Forge, Pennsylvania.
- Shrivastava, Paul & Mitroff, Ian I. (1988). In Miller, D.; Miclani, A., Understanding Industrial Crises, *Journal of Management Studies*. 25/4.
- Slegers, W.W.A & Proulx, T. (2015). The comfort of approach: self-soothing effects of behavioral approach in response to meaning violations. *Frontiers in Psychology*. V.5. Article 1568. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01568>
- Vasbinder, J.W. (2017). What if there were no universities? *PsyCH Journal*. V.6. Issue 4. <https://doi.org/10.1002/pchj.199>
- Young Minds. (2021). How to Make a Self Soothe Box. <https://young-minds.org.uk/> (accessed on 18.3.2021).
- Wei, Yao., Mosi, Weng. & Tiange, Ye. (2019). Towards Good Governance of an Entrepreneurial University: The Case of Zhejiang University. In Zhu, Chang & Zaim, Merve Z. (Eds) *University Governance and Academic Leadership in the EU and China*. IGI Global, Ch. 6.
- WHO. (2013). *Pandemic Influenza Risk Management WHO Interim Guidance*. Switzerland.

27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Süreçte İsmet İnönü'nün Kayseri Ziyareti ve Çıkan Olaylar*

Murat Karataş

*Abdullah Gül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü
Kayseri/Türkiye*

E-mail: murat.karatas@agu.edu.tr

ORCID ID:0000-0003-1174-5828

**Bu çalışma, Türk Eğitim-Sen ve Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları Birliği (UAESEB) tarafından 2020 "Bilge Tonyukuk Yılı Anısına" 12-14 Kasım 2020 tarihinde Ankara/Türkiye'de çevrim içi platformlar üzerinden düzenlenen "3. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi" de özet olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.*

1. Giriş

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen süreçte kısa süreli Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)¹ ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)² denemeleri hariç tutulursa tek partili dönem yaşandı. Bu dönemin temel aktörü ise devleti kuran parti durumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)³ oldu. İkinci Dünya Savaşı

¹Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. Türk İstiklal Harbinin lider kadrosunu oluşturan Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele öncülüğünde, 17 Kasım 1924'te kurulmuştur. Parti tüzüğünde Cumhuriyet ilkesinin, liberalizmin ve demokrasinin benimsendiği belirtilirken aynı zamanda dini inançlara da saygılı olduğu açıklanmıştır. İdeolojik olarak liberal muhafazakâr olan parti Şubat 1925'te başlayan Şeyh Said isyanı ile ilişkilendirilerek 5 Haziran 1925'te mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Bkz.; Ahmet Yeşil, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002.

²Gazi Mustafa Kemal'in önerisi ve onayıyla 12 Ağustos 1930'da Ali Fethi Okyar tarafından kuruldu. Programında, partinin cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerine bağlı olduğu belirtilirken, yabancı sermayenin ülkeye girmesinin özendirilmesi ve ekonomik yaşamda sürekli devlet müdahalesine karşı çıkmıştı. İdeolojik olarak liberal olan partinin lideri Ali Fethi Okyar İzmir gezisi sırasında çıkan olaylar sonrası iktidara gelme noktasında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'le çatışmak zorunda kalacağını görmüş ve 17 Aralık 1930'da partiyi feshetmiştir. Bkz.; Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, (Yay. Haz. Cemal Kutay), Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980; Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011; Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982; Cem Emrence, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006; Abdülhamit Avşar, **Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

³Gazi Mustafa Kemal tarafından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin devamı olarak 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası adıyla kuruldu. İdeolojik anlamda kendisini milliyetçi olarak niteleyen partinin siyasi tarihimizdeki en önemli özelliği devleti kuran ve dönüştüren parti olmasıdır. Bkz.; Şerafettin Turan, **Kökene Ulusal Direnişme Dayanan Bir Devrim Partisi Cumhuriyet Halk Partisi**, Tüses Yayınları, İstanbul, 2000; Zeki Çevik, **Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002; Suna Kili,

sonunda Milli Şef İnönü gerek iç gerekse dış şartların zorlamasıyla Türkiye’de çok partili hayata geçme kararı alırken kısa süre içerisinde evrensel değerleri kabul eden irili ufaklı pek çok siyasi parti ortaya çıktı⁴. Ancak bu partilerin en önemlisi 7 Ocak 1946’da ‘*Dörtlü Takrir*’ isimli tarihi belgeye imza koyan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulan Demokrat Parti (DP)⁵ oldu. DP’nin ilk genel başkanlığına Celal Bayar seçilirken parti 1946-1950 döneminde muhalefette yer aldı⁶. 21 Temmuz 1946’da DP ilk sınavını verdi. Ancak demokrasinin temel prensibine aykırı bir şekilde ‘*açık oy-gizli tasnif*’ sistemiyle yapılan seçimde DP kendini gösteremedi; ama seçimlere hile karıştırıldığı tezini de sürekli işledi⁷.

Seçim burukluğuna rağmen DP büyümeye devam etti. Bir yandan partinin kurumsallaşması sürerken beklenmedik bir anda bölünme yaşandı. Daha sert muhalefet yapılmasını isteyen bir grup milletvekili DP’den ayrılarak 20 Temmuz 1948’de Millet Partisi (MP)’ni kurdu⁸. Bu arada 17 Ekim 1948’deki ara seçimlere hem DP hem de MP seçim sistemi değiştirildiği için seçimi boykot etti ve katılmadı. 16 Ekim 1949’da yapılan ara seçimlerde de boykot sürdü. Bununla birlikte söz konusu dönemde DP’nin en önemli işlevi CHP’yi Anayasa’nın demokratikleşmesi, seçimlerin serbest yapılması vb. alanlarda adım atmaya zorlaması oldu. Nihayet ‘*gizli oy, açık tasnif*’ ve yargı

1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976; Hikmet Bila, **CHP (1919-2009)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008; Ayşe Güneş Ayata, **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992; Tanık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

⁴Bu süreçte kurulan partiler: Milli Kalkınma Partisi (MKP), Demokrat Parti (DP), Sosyal Adalet Partisi (SAP), Liberal Demokrat Parti (LDP), Çiftçi ve Köylü Partisi (ÇKP), Türk Sosyal Demokrat Partisi (TSDP), Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (TİÇP), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP), Yalnız Vatan İçin Partisi (YVP), Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi (EKİP), Artıma Koruma Partisi (AKP), İslam Koruma Partisi (İKP), Yurt Görev Partisi (YGP), İdealist Partisi (İP), Türk Muhafazakâr Partisi (TMP), Türkiye Yükselme Partisi (TYP), Millet Partisi (MP), Öz Demokratlar Partisi (ÖDP), Serbest Demokrat Partisi (SDP), Müstakil Türk Sosyalist Partisi (MTSP), Toprak, Emlâk ve Serbest Teşebbüs Partisi (TESTP), Müstakiller Birliği (MB). Firuzan Hüsrev Tökin, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi (1839-1965)**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965, s. 78-85.

⁵DP’nin 88 maddelik programının ilk maddesinde kurulma gerekçesi “*DP, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.*” şeklinde ifade edilmiştir. M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s. 257-267.

⁶Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarih ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s.16.

⁷Tanel Demirel, **Türkiye’nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 60-61.

⁸Cemal Anadol, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti**, Yeniden Kuvayi Milliye Yay., İstanbul, 2004, s. 61.

denetiminde yapılan 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda DP iktidara gelerek ülkeyi on yıl boyunca tek başına yönetti. DP bu dönemde CHP ile birlikte Türk siyasi hayatının iki merkez partisinden biri oldu. DP tarafından 1946-1960 döneminde oluşturulan ve 27 Mayıs sonrası da etkileyen anlayış kimi isimlerce merkez sağ olarak ifade edilmiştir. Bu isimlerden biri olan Mert'e göre DP tarafından oluşturulan merkez sağ anlayış; millet iradesine inanma, halkın inanç, din, kültür, örf ve adetlerine saygı gösterme, milliyetçi-muhafazakâr, laik, antikomünist, liberal ve serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmayı gerektirmiştir⁹.

DP'nin tek parti dönemini 1950-1954, 1954-1957 ve 1957-1960 olmak üzere üç dönemde incelemek mümkündür. İlk dönem 14 Mayıs 1950 seçim galibiyetiyle başlamış ve bu döneme damgasını vuran önemli gelişmeler demokrasi ve özgürlükler alanında olmuştur. Bu noktada en önemli gelişme Ezanın Arapça okunma yasağının kaldırılması olurken tek parti döneminde siyaset merkezinin uzağında tutulan İslamcı kesimin DP'ye yönelmesi sonucunu doğurmuştur. DP iktidarının ilk döneminde, ekonomi alanında özel sektör büyürken devlet yatırımlarında da artışlar görüldü. Dış politikada ise Kore'ye asker gönderme, NATO'ya üye olma, Balkan paktına katılma gerçekleştirirken Kıbrıs '*milli dava*' haline gelmişti.

Diğer taraftan birinci dönemde CHP lideri İnönü, Halkevlerinin kapatılması¹⁰, CHP'nin mal varlığına el konulması¹¹, Millet Partisi (MP)'nin kapatılması¹² vb. uygulamalardan hareketle DP hükümetini ülkede istikrarsızlığa ve siyasi güvensizliğe sebebiyet vermekle itham etmişti¹³. DP, 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerden de galip çıkarak ikinci dönemini

⁹Nuray Mert, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 39-50.

¹⁰Halkevleri 1932-1951 yılları arasında CHP'ye bağlı faaliyet gösteren kültür ve siyasi eğitim kurumu oldu. Bu dönemde CHP söz konusu kurumlardan milli kültürün gelişimi ve inkılabın kökleştirilmesi, Türk milletinin sosyal, kültürel ve ahlaki sahada birlik oluşturması, yetişkinlerin eğitilmesi, pozitif ilimlerin öğrenilmesi/öğretilmesi, köylü ve şehirlinin kaynaştırılması hedefine hizmet etmesini amaçlamıştır. Bkz.; Murat Karataş, "Tek Parti Döneminde Halk Eğitiminin Bir Aracı Olarak Halkevleri", **Tarih Toplum ve İnanç**, (Ed. Kazım Kartal ve Fehminaz Çabuk), İksad Yayınevi, Ankara, 2020.

¹¹DP 1954 seçimleri öncesi CHP'nin bütün mallarına el konulmasını uygulamaya koyarak ana muhalefet partisini mali bakımdan felç etmeyi hedeflemişti. Bu plan uygulamada başarılı olmuş ve CHP seçimlerde ciddi bir yenilgi almıştı. Bu yasa, iktidar-muhalefet ilişkilerinde onarılması zor olan yaralar açarken, iktidar, güçsüz düşürdüğü muhalefet karşısında, rahat bir nefes alma fırsatı bulmuştu. Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 221.

¹²Türk siyasi tarihinde "*öfke partisi*" olarak da nitelenen Millet Partisi (MP) laikliğe aykırı hareketlerin odağı olduğu gerekçesi ile 27 Ocak 1954'te sıradan bir dernek gibi Ankara Birinci Ceza Mahkemesi kararıyla kapatılmıştı. Alihan Limoncuoğlu, "Türkiye'de Üçüncü Yolun Başı: Millet Partisi (1948)", **Akademik Hassasiyetler**, C: 5, S: 10 (Aralık 2018), s. 150.

¹³Rasim Koç, **İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu**, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018, s. 178.

başlattı. Ancak hızlı büyüme ve serbest piyasa uygulamasında yaşanan yer yer olumsuzluklar kısa süre içerisinde iktidarı muhalefete karşı sertleştirdi. Bu noktada örneğin iktidarının ilk döneminde demokratik hak ve özgürlükleri genişletme yönünde çaba gösteren DP'nin dönemde ortaya koyduğu antidemokratik uygulamalar (Kırşehir ve Malatya'nın siyasi tercihleri nedeniyle cezalandırılması, CMP lideri Osman Bölükbaşı'nın cezaevine konulması vb.) hem muhalefette hem de parti içinde eleştirileri ortaya çıkardı. Parti içerisinde gelen eleştirilerin somutlaşması ise Hürriyet Partisi (HP)'nin kurulmasıyla gerçekleşti¹⁴. DP'nin muhalefete karşı sert uygulamalara girdiği ortamda CHP'de iktidara karşı günden güne hırçınlaştı. Bununla birlikte her ne kadar 1950-1957 arasında ülkedeki siyasi gerginlik artmışsa da iktidar-muhalefet arasındaki ilişki kopmadı. Bu noktadan hareketle gerek iktidarın gerekse de muhalefetin demokrasinin hâlâ rayında gittiğini düşündüklerini söylemek mümkündür.

DP-CHP ilişkisinde gerilimli dönemi başlatan gelişme ise 1957 seçimleri oldu. Ekonomideki kötüye gidiş ve basına uygulanan baskı vb. olumsuzlukların gölgesinde CHP lideri İnönü, 1957 seçimlerine iktidar umuduyla girdi. Ancak seçim sonuçları İnönü'nün beklediği gibi olmadı ve DP dönemde üçüncü kez iktidara geldi. CHP'nin oyları 1954 seçimlerine göre ciddi oranda artmasına rağmen seçimi DP'nin kazanması İnönü'yü ve CHP tabanını pek memnun etmedi. İnönü'nün seçim sonuçlarını tanımayacaklarını bildirmesi ve seçimin galibinin CHP olduğu yönündeki açıklamaları parti tabanını hareketlendirdi. Buna karşı DP ise CHP'yi seçim yenilgisini kabul etmeyerek halkı başkaldırmaya teşvik etmekle suçladı. Seçim sonuçlarının açıklanması ardından aralarında Çanakkale, Gaziantep ve Samsun'unda olduğu kimi seçim çevrelerinde CHP ve DP'liler arasında ölümlü sonuçlanan kavgalar yaşandı. DP hükümeti bu olaylara karşı sert tedbirler alınacağını, hatta gerekirse ordunun dahi kullanılacağını duyurmasına rağmen olaylar devam etti¹⁵.

Türkiye 1959 yılı baharıyla birlikte DP-CHP ilişkilerinde geri döndürülemez bir evreye girdi. CHP lideri İnönü'nün 29 Nisan 1959'da "*Büyük Taarruz*"¹⁶ adını verdiği Ege gezisi sırasında Uşak'ta ve İzmir'de

¹⁴Diren Çakmak, *Hürriyet Partisi (1955-1958)*, Libra Kitap, İstanbul, 2016, s. 211.

¹⁵Seçim sonuçlarının zamanından önce devlet radyosundan açıklanması 1957 seçim sonuçlarını CHP nazırında tartışmalı hale getirirken Yassıda Mahkemesi'nde de "*Radyo Davası*"nın açılmasına sebep olmuştur. Metin Toker, *DP Yokuş Aşağı (1954-1957)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 266; Nevra Ensarı, "*Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset*" *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, (Hzl. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 410.

¹⁶Kocabaş'a göre bu dönemde İnönü'yü "*Büyük Taarruz*" adı verilen Ege Gezisine çıkartan iki neden vardı. Bunlardan ilki Menderes'in Londra'daki uçak kazası sonrası halk nezdinde yeniden karşılık bulması ikincisi ise DP hükümetinin 1958 Ağustos'unda aldığı "*Ekonomik İstikrar Tedbirleri*"nin olumlu sonuçlar vermeye başlaması idi.

meydana gelen olaylar ve bu olayların TBMM’de görüşülmesi sırasında iktidarın muhalefete karşı takındığı tavır ayrıca İnönü’nün “*Arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam*”¹⁷ şeklindeki meşhur konuşması ülkenin kaderini belirleyen gelişmeler olmuştur. Zira CHP’nin Uşak olaylarının sorumluları olarak gördüğü Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında meclis soruşturması açılması yolunda 6 Mayıs 1959’da önerge verdi. Bu önerge DP tarafından uzun bir oyalamaca sonunda 15 Şubat 1960’da reddedildi. İşte Yeşilhisar-Himmetdede-İncesu dizisinden oluşan Kayseri Olayları da bu tarihsel zeminde ortaya çıkarken 27 Mayıs 1960 darbesine giden süreçte önemli dönüm noktası oldu.

Bu çalışmanın amacı DP ve CHP’nin 1950’li yıllar boyunca çok partili demokrasi anlayışı ve felsefesinden uzak olmalarının Türk demokrasisinin sağlıklı gelişmesinin önündeki en büyük engel olduğunu göstermektir. Bu doğrultuda 27 Mayıs’a giden süreçte Kayseri’nin küçük bir ilçesi olan Yeşilhisar’da DP ve CHP’liler arasında yaşananlar iktidarın muhalefete tahammülsüzlüğünün muhalefetinde sorumluluk duygusuyla hareket etmemesinin önemli bir örneği olmuştur¹⁸. ‘*Kayseri Olayları*’ olarak isimlendirilen Yeşilhisar-Himmetdede-İncesu olayları sırasında CHP’nin sorumlu muhalefet anlayışından uzak olması, iktidarı elinde bulunduran DP’nin de demokratik sistemin vazgeçilmez unsuru olan farklı sesler karşısında kendisinden önceki Milli Şef dönemi anlayışını devam ettirmesi Türk siyasetini bir çıkmaza sürüklediğini söylemek mümkündür.

2. Kayseri Olayları

‘*Kayseri Olayları*’ 17 Şubat - 3 Nisan 1960 tarihleri arasında ortaya çıkan ve bu yönüyle de 27 Mayıs 1960 darbesinin seyrini etkileyen Yeşilhisar – Himmetdede ve İncesu olaylarını ifade etmişti. Söz konusu olaylar dizisi 27 Mayıs’a giden süreçte iktidar partisi DP ile ana muhalefet partisi CHP arasında yaşanan kötü iktidar ve kötü muhalefet politikası örneği olurken darbenin de hazırlayıcı unsuru olmuştur. Öyle ki bu olaylar, iktidar partisi DP tarafından CHP ve güdümündeki basın “*Yıkıcı faaliyetlerini araştırmak ve*

Süleyman Kocabaş, **27 Mayıs 1960 Darbesinin İç Yüzü Menderes Nasıl Devrildi?**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 240-241.

¹⁷Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, **Demir Kırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yayınları, İstanbul, 2016, s. 165.

¹⁸Yavuzalp’e göre bu tahammülsüzlükte, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, CHP lideri İsmet İnönü’yü tekrar iktidarda görmemek saplantısı önemli bir etken olmuştur. Ercüment Yavuzalp, **Menderes’le Anılar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 136; Bize göre, DP’nin on yıllık iktidarının ortaya çıkardığı aşırı güven duygusu, eleştirilere tahammülsüzlük/hoşgörüsüzlük, tabanın ve aydın kitlenin desteğini yitirmesi vb. sebepler 27 Mayıs’ın ortaya çıkmasında önemli etmenler olmuştur.

gerekli tedbirleri almak” için Meclis Tahkikat Komisyonunun kurulmasına yol açmış CHP lideri İnönü’nün TBMM kürsüsünden “Şartlar uygun olursa ihtilal olur” söylemini ortaya çıkarmış bunların sonunda gelen öğrenci ayaklanmaları da kan dökülmesini doğurmuştu.

2.1. Yeşilhisar Olayları

Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte ülke genelinde görülen partizanlık hastalığı Kayseri genelinde de yaşanmıştı. Dönemde ülkede ve Kayseri’de etkili olan partizanlık küçük bir ilçe olan Yeşilhisar’da da kahvelerin ve camilerin ayrılması şeklinde gerçekleşmişti. 17 Şubat 1960’ta Şehir Kulübü’nde CHP ilçe Başkanı Mustafa Ünal ile DP ilçe Başkanı Salih Kürkçü arasında yaşanan ağız kavgası sırasında silahlar patlamıştı. Olay sonrası Ünal’ın Adliye’ye götürülmesi sırasında CHP’lilerin eylemleri, Ankara’ya “*Halkçılar Adliye binasına saldırıp yaktılar*” şeklinde rapor edilmesi üzerine TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Adalet Bakanı Esat Budakoğlu, ilçeye gelerek incelemede bulunmuştu. Budakoğlu, inceleme sonrasında Başbakan Menderes’e verdiği raporda, Adliye binasının yakılmadığı ve olayın büyütülecek bir durum taşımadığını belirtmişti¹⁹. Buna rağmen Şehir Kulübü’ndeki olaylar sonrası tutuklanan CHP’li Ünal’ın 24 Mart’ta Yeşilhisar Cezaevi’nden Kayseri Cezaevi’ne nakli sırasında CHP’li gençler ile DP’li gençler arasında kavga yaşanmış olay sırasında polislin silah kullanması üzerine üç CHP’li genç yaralanmıştı²⁰. Bunun üzerine Kayseri Valiliği ve CHP İl Başkanlığı ilçeye ayrı ayrı inceleme heyetleri görevlendirirken Menderes hükümeti ve CHP Genel Merkezide ilçeye ayrı ayrı inceleme heyetleri göndermişti. Hükümet adına olayları incelemek üzere ilçeye giden heyetin başkanı durumundaki DP Meclis Grubu Başkanı Mazlum Kayalar Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a verdiği raporunda olayları CHP’lilerin çıkardığını ve durumun vahim olduğunu²¹ bildirirken CHP heyeti de inceleme raporunda “*Partizanca idareciler her türlü huzursuzluğun sebebidir... Yeşilhisar’da dökülen vatanış kanının asıl mesulleri, milleti iki*

¹⁹Yeşilhisar Olaylarına DP iktidarının ilk tepkisi yayın yasağı getirmek olmuştur. **Zafer**, 29 Mart 1960.

²⁰Kocabaş’a göre Kayseri Valiliğinin basın açıklamasında olayların seyri bu şekilde verilirken CHP’nin yayın organı “*Ulus*” ile İnönü’nün Damadı Metin Toker’in Tarım Kredi Kooperatifi seçimlerini CHP’nin kazanması üzerine DP’lilerin kavga çıkardığını yazması ve sonrasında araştırmacıların bunları kaynak olarak alması olayların asıl sebebinin kaçırılmasına sebep olmuştur. Süleyman Kocabaş, **a.g.e.**, s. 312-313.

²¹**Zafer**, 27 Mart 1960; İçişleri Bakanı Namık Gedik TBMM’de Burhan Belge’de Radyo Gazetesinde Yeşilhisar Olaylarının CHP’nin tahrikleri sonucunda çıktığını söylemişti. **Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

*cepheye ayırarak, ikbal sürdürmek sevdasına kapılanlardır.”*²² şeklinde DP hükümetini ve onun uygulamalarını sebep olarak göstermişti.

Bunlara ek olarak Yeşilhisar'dan DP'lilerin Başbakan Menderes'e CHP'lilerin İnönü'ye “ ... *Mal ve can emniyetlerinin kalmadığı*” yönünde telgraflar çekmişti. Bu telgraf üzerine İnönü'nün Yeşilhisar'a giderek olayları yerinde inceleme kararı alması olaylara yeni bir boyut kazandırmıştı.

3. Himmetdede ve İncesu Olayları

28 Mart'ta CHP lideri İnönü'nün Kayseri'ye oradan da Yeşilhisar'a gideceğini açıklaması, DP hükümetini telaşlandırmıştı²³. DP açısından bu telaşın sebebi İnönü'nün olayların yaşandığı yere gitmesinin yeni olayların yaşanmasını tahrik edeceği düşüncesi olmuştu²⁴. Buradan hareketle Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'a 3 Nisan 1960 tarihinde yapılacak CHP Kayseri İl Kongresinin iptalini ve İnönü'nün Kayseri'ye sokulmamasını emretmişti²⁵. Bu emir üzerine Vali Kınık, CHP lideri İnönü'ye, İller Kanununun 9. ve 10. Maddeleri gereği yetkisini kullanarak il kongresinin iptal edildiğini, ayrıca Yeşilhisar olayları sebebiyle şehirdeki kötü olan ortamın daha da kötü hale gelmemesi için Kayseri'ye gelmemesi isteğini ileten telgrafi çekmişti²⁶. Vali Kınık'a çektiği cevabi telgrafta İnönü, CHP il kongresinin iptal kararını kabul ettiğini fakat kendisinin bir vatandaş ve milletvekili olarak seyahat

²²Ulus, 27 Mart 1960.

²³Bu süreçte DP, Yeşilhisar olaylarından faydalanarak CHP'ye karşı Radyo Gazetesi'nde “*Meşruluk vasfını kaybeden CHP, ihtilal bayraktarlığı yapan, tehlikeli bir fesat ocağı haline gelmiştir. CHP kardeşi kardeşe vurdurma teşebbüsünün, son derece tehlikeli ve meşum yolu üzerinde bulunuyor.*” şeklinde suçlamada bulunmuştu. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı? (1899-1960)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 346-347; Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004, s. 138.

²⁴Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes'e Kayseri'de örfi idare ilan edilmesi tavsiyesinde bulunmuş ancak Başbakan Menderes bu durumda idarenin orduya bırakılacağı gerçeğinden hareketle daha doğrusu orduya olan güvensizliği nedeniyle bu tavsiyeyi uygulamamıştı. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 103.

²⁵**Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

²⁶**Milliyet**, 3 Nisan 1960; Dönemde DP'nin önemli isimlerinden olan Erzurum Milletvekili Burçak hatıralarında Kayseri Valisinin İnönü'ye telgraf çekmesinin ayrıca Himmetdede de ve İncesu'da İnönü'nün yolunun kesilmesinin İçişleri Bakanı Gedik'in talimatıyla gerçekleşen çok ciddi bir yanlış olduğunu ifade etmiştir. Rıfık Salim Burçak, **On Yılım Anıları (1950-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998, s. 651

hürriyetinin kısıtlanamayacağını söyleyerek Kayseri'ye gideceğini bildirmişti²⁷.

CHP lideri İnönü Vali Kımık'a cevabi telgrafında belirttiği üzere 2 Nisan'da kalabalık bir milletvekili ve gazeteci grubuyla Kayseri'ye gitmek üzere trenle hareket etti. Tren Kayseri'ye 30 km kala Himmetdede istasyonunda askerler tarafından durduruldu²⁸. Vali Yardımcısı Şükrü Kenanoğlu, Ankara'ya geri dönmesi emrini içeren zarfı ilettiler. Zarfı alan İnönü, *“Ne münasebet, bu gayrikanuni bir emirdir... Örfi idare mi var, ne için gitmeyeceğim, bir vatandaş olarak, parti başkanı olarak mutlaka Kayseri'ye gideceğim... Sizin bu hareketinize benzer dünyada bir memleket daha var, o da Afrika'daki sömürge halkıdır, Zenci halkıdır. Onlara yapılan muamelenin aynısını bana yapamazsınız.”*²⁹ şeklinde isteği reddetmişti.

Himmetdede de yaklaşık üç saat yolu kesilen CHP lideri İnönü'nün Kayseri'ye gitme noktasında gösterdiği kararlılık üzerine Kayseri Valisinin yolun açılması emriyle sonuç vermişti. Tren Kayseri istasyonuna girdiğinde İnönü'yü burada ciddi bir kalabalık karşılamıştı. Buradan sevgi gösterileri arasında CHP İl Başkanlığına geçen İnönü, *“Sevgili vatandaşlarım, aranızda bahtiyar oldum. Her muradınıza ermenizi dilerim. Çok teşekkür ederim. Vakit hayli geçti. Sabahtan beri zahmet edip beni beklediniz. Yavaş yavaş dağılmaya çalışalım. Sizler mükemmel insanlarsınız. Var olun bin yaşayın. Sizin bu azminiz karşısında dayanacak hiçbir kuvvet yoktur.”*³⁰ şeklinde kendisini bekleyen kalabalığa hitap etmişti.

İnönü, 3 Nisan sabahı yaklaşık 50 araçlık konvoyla İncesu üzerinden Yeşilhisar'a gitmek için Kayseri'den hareket etmiş ancak İncesu'nun girişinde askerler tarafından İnönü'nün yolu kesildi. Burada ilçe kaymakamı tarafından kendisine Kayseri Valiliğinin geri dön emri tebliğ edilen İnönü geri dönmeyi reddetti. Bu sırada İnönü ile yolunu kesen askerlerin başında bulunan Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner arasında ilginç bir diyalog geçti. Bu diyalog sırasında İnönü, *“Ateş et emri verecek misin?”* şeklinde Çetiner'e sorduğunda onun cevabı *“Ne münasebet Paşam! Size ateş etmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim.”*³¹ şeklinde oldu. Birand'a göre ordu

²⁷Ulus, 3 Nisan 1960; **Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

²⁸Cumhuriyet, 3 Nisan 1960; Ali Gevgili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 145-146.

²⁹Ulus, 3 Nisan 1960; Metin Toker, **Demokrasiden Darbeye (1957-1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 318.

³⁰Milliyet, 3 Nisan 1960.

³¹**Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020; Binbaşı Çetiner kısa süre sonra kendisinin Anayasa dışı iş ve işlemlere zorlandığını söyleyerek *“Bir asker çocuğu olarak girdiğim ve aşk derecesinde bağlı olduğum mesleğimden, teessür içinde istifa ediyorum.”* ordudaki görevinden ayrılmıştır.

gerek Himmetdede de gerekse de İncesu'da CHP lideri İnönü'ye bir siyasi parti lideri gibi değil, bir komutan gibi davranarak rengini belli etmiş ve olup bitenlerde rol almayı reddetmişti³².

Uzun süren pazarlıklar sonucunda İnönü'nün “Ürgüp-Bor-Aksaray” üzerinden Ankara'ya gitmeyi kabul etmesi üzerine Vali Kınık yolun açılmasını emretmişti. Toker'in belirttiğine göre İnönü söz konusu güzergâhta ilerlerken heyetinde yer alan Tokat Milletvekili Dr. Faruk Ayanoğlu'nu da kendi yerine incelemede bulunmak üzere Yeşilhisar'a göndermişti³³.

4. Kayseri Olaylarının Basına ve TBMM'ye Yansıması

Yeşilhisar olayları sonrasında CHP lideri İnönü'nün Kayseri ziyareti basında ve TBMM'de ciddi karşılık buldu. DP Meclis grubu son gelişmeleri değerlendirmek üzere 7 Nisan'da toplanarak muhalefete dönük izlenecek yöntemi belirlemeye çalışmıştı. Kayseri olayları ile İnönü'nün hükümete meydan okuyan tavrı Başbakan Menderes'i oldukça rahatsız etmişti³⁴. DP meclis grubunda yaptığı konuşmada Menderes “*Memleket bugün kabil-i idare olmaktan çıkmıştır. İşler çoktan laçka olmuştur. Adliye işlemez hale gelmiş, idare acze düşmüştür. Matbuat muhalefetle beraber koskoca bir hıyanet makinesi kurmuştur. Hükümetin tek başına hiçbir şey yapmasına imkân kalmamıştır. Artık laf yerine kanuni tedbir almanın zamanı gelmiştir.*”³⁵ şeklinde gelinen noktayı işaret etmişti. Aynı şekilde İçişleri Bakanı Gedik'te Yeşilhisar Olaylarını, 24 Mart'ta hükümeti basmaya fiili teşebbüs yapıldığı şeklinde değerlendirdikten sonra CHP'nin kanun dışı hareketleri ve tahrikleri sonucu memleket bütünlüğünün tehlikede olduğunu söylemiş ve onun frenlenmesi için etkili tedbirlerin alınmasını istemişti³⁶.

Başbakan Menderes ve İçişleri Bakanı Gedik'in ardından söz alan DP Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş, uzun bir şekilde ‘*Kayseri Olayları*’ hakkında meclise bilgi verdikten sonra “... *Memleket huzur bulmadıkça,*

Ulus, 6 Nisan 1960; Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 287.

³²Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, **a.g.e.**, s. 160-161.

³³Metin Toker, **Demokrasiden...**, s. 321.

³⁴Mumcu bu süreçte Başbakan Menderes'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yazdığı mektupta, CHP'nin “*bir ihtilal teşebbüsünde*” bulunduğu şüphesini dile getirdiğini Bayar'ında Menderes'le aynı fikirde olduğunu yazmaktadır. Uğur Mumcu, **İnkılap Mektupları**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 95-101; Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s. 347-350.

³⁵**Milliyet**, 8 Nisan 1960; Kurtul Altuğ, **Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, Ankara, 2011, s. 216.

³⁶**TBMM DP Meclis Grubu Tutanakları**, XI, C: 302, 7 Nisan 1960, s. 37-38.

huzuru bozanlar hakkında gerekli tedbirler alınmadıkça, bugün Kayseri’de çıkan olayların vatanın şurasında, burasında çıkacağına kani bulunduğumdan tesirli tedbirlerin alınması lazım geldiğine mebus olarak inanıyorum.” şeklinde konuşmuştu³⁷. Görüldüğü gibi DP milletvekilleri arasında tedbir olarak dile getirilen fikir mecliste olağanüstü yetkilere sahip bir tahkikat komisyonunun kurulması olmuştu. Bu fikir DP milletvekillerinin çoğunluğu tarafından kabul edilirken kimi milletvekilleri ise kurulması düşünülen bu komisyonun adeta İstiklal Mahkemelerine benzediğine işaret ederek bu düşünceye karşı çıkmışlardı³⁸. Bu noktada örneğin DP Tekirdağ Milletvekili Dr. Zeki Eratman’ın, Kayseri olaylarını değerlendirdiği konuşmasında İnönü’nün yolunun kesilmesi, sıkıyönetim ilan edilmesi, Binbaşı Çetiner’in istifası vb. gelişmelerle ilgili hükümeti eleştirerek acizlik gösterildiğini ifade etmesi Menderes’i kızdırmıştı. Eratman’ın konuşması bitmeden Menderes guruba “*Ben istifa ediyorum*” diyerek salondan ayrılmış ancak milletvekili ve bakanların telkinleri sonucu genel kurula geri dönmüştü³⁹.

DP milletvekillerinin eleştirisi ve önerilerini dinleyen Başbakan Menderes, kürsüye geldiğinde ülkenin idare olmaktan çıktığını ve böyle bir zor zamanda bütün DP milletvekillerinin hükümetin yanında birlik olmasının gerekliliğine değinerek sözlerine başladı. Menderes, DP gurubundan isteklerini, “*Muhalefet çalışmaları meşruiyet dışında cereyan ediyor görülmektedir. Buna Türkiye Büyük Millet Meclisi el koysun. Tahkik etsin.*” şeklinde ifade etmiş devamında “*Koskoca vatan yanında bu insanlar memleketi temelinden yıkmaya çalışıyorlar; bunlar hakkında tahkikat açılmaz mı?*” diye gruba soru yönetmişti. Menderes DP gurubunun TBMM’deki çalışmalarından da memnun olmadığını, “*Biz Amerikalılara kızlarımızı peşkeş çekmişiz... Bunları söylemişler mi? Bu namussuzca, hayasızca söylenenleri tespit edin, bunları getirin Meclise. Düşünelim, konuşalım ‘Ahlaksızlar, namussuzlar sizi kapatıyoruz’ diye Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile kapatalım.*”⁴⁰ şeklinde ifade ederken bu süreçte CHP’nin kapatılması düşüncesini de milletvekilleriyle paylaşmıştı.

³⁷Kayseri Milletvekili Necati Kumrel ise CHP’nin 1950’den beri “*yıkıcı*” propaganda yaptığını söylediği konuşmasında İnönü’nün Himmetdede ve İncesu’da durdurulmasını isabetli bulduğunu, bu gelişmenin DP’lilerin maneviyatını yükselttiğini, CHP’lilerin ise maneviyatlarını alt üst ettiğini söylemiş ve hükümeti bu cesur hareketinden dolayı kutladığını ifade etmişti. **Zafer**, 8 Nisan 1960.

³⁸Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1950-1964)**, C: 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 390-391.

³⁹Rıfıkı Salim Burçak, **a.g.e.**, s. 651.

⁴⁰**TBMM DP Meclis Gurubu Tutanakları**, XI, C: 302, 7 Nisan 1960, 7 Nisan 1960, s. 32-36.

Başbakan Menderes, CHP lideri İnönü'nün Kayseri Ziyaretine dönük “*Bu adam kalkıyor gidiyor, niçin gidiyor? Bu adam tahrik için gidiyor seçimleri önlemek için dolaşiyor. Çünkü seçimlerden vebadan korkar gibi korkuyor. Çünkü sonu geleceğine kani. Fitne ocağı dağılır; son kozunu oynuyor.*” şeklinde eleştiride bulunurken konuşmasında basının hükümet aleyhinde çalıştığından ve adaletin sağlıklı çalışmadığından dert yanmıştı. Bu noktada Menderes, “*Bu yazılar nedir? Alenen ‘kalkın ehli vatan’ diye avazeler fırlatmaktadır. Baştanbaşa suçtur. Dava açmanın ehemmiyeti yok. Sebep? Üç sene sürecektir. Netice alınmayacaktır. Kapatacaksınız zulmü istibdadı.*” şeklinde basına bakışını ortaya koyarken mahkemelerin ve hâkimlerin adaletine de güvenmediğini, “*Muhterem arkadaşlar bu memleket kardeş kavgasının eşğine gelmişse burada büyük mesuliyet adalettedir.*”⁴¹ şeklinde dile getirmişti.

Konuşmasının sonunda Başbakan Menderes’e göre çözüm, “*Şimdi bir komisyon kurarsınız ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin tahkikat açması konusunda karar verirsiniz. Sonra bu tahkikata bütün sathı vatanda Cumhuriyet Halk Partisi nasıl çalışıyor? Tespit edelim. Sonra günlük gazetelerin neşriyatı alınır, mevcut kanunlarla karşılaştırılır, bakar ki adalet kanunları tatbik etmemiştir, ne yapalım? Benim kuvvetim yok adalet karşısında: Sizin kudretiniz vardır.*”⁴² şeklinde olmuştu.

Başbakan Menderes’in yukarıdaki konuşmasına bir bütün olarak bakıldığında Türk siyasetinin temel sorunu olan muhalefete tahammülsüzlük/güvensizlik duygusunun zirve örneği görülmektedir. Menderes konuşmasında kısa süre sonra devreye girecek olan Tahkikat Komisyonu’nun ipuçlarını vermişti. Bu anlamda ‘*Kayseri Olaylarının Tahkikat Komisyonu*’ nun kurulmasında etkili olduğu tarihi bir olgudur. CHP’ye ve onun lideri durumundaki İnönü’ye ayrıca basına karşı oldukça güvensizdir. CHP’nin meşruiyet sınırları dışına çıktığını düşünen Menderes⁴³, durumun TBMM tarafından araştırılması sonrasında CHP’nin kapatılmasını istemiş aynı şekilde CHP’nin güdümünde hareket ederek yıkıcı propaganda yaptığını düşündüğü basına da kapatma cezasının uygulanmasını önermişti⁴⁴.

⁴¹TBMM DP Meclis Gurubu Tutanakları, XI, C: 302, 7 Nisan 1960, 7 Nisan 1960, s. 32-36.

⁴²TBMM DP Meclis Gurubu Tutanakları, XI, C: 302, 7 Nisan 1960, 7 Nisan 1960, s. 32-36.

⁴³Aslında Başbakan Menderes’in CHP lideri İnönü’nün meşruiyet sınırları dışına çıktığı düşüncesi dönemde İnönü’ye yakın bir isim olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından yıllar sonra kaleme alınan “*Politikada 45 Yıl*” isimli eserinde “*İhtilalin manevi babası İsmet Paşa idi*” şeklinde ifade edilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 260.

⁴⁴Bu dönemde DP’nin yayın organı durumunda olan Zafer, DP Meclis Grubunda alınan kararı “*Muhalefetin Gizli ve Yıkıcı Faaliyetleri Hakkında Meclis Tahkikatı Açılacaktır*”

Diğer taraftan dönemde CHP'yi destekleyen Ulus ve DP'yi destekleyen Zafer gazetelerine bakıldığında iki tarafında Kayseri Olaylarını kendi tabanlarına anlatma ihtiyacı hissettikleri görülmektedir. Bu noktada örneğin “İnönü'nün Dünkü Beyanatu: Tarumar Olmak Yolundadırlar” şeklinde manşet atan Ulus, “... Azınlıkta olan kanun dışı partizanların mecalleri zayıflığın son haddine gelmiştir. Nihai kalıntılar vatandaşın iradesi önünde tarumar olmak yolundadır.”⁴⁵ ifadesini kullanırken “CHP Lideri Balkan Komitacılığı Yapıyor” manşeti ile çıkan Zafer, “Her ne pahasına olursa olsun ortalığı karıştırmak isteyen CHP lideri Balkan komitacılığı yapıyor. Türk Milleti, kendi kaderini maskesi düşmekte olan komitacı politikacının tutkunu olanları tercih edecektir... İl kongresinde bulunmak için değil, ortalığı karıştırmak için seyahate çıkıyor... Yeşilhisar azdırılmış CHP'lilerin hükümeti basmaya kıyam ettikleri yerdir... Bu rastgele bir seyahat, normal yolculuk değildir... Adli tahkikat ve asayiş sürerken 'İşler biraz daha karışsın' parolası ile hareket ediliyor...”⁴⁶ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

5. Yassıada Mahkemesinde Kayseri Olaylarının Görülmesi

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında, başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP'li Bakanlar, Milletvekilleri, yöneticiler ve asker-sivil devlet memurları tutuklanmıştı. Bunlar yargılanmak üzere Marmara Denizi'ndeki Yassıada'ya götürülürken burada, “İhtilal/Olağanüstü Mahkemesi” nitelemesiyle Milli Birlik Komitesi (MBK) emriyle kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılanmıştı⁴⁷. Halk arasında “Yassıada Mahkemesi” denilen bu mahkemede farklı davalar yanında “Kayseri Olayları Davası” açılmıştı⁴⁸. Bu davanın sanıkları olarak:

başlığı ile verirken kararın ittifakla alındığını ve 11 Nisan'da DP Grubunun tekrar toplanacağını yazmıştı. **Zafer**, 8 Nisan 1960.

⁴⁵Ulus, 4 Nisan 1960.

⁴⁶Zafer, 4 Nisan 1960.

⁴⁷Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, **Demir Kırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yayınları, İstanbul, 2016, s. 242; Erdoğan Günel, **Türkiye'de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni (1908-2008)**, Kara Kutu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 161; Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)” **Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)**, (Yay. Yön. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 198; Yassıada Mahkemesi ve aldığı kararlar Çavdar tarafından Terakkiper ve İttihatçıların yargılandığı 1926 İstiklal Mahkemesi'nden sonra, Cumhuriyet tarihimizin ikinci siyasal soykırımı olarak nitelendirilmiştir. Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 97.

⁴⁸Yassıada Mahkemesi'nde DP'liler 19 farklı konuda yargılanmıştır. Söz konusu dava konuları; Köpek, 6-7 Eylül Olayları, İstanbul-Ankara Olayları, Arsa Satışı Yolsuzluğu, Topkapı Olayları, Bebek, Zimmet ve İrtikâp, Viynlex Ortaklığı Yolsuzluğu, İpar Transport Şirketi Döviz Kaçakçılığı, Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu'na Aykırı Hareket (Barbara), Radyo, Örtülü Ödenek, Çanakkale ve Geyikli Olayları, Kayseri Olayları, Demokrasi İzmir Gazete ve Matbaasının Tahribi, Vatan Cephesi, İstimlak

Celal Bayar, Adnan Menderes, Kayseri Milletvekilleri: Ali Rıza Kılıçkale, Fahri Köşkeroğlu, Fikri Apaydın, Hakkı Kumrel, İbrahim Kirazoğlu, Kamil Gündeş, Osman Kavuncu, Servet Hacıpaşaoğlu, Kayseri Valisi Ahmet Kınık Yurtiçi 5. Doğu Bölge Komutanı Tuğgeneral Kemal Çakın, Emniyet Genel Müdürlüğü Başmüfettişi Aziz Ronabar isimleri yargılanmıştır⁴⁹.

Kayseri Olayları Davası, ağırlıklı olarak Himmetdede ve İncesu'da CHP lideri İnönü'nün yolunun kesilmesini esas almıştı. Mahkemenin “*Kayseri Olayları Davası Gerekçesi*” nin giriş bölümünde olayların gelişim seyri anlatılmıştı. Buna göre sanıkların Himmetdede ve İncesu'da İnönü'nün yolunun kesilmesiyle Anayasa'da yer alan “*seyahat hürriyetinin kısıtlanamayacağı*” emrine muhalefet ettikleri ayrıca zorla yol kesmek ve hatta “*ateş emri*” vermekle şiddete başvurdukları gerekçesiyle “*Anayasayı ihlal*” suçundan yine TCK'nın 46/1 maddesi ve şiddete başvurmak suçundan da aynı kanununun 188. Maddesi gereği cezalandırılmaları istenmişti. Söz konusu cezalar ilk madde için idam cezasını, ikinci madde için ise ağır hapis cezasını içermekteydi⁵⁰.

Kayseri Olayları Davası'nda sanıklara Himmetdede ve İncesu'da CHP lideri İnönü'nün yolunun kesilmesine kimin emir verdiği sorulmuştu. Burada dikkati çeken nokta mahkemenin kendilerini cezalandırmak için ısrarla Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in emir verip vermedikleri üzerinde durması olmuştu. Sanık devlet memurlarının “*Bunlar tarafından emir verildi*” ifadelerine karşılık mahkeme heyeti kendilerine “*Kanunsuz emirleri niye uyguladınız, neden istifa etmediniz?*” şeklinde karşılık vermiş bunun üzerine söz konusu kişiler “*emir kulu*” olduklarını söyleyerek, amirleri tarafından verilen emirleri, “*istemeyerek de*” olsa yerine getirmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdi⁵¹.

Diğer taraftan Kayseri Milletvekilleri kendilerini savunurken, CHP lideri İnönü'nün İncesu'da yolu kesildiğinde kendilerinin burada bulunmadıklarını ifade etmişti. Kayseri Valisi Kınık, kendi yetkisini kullanarak İncesu'da İnönü'nün yolunun açılması ve Ürgüp üzerinden Ankara'ya dönmesini sağladığını söylerken, Yurtiçi 5. Bölge Komutanı Kemal Çakın ise İncesu'ya

Yolsuzlukları, Değirmen Davası başlıklarını taşımıştır. Kerem Yavaşca, “Ada'da Bir Müsamere: Düşükler Yasasında'da” **Türkiye'nin 1960'lı Yılları**, (Hzl. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 134-138; Samet Ağaoğlu, **Marmara'da Bir Ada**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s.57-91.

⁴⁹**Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

⁵⁰**Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

⁵¹**Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961)**, TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

kuvvet kullanmak için değil, olup bitenlere nezaret etmek için geldiklerini söylemişti⁵².

Sanıkların savunmaları tamamlandıktan ve şahitler dinlendikten sonra, mahkemenin “*Esas Hakkında Mütalaa*”sı okunmuştu. Burada dikkati çeken nokta mahkeme heyetinin mahkemenin tarafsızlığına ve hukuk diline yakışmayan ifadelerde bulunması olmuştu. Bu noktada örneğin İnönü’nün yolunun askerler tarafından kesilmesi için “*İşgalci bir devletın bir ordusu gibi Kayseri’yi işgal etmiş ve yolları kesmişti...*” ifadesi kullanılırken, Vali Kınık ve Yurtiçi 5. Bölge Komutanı Çakın’ın İncesu’da yolu kapatarak “*Dükkânlar ve Fırınları zorla kapatarak yiyecek krizi yarattıkları*”⁵³ şeklinde bir öngöründe bulunulmuştu.

DP’lilerin yargılandığı Yassıada Mahkemesi duruşmaları 14 Ekim 1960 tarihinde başlamış ve yaklaşık bir yıllık süre sonunda 15 Eylül 1961 tarihinde tamamlanmıştı. Buna göre 9 Ocak 1961’de görülmeye başlanan Kayseri Olayları davası 20 Nisan 1961’de sonlanmıştı. İnönü’nün içinde bulunduğu trenin Himmetdede de durdurulması ve İncesu’da otomobilinin yolunun kapatılması mahkeme tarafından seyahat özgürlüğünün engellenmesi olarak değerlendirilmişti. Bu davada Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes İçişleri Bakanı Gedik’inde içinde bulunduğu 13 kişi yargılanmıştır. 13 oturum 15 celsede tamamlanan dava sonunda Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes idam cezası alırken, Kayseri Valisi Kınık, Yurtiçi 5. Bölge Komutanı Çakın, Emniyet Genel Müdürlüğü Başmüfettişi Ronabar 4’er yıl 2’şer ay hapis ve kamu hizmetlerinden ömür boyu men cezası almıştır. Diğer sekiz sanık ise beraat etmişti. Buna ek olarak Başbakan Menderes’in idam cezası 17 Eylül 1961’de infaz edilirken Cumhurbaşkanı Bayar’ın idam cezası müebbet hapse çevrilmiş ve DP’li 367 sanıkla birlikte Kayseri Merkez Cezaevine konulmuştu⁵⁴.

6. Sonuç

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen süreçte kısa süreli TCF ve SCF denemeleri hariç tutulursa tek partili dönem yaşandı. Bu dönemin temel aktörü ise devleti kuran parti durumundaki CHP olurken, İkinci Dünya Savaşı sonunda gerek iç gerekse dış şartların zorlamasıyla Türkiye’de çok partili hayata geçildi. Bu karar

⁵²Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961), TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

⁵³Yüksek Adalet Divanı Kararları (1960-1961), TBMM Yayınları, Erişim Tarihi: 17.09.2020.

⁵⁴Kerem Yavaşca, a.g.m, s. 137; Orhan Erkanlı, *Anılar... Sorunlar... Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, s. 120-121.

sonrası kısa süre içerisinde evrensel değerleri kabul eden irili ufaklı pek çok siyasi parti ortaya çıkmasına rağmen bu partilerin hiçbirisi DP kadar ülkenin gelecekteki siyasetinde etkili olmadı.

Tek Parti dönemi CHP kadroları içinden çıkan isimlerce kurulan DP 1946-1950 dönemini muhalefette geçirirken 1950-1960 döneminde ise ülkeyi tek başına yönetmiştir. Muhalefet döneminde CHP'yi demokratikleşme yönünde zorlayan DP 14 Mayıs 1950 genel seçimleri ile iktidara gelmiş ve on yıllık süreçte kendi sosyo-ekonomik politikalarını uygulamıştır. DP'nin on yıllık iktidarı döneminde Türk demokrasinin gelişimi adına yerine getirdiği en önemli işlev Tek Parti döneminde öteki durumuna düşürülen geniş toplum kesimlerini siyasal hayatın bir unsuru haline getirmeyi başarması olmuştur.

Diğer taraftan DP'nin, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerini kazanarak ülkeyi yönetse de 27 Mayıs 1960 darbesine giden süreçte ülkeyi tek parti dönemi anlayışıyla yönetmekten kaçınmaması ayrıca CHP/İnönü'nün sebep olacağı bir darbe korkusundan bir türlü kendisini kurtaramaması dönemde Türk demokrasinin gelişiminde olumsuz bir sonuç doğurmuştur. Bu noktada 1957 seçimleri iktidar-muhalefet ilişkilerinde ülkede yeni bir dönem başlatmıştır. Özellikle daha oy kullanma devam ederken iktidar denetimindeki radyodan sonuçların iktidar lehine ilan edilmesi CHP'nin muhalefet anlayışını ilerleyen süreçte daha da sertleştirmesi sonucunu doğurmuştur. Dönemde DP'nin muhalefete tahammülsüzlüğü muhalefeti sorumsuz muhalefet anlayışına iterken ülkeyi de 27 Mayıs 1960 darbesine götürmüştür.

Bu anlamda 1959 baharında CHP lideri İnönü'nün "*Büyük Taarruz*" nitelemesiyle giriştiği Ege gezisinde çıkan olaylar ve bu olayların TBMM'deki görüşmeleri sırasında iktidarın muhalefete karşı takındığı tavır siyasi partilerin tabanında da karşılık bulmuştur. İşte Kayseri'nin küçük bir ilçesi olan Yeşilhisar'da meydana gelen olaylara DP ve CHP'nin gereğinden fazla anlam yüklemesi süreçte "*Kayseri Olayları*" adıyla anılan bir dizi olayın yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu olaylar dizisi sırasında sorumsuz muhalefet anlayışının bir örneği olarak CHP lideri İnönü'nün Kayseri'ye gitme ısrarı ayrıca Başbakan Menderes'in de muhalefete tahammülsüzlük anlayışının bir yansıması olarak İnönü'nün Himmetdede ve İncesu'da yolunu kapatması 27 Mayıs 1960 darbesine giden süreçte Türk demokrasisini kurban eden bir aşama olmuştur. Darbe sonrasında Yassıada'da kurulan darbe mahkemesinin bir konusu da Kayseri Olayları olmuştur. Burada mahkeme heyetinin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'i doğrudan olayların müsebbibi olarak değerlendirdiği ayrıca sanıklar aleyhine mahkemenin tarafsızlığına ve hukuk diline yakışmayan ifadelerde bulunduğu görülmüştür.

7. Kaynaklar

1. Resmi Yayınlar

TBMM DP Meclis Gurubu Tutanakları, Yüksek Adalet Divanı Kararları

2. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet, Milliyet, Ulus, Zafer

3. Diğer Yayınlar

Ağaoğlu Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Ağaoğlu Samet, **Marmara'da Bir Ada**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

Albayrak Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Altuğ Kurtul, **Bir Numaralı Tanık**, İsim Yayınları, Ankara, 2011.

Anadol Cemal, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti**, Yeniden Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2004.

Avşar Abdülhamit, **Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

Ayata A. Güneş, **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

Aydemir Ş. Süreyya, **Menderes'in Dramı? (1899-1960)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017.

-----, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

-----, **İkinci Adam (1950-1964)**, C: 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Bila Hikmet, **CHP (1919-2009)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Birand M. Ali-Can Dündar-Bülent Çaplı., **Demir Kırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yayınları, İstanbul, 2016.

Burçak R. Salim, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1998.

Çakmak Diren, **Hürriyet Partisi (1955-1958)**, Libra Kitap, İstanbul, 2016.

- Çavdar Tefvik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.
- Çevik Zeki, **Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- Demirel Tanel, **Türkiye'nin En Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Erkanlı Orhan, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1973.
- Emrence Cem, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Eroğul Cem, **Demokrat Parti Tarih ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2013.
- Gevgili Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987.
- Günel Erdoğan, **Türkiye'de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni (1908-2008)**, Kara Kutu Yayınları, İstanbul, 2009.
- İpekçi Abdi-Ö. Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karataş Murat, "Tek Parti Döneminde Halk Eğitiminin Bir Aracı Olarak Halkevleri", **Tarih Toplum ve İnanç**, (Ed. Kazım Kartal), İksad Yayınevi, Ankara, 2020, s. 107-152.
- Karaosmanoğlu Y. Kadri, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Kili Suna, **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976.
- Kocabaş Süleyman, **27 Mayıs 1960 Darbesinin İç Yüzü Menderes Nasıl Devrildi?**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Koç Rasim, **İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu**, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018.
- Limoncuoğlu Alihan, "Türkiye'de Üçüncü Yolun Başı: Millet Partisi (1948)", **Akademik Hassasiyetler**, C: 5, S: 10 (Aralık 2018), s. 145-155.
- Mert Nuray, **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

- Mumcu Uğur, **İnkılap Mektupları**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Ensarı Nevra, “Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset” **Türkiye’nin 1950’li Yılları**, (Hzl. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 393-422.
- Ökyar Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
- Özdağ Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2004.
- Özdemir Hikmet, “Siyasal Tarih (1960-1980)” **Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, (Yay. Yön. Sina Akşın), Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 191-261.
- Token Metin, **DP Yokuş Aşağı (1954-1957)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- , **Demokrasiden Darbeye (1957-1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Tökin F. Hüsrev, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişimi (1839-1965)**, Elif Yayınları, İstanbul, 1965.
- Tunaya T. Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.
- Turan Şerafettin, **Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi Cumhuriyet Halk Partisi**, Tüses Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yavaşa Kerem, “Ada’da Bir Müsamere: Düşükler Yassıda’da” **Türkiye’nin 1960’lı Yılları**, (Hzl. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 117-138.
- Yavuzalp Ercüment, **Menderes’le Anılar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Yeşil Ahmet, **Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002.
- Yetkin Çetin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.
- Yücel M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.
- Zürcher Erik Jan, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1992.

Ekler

Ek-1: Milliyet, 3 Nisan 1960

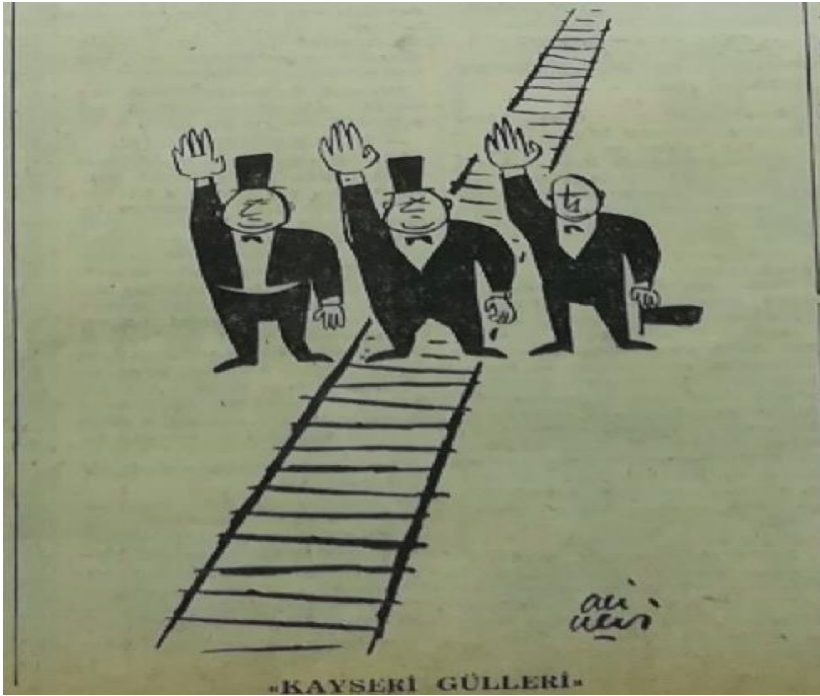
Ek-2: Ulus, 3 Nisan 1960

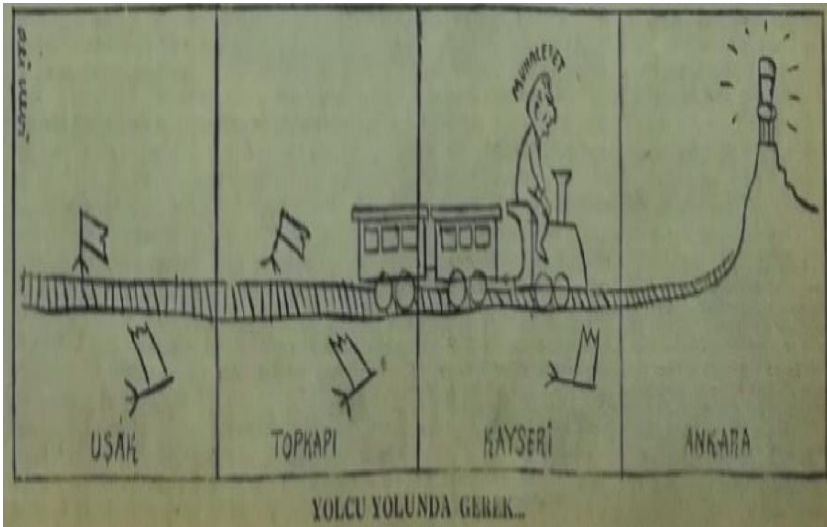
Ek-3: Zafer, 4 Nisan 1960

Ek-4: Milliyet, 4 Nisan 1960

EK-5: Cumhuriyet, 6 Nisan 1960

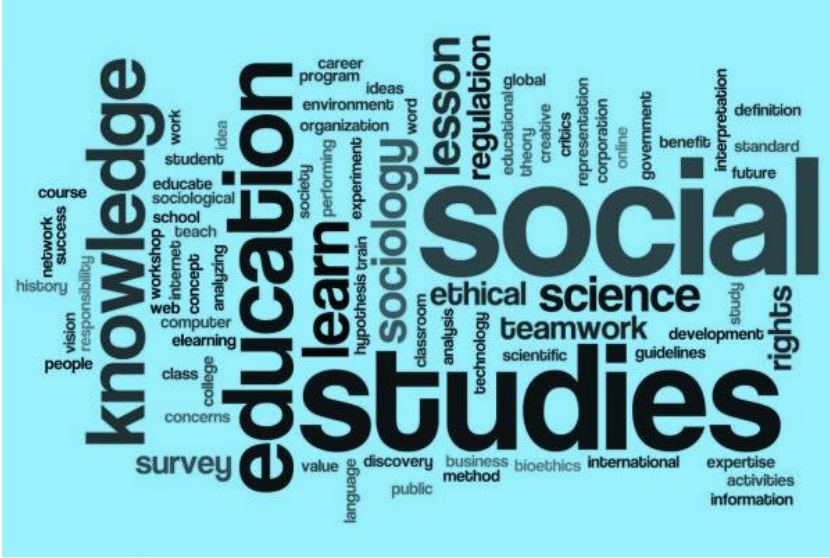
Ek-6: Cumhuriyet, 4 Nisan 1960

Ek-7: Milliyet, 5 Nisan 1960

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 4

Özbekistan Dış Ticareti ve Türkiye - Özbekistan Arasındaki
Ticari İlişkinin Durumu (Özlem Sökmen Gürçam)

Özbekistan Dış Ticareti ve Türkiye - Özbekistan Arasındaki Ticari İlişkinin Durumu

Dr. Özlem Sökmen Gürçam

Iğdır Üniversitesi, İktisat Bölümü,

E-mail: ozlem.gurcam@igdir.edu.tr

Orcid id: 0000-0002-2372-7355

1. Giriş

Bağımsızlığını ilan eden Özbekistan, bağımsızlığının ilk yıllarında ekonomide ve ticaret konusunda dışa kapalı bir politika benimsemiş bu yönüyle yabancı yatırımcıları ülkelerine çekme konusunda başarısız kalmıştır. Ancak son yıllarda dışa kapalı ekonomi politikasını uygulamaktan vazgeçerek dış ticaret konusuna önem vermiş olup ihracatta en önemli paya sahip ürünler altın, petrol gazları ve pamuk ipliği iken; ithalatta ise karayolu taşıtlarının kullanmakta olduğu parçalar ve diğer aksesuarlar, hastaların tedavisinde kullanılması amacıyla ilaçlar ve petrol yağları en önemli paya sahip ürünler olmaktadır. Ülke dış ticaret konusuna önem vermesine rağmen ülkede dış ticaret dengesi son yıllarda hep açık vermektedir.

Türkiye ve Özbekistan arasındaki ticari ilişki ise ülkenin bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Türkiye'nin ülkenin bağımsızlığını kabul etmesiyle başlamaktadır. Türkiye, Özbekistan'a ekonomik ve ticari ilişkilerin seyri hakkında yardımcı olmakla birlikte Özbekistan ile doksandan fazla ikili anlaşmalara ve protokollere imza atmışlardır. Türkiye, Özbekistan'ı kardeş ülke olarak görmüş ve sadece ekonomik konularda değil aynı zamanda siyasi konularda da destek vermiştir ve her iki konuda da hala destek vermeye devam etmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak Özbekistan dış ticareti anlatılmakta ve daha sonra Türkiye-Özbekistan dış ticareti açıklanarak dış ticaretin artırılması konusunda öneriler sunulmaktadır.

2. Özbekistan Dış Ticareti

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Özbekistan, diğer Türk Cumhuriyetler gibi ekonomik sistem olarak serbest piyasa sistemini benimsemiş ancak bu sistemi tam olarak uygulayamamıştır. Ülkede kapalı bir ekonomik sistemin kalıntıları olması nedeniyle ülke yabancı yatırımcılardan yeterli düzeyde yararlanamamıştır. Özbekistan'ın bağımsızlığından sonra sıkı

fiyat kontrolleri ile tüketiciler, enflasyondan korunmak istenmiş ve devlet tarafından piyasaya sık sık müdahale edilmiştir. Özbekistan'da artan ekonomik sorunlar nedeniyle sıkı maliye politikaları uygulamaya konmuş ve kamu harcamaları azaltılmıştır. Aynı zamanda ülkede para politikası uygulanmıştır. Ülkede uygulanan para politikaları ise fiyat kontrollerini azaltmak, özelleştirmelere başlamak ve uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmaktır. Özbekistan'ın uygulamaya çalıştığı tüm bu politikalar ülke ekonomisi yönünden olumlu bir durum sergilerken; 2008 yılında yaşanan küresel kriz, ülkede ekonomik sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle de Özbekistan'ın Rusya ile ticari ilişkilerinin oldukça fazla olması ve Rusya'nın da küresel krizden etkilenmesi nedeniyle Özbekistan ihracatı azalmıştır. Fakat Özbekistan, küreselleşme sürecine geç girmesi nedeniyle bağımsızlığın kazanan diğer ülkelere kıyasla ekonomik krizin etkilerini daha az hissetmiştir. (Bayrakdar, 2015, s. 96).

Özbekistan'ın bağımsızlığından sonraki dönemde önemli gördüğü konulardan biri de iktisadi bağımlılıktır. Bu bağımlılıktan kurtulmak amacıyla Özbekistan ilk olarak sosyalist ekonomik sistemden serbest piyasa ekonomisi sistemine geçişi kademeli olarak yapmaya çalışmıştır. Ülkede tarım ağırlıklı bir ekonomik durum mevcut iken ülke sanayi yoğun bir ekonomiye geçmeyi amaçlamıştır. Özbekistan ekonomisinde temel hedef, hammadde sağlayan ülke olmaktan ziyade yarı-mamul ya da mamul mal üreten bir ülke olmaktır. Bu nedenle devlet tekstil geliştirmeyi planlayarak pamuğun ve ipeğin ülke içinde işlenmesini amaçlamıştır. Bunun dışında devlet otomotiv sektörünü geliştirmeyi de hedeflemiştir. Özbekistan Güney Kore menşeli ve farklı yabancı ortaklarla birlikte ürettikleri arabaları Rusya'ya ve başka ülkelere satmıştır. Ayrıca Özbekistan yerli otomotiv sektörünü korumak amaçlı olarak ithal arabaların ülkeye girişini zorlaştırmak için önlemler almıştır. Devletin ekonomi konusundaki bir diğer amacı da pamuk gibi tek ürün bağımlılığından kurtulmak ve gıda sektöründe de kendine yeter durumda olmaktır. Bu amaç doğrultusunda devlet buğday ekimini teşvik etmektedir. Hükümet buğday üretimini siparişle yapmakta ve üreticilerden sınırlandırılan ücret düzeyinde ürün satın almaktadır. Buğday ekiminin özendirilmesi ile birlikte ve alınan önlemler sonucunda bu iş kolunda belli oranlarda bir artış yaşanmıştır. Özbekistan ekonomisinin temel kaynakları ise doğal gaz ve petrol olarak sınıflandırılabilir. Özbekistan altın kaynakları yönünden de zengin bir ülkedir. Ülkenin bağımsızlık sonrasında enerji konusunda kendi kendine yeterli olması çabası olumlu sonuçlar doğurdu ve daha önce enerji ithal eden ülke konumunda olan Özbekistan, komşusu olduğu ülkelere petrol ve doğalgaz ihraç etmektedir. Bunların dışında Özbekistan, Kırgızistan'a, Tacikistan'a ve Güney Kazakistan'a, doğalgaz borularıyla enerji satmaktadır (Kanlıdere, 2017, s. 167-168). Günümüzde Özbekistan katma değeri yüksek ürün ihraç eden bir ülke konumundadır.

Son yıllarda Özbekistan ihracatını 30 kattan daha çok arttırmıştır. Ülkede binek araç ihracatı 12, iplik ihracatı 4,4 ve mineral gübre ihracatı ise 11,3 kat artış göstermiştir. Ülkede ihracatçı firmalara destek vermek ve ihracat hacmini yükseltmek amacıyla birçok vergi muafiyetleri uygulanmıştır. İhracat yapan firmalar özel tüketim vergisinden muaf tutulmuş ve katma değer vergisi oranı 0'a eşitlenmiştir. Ayrıca, ihracat yapan firmaların gelir vergisi, emlak vergisi ve tek vergi matrahı diğer firmalara göre daha az hesaplanmaktadır. Ayrıca, ülkede ticareti kolaylaştırmak için gümrük vergisi ve harçları önemli oranda ya kaldırılmış veya azaltılmıştır.(UZAFI, 2018, s. 16).

Tablo 1, Özbekistan'ın 2014-2019 yıllarına ait dış ticaret verilerini göstermektedir. Tabloya bakıldığında ülkenin ithalatının ihracatına göre fazla olduğu görülmektedir. 2014 – 2019 yılları arasında ülkenin dış ticaret dengesi hep açık vermiştir. Bu durum ülkenin ticarete dışa bağımlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Özbekistan Dış Ticaret Verileri, Milyon \$

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İhracat	6.485	6,407	7,527	10.079	11,228	14,342
İthalat	13.686	10.488	9.656	12.035	17.315	21.854
Denge	-7.201	-4.081	-2.129	-1.956	-6.087	-7.512

Kaynak: Trademap, 2017; Trademap, 2018; Trademap, 2019, Ticaret Bakanlığı, 2020.

Tablo 2, Özbekistan'ın 2016 – 2019 yılları arasında ihraç ettiği temel ürünleri göstermektedir. Özbekistan'da 2016 – 2019 yılları arasında altın ve altın benzeri madenler, petrol gazları gibi ürünler ihracat payı yüksek olan ürünlerdir. Pamuk ipliği, pamuk, kurutulmuş ve taze üzüm, taze kayısı, seftali, kiraz, erik gibi ürünler de Özbekistan ihracatında yer alan diğer temel ürünler olmaktadır.

Tablo 2: Özbekistan Tarafından İhraç Edilen Temel Maddeler, Milyon\$

GTİP	Maddeler	2016	2017	2018	2019
		Toplam	5.437,5	9.901,2	10.679,9
744108	Altın	2.861,2	3.260,0	2.909,5	4.918,3
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	819,6	1.398,9	2.453,9	2.301,7
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç)	477,2	629,0	722,6	919,8
7403	Rafine edilmiş bakır, bakır alaşımları	255,8	320,5	508,7	561,2
3901	Etilen polimerleri	354,1	375,4	409,1	371,1
5201	Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)	257,2	477,1	222,1	281,6
7901	İşlenmemiş çinko	134,0	203,6	188,7	203,2
0809	Kayısı, kiraz, şeftali, erik ve çakal eriği (taze)	122,9	125,7	251,8	196,1
0806	Taze ya da Kuru Üzüm	155,5	159,5	179,7	224,4

Kaynak: Trademap, 2017; Trademap, 2018; Trademap, 2019.

Tablo 3, 2016-2019 yılları arasında Özbekistan'ın ithal ettiği temel ürünleri göstermektedir. Bu ürünler arasında karayolu taşıtları için aksam parça ve aksesuarları, tedavi amaçlı kullanılan ilaçlar, metal cevherlerini ayıklama, yoğurma, yıkama ve ayırma gibi araç ve makineler, kamış/pancar şekeri ve binek otomobilleri gibi ürünler yer almaktadır.

Tablo 3: Özbekistan Tarafından İthal Edilen Temel Maddeler, Milyon\$

GTİP	Maddeler	2016	2017	2018	2019
	Toplam	2.137,3	12.034,9	17.314,0	21.867,3
8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	357,4	728,1	960,0	841,1
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar	505,7	731,6	756,6	822,0
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	367,9	522,0	499,0	623,9
7210	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri, genişliği 600 mm veya daha fazla olanlar (kaplanmış olanlar)	210,4	294,9	359,5	373,7
8474	Toprak, taş, metal cevheri vb. ayıklama, eleme, tasnif, ayırma, yıkama, kırma, öğütme, yoğurma, kalıplama vb. makineleri	70,5	138,9	309,7	538,2
4407	Uzunlamasına kesilmiş, biçilmiş ağaç; kalınlık > 6 mm	168,7	277,5	357,6	319,3
1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	11,8	330,2	336,6	265,7
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış arabaları dahil)	192,5	155,3	319,2	440,2
8445	Dokumaya elverişli elyafın hazırlanması, eğirme, katlama, bükme ve ipliklerin hazırlanmasına mahsus makineler	43,2	152,2	394,5	301,7
1001	Buğday ve mahlut	209,2	174,3	274,9	364,3

Kaynak: Trademap, 2017; Trademap, 2018; Trademap, 2019.

Tablo 4, 2016-2018 yılları arasında Özbekistan'ın seçilmiş bazı ülkeler ile ihracatı gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde Özbekistan'ın ihracatında ilk üç ülke sırasıyla İsviçre, Çin ve Rusya Federasyonu olduğu görülmektedir. Özbekistan'ın Rusya dışındaki diğer Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde yer alan Kazakistan, Kırgızistan, Beyaz Rusya ve Tacikistan ülkelerine de ihracat yaptığı görülmektedir. Özbekistan'ın Türkiye'ye ihracatı İsviçre, Çin, Rusya Federasyonu ve Kazakistan'dan sonra besinci sırada olmaktadır. Ülkenin en az ihracat yaptığı ülkeler ise Estonya ve Endonezya olmaktadır. Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan ile aktif bir dış ticaret dengesinin varlığı, ülkenin dış ticaretinde olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Özbekistan yaptığı ihracat ile uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesine ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Ülkenin ihracat potansiyelini artırmak, ihracatçılara devlet desteği sağlamak ve ihracata yönelik ürün yelpazesini genişletmek için uygulanan reformlar, ihracatçı sayısını arttırmıştır (UZSTAT, 2020, s. 9).

Tablo 4: Özbekistan'ın Seçilmiş Bazı Ülkeler ile İhracatı, Milyon \$

Ülkeler	2016	2017	2018
Toplam	7.622,2	8.721,4	8.443,9
İsviçre	2.863,6	3.675,8	2.480,5
Çin	1.607,1	1.471,4	2.324,3
Rusya Federasyonu	761,0	1.021,5	1.063,0
Kazakistan	587,8	735,1	844,7
Türkiye	709,2	823,2	795,5
Kırgızistan	69,7	163,6	177,7
Tacikistan	33,6	69,3	126,2
Ukrayna	71,0	122,7	121,3
Hindistan	46,4	104,4	107,0
Endonezya	7,3	28,7	55,8
Polonya	25,6	42,7	44,1
Beyaz Rusya	27,2	34,0	43,1
Almanya	27,4	27,2	32,0
Estonya	2,3	2,2	26,0
G.Kore	20,7	18,1	21,9

Kaynak: Trademap, 2017; Trademap, 2018; Trademap, 2019.

Tablo 5, 2016 – 2018 yılları arasında Özbekistan'ın seçilmiş bazı ülkeler ile ithalatını göstermektedir. Tablo incelendiğinde ülkenin ithalatında ilk üç

sırayı Çin, Rusya federasyonu ve Güney Kore'nin aldığı görülmektedir. Ülke ithalatında dördüncü sırada Kazakistan yer almaktadır. Ülke ithalatında beşinci sırada ise ülke ihracatında da beşinci sırada yer alan Türkiye bulunmaktadır. Özbekistan'ın ithalatında son sırada olan ülkeler ise Polonya, Hollanda ve Hindistan yer almaktadır. Özbekistan 2020 yılı Ocak –Ağustos dönemi istatistik raporu incelendiğinde 2020 Ocak ayının sonuna kadar mal ve hizmetlerin 102 ülkeden ithal edildiği görülmektedir. Çin, Rusya Federasyonu, Kore Cumhuriyeti, Kazakistan, Türkiye, Almanya ve İtalya gibi ülkelerin içinde bulunduğu yedi büyük ortak ülke 1.149,7 Milyon ABD Doları ile toplam ithalatın %69,3'ünü oluşturmaktadır. Ülkedeki yatırım ortamı iyileştikçe ve bu alanda uygulanan reformlar sonucunda makine ve teçhizat ile bunların aksamalarının ithalatının artırılması doğaldır. Böylece Çin, Kore, Rusya, Almanya ve Türkiye'den gelen büyük yatırım hacmi dikkate alındığında, bu ürünlerin ithalat hacminde bu ülkelerin yüksek bir payı kalmaktadır (UZSTAT, 2020, s. 29).

Tablo 5: Özbekistan'ın Seçilmiş Bazı Ülkeler ile İthalatı, Milyon \$

Ülkeler	2016	2017	2018
Toplam	9.813,0	12.048,2	16.762,2
Çin	2.007,4	2.749,4	3.942,0
Rusya Federasyonu	1.964,9	2.618,1	3.320,8
G. Kore	930,4	1.180,4	2.117,8
Kazakistan	922,5	1.250,3	1.643,3
Türkiye	533,0	680,1	951,6
Almanya	500,3	666,0	807,8
Japonya	160,2	121,0	527,8
İtalya	194,5	190,9	378,7
ABD	317,8	136,0	296,3
Ukrayna	142,3	167,6	286,1
Litvanya	124,1	148,5	212,4
Hollanda	74,5	102,2	197,2
Hindistan	90,7	130,6	193,2
Polonya	86,5	78,7	189,0
Kırgızistan	125,0	146,2	158,5

Kaynak: Trademap, 2017; Trademap, 2018; Trademap, 2019.

Özbekistan dış ticaret ile ilgili kanunlarda serbest dolaşım, ihracat, re-import, re-export, transit, geçici ithalat, serbest bölge, gümrük bölgesi dışı işleme, gümrük bölgesinde işleme, gözetim altında imha, devlet lehine ithali

reddetme gibi uygulamalara yer vermektedir. Ülkede ihracat ve ithalat üzerinde tarife dışı kontroller bulunmaktadır. İthalat kontratları gümrük idaresine zorunlu olarak kaydedilmektedir. Bazı malların ihracatı ve ithalatı devletin belirlemiş olduğu kurumların iznine tabi olmaktadır. Özbekistan gümrük vergisi oranları %5 ile %30 arasında değişim göstermektedir. Ayrıca Özbekistan, ithalat esnasında referans fiyat uygulaması yapılması durumunda ithal edilen mallardan gümrük ve aksiz (bandrol)¹vergileri ile katma değer vergilerinin dışında ek bir mali yük getirilmektedir. Ülkeye getirilen malın beyan edilen fiyatı ile emsal teşkil eden fiyat arasındaki farkın vergisi de alınmaktadır. İthal edilen malların bedeli olarak beyannamede belirtilen değer yerine emsal ya da piyasa fiyatının dikkate alınması ithalatı geciktirmektedir. Ayrıca ithalat yapan firmanın da maliyet hesabı yapmasında birtakım güçlüklerle sebebiyet vermektedir. Gümrük vergisi uygulamalarında sürekli değiştirilen yasalar ve gümrüğe göre değiştirilebilen işlemler sebebiyle sorunlar yaşanmaktadır. Özbekistan ithal edilen tüm mallar üzerinden %20 oranında katma değer vergisi (KDV) almaktadır. Fakat bazı ayrıcalıklı devlet firmaları ile toplam çalışan sayısının yüzde elliden fazlasında engelli ya da özürlü personel çalıştıran firmalar ithalatta katma değer vergisinden muaftırlar (Yılmaz, 2019, s. 9-10).

3. Türkiye – Özbekistan Ticari İlişkileri

Türkiye ve Özbekistan arasındaki ticari ilişki Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkenin başkentinde 1991 yılında imzalanan “Türkiye ile Özbekistan Arasında İşbirliği Protokolü” ile başlamış ve günümüzde de bu ilişki devam etmiştir. Türkiye'nin 1992 yılında 54 milyon dolar ile başlayan ihracatı 2019 yılında 1 milyar 232 milyon dolara çıkmıştır. 1992 yılında başlayan ve 1997 yılına kadar hızla artan Türkiye ile Özbekistan arasındaki ticari ilişki;1997 yılında Özbekistan'ın izlemiş olduğu ithal ikameci politika, uygulanan sıkı para politikasıyla bağlantılı olarak kotaların yürürlüğe girmesi ve döviz transferinde ortaya çıkan engeller nedeniyle düşük bir seyir izlemiştir. Ayrıca 1997 yılında gerçekleşen Asya krizinden Özbekistan'ın ticari ortağı olan Rusya'nın derinden etkilenmesi sonucunda ülkenin ticaret hacmi düşmüştür. Özbekistan 1990'ın sonunda ve 2000'lerin başına kadar ticari olumsuzluklardan etkilenmiştir. Ülke ticaret hacmi düşüklüğünün bir başka sebebi ise ülke ihraç mallarının büyük kısmını oluşturan hammaddelerin dünya piyasasındaki fiyatlarının düşmesi ve bununla bağlantılı olarak ülkenin döviz gelirlerinin azalmasıdır. Türkiye'de 2000 yılının sonunda ve 2001 yılının başlarında yaşanan ekonomik krizler sonucunda Özbekistan ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler zayıflamıştır.

¹ Aksiz (bandrol) vergisi; Özbekistan'ın kendi üretimi olan ürünleri korumak veya lüks tüketim mallarının ithal edilmesini zorlaştırmak amacıyla koymuş olduğu bir vergi türüdür. Bu verginin oranı %5'ten başlar ve bu oran malın cinsine göre değişmektedir.

2002 yılından itibaren ise iki ülke arasındaki ticari ilişkiler hızlı bir artış trendi yaşamıştır. Özellikle Özbekistan’da bulunan pamuk ve bakır ürünlerinin Türkiye’nin en önemli ithal ürünleri içerisinde yer alması ülkeler arasındaki hızlı artışın nedenleri arasındadır (Hepaktan ve Çılbant, 2016, s. 98-99).

Tablo 6, 2014 – 2019 yıllarında Türkiye ve Özbekistan arasında yapılmış olan ihracatı, ithalatı ve dengeyi göstermektedir. Tablodan da görüleceği üzere 2018 yılına kadar yapılan ticarete Türkiye’nin ithalatı fazla olurken 2018 ve 2019 yıllarında Türkiye’nin ihracatında bir artış ve buna bağlı olarak dış ticaret fazlası görülmektedir. Türkiye, Özbekistan’a sıhhi ürünler, hububat için gerekli makineler, plastik malzemeleri, tarıma ve bahçeciliğe ait cihazlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya, sera malzemeleri, fidanlar, inşaat malzemeleri, canlı bitkiler gibi ürünler ihraç etmektedir. Türkiye, Özbekistan’dan bakır ve bakır ürünleri, etilen, çinko, pamuk ipliği, taze-kuru meyve, hayvan derisi ve kimyasal gübreler gibi ürünler ithal etmektedir (Keskin Köylü, 2018, s. 86; ticaret.gov.tr, 2020).

Tablo 6: Türkiye – Özbekistan Dış Ticaret Verileri, Milyon \$

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İHRACAT	650	518	559	726	1.030	1.232
İTHALAT	846	722	723	838	869	1.140
DENGE	-196	-204	-164	-112	161	92

Kaynak: TÜİK, 2020. (Erişim: 30.04.2020).

Özbekistan’ın denize kıyısı bulunmaması sebebi ile ülkeye mallar karayolu üzerinden getirilmektedir. Gümrükte işlem prosedürleri fazla olmakta ve bu durum bekleme süresini uzatmaktadır. Gümrük geçişlerinde istenilen ücretlerin çok fazla olması taşıma giderlerini artıran bir sebeptir. Türklere uygulanan vize kısıtlaması ticarete birçok soruna yol açmaktadır. Ayrıca Türk vatandaşlarının Özbekistan’dan vize alabilmesi için ülkeden davetiye alması zorunluluğu vardır. Vatandaşların vize uzatılma zamanlarında ise pasaportlarının bir süre Özbekistan tarafından işlem amacıyla el konulması iş amacıyla yapılan yolculukları kısıtlamaktadır. Ayrıca ülke dış ticarete olağanüstü bir denetim yapmaktadır. İthalat ve ihracat hükümet tarafından belirlenmiş olan kurumlarca izne bağlı olmakta ve ayrıca ihracatta ve ithalatta miktar kısıtlaması da yapılmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2020).

Özbekistan'la ticari ilişkide bulunmayı düşünen Türk menşeli şirketler, ilk olarak iyi bir piyasa araştırması yapmalıdır. Çünkü ticari ilişkide bulunmayan Türk menşeli şirketleri ülkede bulunan işletmeler ile uzun vadeli ticaret ilişkisi içerisinde değilse işletmeleri tecrübe etmeden kesinlikle güvene dayalı işlem yapmamalıdır. İş yapılacak işletme araştırılmalı, Türk işletmeciler eğer Özbekistan'a gelebiliyorlarsa ülkeye gelerek temas kurmalıdır. İşletmeci tarafından ülkede bulunan işletme ziyaret edilmeli, üretim ve ihracat kapasitesi, satış faaliyeti gibi konularda bilgiler toplanmalıdır. Özbekistan'da bulunan işletme ile yapılacak sözleşme mevzuata uygun olmalı ve sözleşmede mücbir sebep, müeyyide, tahkim gibi konular başta olmak üzere ve varsa farklı konular da titiz bir biçimde ve hukuki danışmanlık hizmeti alındıktan sonra hazırlanması Türk işletmeciler açısından önem arz eden konulardan biridir. Hem ihracata hem de ithalata konu olan riskleri ve gümrük, nakliyat safhasındaki riskleri de muhatap firma üstlenmelidir. İhracat faaliyetlerinde, yapılabiliyorsa mal bedelinin hepsi ön ödeme ile verilmeli; ön ödemenin verilemediği durumda ise akreditif, teminat mektubu gibi banka finansal araçları kullanılması tercih edilmelidir. İthalat sırasında menşe ifadesi bulunması gerekir. Bu ifade yoksa mallar üzerinden iki kat gümrük vergisi hesaplanacaktır. Özbekistan Devlet Gümrük Komitesi referans fiyat uygulaması yapmaktadır. Gümrük idareleri tarafından asgari fiyatların altında beyan edilen bazı malların fiyatları kabul edilmemektedir ve bu tür mallar tespit edilen referans fiyatlar üzerinden vergilendirilmektedir. Bu uygulamanın ayrıntıları ve asgari fiyatlar ile ilgili Özbekistan tarafından tam bilgi verilmemektedir. Öte taraftan ithal edilen ürünlerin fiyatlarının gerçekliği ve giriş formaliteleri gibi konularda gümrüklerde farklı uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle alıcı firma gümrük müşavirliği hizmeti alması gerekir. 5 Eylül 2017'den itibaren ülkede konvertasyon problemi kalmamıştır. 2017'den itibaren, ithalatta yerel para ya banka aracılığıyla kendi kaynaklarından ya da döviz borsasında konverte edilerek en fazla bir gün sonrasında transfer edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2020).

4. Sonuç ve Öneriler

Özbekistan, bağımsızlık sonrasında Türkiye açısından alternatif bir dış ticaret pazarı olarak düşünülmüştür. Bu sebeple de Türkiye ortak tarihi ve kültürel bağları olan ülkeyi ilk olarak tanıyan ülkelerden biri olmuş ve ayrıca hem siyasi hem de ekonomik yönden her türlü desteği Özbekistan'a vermiştir. Buna rağmen iki ülke arasındaki ticari ilişki, hedeflenen seviyenin aşağısında olmuştur. Bu durumun başlıca nedeni, diğer Türk Cumhuriyetlerde olduğu gibi Özbekistan'ın da Rusya'ya karşı bağımlılığının halen var olmasıdır. Ülkenin ihracat ve ithalat verileri incelendiğinde Rusya'nın ilk üçte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye ve Özbekistan arasında var olan ticari ilişkinin artırılması için bölgesel bazda bir

gümrük birliği oluşturularak ekonomik yönden bütünleşme sağlanması amaçlanabilir.

Ayrıca Özbekistan ile ticaret yapacak Türk firmaların ülkenin ticari koşullarını iyi araştırması gerekir ve ülkenin ticari şartlarına göre hareket etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Türk firmalar Özbekistan'ın katı koşulları ile karşılaşabilirler. Bu yönüyle düşünüldüğünde Özbekistan'ın ticari konulardaki katı koşullarının Türkiye açısından esnetilmesi gibi bir durum olması da her iki ülkenin ticari şartlarını iyileştirebilecek bir uygulama olabilir.

5. Kaynakça

- Bayrakdar, S. (2015). Özbekistan ve Türkiye Ekonomik İlişkileri, Türkiye İle Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Ekonomik İlişkiler, (Ed: Bahar Şanlı ve Elif Haykır Hobikoğlu), Türk Dünyası Kırgız-Türk Prof. Dr. Turan Yazgan Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültür Yayınları, 1. Baskı, Kırgızistan.
- Hepaktan, C. E ve Çılbant C. (2016). Geçmişten Günümüze Türkiye İle Özbekistan'ın Dış Ticaret İlişkileri, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, ss: 97-110.
- Kanlıdere, A. (2017). Özbekistan Cumhuriyeti, Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri(Siyasi, Ekonomik Ve Kültürel Gelişmeler)Editörler: Abdulvahap Kara – Fahri Solak, Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, No: 23, ISBN 978-605-2334-01-0.
- Keskin Köylü, M. (2018).Türkiye İle Özbekistan Ticari İlişkileri ve Geliştirilmesinin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi cilt. 10- İlkbahar, sayı: 38, ss: 84-89.
- Ticaret Bakanlığı (2020). Özbekistan Ülke Sunumu, <https://www.baib.gov.tr/files/downloads/PageFiles/%7B51eeca64-30e9-ea11-a8d1->
- Trademap (2017).2017 International Trade Statistics Yearbook, Volume I Trade by Country, Newyork, 2018.
- Trademap (2018).2018 International Trade Statistics Yearbook, Volume I Trade by Country, Newyork, 2019.
- Trademap (2019). 2019 International Trade Statistics Yearbook, Volume I Trade by Country, Newyork, 2020.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020).<http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, (Erişim: 30.04.2020).

- UZAFI (Özbekistan Cumhuriyeti Yatırımlardan Sorumlu Devlet Komitesi) (2018). Yatırım Kılavuzu, <http://www.ebso.org.tr/userfiles/files/Neden%20Uzbekistan%20kitapcik.pdf>, (Erişim: 30.04.2020).
- UZSTAT (2020). Foreign Trade Turnover Of The Republic Of Uzbekistan, State Committee Of The Republic Of Uzbekistan On Statistics, <https://stat.uz/en/press-center/news-committee/9787-foreign-trade-turnover-of-the-republic-of-uzbekistan-january-august>, (Erişim: 20.09.2020).
- Yılmaz, D. (2019). Özbekistan Ülke Raporu- Mart 2019, KFA (Küresel Fuar Acentası) Fuarcılık LTD. ŞTİ. <http://www.salihlitso.org.tr/uploaded/dosyalar/%C3%96ZBEK%C4%B0STAN.pdf>, (Erişim: 30.04.2020).

Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm

Elif Şenel

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü,
E-mail: eozelmas@hotmail.com*

1. Giriş

Medeni ve uygar bir toplum içerisinde rekreasyon faaliyetleri, bireylerin zamanlarını dilediği gibi yönetip kullanabilme özgürlüğünü elde edebilmesidir. Kişi özellikle sosyalleşebilmek ve dinlenebilmek adına rekreasyon aktivitelerine katılım göstermektedir. Bu aktivitelere katılımın başlıca nedenleri arasında, dileği gibi kullanabileceği boş zaman dilimine sahip olması, yaratıcı işler konusunda kendini geliştirebilmek istemesi, huzur verici aktiviteler de bulunma isteği, doğa ile iç içe olma güdüsü ve ikili ilişkiler kurabilmek gibi oldukça güçlü dürtüler yer almaktadır. Kişilerin hayatlarında bir dengenin ve ritmin oluşmasına yardım eden sosyal bir kurum ve aktiviteler bütünü olarak rekreasyon kavramı, işten bağımsız bir şekilde, kendi çerçevesinde değerli olarak benimsenen ve ihtiyaçları karşılama özelliğine sahip bir araç olarak ifade edilebilir (Karaküçük ve Akgül, 2016).

Genel olarak değerlendirildiğinde iş ve günlük hayatın telaşından kalan zamanlarda bireyler kendileri için verimli ve mutlu zaman geçirebilecekleri faaliyetlere yönelmektedir. Bu noktada hayatı idame ettirebilmek adına gerçekleştirilen iş faaliyetlerine verilen önem kadar boş zaman kavramı ve bu kavram içerisinde gerçekleştirilen etkinliklere de verilen önemde artış meydana gelmiştir. İş hayatı dışında kalan süre rekreasyon olgusunu meydana getirmiş olup, terim günden güne geliştirilerek zengin bir hale getirilmiştir (Çınar ve Sanioğlu, 2004). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (1982) 17. Maddesi; "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" ve 50. maddesi; "Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir" ifadeleri bireylerin boş zamanlarına ait haklarının yasal düzenlemeler ile garanti altına alındığını kanıtlar niteliktedir. Boş zaman ile ilgili programlar ve ifadeler hükümetlerin kalkınma planlarında da yer almaktadır. Altıncı beş yıllık kalkınma planında (1990-1994) "Bireylerin iş saatleri dışında istekli olarak katıldıkları ve fiziki, sosyal, psikolojik ve zihni gelişime katkıda bulunan faaliyetlerin tamamını kapsayan boş zamanların değerlendirilmesi konusunda eğitici programlar düzenlenecek, televizyon, radyo, tanıtıcı broşür ve benzeri araçlar ile bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunulacaktır" ifadeleri yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2019). Bununla birlikte yerel yönetimlerde rekreasyonel organizasyonların hayata geçirilmesi ve planlanması gibi aşamalar başlatılmış olup günümüzde

kişisel yaşam kalitesinin artırılması adına çalışmalarda hız kazanmıştır. Burada asıl amaç bireylerin boş zamanlarını mümkün olduğunca verimli bir şekilde geçirebilmesi ve iş hayatının yoruculuğundan uzaklaşarak yaşam kalitelerinin artırılmasıdır. Gerçekleştirilecek olan müsabakalar, spor aktiviteleri, eğlendirici ve eğitici etkinlikler ile birlikte bu organizasyonların düzenlenebileceği alanların kurulması yerel halkın değerlendirebileceği alanları oluştururken hem de turisti bölgeye çeken noktalar haline gelecektir (Koçyiğit ve Yıldız, 2014). Rekreatif faaliyetler kişilerin bireysel algılamaları sonucunda meydana gelen etkinlikler olmasından ötürü turizm hareketliliği içerisinde de her an ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla rekreasyon aktivitelerinden elde edilen faydalar ile turistik bir deneyiminden elde edilen faydaların çıktıları ortak olarak değerlendirilebilir (Ahola, 1982).

Bu bağlamda bu çalışma ile boş zaman, rekreasyon ve turizm kavramlarının anlamları, rekreasyon olgusunun özellikleri ve içeriği incelemiş olup bu üç kavramın birbirleri ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

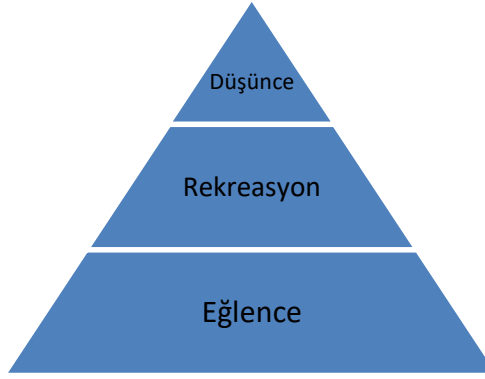
2. Boş Zaman ve Rekreasyon

Thorstein 1899' da boş zaman kavramını zaman içerisinde üretim olmadan gerçekleştirilen tüketim olarak ifade etmektedir. İş olgusundan niyet çerçevesinde ayrıldığını vurgulayan Veblen' de boş zaman unsurunun zenginlik, gelir veya üretim kapsamında bulunmamasından ötürü yüksek statü sembolü olduğunu belirtmektedir (Veblen, 1953). Bir kavram olarak değerlendirildiğinde ise boş zaman, ev, iş veya bireysel uğraşlar ile geçirilen zaman ile bağlantılı olmayan şeyler yapmak olarak ifade edilmektedir. Gerçekleştirilmesi zorunlu olan sorumluluklardan arda kalan zaman dilimi olarak ifade edilen boş zamanın tanımı semboliktir. Bunun sebebi boş zaman unsurunun bir anlamdan çok, öznel bir durumu ifade etmesi ve herkes için farklı bir anlam taşımasıdır (Kemp ve Pearson, 1997).

Boş zamanın çalışma süresinin dışında kalan zaman olması, bireylerin işe ayırdıkları süre ile boş zamanları arasındaki ilişkiyi belirleyen bir durumu ifade etmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalar, özellikle sanayileşme sonucunda insanların yaptığı işlerin makineler tarafından yapılmaya başlanmasıyla birlikte çalışma sürelerinde azalmalar meydana geldiğini göstermektedir. Bu da çalışma şartlarındaki iyileşmeler ve sağlık alanında ki gelişmelerle birlikte insan ömrünün uzadığını, bireylerin artık geçmiş yıllara oranla çok daha az bir zaman dilimin de çalıştığını kanıtlar niteliktedir. Bu demektir ki, bireylerin çalışma sürelerinde meydana gelen artışlar boş zaman sürelerini azaltmakta, çalışma sürelerinde meydana gelen azalışlar ise boş zaman sürelerini arttıran bir etki yaratmaktadır. Boş zamanı artıran bireyler ise boş zaman içerisinde gerçekleştirilen bütün faaliyetlere katılabilme fırsatı

bulabilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006). Ünlü düşünür Paul Lafargue'ın ilk olarak 1883 yılında basılan "Tembellik Hakkı" isimli kitabında makinelerin hayatımıza girmesiyle birlikte insanların boş zaman dilimlerinin artacağı ve bireylerin bu sayede daha verimli çalışıp mutlu olabilecekleri konusunda bir savı bulunmaktadır. Bireylere ait boş zaman hakkının diğer sahip olunan bütün haklardan binlerce kez daha anlamlı ve değerli olduğunu ifade eden Lafargue, kişinin boş zamanlarda istediği gibi görme, gezme, arınma ve dinlenme hakkına sahip olması gerekliliğinin önemini vurgulamaktadır (Lafargue, 1999).

Antik Yunan filozoflarından biri olan Aristoteles ise boş zamanı eğlence, düşünce ve rekreasyon olarak üç paradigma içerisinde ifade etmiş olup rekreasyon olgusunu, bireylerin yaşamları içerisinde devamlı gerçekleştirmek zorunda oldukları sorumluluklar ve iş hayatlarından geriye kalan özgür zaman olarak açıklamıştır (Wichasin, 2007).

Şekil 1. Aristoteles'e göre Boş Zamanın Üç Seviyesi (Cordes, 2013).

Boş zaman ile rekreasyon birbirleri ile bağlantı içerisinde olan kavramlardır. Özellikle zaman olgusunun planlı ve aktif bir şekilde kullanılması ile meydana gelen boş zaman, bireyin son derece verimli değerlendirebileceği, rekreatif aktivitelerin faaliyetlere dönüştüğü bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Boş zaman ve rekreasyon; zihne, ruha, bedene huzur ve denge verme hedefi taşımakta olup yapılan çalışmalar ile birlikte boş zaman içerisinde gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetlere katılım gösteren bireylerin kendilerini daha iyi hissettikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle bireylerin ilgi alanları, hobileri ve yapmaktan zevk aldıkları birçok aktivitenin rekreasyon organizasyonları çatısı altında bulunduğu söylenebilir. Bu noktada zamanın planlı bir şekilde kullanılması ile ortaya çıkan boş zaman olgusu ve bu zaman içerisinde seçilen aktivitelerin, rekreasyon olarak hayata geçirilme aşamaları bir bütün olarak hareket etmektedir (Karaküçük ve Akgül, 2016; Şenel, 2020).

Turizm sektörüne önemli katkıları bulunan duayen Bayer (1992)'e göre ise rekreasyon, kişinin, toplumsal ve mesleki ödevlerini gerçekleştirmesinden sonra, hür bir irade ile tercih edebileceği, bir takım eğlence, bilgi, beceri artırma, kendini yenileme ve dinlenme faaliyetlerine katılım göstermesidir. Ancak burada üzerinde durulması gereken unsur rekreasyon aktivitelerinin boş zaman içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiği ancak boş zaman içerisinde faaliyete geçirilen her aktivitenin rekreasyon faaliyeti olmadığıdır. Rekreasyon kavramında ana fikir enerji toplamak ve dinlenmektir (Gülez, 1989).

2.1. Rekreasyon Çeşitleri ve Özellikleri

Doğası gereği yapısal farklılıklara sahip olan insanoğlu oldukça çeşitli ve farklı kategorilerdeki rekreasyon faaliyetlerine katılım sağlamak ve hayatı boyunca katılım sağlamayı arzulamaktadır. Bu açıdan organizasyonların içeriğini ve rekreasyonel davranışları kategorize etmek rekreasyon kavramının tam olarak anlamlandırılmasında hayati öneme sahiptir denilebilir. Buradan hareketle rekreasyon olgusunu Hazar (2014); mekansal açıdan, etkinliklere katılma şekline göre, katılımcıların milliyetlerine, yaşlarına ve sayılarına göre, etkinliklere katılma şekline göre ve fonksiyonel açıdan rekreasyon olmak üzere altı başlık altında toplamıştır. Fonksiyonel açıdan rekreasyonu ise, ticari, estetik, sosyal, sanatsal, turistik, kültürel, fiziksel ve sağlık rekreasyonu olmak üzere sekiz başlık halinde kategorize etmiştir. Karaküçük ve Akgül (2016) ise ek olarak rekreasyonel faaliyetleri kapalı alanlarda gerçekleştirilen ve tamamen doğal ortamlarda gerçekleştirilen ekorekreasyonel faaliyetler olmak üzere iki gruba ayırmıştır (Ardahan vd., 2016; Hazar 2014). Yalnız burada unutulmaması gereken imkanların artması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte açık havada gerçekleştirilebilen faaliyetlerin artık kapalı alanlarda gerçekleştirilebileceği aynı şekilde kapalı alanlarda gerçekleştirilebilen aktivitelerin ise artık açık alanlarda gerçekleştirilebileceğidir (Özgüç, 2015).

Rekreasyon organizasyonlarının başlıca özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir (Hazar, 2014; Karaküçük ve Gürbüz, 1999; Özgüç, 2015).

- Serbest zamanlarda gerçekleştirilir ve özgürlük hissiyatı oluşturur.
- Aktivitelere katılım ve devam etmek gibi zorunluluklar bulunmamaktadır.
- Aktiviteler, kişisel ve toplumsal fayda meydana getirmektedir.
- Yaş, cinsiyet, din, dil veya ırk ayrımı olmaksızın her bireye etkinliklere katılma imkanı tanınmaktadır.
- Aktivitelerde tercihler kişinin kendisine aittir.

- Her türlü açık veya kapalı alanda iklim şartı olmaksızın gerçekleştirilebilir.
- Aktiviteler neşe, haz ve doyum oluşturan faaliyetlerden oluşmaktadır.
- Aktiviteler evrensel niteliktedir.
- Rekreasyon çatısı altındaki faaliyetler durağan bir yapıda değildir. Eğitim, gelenek, ekonomi, politika, tanıtım veya moda aktivitelerine göre farklılıklar göstermektedir.
- Gerçekleştirilecek olan rekreasyonel organizasyonlar veya tesislerin çeşidi ve büyüklüğü ne olursa olsun turizm sektörünün gelişmesi ve canlanmasında çok büyük bir etken durumundadır.
- Aktivitelere katılımın bir ücreti bulunmakla beraber faaliyet türü ne olursa olsun katılım gösteren bireyin bu ücret ödemesi ve harcama yapması durumu söz konusudur.
- Bireyler kendilerinin organize ettiği aktiviteleri gerçekleştirebileceği gibi kurumlar tarafından düzenlenmiş organizasyonlara da katılım sağlayabilir.

Toplum içerisinde ki her birey bir takım güdüler ile rekreasyonel faaliyetlere katılım göstermektedir. Özellikle tatmin olma ve ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olan bu aktiviteler kişiyi harekete geçiren, katılımı sağlayan ve sonuçlandıran bir yapıyı oluşturmaktadır. İhtiyaçlar bireyler için mutlaka karşılanması gereken bir durumu oluşturmakla beraber şiddetleri kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bir birey için öncelik beslenme ihtiyacının tatmini iken başka bir birey için farklı bir ihtiyaç ön plana çıkabilmektedir. Burada rekreasyonel aktivitelere önem kazandıran faktör, toplulukların son derece önem arz eden ve giderilmesi mutlak olan birçok ihtiyacına cevap verebilen bir yapıda olmasıdır (Günişik, 1963). 14. yüzyıl düşünürü, iktisadın ve sosyolojinin öncülerinden olan devlet adamı İbn-i Haldun meydana gelen rekreasyon arzularının üç temel insani ihtiyaç gruplarından birine ait olduğunu belirtmiştir. Haldun göçebe tarzı yaşam standartlarının yerleşik yaşantı düzeninden önce geldiğini ve insan ömrünün uzamasıyla birlikte değişen yaşam koşullarının ve teknolojinin sayesinde “hadari yaşam” (yerleşik yaşam)’ın başladığını ifade etmiştir. Bu tarz bir yaşantıyla birlikte her birey boş zamana sahip olabilecek bir duruma gelecektir (Polat ve Polat, 2016). İlkel kültürden medeni kültüre geçiş sürecinde insanı beş farklı arzunun harekete geçirdiği belirten İbn-i Haldun’a göre kişinin arzu ve istekleri açlık gibi basit isteklerden, çok karmaşık isteklere kadar uzanabilir durumdadır (İbrahim, 1988). Haldun insan ihtiyaçlarını beş farklı sınıfta kategorize etmiştir. Kategorinin birinci basamağında yer alan arzu; açlık, su ihtiyacı, ısınma, üreme gibi bedensel ihtiyaçlardan oluşmaktadır, ikinci arzu; huzur, güven ve refah arzudur.

Üçüncü arzu; ikili ilişkiler ve ilişki kurma arzularından oluşurken dördüncü arzu; kazanma, servet elde etme ve üstün gelme arzudur.

Son olan beşinci arzu ise boş zamana ait olan (İbrahim ve Cordes 2008);

- Dinlenme, gülme, eğlenme,
- Haz verecek olan şeyleri görme, tatma, dokunma,
- Bilgi edinme, merak ve öğrenme arzusu olmak üzere üç arzudan oluşmaktadır.

Amerikalı psikolog Abraham Maslow' da insana ait ihtiyaçları beş başlık altında hiyerarşik bir yapı içerisinde sınıflandırmıştır. Maslow birbirinden farklı olan motivasyonel ihtiyaçları hiyerarşik bir sıra haline getirmiş ve önem sırasını en alt kategoriden başlatmıştır. En altta fizyolojik ihtiyaçlar bulunurken yukarıya doğru güvenlik, ait olma ve sosyal ihtiyaçlar, saygınlık ve son olarak ise kendini gerçekleştirme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu hiyerarşi insan ihtiyaçlarının tamamen giderilmesi durumunun öncelikle alt kademedeki ihtiyaçların giderilmesiyle meydana geleceğini savunmaktadır (Maslow, 1970).

2.2. Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan İhtiyacın Nedenleri

Rekreasyonel organizasyonlara duyulan ihtiyacın temelinde bu aktivitelerin kişilere ve toplumlara sağladığı yararlar bulunmaktadır. Kaynaşmanın, bütünlüğün ve bunların devamının sağlanması açısından rekreasyon aktiviteleri toplumsal bir ihtiyaçken bireylerin dinlenme, eğlenme ve yenilenebilmek açısından gerçekleştirdiği rekreasyonel aktiviteler ise bireysel ihtiyaçları oluşturmaktadır (Başaran ve Sarımert, 2004). 18. yüzyılın başlarından beri çalışma ve iş hayatına ayrılan zamanların kısaltılması ve rekreasyon aktivitelerine daha fazla katılımın sağlanması için boş zaman sürelerinin artırılması düşüncesi tartışılmaktadır. Bu konu hakkında döneminin ünlü filozof ve yazarlarından olan Jean-Jacques Rousseau 1758 yılında yazmış olduğu bir yazıda, topluluk içerisindeki bütün bireylerin ekmeklerini kazanmak için uğraştıkları sürenin yanında elde ettikleri ekmeği huzur ve mutlu bir şekilde tüketebilmeleri için de boş zaman dilimlerine sahip olmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Aksi takdirde iş görenlerin işlerine karşı soğuma ve tiksinti duygusuna kapılıp ekmeklerini kazanamayacak hale gelebileceğini ifade etmiştir (Lafargue, 1993). Buradan hareketle mutluluğun ve iyi hissiyatın oluşmasında boş zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilen yaratıcılık faaliyetlerinin toplum içerisinde faydalı bireyler yetiştirme ve kabul görme sürecinin oluşmasında oldukça önem arz ettiği ve rekreasyon faaliyetlerinin kişiler için büyük ve oldukça önemli bir organizasyon alanı oluşturduğu unutulmamalıdır (Karaküçük, 1999). Her şeyden önce

rekreasyon çatısı altında gerçekleştirilen bütün faaliyetler, toplum içerisindeki bütün bireylerin özellikle de gençlerin yeteneklerini geliştirmesinde, alışkanlıklarını düzenleyebilmesinde ve kendilerini tanımalarında öncülük etmektedir. Rekreatif faaliyetler aynı zamanda iş ve günlük yaşantı içerisinde meydana gelen sıkıntılardan kaynaklı oluşan yorgunluklar sonucunda tükenmiş hisseden yetişkin bireyler açısından aktif bir dinlenme, enerji toplama ve huzur bulma imkanı yaratırken ileri yaşa sahip kişiler için ise sağlıklı bir sosyal yaşam oluşturmada büyük önem arz etmektedir (Demirci ve Yavuz, 2003; Mansuroğlu, 2002).

Rekreatif aktivitelere olan ihtiyaçların en başında bireysel ve toplumsal açıdan oluşturduğu yararlar daha sonra ise psikolojik ve ekonomik açıdan olarak oluşturmuş olduğu faydalar gelmektedir (Ardahan vd., 2016; Sevil vd., 2012).

- Bireysel yeteneklerin ve becerilerin gelişmesini sağlar,
- Bireyi daha yaratıcı düşünmeye teşvik eder,
- Bireylerin sosyalleşebilmesine yardımcı olur,
- Ekonomik faaliyetleri geliştirir,
- İş verimliliğini ve çalışma başarısını artırır,
- Bireysel mutluluk oluşturur,
- Beden ve ruh sağlığını iyileştirir,
- Toplum içerisinde dayanışma ve bütünleşme ortamı oluşturur,
- Demokratik toplum ortamının oluşmasına katkı sağlar,

Her ne kadar fiziksel, sosyal ve psikolojik yararlar rekreatif aktivitelere duyulan ihtiyaç potansiyelini arttırsa da rekreatif organizasyonlara ekonomik açıdan da ihtiyacın bulunduğu unutulmaması gerekmektedir. Faaliyetlere olan talepler ile birlikte rekreatif endüstrisi oluşmakta ve bu endüstri sayesinde yatırım olanakları, toplumsal gelişmişlik, istihdam, üretkenlik, yerel ve ekonomik büyüme gibi etkiler söz konusu olmaktadır. Rekreatif endüstrisi, en genel anlamda her türlü eğlence, spor, sanat, oyun ve turizm gibi aktiviteler ile bu aktivitelerin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulacak olan işletmecilik faaliyetleri ve yatırımlarını kapsamaktadır. Bu yönlerden değerlendirildiğinde rekreatif olgusunun büyük bir ekonomik getirisi olduğu ve bu potansiyelin ne kadar önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır (Alexandris, 1998; Karaküçük ve Akgül, 2016).

3. Rekreasyon ve Turizm

Etkinliklerin, kullanılan araç ve ekipmanların geçmişten günümüze değişmeye başlamasıyla birlikte ulaşım imkanlarında meydana gelen kolaylıklar turistik faaliyetler ve seyahatlere olan talepte artış meydana getirmiştir. Bu durum özellikle turizm sektöründeki etkinliği arttırmakla beraber bireylerin boş zamanlarını turistik faaliyetler ile geçirmesi için teşvik edici bir unsuru da beraberinde getirmiştir. Genel olarak ifade edildiğinde turizm kavramı, tamamen yerleşme ve kar elde etme amacı olmaksızın yabancıların bir yerden başka bir yere seyahatleri ile orada konaklamaları sonucunda ortaya çıkan ilişkilerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Tanımlamalarda ki ortak vurgu, seyahat, konaklama, işletmelerden mal ve hizmet alımı, gelir elde edilmemesi ve konaklamanın sürekli kalışa dönüşmemesidir (Kozak vd., 2011).

Rekreasyonel faaliyet olarak da ifade edilen turizm olgusu aynı zamanda boş zaman dilimleri içerisinde bireyin sürekli yaşadığı ortamdaki uzaklaşarak, farklı bir ortama girmesi ve burada rekreasyonel aktivitelere katılarak bunlardan keyif almak adına uzun veya kısa süreli konaklamalarından doğan seyahatler olarak tanımlanabilir.

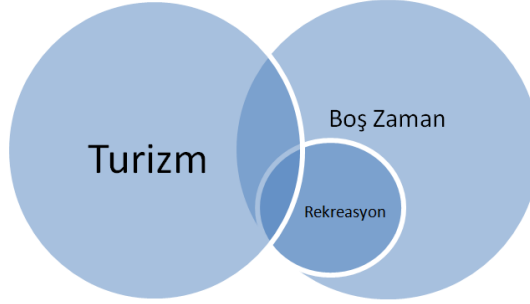
Antropoloji ve sosyoloji alanlarında yapılan ilk zaman araştırmalarında Cohen (1972) turizmin özel bir boş zaman formu olarak görüldüğünü belirtirken, Butler (1999) ise, turizm ve seyahat kavramlarını bir bütün olarak varsayarak, boş zaman dilimleri içerisinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin bireyler açısından oldukça yararlı bir etkisi olduğunu, dolayısıyla da turizmin boş zaman ve rekreasyonel organizasyonların bir parçası olduğunu belirtmiştir.

Sınırları oldukça geniş olan rekreasyon kavramının disiplinler arası bir yapısının bulunmasından ötürü birçok konu ve alan ile bağlantısı bulunmaktadır. McKercher (1996) turizm ve rekreasyonun, aynı tesisleri ve kaynakları kullanarak ortak bir tüketici kitlesinin parasını kazanmak için mücadele ettiğini, organizasyonların başından sonuna kadar aynı doğrultuda izlenim oluşturduğunu ve katılım gösteren kişilerde duygusal ve sosyal çıktılar meydana getirdiğini ifade etmektedir. Alt yapıları ve talep doğrultuları açısından bakıldığında ise turizm ve rekreasyonel organizasyonlar arasında ortak yön bulunmaktadır. Özellikle meydana gelen arz ve talep miktarları ekonomik ve sosyal açıdan mutlak etkiler yaratmakta olup rekreasyon faaliyetlerine katılan bireyler turistik seyahat gerçekleştirenler ile aynı organizasyon içerisinde değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2007).

Bir ülke veya bölgede yaşayan kişilerin doğal ve beşeri değerleri ortak kullanabilmesi ve bu değerleri sürdürülebilir bir hale getirebilmesi ile birlikte rekreasyonel faaliyetlere olan katılım oranında bir artış meydana gelecektir.

Bu artış ile birlikte iç turizmin gelişimi sağlanırken gelen turistin boş zamanlarını değerlendirebileceği mekanların oluşturulmasına da imkan sağlanabilecektir. Buradan hareketle rekreasyonel organizasyonların meydana getirdiği merak, fayda, çekicilik ve erişilebilirlik bölgedeki turist sayını çoğaltırken, bölgenin çekiciliğinin artmasıyla birlikte turistlerin geceleme sayılarında uzama meydana gelecektir (Hazar, 2014).

Boş zaman, rekreasyon ve turizmi Mieczkowski (1981) Şekil 2’de gösterildiği gibi iç içe geçmiş kavramlar olarak ifade etmiştir.

Şekil 2: Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm İlişkisi (Broadhurst, 2003).

Bireylerin turizm faaliyetlerine katılma nedenlerinin başında rekreasyonel aktivitelerin de ortak özelliği olan eğlenme, rahatlama, arınma ve huzura kavuşma gibi faktörler gelmektedir. Gerçekleştirilen istatistiklere göre, turizm hareketine katılan kişilerin % 80’den fazlası rekreasyon organizasyonlara katılabilme amacıyla seyahat etmektedir (Özgüç, 2015). Turistik bölgeye gelen bireyler rekreasyonel aktiviteleri gerçekleştirmek amacıyla o bölgeye ait tesislerden istifade etmektedir. Bu durum huzur ve mutluluk ortamı yaratırken hem de bedenlen kendilerini iyi hissedebilecekleri bir ortama öncülük etmektedir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin tümü rekreasyon amaçlı turizm türleri olarak ifade edilmektedir (Avcıkurt, 2015). Burada üzerinde durulması gereken nokta turizmi oluşturan en önemli faktörün çevre olduğunun unutulmamasıdır. Çünkü çevrede meydana gelebilecek bir tehlike veya zarar durumunda rekreasyon faaliyetleri ile aynı doğrultuda hareket eden turizm sektörü de çok büyük zararlar alabilecek hale gelmektedir. Turizm ve rekreasyon kavramlarının en çok çevre boyutunda da birbirine yaklaştığı söylenebilir (Dinç, 1999). Kaynakların müşterek olarak kullanıldığı her iki sektörde birbirine doğrudan etkileyen bir yapıya sahiptir. Özellikle bir bölgenin iklim koşullarında meydana gelen değişimler turizm sektörünü etkileyeceği gibi rekreasyonel imkanlarda da değişimler meydana getirebilmektedir. Oluşan her türlü durumda rekreasyonel aktiviteler de aksaklıklar meydana gelebilir ve bu yüzden katılımcılar konusunda iyi veya kötü gelişmeler oluşabilmektedir. Her yaşanan olay her iki sektörü de

ekonomik açıdan zarara uğratabilir bir özelliğe sahiptir. Bu durumda rekreasyon ve turizmin bağımlı kanıtlar niteliktedir (Pröbstl ve Haider, 2013).

Bireylerin konaklama işletmelerinden aldığı hizmetlerden memnun kalabilmesi, tatmin düzeylerinin artmasında ve işletmeyi tekrar ziyaret etme tercihlerinin oluşmasında da aldıkları hizmetler oldukça önem arz etmektedir. Bu hizmetlerin başında rekreasyon faaliyetleri ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi süreci yer almaktadır. Özellikle turizm içerisindeki konaklama işletmeleri turistlerin birçok ihtiyacını karşılayabilmek adına çeşitli aktiviteleri bünyelerinde bir araya getirmişlerdir. Bu aktiviteler bireylerin boş vakitlerini eğlenerek ve sosyalleşerek geçirmesine öncülük etmekte hem de o bölge ve işletme hakkındaki düşüncelerini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca gerçekleştirilen organizasyonlar bölgede bulunan yerel halkında katılım sağlayabileceği aktiviteler oluşturmaktadır (Albayrak, 2012; Serçek ve Özaltaş-Serçek, 2015).

4. Sonuç

Toplum içerisinde ki her birey yaşam standartlarını yükseltmek, sosyalleşebilmek ve sağlıklı olabilmek adına rekreasyonel aktivitelere ihtiyaç duymaktadır. Özellikle kalabalık yerleşim yerlerinden ve kent yaşamından uzaklaşma dürtüsü rekreasyonel aktivitelere ve turizm hareketliliğine olan ilgiyi sürekli arttırmakta ve gerçekleştirilen etkinlikler o bölgenin tanıtımı açısından büyük önem arz etmektedir.

Teorik ve karakteristik özellikler açısından turizm olgusu, boş zaman ve rekreasyon ile benzer özelliklere ve ortak çalışma alanlarına sahiptir. Turizm, rekreasyon ve boş zaman deneyim, aktiviteler ve tecrübe üzerine odaklanmış bir birliktelik sergilemektedir. Günümüz açısından değerlendirildiğinde turizmi geliştirme ve pazarlama aşamalarında rekreasyonel organizasyonlar değerlendirilmesi gereken ve turistik bölgeye bir imaj yaratan aktivitelerin temelini oluşturmaktadır (Tassiopoulos, 2005). Konaklama işletmeleri bu imajı oluştururken bölgede ki çekicilik, kolay ulaşılabilirlik, erişilebilirlik, faydalılık gibi faktörler ile de müşterilerinin geceleme sayısını artıran bir etki yaratabileceklerdir. Turistik işletmelerin rekreasyon olgusunun gelir getirici özelliğinden faydalanabilmelerinde ise farklı rekreasyon organizasyonlarına ev sahipliği yapmaları çok büyük bir önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra rekreasyonel organizasyonlar, turizm sektörünün önemli sorunlarından biri olan mevsimsellik sorununu azaltmakta ve sezon dışında olursa bile farklı aktiviteler veya etkinlikler ile turistleri bölgeye çekebilme özelliği ile ön plandadır. Son yıllarda özellikle rekreasyonel faaliyetlere artan ilgiyle birlikte ortaya çıkan rekreasyon endüstrisi, işletmeleri gerçekleştirecek olan faaliyetlerin sayısının artırılması, içeriklerinin sürekli geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve organizasyonların farklılaştırılması konusunda motive

etmektedir. Ayrıca rekreatif faaliyetlere yönelim, etkinliklere olan talebi, hizmet olanaklarını ve alt yapı yatırımlarını artıran bir etki gösterecektir. Bu artan yatırım faaliyetleri ile birlikte çarpan etkisi meydana gelerek bölge veya ülke bazında istihdam olanakları artmaya başlayacaktır.

Rekreasyon olgusu içerisinde gerçekleştirilen bütün faaliyetler insana ve yaşantısına anlam ve değer katmaktadır. Bu durum çok eski zamanlardan günümüze değin değişmiş sadece yaşanan sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile rekreasyon aktivitelerinin çeşidi ve süresinde değişimler meydana gelmiştir. İnsan hayatı için çok büyük bir değeri olan bu aktivitelerin halk sağlığı ve sosyal yaşantılar üzerinde ki rolü çok büyüktür. Dolayısıyla rekreasyonel aktivitelere katılımın desteklenmesi ve bu aktiviteler için öncülük edilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir.

5. Kaynakça

- Ahola, İ. S. (1982). "Toward a Social Psychological Theory of Tourism Motivation: A Rejoinder", *Annals of Tourism Research*, 9(2): 256-262.
- Albayrak, A. (2012). İstanbul'daki konaklama işletmelerinin rekreasyon faaliyetlerinin değerlendirilmesi, *Journal of Information Technology*, 3(8), 43-58.
- Alexandris, K. (1998). Patterns of Recreational Sport Participation Within the Adult Population in Greece, *The Cyber-Journal of Sport Marketing*, 2(2).
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1990 – 1994). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no: DPT: 2174.
- Ardahan, F., Turgut, T. ve Kaplan, K. A. (2016). Her Yönüyle Rekreasyon, Detay Yayıncılık, 1. Baskı.
- Avcıkurt, C. (2015). Turizm Sosyolojisi: Genel ve Yapısal Yaklaşım. Ankara, Detay Yayıncılık.
- Başaran, Z. ve Sarımert, F. (2004). İzmit Belediyesinde Çalışan Bireylerin, Rekreasyon Etkinlikleri, Bu Etkinliklere Yönelten Nedenler ve Kişiyeye Kazandırdıkları. The 10th Ichper.Sd Europe Congress, The Tssa 8th International Sports Science Congress Proceedings.
- Bayer, M. Z. (1992). "Turizme Giriş". İstanbul. İşletme Fakültesi Yayınları, s. 205.
- Broadhurst, R. (2001). *Managing Environments for Leisure and Recreation*, Routledge, London-New York.

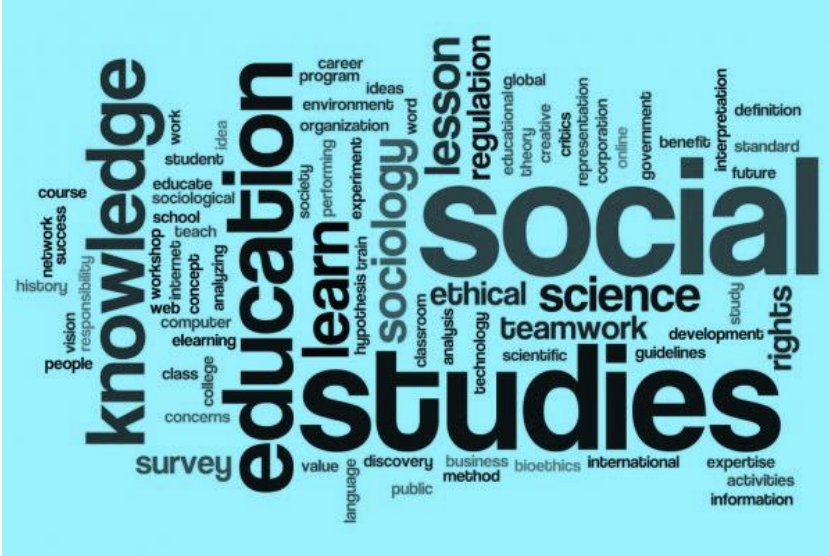
- Butler, R. W. (1999). Sustainable Tourism: A State-Of-The-Art Review, *Tourism Geographies*, 1(1), 7-2.
- Cohen, E. (1972). Toward a Sociology of International Tourism, *Social Research*, 39:1.
- Cordes, K. A. (2013). *Applications In Recreation and Leisure For Today and The Future*, Sagamore Publishing, LLC.
- Çınar, V. ve Sanioğlu, A. (2004). “Farklı Branşlardaki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımlarının Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirci, O. F. ve Yavuz, M. C. (2003). Rekreasyonel Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma, *Çukurova Üniversitesi*, 11(11), 61-76.
- Dinç, Y. (1999). “Sayfiye Otel İşletmelerinde Boş Zaman ve Rekreasyon Değerlendirmelerinin Hizmet Satışlarını Artırmaya Yönelik Etkisi (Örnek Bir Araştırma)”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Güleç, S. (1989). “Park-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Teksirleri Serisi: 29*, Trabzon. Sayı: 2, s. 213-214.
- Günışık, E. (1963). “Boş Zaman Eğitimi ve Rekreasyon Nedir ?” *Beden Eğitimi Dergisi*, No: 7-8, Ankara.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon*, 4. Baskı, Detay Yayıncılık, s. 36.
- İbrahim, H. (1988). “Leisure, Idleness and Ibn Khaldun”, *Leisure Studies*, 7 (1): pp. 51-57.
- İbrahim, H. ve Cordes, K. A. (2008). *Outdoor Recreation Enrichment For A Lifetime*, 3th Edition. Champaign, IL: Sagamore Publishing, L. L. C.
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme*. (Altıncı Baskı). Ankara: Bağırhan Yayınevi.

- Karaküçük, S. ve Gürbüz, B. (2007). Rekreasyon ve Kent(li)leşme. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. ve Akgül, B. M. (2016). Ekorekreasyon - Rekreasyon ve Çevre, Gazi Kitabevi, Ankara, 1. Baskı.
- Kemp, K. ve Pearson, S. (1997). Leisure and Tourism.Great Britain: Longman Press.
- Koçyiğit, M. ve Yıldız, M. (2014). Yerel Yönetimlerde Rekreasyon Uygulamaları: Konya Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi Turizm Fakültesi, *International Journal of Science Culture and Sport*. August, Special Issue 2.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2011). Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, Detay Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara.
- Lafargue, P. (1993). Tembellik Hakkı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Mansuroğlu, S. (2002). Akdeniz Üniversitesi Öğrencilerinin Serbest Zaman Özellikleri ve Dış Mekân Rekreasyon Eğilimlerinin Belirlenmesi, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 15(2) s. 53-62.
- Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality, New York: Harper&Row Publishers, Second Edition, s.159.
- McKercher, B. (1996). Differences Between Tourism and Recreation in Parks, *Annals of Tourism Research*, 23(3), 563-575.
- Mieczkowski Z. T., 1981, *Some notes on the geography on tourism: a comment*, *The Canadian Geographer*, 25(2), 186-191.
- Özgüç, N. (2015). Turizm Coğrafyası, 8. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 4.
- Pröbstl, U. ve Haider, W. (2013). Challenges For Outdoor Recreation And Nature Based Tourism. *Journal Of Outdoor Recreation And Tourism*, 1(2), 3-4.
- Polat, S. ve Polat S. A. (2016). Bedevi Ümrandan Hazeri Ümrana Geçiş: Boş Zaman Kültürüne Bir Bakış, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Nisan 2016, Sayı: 12.
- Serçek, S. ve Özaltaş-Serçek, G. (2015). Turistlerin konaklama işletmesi tercihinde rekreasyon aktivitelerinin etkisi. *Turkish Studies*, 10(14), 681-698.

- Şenel, E. (2020). Rekreatif Faaliyet Tercihlerinde Turist Rehberinin Rolü, *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal* 6, (38).
- Sevil, T., Şimşek, K. Y., Katırcı, H., Çelik, O. V. ve Çeliksoy, M. A. (2012). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. 1. Baskı. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tassiopoulos, D. (2005). *Event Management: A Professional And Developmental Approach*, 2nd Editon, Juta Academic, South Africa.
- T.C. Anayasa Mahkemesi, (2019). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 89-282.
- Veblen, T. (1953). *The Theory of the Leisure Class*, 2.nd ed. New York: New American Library.
- Yılmaz, Ş. (2007). *Rekreasyon Faaliyetlerinin Yönetim ve Organizasyonu: Antalya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Wichasin, P. (2007). *A Study of Thai Women As Health Tour Participants In Relation to Lifestyle and Leisure Practice*. A Thesis Submitted In Partial Fulfilment of The Requirements of Bournemouth University For H. Degree of Doctor of Philosophy.

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 6

Engellilerin Karşılaştığı Psikolojik Sorunlar (Hamdi Korkman, Gökçe Uluışık)

Engellilerin Karşılaştığı Psikolojik Sorunlar

Hamdi Korkman¹, Gökçe Uluşık²

¹Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü,

E-mail: hkorkma73@hotmail.com

²Öğrt. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü,

Özet

Kısıtlanmışlık, mutsuzluk, umutsuzluk gibi duygular engelli bireyde anksiyete, depresyon gibi psikolojik sorunlara neden olabilmektedir. Toplumun engelliye bakış açısı, engelli bireyin toplumsal hayatta aktif olarak rol almasına teşvik edici olması engelli bireylerin yaşayacağı psikolojik sorunların giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada bu bakış açısından hareketle engelli bireylerin karşılaştığı psikolojik problemler ve bu problemlere getirebilecek çözüm yolları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, psikoloji, öznel iyi oluş, mutluluk ve umutsuzluk

Giriş

Ortak bir nedenle bir topluluğu oluşturan insanların, aslında her birinin kendine özgü özellikleri ve bireysel farklılıkları mevcuttur. Bedensel özellikleri, duysal kapasiteleri ve entelektüel becerileri birbirinden farklıdır. Ancak engelli bireyler üzerine konuşurken, bu farkları değerlendirmede bazı bilişsel hatalar yapılmaktadır. Dikkatimizi engelli olmanın farklılığına vermek yerine, engelli olmanın nasıl olması gerektiğine odaklarsak, söz konusu hata ilginç bir şekilde, engelli olma olgusunu, zihinlerimiz için bir engellilik durumu haline getirir¹. Bu durum, bizim engelli bireyi, diğer insanlardan ayırtmamızın en temel nedenlerinden biridir.

Engelli olmanın, bireyin sahip olduğu engel durumu ya da kronik hastalık nedeniyle “nasıl olması” gerektiğine göre kalıp yargılar oluşturarak “engelli” ve “normal insan” şeklinde kategorize ederiz. Oysa engelli bireyin, bir hastalık ya da bir yaralanma sonucunda yaşadığı işlevselliğe yönelik kayıp hissi, engelli olmayan bir insanın yaşadığı bir kayıp hissi ile temelde aynıdır. Süreci farklılaştıran, etki değil uyaran farklılığıdır². Engelli psikolojisinin öncelikle nasıl “olması gerektiğine” yönelik, “normal” zihinlerimize engel olan, kalıp yargıları bir kenara bırakıp, “nasıl” olduğuna bakmak

gerekmektedir. Bu anlamda mutluluk, öznel iyi oluş gibi kavramlar öncelik kazanmaktadır.

“Mutluluk”, herhangi bir anda (olumlu duygulanım) tecrübe edilen hoş ruh halleri ve hisleri tanımlamasına karşın, yaşam doyumu ve öznel iyi oluş literatürde, bireyin kendi yaşamlarına dair öznel değerlendirmelerine göre tecrübe ettikleri iyi oluş düzeylerini tanımlar^{3,4}.

Bireyin öznel iyi oluşunun, farklı ülkelerde nelere bağlı ifade edildiğini inceleyen Diener, öznel iyi oluş kavramının en çok basit günlük ihtiyaçların karşılanması ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bireyin sahip olduğu olumlu ve olumsuz duyguların ise saygı, sosyal ilişkiler ve özerklik ihtiyacına göre şekil aldığı rapor etmiştir⁵. Söz konusu araştırmada incelenen günlük ihtiyaçlar, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde belirttiği “yemek, barınma, güvenlik ihtiyacı, sevgi-saygı ve sosyal destek görme ve özerklik ihtiyacından” temel alır. Katılımcıların öznel iyi oluşlarına ilişkin ifadeleri, bahsedilen basit ihtiyaçların karşılanması ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Buna demek oluyor ki, söz konusu ihtiyaçlarının karşılanıyor olması bireyin öznel iyi oluşunu ve yaşamına ilişkin olumlu duygularını artırmaktadır.

Genç engelli bireylerin hayattan beklentilerinin incelendiği ülkemizde yapılan araştırmalar, günlük ihtiyaçları karşılanan engellilerin, “umutsuzlukla” başa çıkmada, sosyalleşme ve sosyalleşmeyi teşvik edici etkinliklere katılmanın, hissedilen umutsuzluğu azalttığı belirtilmiştir⁶. Özellikle sosyalleşmeyi teşvik edici bir çevreye sahip olmanın bireylerin umutsuzluğunu azalttığı anlaşılmıştır. Aynı araştırmada, engelli bireylere, kendilerini tedirgin eden korkutan şeyler sorulduğunda “yalnız kalmak, sevdiklerinin birdenbire yok olması” ile karşı karşıya kalmaktan tedirgin olacaklarından bahsedilmiştir⁷. Bu durumun, “normal” insanların yaşadığı yalnız kalma duygusu mu, yoksa engel durumuna bağlı bir korkudan kaynaklanıp kaynaklanmadığı belirlenememiş⁷ olsa da engelli bireyin psikolojisinin, beklentilerinin ve korkularının, diğer insanlardan temelde farklı olmadığı açıkça görünmektedir.

Engelli gençlerin beklentileri konusuna geri dönersek, eğitim sürecini istenilen yönde devam ettirememeye, hedeflenen iş ve mesleklere ulaşamama, akran grupları içine dahil olamama, karşı cinsten arkadaşlıklar edinememe ya da bunu sürdürememe, sosyal izolasyon, sosyal yalnızlık, taciz ve intihar gibi sosyal risklerin, onlar açısından da kendine saygı ve güven eksikliği yaratmakta ya da var olan bu olumsuz durumu pekiştirmektedir. Burada engelli gençler için süreci daha da zorlu hale getiren, engellilere yönelik maalesef toplumda var olan olumsuz atıflardır⁷. Söz konusu atıflar engelli gencin, bu tür problemlere ilişkin çözüme ulaşma motivasyonunu bozmakta, gerekli sosyal desteği alamadığı hissi oluşturmakta ve sosyal izolasyon halini, yalnızlık hissini beslemektedir⁸.

Yetişkin engelli bireylerin öznel iyi oluşlarının incelendiği bir başka araştırma, çalışma çağında olan engellilerden 45 – 50 yaş grubunda olanların, en düşük yaşam doyumu gösterdiği, bu grupta bulunan katılımcılardan 20 yaşından önce engelli olan bireylerin, 20 yaşından sonra engelli olan bireylere göre daha yüksek yaşam doyumu beyan ettikleri belirtilmiştir⁹. Buna benzer olarak, başka bir çalışmada engelli doğan bireylerin, sonradan engelli olan bireylere göre öznel iyi oluşlarının daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir¹⁰. Bu bulgular, engelli bireylerin, engelli yaşama adaptasyonuna ilişkin bilgi vermektedir. Yaşamının yarısına yakın bir sürecini sağlıklı geçirmiş bireyler, erken dönemden beri engelli olan bireylere göre, adaptasyon güçlüğü yaşamaktadır. Söz konusu durumun temelinde, engel durumuna yönelik adaptasyon sağlayamamış, yenice engelli hale gelmiş bireylerin, sağlıklı olma hissini ve gelir durumunun ciddi bir bozulmaya uğradığı, bu süreçte sosyal yaşam ve boş zaman aktiviteleri gibi konularda da düşük düzeyde iyi oluş belirttiği değerlendirilmiştir¹⁰. Ancak sonradan gelişen engel durumuna ilişkin adaptasyon sağlandıktan sonra, bireylerin gelir durumu, sosyal hayat ve boş zaman aktivitelerinde önceki durumlarına göre nispeten daha yüksek yaşam doyumu beyan ettikleri ifade edilmiştir¹⁰. Bu durum, bireyin günlük ihtiyaçlarını karşılama ve sosyalleşme ihtiyacının, yeni durumla paralel hale gelmesiyle birlikte gözlenmekte olup, söz konusu adaptasyon sağlandıktan sonra da öznel iyi oluşun arttığı değerlendirilmiştir.

Engelin “Doğası” ve Olası Psikolojik Etkileri

Doğuştan engelli olmanın ve daha sonradan tesadüfi bir şekilde engelli olmanın psikososyal etkileri şu şekilde açıklanmaktadır. Doğuştan engelli olmak ve sonradan engelli olmak engelli bireyler arasında toplum tarafından farklı ölçüde saygı gördükleri hissine yol açmaktadır, benzer bir durum, engelin dışarıdan gözlenebilir ve gözlenemez oluşuna göre gerçekleştiği ifade edilmiştir². Örneğin iştme engelli olan ya da daha az görme sorunu olan bireyin engelli olduğu, bedensel engelli bir bireye göre çevresi tarafından kolayca anlaşılabilir, böylece birey her ortamda kısa sürede engelli olarak etiketlenme olasılığı düşmektedir.

Engel durumunun, yaşamın hangi aşamasında gerçekleştiği, psikososyal adaptasyon zorluklarının yanında öğrenmeye ilişkin sorunlar da doğurabilmektedir. Doğuştan görme engeli olan, hiçbir düzlemde objeleri gözlemleyememiş birey, sonradan görme yetisini kaybetmiş, görsel yaşantısı olmuş bir bireye göre öğrenmede daha dezavantajlı olabilmektedir, benzer olarak iştme duyusunu doğuştan ya da erken dönemde kaybetmiş bireyler, daha önce konuşma ve dil becerisi oluşturmuş, sonradan iştme yetisini kaybetmiş bireylere göre, dil öğrenme ve ifade becerilerini geliştirmede daha fazla zorluk yaşamaktadır².

Sonradan, bir kaza sonucu ya da bir hastalığa bağlı oluşan engellilik hali için, engelliliğin başladığı gelişim dönemi ve yaş aralığı, bireyin psiko-sosyal yaşamı açısından tepkilerini belirleyicidir². Bireyin, içinde bulunduğu yaşam dönemi ve bu dönemin gelişimsel görevlerine göre etkilenme düzeyi farklı olacaktır. Örneğin bebeklik ya da çocukluk döneminde engelli olan bireyin, doğuştan engelli olan bireylerin yaşadığı süreçleri yaşaması muhtemeldir. Bunun bir sonucu olarak, söz konusu birey, oyun ve eğitim alanlarında daha fazla izolasyona maruz kalabilir ya da aşırı korumacı ebeveynlik tepkileri ile karşı karşıya kalabilir. Ancak, ileri yaşam evrelerinde engelli olan bireyler, erken dönemde engelli olanlara göre, gelişimsel görevlerini gerçekleştirmede sorun yaşamaktadırlar. Özetle, doğuştan ya da erken dönemde engelli olan bireylerin başat sorunları, engelin doğası ve gelişimsel bakım gerektirmesi nedeniyle, ilerleyen yaşlarında sosyal izolasyon ve korumacı tutumla mücadele etmekteyken; ileri yaşlarda ya da genç yetişkinlikte engelli hale gelen bireyler, içinde bulunduğu dönemin gerektirdiği gelişimsel görevleri yerine getirmekte zorlanmaktadır.

Araştırmalar bu farklılaşmanın, yaşam doyumuna yansıdığını, genç yetişkin dönemde engelli olanların, engele bağlı oluşacak yaşam değişikliklerine erken dönemde, doğuştan ya da daha ileri dönemde, yaşlılıkta engelli olan bireylerden daha etkili bir şekilde adapte olduğunu ortaya koymaktadır¹¹. Söz konusu ilişki, engelli hale gelme yaşı ile yaşam doyumunu arasında U biçiminde bir ilişki olduğunu düşündürür. Yaşamın erken dönemleri ve geç dönemlerin yaşam doyumunu ve adaptasyon daha zor sağlanmaktayken, genç yetişkinlik döneminde karşılaşılan engelliliğe daha kolay adapte olunmakta, yaşam doyumunu daha yüksek olmaktadır.

Benzer bir ilişki, engel durumunun şiddeti ve ona yönelik adaptasyon arasında da mevcuttur¹². En şiddetli, yaşamı en fazla sınırlayan sağlık sorunu ya da yeti yitimi olan bireyler ve günlük yaşamı nispeten daha düşük ölçüde etkileyen bir engele sahip olan bireyler, diğer engel gruplarına göre en çok uyum zorluğu çeken ve yaşam doyumunu ile iyi oluşu en düşük düzeyde olan bireyler olduğu değerlendirilmiştir².

Engel kaynağı ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki incelendiğinde, duyuşal (görme, işitme vb.) engeli olan bireylerin bedensel ya da kronik sağlık sorunları olan bireylere göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu belirtilmiştir. Yaşam doyumunun ve öznel iyi oluşun, engelin beden bütünlüğünü etkilemesine bağlı olarak negatif ilişki içerisinde olduğu değerlendirilmiştir¹⁰. Engelin büyük ölçüde beden bütünlüğünü ve yaşamı tehdit eden ölçüde olması engelli bireylerin yaşam doyumunu ve öznel iyi oluşunu olumsuz etkilemektedir.

Yaşamı Tehdit Eden Kronik Hastalığın Olası Psikolojik Etkileri

Yaşamı tehdit eden, kanser vb. ölümcül ya da kronik hastalığa sahip bireylerin yaşadıkları tepkiler evrelere ayrılarak tanımlanmıştır. Bu evreler,

- **İnkar:** Teşhis konulmasının ardından, birey geçici bir şok yaşar ve kısa süre sonra bireyde “hayır, bu bana olamaz” yanıtı oluşmaya başlar, birey teşhisi kabullenmede zorluk yaşar.
- **Öfke:** İnkârın arkasından gelişen “neden ben” yanıtı, yaşamına ve diğerlerine ilişkin rastgele ortaya konan öfke davranışını tanımlar. Bakım verenler, aile üyeleri ve sağlık personeli bu davranışın sıklıkla odağı haline gelmektedirler.
- **Pazarlık:** Birey bu dönemde, öfkeli tepkilerinin sonucu değiştirmedigini gözlemler, iyi davranırsam iyi olurum düşüncesiyle pazarlık haline girer. Bu anlamda tedaviye uyumu artar ve birey için daha olumlu bir süreç gibi görünür.
- **Depresyon:** Sıklığı artan tedavi uygulamaları, değişmeyen teşhis, daha güçsüz ve zayıf duruma gelme ile kendini gösteren kayıp hissi olarak tanımlanır. Söz konusu kayıp hissi sağlığı ve yaşamın kaybedileceğine ilişkin olma, tedavi için yapılan harcamalar, maddi güç kaybı ya da aile, yakınlar ve bozulan sosyal hayat ilişkin kayıplar yaşama gibi farklı temellerde olabilir.
- **Kabullenme:** Bu sürece kadar hissedilen öfke, kaygı ve mücadelenin artık sonlandığı, mevcut durumun kabul edilmeye başlandığı aşamadır^{13,14}.

Bahsi geçen evreler, her birey için aynı olmamakla birlikte, psiko-sosyal destek veren çalışanların bu evreleri tüm süreci kuşatan ve tıpatıp öngörülen bir süreç olarak algılamaması gerekir^{13,14}. Evrelerin uzunlukları farklı olabileceği gibi, bazen birbirini izler bazen aynı sürede yaşanabilirler. Her insan kabullenme aşamasına geçmeye bilir ya da tepkileri sadece bunlarla kalmaz, hastalıkla mücadele eden birey, dehşete kapılma, mizah, merhamet gibi farklı tutumlarda sergileyebilir¹⁵.

Ölümcül, yaşamı tehdit etmeyen, kronik hastalıklarla ilgili baş etmede, hastaların, yeni duruma uyum sağlamak için genellikle psikolojik savunma mekanizmalarına başvurdukları gözlenmiştir. Kronik hastalığın kabulü aşamasında gözlenen en genel savunma mekanizmaları şu şekilde belirtilmiştir;

- **Çocuksu davranma,** aile bireylerinin yanından ayrılmamasını isteme, ilgili sağlık personeline aşırı bağlanma gibi davranışlarla kendini gösteren gerileme (regresyon),

- Hastalığın verdiği korku ve endişenin dışa vurulması, yakınlarının kendisi ile aşırı ilgilendiği ya da hiç ilgilenmediğinden yakınma şeklinde gözlenen yansıtma (projeksiyon),
- Tanı ve teşhise inanmama, hastalığın önemini yadsıma, sağaltım önerilerine uymama, bazı yiyecekler, otlar ya da muska vb. öğelerin kullanımı ile iyileşebileceğini düşünme ile gözlenen yadsımadır (inkar)¹⁶.

Kronik ya da ölümcül hastalık tanısı almış bireylerle çalışan personelin bu mekanizmaları tanınması ve bunlara ek olarak gelişen psikopatolojik semptomları tanınmaları ve sağaltımı için yönlendirmeleri, söz konusu bireylerin yaşam kalitesini artırma ve uyumunu sağlama bağlamında yüksek önem taşır.

Yukarıda bahsedilen savunma/uyum mekanizmalarından ayrı olarak, söz konusu bireylerin bakım verenlerini, ailelerini ve hizmet aldıkları sağlık personelinin, sosyal hizmet çalışanlarını endişelendiren davranışlarda ortaya çıkabilmektedir. Kronik hastalıkla mücadele eden bireylerde, kendine zarar verici davranışlar, açıklanamayan fiziksel belirtiler, madde kötüye kullanımı ya da bağımlılık, tanı/teşhisle uygun olmayan hastalık davranışı ve tedavi önerilerine uymama hali gözlenmektedir¹⁶. Bu davranışları gösteren hastaların davranışlarının nedeni sadece adaptasyon sorunu olmaktan ziyade depresyon belirtisi de olabilir. Kronik hastalığı olan kişilerde, önceden sahip olduğu nevrotik özellikler, kişinin ya da ailesinin geçmiş depresyon öyküsü, alkol ve madde bağımlılığı, aile desteğinin olmayışı, ağrı, mutsuzluk ve hastalığın ilerlemesi depresyon için risk faktörü oluşturur¹⁷. Bahsedilen davranışları gösteren bireylerin vakit kaybetmeden psikiyatrik yardıma yönlendirilmesi, bakım verenleri, ailesi ve kendisine rehberlik edilmesi, oluşabilecek riskleri azaltma açısından önem taşımaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde, anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu açısından bireyin gösterdiği semptomların değerlendirilmesi, gerekli görüldüğünde tedaviye başvurulması gerekmektedir.

Kronik hastalıkla birlikte görülen depresyonda sık olmamakla birlikte intihar girişimi de gözlenmektedir. Aile de intihar öyküsü, kötü prognoz, kontrol edilemeyen ağrı, sosyal destek azlığı, bir yakının ölümü, ruhsal-duygusal diğer bir psikopatoloji öyküsü, anksiyete, umutsuzluk, öz kıyım girişimi için gözden kaçırılmaması gereken risk faktörlerini oluşturmaktadır¹⁸.

Sahip Olunan Sosyal Çevre ve Bu Çevrenin Sağladığı İmkanlara Bağlı Olası Psikolojik Etkiler

Hastalık ve engel durumundan bağımsız olarak engelli bireylerin, öznel iyi oluşlarını en yüksek düzeyde, sahip oldukları sosyal çevre, günlük ihtiyaçlarını karşılayabilme, özerklik ve sosyal destek imkanları etkilemektedir.

Bireyin, engelli olmaya yönelik tutumları, engel türü, engelin kısıtlama düzeyi, kötüleme, iyileşme ya da stabil olma durumu, kişinin cinsiyeti, iç kaynakları, mizacı, kendine yönelik imajı ve benlik saygısı, aile desteğinin varlığı, gelir durumu, mevcut teknoloji ve devlet politikaları gibi çok sayıda etkene bağlıdır². Bu etkenler dört ana temada toplanabilir:

- Engele ilişkili nedenler,
- Engelli bireye ilişkili nedenler,
- Engelli bireyin yakın sosyal çevresi, ailesi, tedavi ve bakım verenlerine ilişkili nedenler
- Engelli bireyin içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevresine ilişkili nedenler².

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada fazlaca farkındalık çalışmaları yapılsa da engelli bireyler katıldıkları hemen her ortamda “önyargı, ayrımcılık ve damgalanma” ile karşılaşmaktadır. Bu durumun temelinde “engelli olmayan” çoğunluk tarafından engellilerin sosyal haklarının ihlal edilmesi, onların eşit bireyler olarak görülmemeleri yer almaktadır^{19,20}. Doğuştan ya da yaşamın ilerleyen dönemine ilişkin engellilik, farklı toplumlarda farklı sosyo-kültürel anlamlar içerebilir^{2, 7, 21}. Bu durumun sebebi engelliğin anlamının, diğer insanların verdikleri tepkilere göre şekil almasıdır^{7, 22}, engelliğe yüklenen anlam ve etiketleme bu sonucu doğurmaktadır^{7, 23}. Bireylerin kendilerine verdikleri değer ile sosyal ilişkilerde buldukları diğerlerinin, onlara verdiği değerle ilişkili olduğu değerlendirilir²⁴, engelli bireylerinde toplumsal uyum ve duygusal davranışlarının, diğerlerinin onlara karşı olan tutum ve davranışları ile biçimlenmektedir²⁵.

Ülkemizde 2011 yılında yapılan bir araştırmada hem engellilerin diğerleri tarafından nasıl görüldüklerine ilişkin bakış açısı hem de engelli olmayanların, engelli bireylere yönelik düşünceleri incelenmiş ve dört tanım kategorisi belirlenmiştir. Buna göre, ülkemiz sosyo-kültürel yapısında engelli bireyler “acıyan, dışlanan, işe yaramaz/yetersiz bulunan ve mücadeleci” özelliklerde ifade edilmiştir^{26, 27}. Bu durumun bir sonucu olarak, engelli bireyler, toplumda engelliliğe yönelik tutumlar olumlu ise kapsayıcı; olumsuz ise dışlayıcı davranışlarla karşılaşmaktadır. Söz konusu olumsuz algılar, açıkça ayrımcı olmak yerine, engelli bireyleri görmezden gelme, sorun,

ihtiyaç ve beklentilerini önemsememe şeklinde de olabilir. Engelli bireylerle bu şekilde örtük bir acıma duyma, yardıma muhtaç bireyler olarak algılama, aşağılama gibi görmeye, toplumda eşit bireyler olarak algılanmalarını engellemektedir²⁰.

Engelli bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinin önemsenmemesi engelliği ihmale açık bir hale getirmektedir. Bu ihmal kimi zaman engelli bireylerle çalışan uzmanlar tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Tedavi, bakım ve hizmet planlamasında sözü geçen sağlık ve sosyal hizmet uzmanlarının, engellinin kendi kaderini tayin etme hakkına saygı göstermemesi, tedavisine yönelik kararlar almada onu karar süreçlerine dahil etmemesi şeklinde de gözlenebilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi (1989) ve Engelli Hakları Sözleşmesinin (2006) de dikkat çektiği gibi, engelli bireyler ve çocuklar kendilerini etkileyen kararlarda yer almalı, fikrine danışılmalıdır. Yapılan araştırmalarda engelli bireylerin de bu beklentide olduğunu kanıtlar niteliktedir²⁸, bahsedilen karar mekanizmalarına dahil edilmek, engellilerin, hayatlarına ilişkin kontrol algısını pekiştirmektedir²⁹.

Engelli bireyin, toplum tarafından yetersiz görülmesi bazı durumlarda bireyin istismara uğrama riskini artırmaktadır. Bireylerin, fiziksel, iletişimsel ve zihinsel olarak engelli olması, onları istismarcılar için kolay bir hedef haline getirebilmektedir³⁰. Engelli ve çocuk olmanın diğer bireylere göre cinsel istismar için daha fazla istismar riski altında oldukları tespit edilmiştir³¹. Özellikle zihinsel engelli bireylerin diğer engel türlerine göre daha fazla risk taşıdığı, arkasından en riskli grubun bedensel engelli ve işitme engelli bireyler olduğu tespit edilmiştir^{32, 33}. Zihinsel engelli bireylerin diğer engelli bireylere göre daha yüksek risk grubunda olmasının nedeni, iletişim, öğrenme, bilişsel ve sosyal kapasite konularında daha düşük yeteneklere sahip olmaları olarak değerlendirilir (30). Son yıllarda, ülkemizde yapılan araştırma verileri, zihinsel engelli grubun, diğer engel gruplarına göre toplum tarafından daha çok dışlandıkları tespit edilmiştir^{20, 34, 35}.

2018 yılında medyaya yansıyan engelli istismarının görüldüğü vakalar üzerinde yürütülen bir araştırmada, istismarın görüldüğü yaş gruplarından ergenlik döneminde olanların, diğer yaş gruplarına göre daha fazla istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. İstismarcının özelliğine ilişkin olarak, engelli bireyle bir bağı olan yakın sosyal çevre, akraba, idareci, öğretmen, komşu, arkadaş, ebeveyn, bakım personeli vb. tarafından istismara uğramak, kimliği belirlenemeyen istismarcının görülmesinden daha fazla rastlanılmıştır. Yani vakaların yarısından fazlasında istismarcı, engelli tanıyan ve yakın sosyal çevresinden biri olarak tespit edilmiştir³³.

Psikiyatrik Bozukluklar ve Engellilik

Zihinsel engelli bireylere ilişkin bir diğer tartışılmalı konu ise, bireyin yaşadığı akıl sağlığı probleminin bir hastalık mı yoksa engel durumu olarak mı tanımlanacağı üzerinedir. Psikiyatri bilimi, akıl ve ruh sağlığı bozuklukları için tedavi olanakları sunmakta ve temelde bireyin iyileşebileceğini ifade etmektedir³⁶. Ülkemizde, klinik uygulamada bireyin engelli olup olmadığı sağlık kurulu raporu ile tespit edilmekte olup, zihinsel, ruhsal ve davranışsal bozukluklara göre farklı engel oranları tanımlanmaktadır. Bahsi geçen engel oranı, gösterilen semptomlara bağlı değil bireyin işlevselliğindeki bozulma esas alınarak belirlenir.

Zihinsel, ruhsal, davranışsal bozukluklar, iki kategoriye ayrılmış olup, sürekli ya da geçici olarak engel oranı almaktadırlar.

- Sürekli fonksiyon kaybı olduğu nitelendirilen bozukluklar: Zeka İşlev Bozuklukları (sınır, hafif, orta, ağır, çok ağır), Şizofreni, Şizoaffektif bozukluklar (manik, depresif ve karışık tip), Sanrısız bozukluklar (paranoya, paranoid psikoz, parafreni), Atipik ve başka türlü adlandırılmayan psikozlar, Yaygın gelişimsel bozukluklar (Asperger, Deintegratif Bozukluk, Rett Sendromu, Atipik Otizm, Otizm)³⁷.
- Geçici fonksiyon kaybına neden olan bozukluklar (1 yıl sonra kontrol gerektiren): Beyin hasarı, beyin işlev bozukluğu ile birlikte gelişen organik halüsinozis, organik katatonik bozukluk, organik delüzyonel bozukluklar, organik affektivite, organik anksiyete, organik disosiyatif bozukluk, hafif bilişsel bozukluk, organik kişilik bozukluğu – postkontüzyonel sendrom; Duygudurum bozuklukları (manik nöbet, bipolar duygudurum bozukluğu, yineleyen depresif bozukluk, psikotik belirtili olan/olmayan depresif bozukluk), Anksiyete bozuklukları (panik, yaygın anksiyete, obsesif kompulsif, bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu, yeme bozuklukları), Psikoaktif madde kullanımına bağlı ruhsal ve davranışsal bozukluklar (alkol ve madde kullanımına bağlı psikotik bozukluk, alkol halüsinozisi, alkol paranoyası), Kişilik Bozuklukları³⁷.

Rehabilitasyon Modelleri ve Rehabilitasyon Uzmanlarına Öneriler

Engelli bireylerle yürütülen danışmanlık, sosyal hizmet ve psiko-sosyal müdahale ve rehabilitasyon çalışmaları çeşitli yaklaşımları temel alarak uygulanır. Bunların başlıca ve en tartışılmalı olanları Biyomedikal model ve Sosyal modeldir.

- Biyomedikal model, tıp ve rehabilitasyon alanındaki gelişmelere bağlı olarak 1800'lü yıllarda ortaya çıkmıştır. Engelliliğe ilişkin örüntülere değil; engelin kendisine odaklanmıştır. Engelli bireyin “kısıtlılığın” ilişkin olumsuz tutumları pekiştirmekte, toplumdaki dışlanmasına ve sosyalleşememesine zemin hazırlamakla eleştirilmektedir. Tedavi, bakım ve rehabilitasyon uygulamalarının çeşitlendirilmesi geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Engelli bireyler ve yakınlarının yaşam kalitesini yükseltecek uygulamalar söz konusu modele bağlı gelişmiştir^{19,27}.
- Sosyal Model, ikinci dünya savaşından sonra, gazi, savaş mağduru ve diğer sebeplerle engelli olan bireylerin haklarına yönelik küresel bir farkındalık oluşmuş ve sosyal model böyle ortaya çıkmıştır. Yasalarla yenice düzenlenen hakların korunması, uygulamadaki aksaklık ve yetersizlikler üzere çalışmalar hız kazandıkça, engelin aslında toplum algısı ve tutumlarına bağlı bireylerin önüne konulduğu düşüncesi oluşmuştur. Sosyal model, engelli olma halinin toplum tarafından bireye atfedildiğini, bu tutumların ve onlardan temel alan uygulamaların değişmesi ile bireylerin yaşadıkları sorunların ve kısıtlı olma halinin hafifletileceği öne sürülmektedir^{19,27}.

Biyomedikal model, bireyin, engeli nedeniyle, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştiremeyeceğini savunurken; sosyal model daha “akıllı” bir dizayna sahip çevre ile söz konusu aktivitenin gerçekleşebileceğini öne sürmektedir (27). Çevrenin uygun dizayn edilmesi bağlamında sosyal modelin uygulamadaki, ülkemizde de son yıllarda büyük bir hızla değişme ve ilerleme gösteren yansıması erişilebilirlik/ulaşılabilirlik uygulamalarıdır. Sosyal yaşamın tüm alanlarında, mimari yapılar, ulaşım, her türlü sistemin halka açık ve erişilebilir olması ile insan yaşamını kolaylaştırması amaç edinilmiştir. Böylece bireyler bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilecek sosyal bir çevreye sahip olabileceklerdir (38). Ancak tüm gelişen ulaşılabilirlik uygulamaları neticesinde, gerçekten de engelli-kısıtlı olma hissini anlamlı ölçüde değişip değişmediğinin, bu tarz uygulamaların öznel iyi oluş ve yaşam kalitesi üzerine etkilerinin, yeni araştırmalarla detaylı incelenmesi, uygulamaların devamlılığı açısından yüksek önem taşımaktadır (39).

Sosyal modele öncülük eden ikinci dünya savaşı yılları sonrasındaki engelli hakları hareketlerine, artık günümüzde bizzat engelli bireyler, aktif katılım sağlayarak, kitlesel bir şekilde de haklarına ilişkin mücadelelerini vermektedir (40). Engelli bireyler artık hak savunuculuğunda, alana ilişkin otorite oluşturan, hizmet planlayıcı uzmanların “bilgece” yönlendirmelerine ihtiyaç duymadan da seslerini duyurabilmektedir (39).

Bu bağlamda, alanda çalışan uzmanların, uygulamalarını gözden geçirmeleri ve güncellemeleri yerinde olacaktır. Buna göre engele ve yarattığı duruma konsantre olmak yerine, bireyin güçlü yanları üzerinde çalışmak, probleme vurgu yapmak yerine çözüm yolları aramaya yönelik bakış açısı geliştirmek faydalı olacaktır (39). Engelli bireyler, eksikliklerini gidermeye çalışmak yerine yetkin oldukları alanlara teşvik edilmelidirler (39). Tek taraflı uzman gücünün kullanıldığı uygulamalar yerine, planlanmasında engelli bireylerin de söz sahibi olduğu, ortak uygulamaların yaygınlaşması gerekmektedir (40).

Biyo-medikal modelin yaygın yaklaşım olduğu dönemlerde, engelli bireylerle sadece medikal rehabilitasyon alanında uzmanlar çalışmaktaydı. Engelli bireyin en belirgin ihtiyacı medikal destek olarak görülürdü. Ancak engelli bireyin, sadece engelinden ibaret olmadığı, diğer insanlar gibi hemen her konuda desteğe ihtiyaçları olduğu sosyal model yaklaşımı ile pekişti, böylelikle sosyal hizmet uzmanları, psikolojik danışmanlar gibi meslek elemanları da engelli bireylerle çalışmaya başlamıştır (39).

Engellilik, bireyin kimliğinin elbette ki önemli bir bölümüdür ancak “engeli” bireyi tek başına tanımlayacak bir özellik değildir. Bireyin engelini görmezden gelmek, ona dair çok büyük bir kısmı görmezden gelmek anlamına gelir; engeline fazlaca konsantre olmak ise diğer olağan tüm kaygı ve sorunların esas kaynağı onun engeliymiş gibi bir algı oluşturulabilir. Birçok engelli, engelini kendisinin önemli bir parçası olarak görmesine karşın, bunu değiştirmeyi dilemekten çok, olumlu yönlerini görmeye çalışmaktadır (39).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak engelli bireylerin karşılaştığı birçok biyo-psiko-sosyal problemler mevcut olsa da gerek psikolojik gerek ailevi gerek sosyal destekle bu problemler aşılabilmektedir.

Psiko-sosyal rehabilitasyon hizmeti veren danışman/uzmanlara öneriler.

1. Danışman, psiko-sosyal destek süreci içerisinde olduğu engelli bireyin, engel durumunun, kendisinde yarattığı etkiyi tanımlamalı, kendi bakış açısını ölçüp tartmalıdır. Tüm süreç boyunca kendisini gözlemlemeli, gelişen herhangi bir karşıt tepkinin farkında olmalıdır. Eğer danışan, negatif ve duygusal tepki geliştiriyor ise, bu durum engelli bireye ve psikolojik rehabilitasyon sürecine yüksek ihtimalle zarar verecektir.
2. Engelli danışanlar, kimi zaman engellerini bir sorun olarak görmeyebilir, söz konusu yaşantının olumlu taraflarına da

odaklanmış olabilir, engelliliği trajik ya da kısıtlı bir durum olarak adlandırmayabilir. Bu sebeple danışanların, engelli bireylerin durumlarına ilişkin sempatiye değil, saygıya ihtiyacı olduğunu aklından çıkarmadan çalışma ve ilişkisini planlaması gerekir. Engelli bireye ilişkin, sempati ya da azaltılmış beklentilere sahip olmak, damgalayıcı ve önyargılıdır. Bu durumda psikolojik destek ilişkisinde, engelli danışana karşı, dürüst ve yararlı geri bildirim verilememesine, bireye açık olan fırsatların kapsamının azaltılmasına, onun yeterliliklerinin azımsanmasına ve yeterli olmadığı mesajının oluşmasına neden olur.

3. Engelli bireyin sahip olduğu diğer rol ve sorumlulukları ve bu alanlarda devam eden yaşantısı danışmanca izlenmeli ve bu alanlardaki, gelişimi ve görevleri gözden kaçırılmamalıdır.
4. Danışmanlar, engelli danışanlarının, içinde buldukları topluluğa tam anlamıyla katılmasına ve entegrasyonuna teşvik etmelidir. Bu anlamda, danışanla yapacağı iş birliği, güçlendirme yaklaşımının bir yansımasıdır. Bireyin, sağlığına dikkat etmeye teşvik edilmesi, adaptasyonu sağlama, yeterlilikleri üzerine farkındalık geliştirme ve erişilebilir çevre oluşturma gibi güçlendirme çabalarına odaklanılmalıdır.
5. Danışmanın, engelli bireyin kapasitesinin artırılmasına fazlaca önem verdiği durumlarda, engelli birey, “psikolojik destek ilişkisinde daha fazlasını denemelisin” gibi bir tutumla karşılaşır, psiko-sosyal destek sürecini yararsız görüp, sonlandırma eğilimindedir. Danışmanın bu tarz uygulamaları, bireyde, engelli olduğunun görmezden gelindiği, daha fazlasına zorlandığı hissini oluşturabilir. Oysa ki engelli bireyler, engelin varlığının, sonuçlarının, kalıcılığının reddedilmesi yerine, durumlarının patolojik algılanmasını, yetersiz algılanmayı ve engelli olarak damgalanmayı reddetmektedirler.
6. Engeli birey ve danışman arasındaki ilişkide, engelli bireyin “ben engelliyim sen değilsin” mesajı ile karşılaşmaması için bir denge kurulması faydalıdır. Böylece söz konusu süreç içerisinde uzman ve engelli arasında bir güç farkı olduğu izlenimi oluşmasından kaçınılmaktadır.
7. Danışmanlar, engelli bireylerin yaşadıkları önyargı ve ayrımcılık deneyimlerini dinleme konusunda istekli olmalıdır. Ancak tüm bu deneyimleri sadece önyargı ve sosyal çevreye bağlı olmayabileceği konusunda uyanık olmaları gerekir. Birçok engelli önyargı ve dışlanma hissini perçinleneceği hissi ile rehabilitasyona başvurmamaktadır. Psiko-sosyal danışmanlık süreci içerisinde,

deneyimlerin anlamlandırılması ile önyargı ve ayrımcılık konuları fazlaca ilgi odağı haline getirilmemelidir.

8. Bu alanda çalışma yapan danışmanların, eğer alana özel bir yetkinliği yoksa, daha önce eğitimini aldıkları bir başka yetkinliği sürece adapte etmeye çalışmamalıdır. Engelli alanına ilişkin bilgi ve deneyimi sınırlı ise sürece katılması olumsuz sonuç doğurabilmektedir.
9. Engelli bireylerle çalışan danışmanlar, engellilik yaşantısına ilişkin kendi vizyonlarını genişletmeli, bu alanda çalışmada istekliliği ve yeterliliklerini gözden geçirmelidir. Engelli bireylere ilişkin bir yeterliliği ve bilgisi olmalı, süreç içerisinde engelliden aldığı kişisel bilgi ile kendi beceri ve bilgisini harmanlamalı, etik olmayan kalıp yargılar geliştirmekten kendisini korumalıdır.
10. Engellilerle çalışan diğer sağlık, rehabilitasyon, mesleki, sivil toplum vb. kurum ve kuruluşlarla profesyonel ilişkiler geliştirmelidir. Onların hizmet ve kapsamlarını iyi bilmeli, gerektiğinde koordine çalışabilmelidir.
11. Her bir uzmanın, gerçekleştirdiği bireysel uygulamaların, tüm alanı etkileyebilecek çözüm olanakları sunma olasılığını gözden kaçırmamalı, gerekli sistemsel değişikliklere ilişkin bulgularını söz sahibi kurum ve kuruluşlarla paylaşmalıdır.
12. Çalışma ve deneyimlerini, yapacağı araştırma ve yayınlarla destekleyerek, bilgi birikimine katkı sağlamalıdır.

Kaynakça

1. Powdthavee, N. (2009). What happens to people before and after disability? Focusing effects, lead effects, and adaptation in different areas of life. *Social Science & Medicine*, 69(12), 1834-1844.
2. Vash, C. L., & Crewe, N. M. (2003). *Psychology of disability*. Springer publishing company (xi,3,10,11).
3. Gencer, N. (2018). Öznel İyi Oluş: Genel Bir Bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638.
4. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542- 575. doi:10.1037/0033-2909.95.3.542
5. Tay, L., & Diener, E. (2011). Needs and subjective well-being around the world. *Journal of personality and social psychology*, 101(2), 354-365.

6. Sayar, K., Guzelhan, Y., Solmaz, M., Ozer, O. A., Ozturk, M., Acar, B., & Arikan, M. (2000). Anger attacks in depressed Turkish outpatients. *Annals of Clinical Psychiatry*, 12(4), 213-218.
7. Öztapak, M. Ü. (2017). Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9), 355-375.
8. Burcu, E. (2013), Engelli Gençlik ve Sosyal Riskler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2):32-45.
9. Mehnert, T., Krauss, H. H., Nadler, R., & Boyd, M. (1990). Correlates of life satisfaction in those with disabling conditions. *Rehabilitation psychology*, 35(1), 3-17.
10. Uppal, S. (2006). Impact of the timing, type and severity of disability on the subjective well-being of individuals with disabilities. *Social science & medicine*, 63(2), 525-539.
11. Krause, J. S., & Crewe, N. M. (1991). Chronologic age, time since injury, and time of measurement: effect on adjustment after spinal cord injury. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 72(2), 91-100.
12. Huebner, R. A., & Thomas, K. R. (1995). The relationship between attachment, psychopathology, and childhood disability. *Rehabilitation Psychology*, 40(2), 111-124.
13. Güleç, G., & Büyükkınacı, A. (2011). Kanser ve psikiyatrik bozukluklar. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(2), 343-367.
14. Kubler-Ross, E., & Kessler, D. (2014). On grief and grieving: Finding the meaning of grief through the five stages of loss. Simon and Schuster.
15. Kaplan, H. I. (2005). *Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Volume 2. 9th Edition.
16. Mete, H. E. (2008). Kronik hastalık ve depresyon. *Klinik Psikiyatri*, 11(3), 3-18.
17. Brawman-Mintzer, O. L. G. A., Monnier, J., Wolitzky, K. B., & Falsetti, S. A. (2005). Patients with generalized anxiety disorder and a history of trauma: somatic symptom endorsement. *Journal of Psychiatric Practice*, 11(3), 212-215.

18. Roelofs, K., Spinhoven, P., Sandijck, P., Moene, F. C., & Hoogduin, K. A. (2005). The impact of early trauma and recent life-events on symptom severity in patients with conversion disorder. *The Journal of nervous and mental disease*, 193(8), 508-514.
19. Sachs, R. (2003). Integrating disability studies into existing curriculum. *Paradigms of Disability*.
20. Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Sempozyumu*, Kocaeli, 24-25 Ekim.
21. Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 83-103.
22. Taylor, S. D. (Ed.). (1999). *Sociology: Issues and debates*. Macmillan International Higher Education.
23. Goffman, E. (1975). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, 1963. Traduction française: *Stigmates, les usages sociaux des handicaps*, Editions de Minuit, Paris.
24. Krech, D., Crutchfield, R. S., Ballachey, E. L., & Turhan, M. (1983). *Cemiyet içinde fert*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
25. Özyürek, M. (2000). *Tutumlar ve engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Karatepe Yayınları.
26. Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1).
27. Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1
28. Shilling, V., Edwards, V., Rogers, M., & Morris, C. (2012). The experience of disabled children as inpatients: a structured review and synthesis of qualitative studies reporting the views of children, parents and professionals. *Child: care, health and development*, 38(6), 778-788.
29. Alderson, P., Sutcliffe, K., & Curtis, K. (2006). Children as partners with adults in their medical care. *Archives of disease in childhood*, 91(4), 300-303.
30. Chave-Cox, R. S. (2014). Forensic examination of the mentally disabled sexual abuse complainant. *Journal of forensic and legal medicine*, 25, 71-75.

31. Kvam, M. H. (2000). Is sexual abuse of children with disabilities disclosed? A retrospective analysis of child disability and the likelihood of sexual abuse among those attending Norwegian hospitals. *Child Abuse & Neglect*, 24(8), 1073-1084. doi:10.1016/S0145-2134(00)00159-9
32. Bulut, S., & Karaman, H. B. (2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı.
33. Pillay, A. L. (2012). Intellectually disabled child and adolescent sexual violence survivors face greater challenges in the legal system.
34. Burcu, E. (2010). Türkiye’de Engelli Bireylerin Sosyolojik Profili, Malatya İnönü
35. Devlet İstatistik Enstitüsü, (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması, Ankara.
36. Henderson, J. (2004). Mental illness... or disability?. *Nursing Management (through 2013)*, 11(5), 32.
37. Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, 20.02.2019. (Ek2)
38. Başkanlığı, T. B. Ö. İ. (2008). Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi Örnek Uygulama Rehberi. Ankara: Anıl Matbaacılık.
39. Stebnicki, M. A., & Marini, I. (Eds.). (2012). The psychological and social impact of illness and disability. Springer Publishing Company.60-61.
40. Olkin, R., & Pledger, C. (2003). Can disability studies and psychology join hands?. *American Psychologist*, 58(4), 296.

Hemşirelik Öğrencileri ve Yeni Mezun Hemşirelerde Stres ve Yaygınlığı

Kamile Öner¹, Birgül Özkan²

¹*Çankırı Karatekin Üniversitesi Eldivan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
E-mail: kamileoner@karatekin.edu.tr*

²*Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBF Hemşirelik Bölümü Ruh Sağlığı ve
Psikiyatri Hemşireliği AD,
E-mail: ozkanbirgul7@gmail.com*

1. Giriş

Günlük yaşantımızın her anında yer bulan stres, çağımızın en önemli problemlerinden biri olup stres kavramı, dünya da en çok sözü edilen konulardan biridir (Erdal, 2011). İnsanların günlük hayatlarında ve iş yaşamlarında karşılaştıkları birçok problem mevcuttur. Stres bu problemlerin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Günümüzde sürekli değişen çevresel koşulları, ilerleyen teknoloji, sanayileşme ve sanayileşmenin getirdiği gelişim ve değişimler insanların toplumsal ve politik yapılarına, sosyo ekonomik dinamiklerine yön vermektedir. Çağımız koşullarında insanlar rekabet, çeşitlilik, hızlı değişim vs gibi unsurlara ayak uydurmaya çalışmakta; bu nedenle strese maruz kalmaktadır. Değişiklikler, olaylar, çatışmalar veya gelişmeler olumlu ya da olumsuz strese neden olabilmektedir. Stres; bireyi fiziksel, sosyal, psikolojik ve davranışsal olarak etkileyen bir unsurdur. İnsanlar stres karşısında farklı tutumlar göstermektedir. 21.yüzyılın hastalığı olan stres sadece bireyleri etkilememekte, organizasyonları da etkilemektedir. İş çevresinde kişileri ve kurumları etkileyen birçok stres kaynağı bulunmaktadır. Stres hayatımızın kaçınılmaz bir gerçeği ve hayatımızın her anında olumsuz sonuçlara yol açan bir sorundur. Kişi stres yaşadığında kendisini mutsuz ve umutsuz hisseder; bu durum kişinin ailesine, arkadaşlarına ve çevresine yansır (Yılmaz, 2018; Ülkü, 2017).

İş ve okul yaşamı, kişiler arası ilişkiler, yaşamımızda meydana gelen değişiklikler, engellenme ve çatışmalar, hatta yaşadığımız mutluluk verici olaylar dahil strese neden olabilmektedir. Stres, özellikle yoğun, dikkatli ve özenli çalışma gerektiren sağlık sektöründe sık karşılaşılan ve çalışanların sağlığını fizyolojik ve psikososyal boyutlarda etkileyebilen önemli bir sorundur.

2. Stres ve Strese Yanıt

Stres, yaşamın iyileştirilemeyen veya ortadan kaldırılamayan kaçınılmaz bir yönüdür. Zaman içinde yönetilmesi gereken kronik bir durumdur. APA'nın Psikoloji Sözlüğü'ne göre stres, " iç veya dış stres faktörlerine verilen fizyolojik veya psikolojik tepki "olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, stres, bir stresörün yanıt ürettiği süreçtir ve bu yanıt, bir bireyin var olan kaynaklarının stres etkenine verdiği tepkiye bağlıdır (Feldman M, 2018; APA Dictionary of Psychology 2021). Modern insanın günlük yaşantısının ayrılmaz bir parçası olan stresin en basit tanımı 'bireyin tehdit edici çevresel ve içsel faktörlere karşı gösterdiği tepkidir' şeklinde yapılabilir (Türe, 2013). Stres, kimyasalların dengesizliği durumlarında ortaya çıkar. Bireyler homeostazı yeniden kuramadıklarında, sonuç hastalıktır (Headley, 2019). İnsanların çoğunluğu için günlük yaşamda yaygın bir olay olan stres, "kişinin normal, dengeli durumda değişiklikler yaşadığı bir durum" olarak ifade edilmiştir (Berman ve ark, 2008). Lazarus ve Folkman ayrıca "stresin bir değişken değil, birçok değişken ve süreçten oluşan bir değerlendirme listesi olduğunu belirtmektedir. Bu özellikler, stresin tek bir varlık olmadığını ve çeşitli unsurları kapsadığını göstermektedir. Stres sıkıntı veren durumlar karşısında bir tepki sürecidir. Bu durumlar karşısında birey ya savaşıyor ya da kaçıyor. Stres, bedensel ve psikolojik tepkilerin zincirleme şeklidir. Stres esnasında insan vücudu bazı tepkiler verir. Bu tepkiler bireyin psikolojik yapısına göre değişiklik gösterebilir (Ceyhan, 2012). Aynı olaylar bireyden bireye farklı tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan stresin kişi tarafından nasıl algılandığı çok önemlidir. Kişi bu duruma olumsuz bir anlam yükleyip tehdit olarak algılıyor ise, stres daha yüksek düzeyde algılanır ve zarar verici olur. Kaygı ve korku yaşanır. Yaşanan olaya yüklenen anlam kişinin stres düzeyinin niteliğini ve yoğunluğunu belirler (Balcıoğlu, 2005; Hatiboğlu, 2014).

Stres ve buna eşlik eden tepki, gerçek stres etkeninden daha fazla hasar yaratma potansiyeline sahiptir. Sapolsky (2004) stresin hormon üretimi, kardiyovasküler, metabolik ve gastrointestinal değişiklikler, bağışıklık, ağrı, uyku, hafıza ve yaşlanma üzerindeki olumsuz etkilerini tartışmıştır. Stres tepkisi, glikoz, basit proteinler ve yağlar şeklinde enerji salınımına neden olur. Kalp atış hızı, solunum ve kan basıncı tüm vücuda enerji kaynakları sağlamak için artar, ancak sindirim, büyüme, doku onarımı ve üreme gibi küçük sistemler yavaşlar. Stres tepkisine sürekli maruz kalmanın olumsuz bir etkisi, bağışıklık sisteminin baskılanması ve hastalık riskinin artmasıdır (Beck ve Srivastava, 1991; Smeltzer ve ark. 2007). Salovey ve ark. (2000) tarafından çeşitli popülasyonlar da stresten kaynaklanan solunum yolu hastalıklarında artış ile bağışıklık, ruh hali ve sağlık duygularında bir düşüş olduğunu göstermiştir.

3. Hemşirelik Öğrencileri ve Stres

Eğitim süreci, öğrenciler öğrenme seviyelerinde ilerledikçe bir stres kaynağı haline gelmektedir. Yaşam olayları ve akademik baskılar öğrencilerin duygusal refahını etkileyen strese katkıda bulunur (Leggett, 2010). Bir öğrenci kurs, sınav veya klinik uygulama sırasında yorgunluk, mide bulantısı ve uykusuzluk yaşayabilir. Metabolizma, kabızlık veya ishalden de rahatsız olabilir. Akne/lekeler, sedef hastalığı veya dermatit gibi cilt hastalıkları ortaya çıkabilir (O'Rourke ve diğerleri, 2010). Stres hemşirelik öğrencilerinin diğer üniversite öğrencilerine göre daha yüksek bir düzeyde yaşadığı bir sorundur. En yüksek stres düzeyine sahip hemşirelik öğrencileri arasında, artan bir fiziksel veya psikolojik hastalık riski mevcuttur (Beck ve Srivastava, 1991; Labrague, 2013; Deasy ve ark. 2014). Bunun nedeni ağır akademik ders yükleri, finansal yükümlülükler, klinik uygulama gereksinimleri, öğrenci öğretmen ilişkisinin yeterli olmaması, bilgi ve becerilerin eksik olmasıyla beraber hasta sorumluluklarının üstlenilmesi, zaman baskısı, motivasyon düşüklüğü, baş etme sürecinde yeterli donanımına sahip olunmaması, aile sorumlulukları ve kişisel problemler gibi çeşitli stres faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler öğrencinin psikolojik, fiziksel, sosyal ve manevi refahını etkilemektedir. Ayrıca hastaya karşı hata yapma ve zarar verme kaygısı duygusal refahlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Peterson, 2016; Caldwell ve LaRocco, 2011; Klein, 2012; Li, Wang, Lin ve Lee, 2011; Pulido -Martos, Augusto- Landa ve Lopez-Zafra, 2012; Martos ve ark. 2011; Sheu ve ark. 2002).

Stres sadece öğrencinin genel refahını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda öğrencinin akademik performansını da etkiler. Hemşirelik öğrencilerinin fiziksel ve zihinsel sağlığı, stres yaratan durumlara sürekli maruz kalma nedeniyle risk altındadır. Hemşirelik öğrencileri, diğer üniversite öğrencileriyle birlikte var olan strese ek olarak hemşirelik müfredatına özgü stres faktörleriyle de karşı karşıyadır. Hemşirelikteki akademik çalışmaların çoğu diğer üniversitedeki bölümlerden daha yoğun ve dikkatli bir çalışma gerektirmektedir (Ruddman ve Gustavsson, 2012). Hemşirelik eğitiminde öğrencilerin stres düzeylerinin ortalamasının üzerindedir ve öğrencilerin en çok stres yaşadıkları durum öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklanmaktadır (Ergin ve ark, 2018). Hemşirelik öğrencilerinde hem akademik hem de klinik ortam mevcuttur. Hemşirelik öğrencilerinde akademik stres ve klinik uygulama stresi toplam puan ortalamaları birbirine yakın olmasına karşın klinik uygulama stresi daha yüksektir. Stres genellikle klinik ortama hazırlanma ve klinik ortama ait olma ile ilgilidir. Bu ait olma duygusu öğrencinin özgüveni ve öz-yeterliliğini beslemek için gereklidir, ancak birden fazla klinik ortam, farklı uygulama alanı, öğrencileri zorlamaktadır. Öğrenciler, eğitim hayatları boyunca bu farklı kliniklerde uygulama yaparlar ve kliniklere uyum sağlamaya çalışırlar (Levett-Jones vd.,

2008; Özdemir ve ark. 2020). Ayrıca öğrencilerin öğretim üyeleri ile ilişkileri bir başka stres faktörüdür. Strese neden olabilen diğer deneyimler ise eğitimcileri tarafından değerlendirilirken yeni beceriler öğrenmek, hastalara zarar veren hatalar yapmamak, fazla hasta ve ölüm döşeğindeki hastalarla bakım vermek sayılabilir (Del Prato ve ark. 2011; Timmons ve ark. 2011; Ruddman ve Gustavsson, 2012; Jimenez, Navia-Osorio ve Diaz, 2010).

Hemşirelerin en büyük stres kaynakları sırasıyla; deneyimsizlik, hasta yakını ile olan ilişkiler ve dikkatsizlik olarak tespit edilirken stajyer hemşirelerde ise önemli bir oranda tecrübesizlikten kaynaklanan stres hakimdir. Ayrıca, stajyer hemşirelerin hemşirelere kıyasla hastaya zarar vermeden daha fazla strese girdikleri tespit edilmiştir (Mert-Sani, 2018). Hemşirelik öğrencileri, hayal kırıklığı, cesaretsizlik ve yetersizlik duyguları olduğunu ve % 50'den fazlası meslek olarak hemşireliği seçtikleri için stres seviyelerinin arttığını ifade etmişleridir. Olumsuz duygular ve hayal kırıklığı, stres ve azalmış öğrenme döngüsü, olumlu sonuçlar üretmek için güven aşınmasına neden olmaktadır. Bu güven kaybı, öğrencilerin öz yeterliklerini etkiler, denemeye devam etme arzusunu azaltır ve kaygıya karşı savunmasızlığı daha da artırmaktadır (Bandura, 1997). Hemşirelik mesleğinde, öğrencilikten meslek hayatına geçişin stresli olduğu bulunmuştur. Yeni mezun bir hemşire çalıştığı her yerde stres yaşamaktadır. Yeni mezun hemşire, akranları tarafından kabul edilmekte güçlük çekmekte ve bu durum ise korku, endişe ve stres yaratmaktadır. Çalıştığı ortam ve yoğunluk derecesi de stres düzeylerini etkilemektedir. Örneğin; cerrahi bakımda çalışan yeni mezun hemşirenin çok ve daha sık stres yaşadığı, hastanede çalışmayanların ise daha az stres altında olduğu belirtilmiştir (Blomberg ve ark. 2016).

4. Yeni Mezun Hemşireler ve Stres

Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) 2006 temasını güvenli ortam güvenli istihdam ve 2007 temasını da pozitif uygulama çalışma ortamı olarak belirlemiştir. Stres hemşirelik mesleğini büyük ölçüde etkileyen sorunlardan biridir. Stres bireylerde birikerek yorgunluğa, psikolojik sıkıntıya, tükenmişliğe neden olmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinde ve yeni mezun hemşirelerde yaşam olaylarının ve stresin “psikolojik sıkıntıya önemli ölçüde katkıda bulunduğu” ve bunun daha yüksek düzeyde işle ilgili hastalıklara ve yıpranmaya yol açtığı belirtilmiştir. Hemşire ve hemşirelik öğrencilerinde yüksek stres seviyeleri ve artan stres düzeylerinin, depresyon dahil olmak üzere somatik semptomlarda artışa neden olmaktadır (Watson ve ark. 2009). Hemşireler tükenmişlikle karşı karşıya kalan ve stresin en yoğun yaşandığı meslek gruplarından birisidir. Hemşireler de tükenmişlikle ilişkili olarak bakım kalitesinin azalması ve iş memnuniyetsizliği gibi birçok nedene yol

açan duygusal yorgunluk da yaşamaktadırlar. Yeni mezun hemşirelerin % 89.2'sinin mesleklerinin ilk üç ayında stresli bir olaya maruz kaldığı (Meyer ve ark. 2015), ilk üç aylarının hemşirelik mesleğindeki en stresli dönemleri olduğu bulunmuştur (Delaney, 2003). Rol belirsizliği, güven eksikliği, öz ve akran beklentileri, destek eksikliği, vardiyalı çalışma, yüksek sorumluluk ve başa çıkma becerileri gibi değişkenlerin yeni mezun hemşirelerdeki stresin nedenleridir (Chang ve Hancock, 2003).

Araştırmalar, yeni mezun hemşirelerin, öğrenci hemşireden pratisyen hemşireye dönüşüm süreçlerinde desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermiştir (Jones, 2018). "Yorgun", "sıkıcı" ve "endişeli", deneyimlerini anlatırken yeni hemşirelerin sıklıkla söylediği kelimelerdir. Çalışma, ağır iş yükü (sık vardiyalar ve gece nöbeti), az destek kaynağı (zayıf disiplinler arası ilişki) ve daha az güçlendirme (belki de yetenek ve beceri eksikliğinden veya birkaç kişisel başarıdan kaynaklanan) genç hemşireler arasında bir korelasyon vardır (Hu ve ark. 2017) Yeni mezun bir hemşirenin hayatı streslidir ve bu, hasta bakımının kalitesini ve güvenliğini etkiler. İlk yıl boyunca destek eksikliği stresin bir katalizörü olarak tanımlanmış ve klinik grup süpervizyonunun bir kaynak olarak yeni mezun hemşire için avantajlı olduğu belirtilmiştir (Blomberg ve ark. 2016).

Yeni mezun hemşireler, anksiyete, korku, depresyon, tükenmişlik, çaresizlik, zaman kısıtlılığı ve umutsuzluk gibi bir dizi duygu yaşayabilir ve bu duyguları içselleştirebilirler. Yeni mezun hemşirelerin iş tatmini, sağlık, işe devam etme, hastane maliyetlerini arttırması ve streslerini yönetmeleri için başa çıkma stratejilerine ihtiyacı vardır. Eğer uygun destek olmazsa mesleği bırakabilirler. Yeni mezun hemşireleri destekleyen en önemli kaynak, hemşirelik disiplininde beceri kazanmayı ve başarıyı destekleyen, ayrıca rol desteği sunan destek programlarıdır. Hemşirelik personelinin yeni mezun hemşireye duygusal destek sağlamak ve tutumlarını değiştirmek için bu tür çalışmalara ihtiyaç vardır (Ebrahimi ve ark. 2016). Stresiz bir hayatın mümkün olmadığını düşünürsek, stresi tanımak, kaynağını tespit etmek ve doğru bir stres yönetimi uygulamak, stresin olumsuz etkilerini azaltmak, hatta olumlu yaşantılara dönüştürebilmek için etkili bir yöntem olduğu söylenebilir (Hatiboğlu, 2014).

Sonuç olarak; sağlık alanında sayıca en büyük çoğunluğa sahip olan hemşirelik mesleği üyelerinin yoğun stres yaşadığı bilinmektedir. Hemşirelik mesleğinin tek odak alanı insandır ve uğraş alanı bu kadar hassas olan bir meslek grubunun hizmet alanında birden fazla stresörle mücadele etmesi kaçınılmazdır. Yeni mezun hemşireler gibi hemşirelik öğrencileri de eğitim hayatlarının başından itibaren akademik başarılarını ve yaşam kalitelerini etkileyen stres faktörleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca bireylerin kişilik özellikleri, psikolojik, fiziksel, çevresel birçok faktörden dolayı da kendilerine özgü ek stresörlerle savaşılmaktadır. Literatürde yer alan

çalışmalara bakıldığında hemşirelik öğrencilerinin diğer üniversite öğrencilerinden daha fazla strese maruz kaldıkları saptanmıştır. Özellikle akademik ve klinik alanda çalışırken; klinik ve akademik stres, hasta ölümü, çalışanların yetersiz desteği, uygulamalarda ki belirsizlik, bilgi ve beceri eksikliği gibi birçok faktör öğrencilerin stres düzeylerini etkilemektedir. Yeni mezun hemşirelerin mesleğe geçişte karmaşık ve stresli bir durumla karşılaştıkları ve hemşirelik öğrencilerinin uzun süren ve kontrol altına alınamayan strese maruz kalmaları sonucu, profesyonel kimliklerinin ve sağlık durumlarının olumsuz etkilendiği, düşünme ve karar verme süreçlerinin zayıflayarak akademik başarılarının düştüğü ve bağışıklık sistemlerinin bozularak hastalıklara yatkın hale geldikleri yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Birden fazla stresörle karşılaşılan hemşirelik mesleğinde hemşireleri eğitim süreçlerinde eğitilmesi önemli bir adımdır. Hemşirelik öğrencilerine eğitim süreçlerinden itibaren, stres düzeylerini normal seviyede tutabilmeleri ve streslerini sağlıklı yönetmeleri için gerekli yönlendirmeler sağlanmalıdır. Hemşirelik lisans eğitimi sırasında müfredata stres yönetimi ile ilgili dersler eklenip stresle başa çıkma teknikleri öğretilerek akademik ve meslek hayatlarında streslerini sağlıklı bir şekilde yönetmeleri sağlanabilir. Mesleğe yeni başlayan hemşirelerinde meslek hayatlarında daha sağlıklı, başarılı ve bütüncül olabileceklerdir. Ayrıca mesleğe yeni adım atan hemşirelerin ilk yıllarında ise desteklenmesi önerilmektedir.

Geleceğimizi ve sağlığımızı emanet edeceğimiz bu meslek grubuna, eğitim süreçlerinde ve meslek hayatlarında stres kaynaklarını tespit edip farkındalıklarını sağlayarak stres ile başa çıkma yolları öğretilmeli ve gelecek nesillerin daha sağlıklı yetişmesi için bu yöntemlerin eğitimin içine entegre edilmesi ve kurumlarda destek programlarının yapılması sağlanmalıdır. Sağlık hizmeti veren kişilerin, özellikle de yeni mezun ve öğrenci hemşirelerinin stresle ilgili ihtiyaçlarının karşılanması, akademik başarılarının artmasına, tükenmişliklerinin azalmasına, mesleğe atıldıklarının ilk yıllarından itibaren iş doyumuna, mesleğin korunmasına ve bütüncül sağlığa katkıda bulunmalarını sağlayacaktır.

Kaynaklar

1. APA Dictionary of Psychology: Stress. (2021). Retrieved from <https://dictionary.apa.org/stress>
2. Balcioğlu, İ. (2005). Stres kavramı ve tarihsel gelişimi, *Medikal Açından Stres ve Çareleri Sempozyum Dizisi*, 47: 09-12.
3. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.

4. Beck, D., Srivastava, R. (1991). Perceived level and sources of stress in baccalaureate nursing students. *Journal of Nursing Education*, 30, 127-133.
5. Berman, A., Snyder, S. J., Kozier, B., Erb, G. (2008). *Fundamentals of nursing: Concepts, process, and practice* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
6. Blomberg, K., Isaksson, A., Alvin, R., Bocholt, B., Emerson, M., Enstrom, A. K., ...& Gustafson, M. (2016). Work stress among newly graduated nurses in relation to workplace and clinical group supervision. *Journal of Nursing Management*, 24, 80-87.
7. Büyükbayram, Z., Bıçak-Ayık, D. (2020). Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Eğitimi ile İlgili Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2); 90-99.
8. Caldwell, L. M., LaRocco, S. A. (2011). Educational resources for accelerated nursing programs: challenges, strategies, and future directions. In L. Zhan L. Finch (Eds.), *Accelerated education in nursing: Challenges, strategies, and future directions*. (pp. 177-186).
9. Chang, E., Hancock, K. (2003, June). Role stress and role ambiguity in new nursing graduates in Australia. *Nursing & Health Sciences [serial online]*, 5(2), 155-163.
10. Ceyhan, B. (2012). Örgütsel stres yönetimi ve stresin istanbul büyükşehir belediyesi çalışanlarının iş performansı üzerine etkisinin uygulamalı olarak incelenmesi (Uzmanlık tezi). İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, 2012.
11. Deasy, C., Coughlan, B., Pironom, J., Jourdan, D., McNamara, P.M. (2014). Psychological distress and lifestyle of students: Implications for health promotion. *Health Promotion International*, 30(1).
12. Delaney, C. (2003). Walking a Fine Line: Graduate Nurses' Transition Experiences During Orientation. *Journal Of Nursing Education*, (10), 437
13. Del Prato, D., Bankert, E., Grust, P., Joseph, J. (2011). Transforming nursing education: A review of stressors and strategies that support students' professional socialization. *Advances in Medical Education and Practice*, 2, 109-116.
14. Ebrahimi, H., Hassankhani, H., Negarandeh, R., Gillespie, M., Azizi, A. (2016, March). Emotional support for new graduated nurses in clinical setting: a qualitative study. *Journal Caring of Science*, 5(1), 11-21.

15. Ergin, E., Çevik, K., Çetin-Pakış, S. (2020). Investigation of Nursing Students' Perception of Stress and Coping Behaviours of Stress Regarding Education. *HEAD*. 2018; 15(1): 16-22
16. Erdal, S. (2011). Örgütlerde stres yönetiminde cinsiyet faktörü. İstanbul, Beykent Üniversitesi, 2011.
17. Feldman, M. (2018). A Cbt-Based Stress Management Intervention For Work-Related Stress, Doctor of Psychology, Palo Alto University, doctorate thesis, California.
18. Hatipoğlu, E. İlk ve ortaokul yöneticilerinin stres kaynaklarının ve stres yönetimi stillerinin incelenmesi (Uzmanlık Tezi). İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2014.
19. Headley, Y. (2019). The Mind–Body Connection: Effects Of Short-Term Cognitive Behavioral Therapy For Stress; As Seen Using Electrophotonic Imaging Of The Biofield, Heart Rate Variability, And Self-Assessment Instruments, California.
20. Hu, Y., Zhang, Y., Shen, N., Wu, J., Wu, J., Malmedal, W. K. (2017). Stressors of newly graduated nurses in Shanghai pediatric hospital: a qualitative study. *Journal of Nursing Management*, 25, 184-193.
21. Jimenez, C., Navia-Osorio, P. M., Diaz, C. V. (2010). Stress and health in novice and experienced nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 66(2), 442-455.
22. Joney, PL. Stress Management and the Novice Nurse, Master thesis, Gardner-Webb University Hunt School of Nursing, North Carolina, 2018.
23. Klein, J. R. (2012). Academic support for undergraduate nursing students: A proactive approach. *Academic Advising Today*, 35(3).
24. Labrague, L. J. (2013). Stress, stressors, and stress responses of student nurses in a government nursing school. *Health Science Journal*, 7(4), 424-435.
25. Leggett DK. (2010). Effectiveness of a brief stress reduction intervention for nursing students in reducing physiological stress indicators and improving well-being and mental health (Doctorate tesis). Salt Lake City, The University of Utah. 2010
26. Levett-Jones, T., Lathlean, J., Higgins, I., McMillan, M. (2008). Staff-student relationships and their impact n nursing students' belongingness and learning. *Journal of Advanced Nursing*, 65(2), 316-324.

27. Martos, M. P., Landa, A., Zafra, E. L. (2011). Sources of stress in nursing students: A systematic review of quantitative studies. *International Nursing Review*, 59, 15-25.
28. Meyer, R. M., Li, A., Klaristenfeld, J., Gold, J. I. (2015). Pediatric novice nurses: Examining compassion fatigue as a mediator between stress exposure and compassion satisfaction, burnout, and job satisfaction. *Journal of Pediatric Nursing*, 30(1), 174-183.
29. Mert-Sani, İ. (2018). Hemşire ve stajyer hemşirelerde en fazla stres yaratan olayların nitel araştırma yöntemiyle incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67); 1043-1059.
30. O'Rourke, M., Hammond, S., O'Flynn, S., Boylan, G. (2010). The medical student stress profile: A tool for stress audit in medical training. *Medical Education*, 44(10), 1027-1037.
31. Özdemir, H., Khorshid, L., Zaybak, A. (2020). Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Eğitimine İlişkin Yaşadıkları Stres Düzeyinin Belirlenmesi, *Türk Fen ve Sağlık Dergisi*, 1(2), 20-28.
32. Peterson, KK. (2016). Mindfulness Education for Stress Reduction in Nursing Students (Doktora thesis). North Carolina, Gardner-Webb University, 2016.
33. Pulido-Martos, M., Augusto-Landa, J. M., Lopez-Zafra, E. (2012). Sources of stress in nursing students: A systematic review of quantitative studies. *International Nursing Review*, 59, 15–25.
34. Richez, M. (2014). Resilience-building strategies for nurses in transition. *Journal of Continuing Education in Nursing*, 45(2), 54-55.
35. Ruddman, A., Gustavsson, J. P. (2012). Burnout during nursing education predicts lower occupational preparedness and future clinical performance: A longitudinal study. *International Journal of Nursing Studies*, 49, 988-1001.
36. Salovey, P., Rothman, A. J., Detweiler, J. B., Steward, W. T. (2000). Emotional states and physical health. *American Psychologist*, 55(1), 110-121.
37. Sapolsky, R. M. (2004). *Why zebras don't get ulcers* (3rd ed.). New York: Henry Holt and Company.
38. Sheu S. Lin HS. Hwang SL. (2002). Perceived stress and physiopsychosocial status of nursing students during their initial period of clinical practice: the effect of coping behaviors. *International Journal of Nursing Studies*, 39:165-175

39. Smeltzer, S., Bare, B., Hinkle, J. L., Cheever, K. H. (2007). *Brunner and Suddarth's textbook of medical-surgical nursing* (11th ed.). Baltimore, MD: Lippincott, Williams & Wilkins.
40. Timmons, F., Corroon, A. M., Byrne, G., Mooney, B. (2011). The challenge of contemporary nurse education programmes. Perceived stressors of nursing students: Mental health and related lifestyle issues. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 18, 758-766.
41. Türe, G. Hazırlık okulu öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri ile stres yönetimi becerileri arasındaki ilişkinin araştırılması: Yeditepe üniversitesi örneği. Yüksek lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
42. Ülkü, E. Stres ve stres yönetimi (Stresle başa çıkma); Sağlık sektöründe bir uygulama. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2017.
43. Watson, R., Gardiner, E., Hogston, R., Stimpson, A., Wrate, R., Deary, I. (2009). A longitudinal study of stress and psychological distress in nurses and nursing students. *Journal of Clinical Nursing*, 18(2), 270-278.
44. Yılmaz, E. Hemşirelerde Stres, Stres Nedenleri ve Stresle Başa Çıkma Yolları. Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2018.

Terörün Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Yoksulluğa Etkisi

Niyazi Gümüş

Diyanet İşleri Başkanlığı Geyve Müftülüğü,

E-mail: gumusniyazi@hotmail.com

1. Giriş

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca var olan ve günümüzde de toplumların üstesinden gelmeye çalıştığı temel problemlerin başında gelmektedir. İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için yeme, içme, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaları gerekir. Günümüzde bazı insanlar bu ihtiyaçlarını karşılarken, bazıları da karşılayamamaktadır. Yoksulluk insanların günlük hayatlarının idame ettirebilmeleri için yeme, içme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur.

Yoksulluğun birçok nedeni vardır. Bu nedenler ülkelerin ve bölgelerin şartlarına göre değişebilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki yoksulluğun yüksek olmasının önemli nedenlerinden birisi de bölgedeki terör olaylarının bölge halkı üzerinde olumsuz ekonomik etkileridir. Bölge halkının en önemli gelir kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Terör olayları nedeniyle bazı arazilerinin ekilememesi ve meralarda hayvancılığın yapılamaması bölge halkının gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. Ayrıca terör olayları nedeniyle can güvenliği gerekçesiyle kırsal kesimden kent merkezlerine olan göçler de vasıfsız işçi konumundaki insanların ailelerinin geçimini temin edecek iş bulmalarını güçleştirmiş ve bölge halkının yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmelerine neden olmuştur.

Bu çalışmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bölgesel yoksulluğun yüksek olmasında terörün etkileri incelenmektedir. Bu çalışmanın bölgedeki yoksulluğun en önemli nedenlerinden birinin de terör olayları olduğu, terörün bitmesi halinde bölgeye yatırımların gelebileceği, kullanılmayan meraların ve tarım arazilerinin kullanılarak bölgede yoksulluğun azaltılabileceğinden hareketle literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. Yoksulluk ve Teröre Kavramsal Bakış

Dünyada yoksulluk insanlık tarihiyle beraber var olan bir olgu olup belki de insanlar yaşadığı sürece de devam edecek bir olaydır. Hayatını devam

ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekenler yoksul olarak nitelendirilmektedir (Bozan, 2010: 36).

Yoksulluğun tanımı ilk olarak 1901 yılında Seebohm Roventree tarafından yapılmıştır. Roventree'nin yaptığı tanıma göre yoksulluk, insanların gelirlerinin biyolojik varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan yiyecek, giyecek gibi asgari düzeydeki fizyolojik ihtiyaçları karşılamalarına yetmemesi durumudur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60). Yoksulluğun tanımı net olmayıp, tanımlanmasında iki tür yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar, mutlak ve görelî yoksulluk yaklaşımlarıdır.

Mutlak yoksulluk, bireylerin belirli bir dönem için geliri veya harcamaları belli bir miktarın altında olması durumudur.

Görelî yoksulluk ise, yoksul olanlarla olmayanları ayıran sınır değerini ifade eden yoksulluk çizgisinin, gelir dağılımının belli bir oranı olarak saptaması gerektiğini ifade etmektedir (Önder ve Şenses, 2006: 4).

Yoksulluk ile ilgili literatürde farklı tanımlamalar olmakla birlikte en sık başvurulan kavramlar mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve insani yoksulluk kavramlarıdır.

Mutlak yoksulluk, insanların günlük hayatlarını sürdürebilmeleri için asgari düzeyde gerekli olan yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur (Bozan, 2010: 38). Mutlak yoksulluk içinde olan insanlar yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorluk yaşamakta, dışarıdan yardım edilmediği takdirde ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün belirlediğine göre yetişkin bir kişinin günlük 2100 k/cal miktarından az besin alması durumu olup, bu oranın altında besin alanların açlık sınırı altında yaşadığı kabul edilmektedir. Mutlak yoksulluk dünyanın her yerinde mevcut olmasına rağmen daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde görülmektedir (Taş ve Özcan, 2012: 424).

Ülkelerin mutlak yoksulluk sınırlarının belirlenmesinde fiyatlar önemlidir. Ülkelerin fiyatlarındaki farklılık yoksulluk çizgilerinin de farklı olmasına neden olmaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı Türkiye'nin de içinde yer aldığı Doğu Avrupa ülkeleri için günlük 4,3 \$ olarak belirlenmiştir (Tireli, 2009: 33).

Görelî yoksulluk kavramı, gelir dağılımı ile ilgili bir kavramdır. Bu kavram, bütün ülkelerde kullanılmakla birlikte daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülür (Tatlı, 2013: 10). Görelî yoksulluk bireylerin gelir düzeyinin toplumun refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. OECD ülkeleri kullandıkları yoksulluk karşılaştırmalarında yoksulluk çizgisi belirlerken ortalama refah düzeyi oranını %50 olarak belirlemişlerdir. Buna göre bireylerin gelirleri en

düşükten en yükseğe doğru sıralandığında ortadakinin geliri yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Toplam geliri bu sınırın altında olanlar ise göreceli yoksul olarak kabul edilmektedir (TÜSİAD, 2000: 98; Gönel, 2010: 33). Göreceli yoksulluk oranı ise, kişi başı tüketim harcaması fert medyan gelirine göre yoksulluk sınırı altında olanların toplam nüfusa oranıdır (Ensari, 2010: 10).

İnsani yoksulluk kavramı ise ilk defa 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişme Raporunda ortaya atılmıştır. UNDP tarafından geliştirilmiş bir yoksulluk ölçütü olup, bireylerin insanca yaşam imkanına sahip olmaması durumudur (Aktan, 2002: 1). Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak yoksulluk üzerine odaklanırken, insani yoksulluk, ise okur-yazarlık, yetersiz beslenme, yaşam süresinin kısa olması, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanma gibi temel insani yeteneklerden yoksun olma durumuna odaklanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012: 425).

Terör kelimesi Latince *terrere* kelimesinden gelmekte olup, dehşet veya öngörülemeyen tehlike anlamına gelmektedir. Kelime olarak insanları yıldırma, korku salma ve dehşete düşürme anlamına gelmektedir (Ulaş, 2017: 3; Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 269). Günümüzde teröre maruz kalan ve terörle mücadele eden devletlerin mücadelelerine meşruiyet kazandırmak istemelerinden ve terör kavramını kendilerine göre tanımlama ve yorumlamalarından dolayı terör kelimesinin net bir tanımını yapmak zordur (Öztürk ve Çelik, 2009: 86). Terörün amacı, belirlenen hedeflere ulaşmak için ayırım gözetmeden toplumda korku, tedirginlik, panik ve ümitsizlik oluşturarak insanların devlete olan güvenini ortadan kaldırmak, toplumda sosyal bütünlüğü bozarak toplumsal düzeni değiştirmeye çalışmaktır (Şen, 2015: 21).

Terör örgütlerinin şiddete başvurmalarındaki amaçları ise, örgütün güçlü olduğu ve şiddet kullanarak taleplerini elde edebilecekleri imajı vererek kendi taraftarlarının örgüte bağlılığını sağlamak, örgülle arasına mesafe koymak isteyenlere gözdağı vermek suretiyle maddi destek sağlamak ve silahlı mücadele yaparak devleti de silahlı mücadele ortamına çekip savaş görüntüsü ortaya koymak suretiyle dış destekçilerinin yardımlarını almaktır (Şen, 2015: 32).

Terör örgütleri sistemli bir şekilde şiddet uygulayarak siyasi istikrarsızlığı ve toplumda gerginliği artırarak halkla devlet arasında güvensizlik oluşturmaya çalışmaktadır. Şiddet ve yoksulluk birbirinin hem nedeni, hem de sonucudur. Terör olayları insanları yoksullaştırırken, terör örgütlerinin kullandığı en önemli argümanlardan birisi yoksulluktur. PKK terör örgütünün şiddet eylemleri bölgedeki yoksulluktan beslenirken aynı zamanda da bölgenin yoksullaşmasının nedenlerindedir. Bölge halkı terör baskıları

nedeniyle kentlere göçe zorlanmış ve kentlerin varoşlarında gecekondu yoksulluğuna zemin hazırlamıştır (Bilen ve Çalışır, 2013: 338).

3. Türkiye’de Terörün Tarihçesi

Türkiye’de terörün başlangıcı 1950-1960 yılları arasındaki sokak ve öğrenci olaylarına dayansa da bilinen anlamıyla terörün ortaya çıkışı 1970’li yıllarda olmuştur (Şimşek ve Özkaya, 2018: 249). 1974 yılında Ankara Yüksek Öğrenim Derneğinde faaliyet gösterenler tarafından temeli atılan ve 1978 yılında Diyarbakır’ın Lice ilçesinde kurulan PKK (Partiya Karkeren Kurdistan/ Kürdistan İşçi Partisi), 1980 yılı öncesinde faaliyetlerini büyük şehirlere yürüten ve masum öğrenci olayları gibi yansıtan eylemlerini üniversitelerin olduğu şehirlere yaymış, daha sonra da ülke geneline yaymıştır. PKK adını duyurduğu ilk saldırısını 1984 yılında Siirt ilinin Eruh ilçesindeki jandarma karakol binasına gerçekleştirerek adını duyurmuştur. Militanlarının büyük çoğunluğunu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden temin etmektedir (Dücan ve Özsoylu, 2016: 116; Şen, 2015: 34). Türkiye’de 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör sebebiyle yaşanan çatışmalar bölge halkının yerleşim yerlerini terk etmelerine, şehirlere göçmelerine neden olmuştur. Şehirlere göç eden insanlar şehrin varoşlarında kentsel yoksullukla karşı karşıya kalmışlardır (Bilen ve Şan, 2006: 175). PKK terör örgütünün eylemleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayanları son derece mağdur etmiş, bölgenin gelişmişlik sıralamasında gerilerde kalmasına neden olmuştur (Şen, 2015: 36). Türkiye’de terörün ülkeye verdiği maddi ve manevi zararın maliyeti tam olarak tespit edilememiştir. Bununla beraber ülkemize ciddi derecede ekonomik zarar verdiği belirtilmektedir. Bazı kaynaklara göre Türkiye’nin son 30 yılda terörle mücadeleye harcadığı paranın 300-400 milyar \$ civarında olduğu, bu rakamın bazı uzmanlara göre ise 1,2 trilyon \$ olduğu belirtilmektedir (Şimşek ve Özkaya, 2018: 247). Türkiye’ye yönelik terör eylemlerinin arkasında dış güçlerin desteğinin olduğu aşikârdır. PKK terör örgütüne Avrupa ülkeleri, Amerika ve bazı İslam ülkelerinin destek verdiği saptanmış durumdadır (TBB, 2006: 537).

4. Yoksulluk Terör İlişkisi Literatür Taraması

Türkiye’de terörün ekonomik etkileri ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır.

Şimşek ve Özkaya(2018), TBMM insan hakları inceleme komisyonu raporuna istinaden doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde terörün tarım ve hayvancılığı olumsuz etkilediği, bölge halkının göç etmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

Sevim ve Özpolat(2017), “Terörün Kırsal Kalkınma ve Göç Üzerine Etkileri” adlı çalışmalarında terör nedeniyle aktif iş gücünün göç ettiği, buna bağlı olarak da bölgeye yatırımların yapılmadığı ve terörün bölgesel geri kalmışlığa neden olduğunu belirtmişlerdir. Terörün geri kalmışlığın hem sebebi olduğu, hem de örgüte eleman kazanmada kullandığını belirtmiştir.

Dücan(2016) çalışmasında terör nedeniyle bölgede yaşayan insanların köylerini terk etmek zorunda kaldığını ve göç ettikleri yerlerde iş bulma sorunuyla karşı karşıya kaldıklarını, bunun sonucu olarak da geçim sıkıntısı çektiklerini belirtmektedir.

Duran(2015) “Türkiye’de Yoksulluğa Bölgesel Bir Bakış” adlı çalışmasında Türkiye’de yoksulluğu bölgelere göre ele alarak Türkiye’de yoksulluğun en yüksek olduğu bölgenin terör olaylarının en yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi olduğunu belirtmiştir.

Şen(2015), “Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: PKK Terörü ve Ağrı Gerçeği” adlı çalışmasında PKK’nın bölge halkının %80’inin geçimini sağladığı tarım ve hayvancılığı olumsuz etkilediği, bölgenin geri kalmışlığında etkili olduğunu belirtmiştir. Terörün ayrıca bölge turizmini de olumsuz etkilediğine ve terör nedeniyle göç eden insanların göç ettikleri yerlerde yoksulluk sınırı altında yaşadıklarına değinmiştir.

Alp(2013) tarafından yapılan “Terörün Ekonomik Etkileri” adlı çalışmada Türkiye’de PKK terör örgütü tarafından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sağlık ocakları, okullar, demir yolları, barajlara saldırılar yapıldığı, bölge halkının göçe zorlandığı, bölgenin en önemli gelir kaynağı olan tarım ve hayvancılığın terör olaylarından büyük zarar gördüğü, göç edenlerin vasıfsız eleman olmaları nedeniyle göç ettikleri yerlerde iş bulmada zorlandığı ve geçim sıkıntısı çektiklerini belirtmiştir.

Altay, Ekinci ve Peçe(2013), “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmalarında soğuk savaş döneminde birbirleriyle savaşı göze alamayan devletlerin terör örgütlerine destek verdikleri, bu örgütlerin hamisi durumda olduklarına değinmiştir. Terörün ekonomik gelişmeleri olumsuz etkilediği, yatırımların azalmasında, işsizlik ve yoksulluğun artmasında etkili olduğu, turizmi de olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Bilen ve Çalışır(2013), “Türkiye’de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri” adlı çalışmalarında terör nedeniyle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerine yatırım yapılamadığını, terörün bölgede işsizliğin artmasında etkili olduğu, yatırımların yapılamamasının terörün bölgede beslenmesine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

Güneş(2013), “İç Göç Terörizm İlişkisinde Mersin Örneği” adlı çalışmasında 1980 sonrası dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden kitlesel göçlerin yaşandığına, göç edenlerin göç ettikleri yerlerde işsizlik ve yoksulluk sorunuyla karşı karşıya kaldıklarına, olumsuz şartlarda yaşamlarını sürdürmeye çalıştıklarına değinmiştir.

Özdemir(2013) “Yoksulluk ve Terör İlişkisi” adlı çalışmasında terör nedeniyle bölgeye yatırımların gitmemesinin bölge halkının yoksullaşmasına neden olduğunu belirtmiştir.

Sevim(2010), “Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm mü?” adlı çalışmasında Türkiye’nin doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör nedeniyle birçok insanın geçim kaynaklarını bırakarak göç etmek zorunda kaldığı, şehirlerde de iş bulamayan bu insanların maddi sıkıntılar yaşadığına değinmiştir. Kentlerde geçim sıkıntısı yaşayan bun insanların devletin köye dönüşü destekleme programları çerçevesinde %70’inin köyüne dönmek istediği, dönenlerin de ev ve diğer işlerinin zarar görmesinden dolayı maddi kayıplar yaşadığını belirtmiştir.

Deniz ve Etlan(2009), “Kırdan Kente Göç Ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Araştırma: Van Örneği” adlı çalışmasında kent merkezine yapılan göçün %75’inin güvenlik gerekçesiyle yapıldığı, göçmenlerin ekonomik sıkıntı dışında önemli bir sorunla karşılaşmadıklarını, köylerdeki geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılıktan yoksun kaldıklarından dolayı geçim sıkıntısı çektiklerini belirtmiştir. Herhangi bir meslekleri olmayan bu insanların inşaatlarda çalıştığı, hamallık vb. güvencesi olmayan işlerde çalıştığını belirtmiştir.

Öztürk ve Çelik(2009) “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri” adlı çalışmalarında terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meraların kullanımının büyük ölçüde azaldığı, tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bölge halkının terör nedeniyle ekonomik zarar gördüğünü belirtmektedir.

Aksoy(2006), “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Terörün Neden ve Sonuçları” adlı çalışmasında terör nedeniyle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinden terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanların karşı karşıya kaldıkları sorunlara değinmiştir. Çalışmasında terör nedeniyle göç edenlerin oranının 1983 yılında 1994 yılına kadar artış gösterdiğine ve 1994 yılından itibaren güvenliğin artmasıyla azalma eğilimine girdiğine değinmiştir. Göç edenlerin göç öncesi büyük çoğunluğunun durumunun iyi olmasına rağmen göç sonrası göç sonrası bir kısmının ekonomik durumlarının bozulduğuna değinmiştir.

Erkan ve Bağlı(2005), “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği” adlı çalışmasında 1990-1993 yılları

arasında Mersine göç edenler arasında yaptığı araştırmaya göre göç edenlerin %73'ünün güvenlik gerekçesiyle göç ettiklerini belirtmiştir. Diyarbakır kırsalından il merkezine göç edenlerin meslek sahibi olmadıklarından dolayı işsiz duruma düştüğü ve yaşamlarını sürdürecektir gelir elde edemediklerini belirtmiştir. Zorunlu göçün kentlerde gecekondulaşma ve yoksulluğu artırdığını belirtmiştir.

5. Terörün Bölge Halkına Etkileri

Terör tehdidinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kalkınmasını olumsuz yönde etkilediği, bölgeye yapılacak yatırımları, turizmi ve bölgenin önemli gelir kaynaklarından olan hayvancılığı olumsuz etkilediği görülmektedir. Buna bağlı olarak da bölgenin yoksullaşmasında önemli rol oynamaktadır. Terör nedeniyle güvenliğin olmamasından dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli iş adamları devlet teşviklerine rağmen kendi bölgelerine yatırım yapmamaktadır. Bölgeye yatırım yapılmaması istihdam ve gelir artışının olmamasına, bölge insanların yoksulluk içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Terör nedeniyle bölgede yatırım yapılamaması işsizliği, alım gücünü olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk ve Çelik, 2009: 93-94).

Türkiye 1970'li yıllardan itibaren terörle mücadele etmektedir. 2010 yılında Türkiye'de illerin gelişmişlik sıralamasına göre listenin sonunda yer alan 20 ilin terör olaylarının yaşandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerden oluşması terörün bölgenin gelişmesinde etkisi hakkında bize bilgi vermektedir (Yıldız, Sivri ve Berber, 2010: 9).

Terörün bölge halkı üzerindeki etkilerini bölge halkının en önemli geçim ve istihdam kaynağı olan tarım ve hayvancılık üzerine etkileri, yatırım ve istihdam üzerine etkileri, eğitim üzerine etkileri ve bölge halkının göçe zorlanması nedeniyle kentlerin varoşlarında görülen kentsel yoksulluğa etkileri şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

5.1. Tarım Ve Hayvancılık Üzerine Etkileri

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Terör olayları geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de terör olaylarının etkili olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1984-1985 dönemlerinde bölgede yaşayan insanların %75'i tarımla uğraşırken terör olaylarının yaşanmasıyla birlikte bölgede tarımsal ve hayvansal ürünlerde ciddi düşüşler yaşanmıştır. 1984 yılında hayvansal ürünlerde bölgenin payı %83 iken, bunun 1999 yılında %40 civarına düştüğü

belirtilmektedir (Öztürk ve Çelik, 2009: 97). PKK terör örgütünün hayvanlarını otlatmak için meralara çıkan çobanlara baskı yapması, hayvanların çalınması, zorla ellerinden alınması ve bölge halkının can güvenliğinin olmaması nedeniyle bölgede yaşayanlar yoksullaşmış, yapacak başka işlerinin de olmaması nedeniyle işsiz kalmış ve bölgeden göç etmişlerdir. Ayrıca bölgede tarımsal ve hayvansal üretim yapan tarım işletmelerini terör nedeniyle köylerin boşaltılması neticesinde tasfiye olmuştur. Bu işletmelerde çalışanlar da işinden olmuşlardır (Şen, 2015: 42). Terör nedeniyle köylerin boşaltılması sonucunda hayvansal ve bitkisel üretimin azalması sadece üreticiye değil, tüketiciye de olumsuz şekilde yansımaktadır (Şimşek ve Özkaya, 2018: 272). Bazı otlak ve meraların terör olayları nedeniyle hayvancılığa açılmaması bölgedeki potansiyelin kullanılmamasına ve verimde azalmalara neden olmuştur. Verimdeki azalmalar ise bölge halkının gelirinde azalmaya ve yoksullaşmasına sebep olmaktadır.

Terör nedeniyle bölgede tarım alanları gerektiği gibi işlenememiş, bölgede hayvancılık azalmıştır. 4.000 civarında yerleşim birimi boşalmıştır (Öztürk ve Çelik, 2009: 97). Bölgede yaşayan zenginlerin terör nedeniyle büyük şehirlere veya batıya göç etmeleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin toplam gelirden aldığı payın düşük olmasında etkili olmuştur (İslamoğlu, 2017: 136). Terör eylemleri nedeniyle bölgede 945 köy ve 2.925 mezra olmak üzere yaklaşık 4000 yerleşim yeri boşaltılmıştır. Resmi verilere göre 353 bin kişi evini terk etmek zorunda kalmıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarına göre ise 1 milyon ile 3 milyon arası insan yerleşim yerini terk etmek zorunda kalmıştır. Tarım ve hayvancılığa elverişli 30 bin kilometre karelik bir alan terör nedeniyle atıl duruma düşmüştür. Göç eden insanlar gayrimenkullerini bırakarak yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmışlar ve göç ettikleri yerlerde de ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşamışlardır. PKK terör örgütü bölgede kendilerine destek vermeyen çiftçilerin hayvanlarını telef ederek onların maddi zarara uğramalarına da neden olmuştur (Öztürk ve Çelik, 2009: 97).

5.2. Terör Ve Göç

Göç, insanların farklı nedenlerle yaşadıkları yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere yer değiştirmesidir. Türkiye’de yaşanan iç göçlerin nedenlerden biri de terördür. Terör aynı zamanda toplumsal yaşamı da olumsuz yönde etkilemektedir (Dücan,2016: 171). Türkiye’de 1984 yılında başlayan ve giderek artan terör olayları Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden halkın kitleler halinde göç etmelerine neden olmuştur. Bu bölgelerde oturan insanlar kendilerinin ve ailelerinin can güvenliğini sağlamak için kitleler halinde daha güvenli yerlere göç etmek zorunda

kalmışlardır (Şen, 2014: 240). Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kırsal kesimlerinde bölgenin kent merkezlerine veya ülkenin batı bölgelerine göç olaylarındaki artış PKK terör örgütünün eylemleriyle paralellik göstermektedir. En çok göç veren illerin de terörün yoğun olduğu Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Tunceli gibi iller olduğu görülmektedir (Aksoy, 2006: 3). Bölgede yaşayan insanlar benzer sorunları buralarda da yaşamamak için bölgeden uzaklaşmak istemişlerdir. Bu insanlar çoğunlukla Gaziantep, Adana, Mersin ve Antalya gibi bölgenin biraz uzağındaki illere göç etmişlerdir. 1990-1993 yılları arasında bölgeden Mersin'e göç edenlerin %73'ü (Erkan ve Bağlı, 2005: 112), kırsaldan Van il merkezine göç edenlerin ise %75'i güvenlik gerekçesiyle şehir merkezine göç etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Güvenlik gerekçelerini de terör, şiddet, kan davaları, köylerin boşaltılması olarak sıralamışlardır (Deniz ve Etlan, 2009: 480). TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun 2013 yılı raporuna göre terör ve terörle mücadele kapsamında bazı köy ve mezralar boşaltılmıştır. Bu insanların bir kısmı bölgedeki il ve ilçe merkezlerine, bir kısmı da batıdaki illere veya akrabalarının yanına göç etmişlerdir. Rapora göre köylerinden göç etmek zorunda kalanların sayısı 386.360'dır (Alp, 2013: 16). Nüfusu en hızlı artan 10 il merkezinin tamamı Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Bu bize kırsal kesimden il merkezlerine yoğun göç olduğunu göstermektedir (Başel, 2007: 519).

Terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan aileler geçimlerini sağlayacak iş bulma konusunda zorluklarla karşılaşmakta ve geçim sıkıntısı çekmektedirler (Dücan, 2016: 171). Göçler şehirlerde işsiz ordusunun ve sosyal sorunların artmasına neden olmuştur (Mutlu, 2002: 474). İşsizlik ise yoksulluğun artmasını etkilemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kırsal kesimlerinden Türkiye'nin batı bölgelerine veya bölgenin büyük yerleşim yerlerine göçler terörle beraber artmıştır. 1983 yılında %7 olan terör kaynaklı göç oranı 1983-1990 yılları arasında % 64,5'e, 1992 yılında %81,4'e, 1993 yılında %83,4'e yükselmiştir. Güvenlik güçlerinin etkisiyle 1994 yılından itibaren terör nedeniyle göç olaylarında azalma görülmüştür. 1994 yılında göç edenlerin oranı %62,7, 1996 yılında %41,6 ve 1997 yılında %28'e düşmüştür. Bölgeden göçlerin azalmasında bölgede güvenliğin sağlanmasının yanında, bölgenin kırsal kesimlerinde yaşayan nüfusun azalmasının da etkisi vardır. Göç edenlerin yaklaşık %95'i çiftçilik ve hayvancılık yaptığını ve maddi durumlarının normal olduğunu belirtmişlerdir. Göç edenlerin %45'i göç ettikleri yere uyum sağlayamadığını, %21'i ise işsiz olduklarını belirtmişlerdir (Aksoy, 2006: 3). Göç edenlerin kentlerin kenar mahallelerine yerleşmeleri kentlerdeki gecekonduların yoksulluğunun artmasına neden olmuştur. Hızlı göç nedeniyle oluşan çarpık kentleşme ise şehirlerde sosyal sorunların ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Bilen ve Çalışır, 2013: 339-340). Yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan bu insanların kalifiye eleman olmadıklarından dolayı göç ettikleri yerlerde iş bulma sorunu

yaşamış, yaşamlarını sürdürecektir düzenli iş bulamamış ve yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkum olmuşlardır. Bu durum bölgede yoksulluğun yüksek olmasının nedenlerindedir (Şen, 2015: 48; Sevim, 2010: 21).

5.3. Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk ve Terörün Bölgesel Yoksulluğa Etkisi

Türkiye’de bölgeler arasında ciddi derecede yoksulluk farklılıkları görülmektedir. 2006 yılı için hesaplanan fert medyan gelirinin %50’sine göre göreceli yoksulluk sınırı 2.311 TL olup, yoksulluk oranı %18,6 ve yoksulların sayısı 12.096 bindir. 2016 yılında ise fert medyan gelirinin %50’sine göre göreceli yoksulluk sınırı cari fiyatlarla 6.896 TL olup yoksulluk oranı %14,3’e ve yoksul sayısı da 10.296 bine düşmüştür. Tablo 1’de SGP’ne göre fert medyan gelirin %50’si baz alınarak Türkiye’de yoksulların bölgesel dağılımı, tablo 2’de de Türkiye’deki yoksul sayısının bölgesel dağılımı verilmiştir. Türkiye, İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere 12 bölgeye ayrılmıştır. Tabloda Türkiye’de yoksulluk sınırı altında yaşayanların bölgesel dağılımı yer almaktadır.

Tabloya göre Türkiye’deki yoksulların %30’u Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. 2006 yılında Türkiye’deki yoksulların %30,3’ü Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgeyi %16,3 ile Akdeniz bölgesi, 10,2 ile de Ortadoğu Anadolu bölgesi izlemektedir. 2006 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan yoksul sayısı 3.660 bindir. Bu bölgeyi 1.974 bin ile Akdeniz bölgesi ve 1.238 bin ile de Ortadoğu Anadolu bölgesi izlemektedir. Türkiye’deki yoksulların yarısından fazlası üç bölgede yaşamaktadır. Bu üç bölgede yaşayan yoksulların oranı %56,8 olup, sayısı ise 6.872 bindir. 2016 yılında ise bu üç bölgede yaşayan yoksulların oranı %59,4’e yükselmiş olup, bu üç bölgede yaşayan yoksul sayısı ise 6.122 bin olarak tespit edilmiştir. Dönem içinde yoksul sayısında 750 bin azalma olmuştur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri yoksulluğun en yoğun olduğu bölgeler olarak görülürken, Marmara ve Doğu Karadeniz bölgeleri yoksulluğun en az olduğu bölgeler olarak görülmektedir (Duran, 2015: 101). Türkiye için kullanılabilir fert medyan gelirin %50’sine göre yoksulluk sınırı hesaplanırken 4 kişilik bir ailenin aylık geliri TL cinsinden baz alınarak hesaplanmıştır.

Doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranlarının yüksek olmasını yorumlarken yoksulluk sınırı rakamlarını da dikkate almamız gerekir. 4 kişilik bir aile için belirlenen yoksulluk sınırı 2006 yılında 2.311 TL, 2010 yılında 3.608 TL, 2014 yılında 5.390 TL, 2015 yılında 6.032 TL,

2016 yılında 6.896 TL ve 2017 yılı için 7.944 TL olarak belirtilmiştir. Bu rakamın altında bir gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilmiştir (TÜİK).

Tablo 1: SGP Kullanılarak Türkiye'nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Bölgesel Yoksulluk Oranı %.

Yıllar	2006	2008	2010	2012	2013	2014	2015	2016
4 Kişilik Bir Ailenin Yoksulluk Sınırı TL	2.311	3.075	3.608	4.394	4.871	5.390	6.032	6.896
İstanbul	5,5	4,1	7,2	5,8	5,9	7,5	10,1	8,2
Batı Marmara	2,8	3,1	3,5	3,1	2,5	2,3	3,1	2,8
Ege	8,9	9,9	7,2	6,1	5,7	6,5	6,6	6,6
Doğu Marmara	2,9	2,9	4,6	4,7	4,1	3,7	3,3	3,9
Batı Anadolu	4,5	4,8	5,1	4,4	4,2	4,7	3,7	3,9
Akdeniz	16,3	12	10,5	15	14,1	17	15,4	17
Orta Anadolu	3,3	5	4,6	4,1	4,4	3,8	3,9	4,4
Batı Karadeniz	7	6,8	6	4,4	4,7	4,8	4,9	4,3
Doğu Karadeniz	2,4	2,9	3,1	2,7	2,1	2	2,6	1,9
Kuzeydoğu Anadolu	5,9	6,4	6,5	6,8	6,4	6,1	5,3	4,5
Ortadoğu Anadolu	10,2	11,6	11,7	12,2	13,1	11,6	11,3	10,3
Güneydoğu Anadolu	30,3	30,7	30,1	30,8	32,7	30	29,8	32,2
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
Türkiye'de Yoksulluk	18,6	16,7	16,9	16,3	15	15	14,7	14,3

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulu Araştırması.

Tablo 1 ve 2'ye göre 2006-2016 döneminde Türkiye'de yaşayan yoksulların bölgesel dağılımına baktığımızda Ege, Batı Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yaşayan yoksulların Türkiye'de yaşayan yoksullara oranı azalırken, İstanbul, Doğu Marmara, Akdeniz, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu oran artmıştır. 2016 yılında yoksulların en az olduğu bölge %1,9 ile Doğu Karadeniz bölgesi olurken en çok yaşadığı bölge ise %32,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Yoksulların sayısına baktığımızda ise Türkiye'de en fazla yoksul Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan yoksul sayısı 2006 yılında 3.660 bin iken 2016 yılında 3.315 bine gerilemiştir. Yaklaşık olarak Türkiye'deki yoksulların üçte birine yakını bu bölgede yaşamaktadır.

Tablo 2: SGP Kullanılarak Türkiye'nin Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı ve Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Yoksul Sayısının Bölgesel Dağılımı (Bin Kişi)

Yıllar	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2016
Yoksulluk Sınırı TL	2.311	3.075	3.608	4.394	5.390	6.032	6.896
İstanbul	667	440	820	644	781	1.059	845
Batı Marmara	335	326	406	345	239	330	288
Ege	1.071	1.046	824	683	675	692	679
Doğu Marmara	350	310	527	528	389	343	400
Batı Anadolu	545	507	579	484	494	393	406
Akdeniz	1.974	1.273	1.206	1.665	1.776	1.615	1.746
Orta Anadolu	400	529	524	459	402	408	453
Batı Karadeniz	850	717	690	492	498	513	443
Doğu Karadeniz	288	306	358	299	209	274	199
Kuzeydoğu Anadolu	720	674	740	752	640	554	461
Ortadoğu Anadolu	1.238	1.230	1.341	1.355	1.214	1.192	1.061
Güneydoğu Anadolu	3.660	3.256	3.447	3.425	3.134	3.132	3.315
Türkiye Toplamı	12.096	10.613	11.461	11.131	10.451	10.503	10.296

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

Terör nedeniyle göç edenlerin memleketlerinde %95'inin geçimini tarım ve hayvancılıktan sağladığı, diğerlerinin de arıcılık ve çobanlık yaparak geçimlerini sağladığı görülmektedir. Bu kişilerin terör olayları öncesinde %40'ı durumlarının iyi, %53,6'sı da normal olduğunu, %4'ü ise ekonomik durumlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Terör nedeniyle şehirlere göç etmek durumunda kalan bu insanların %30,5'i göç ettikleri yerlerde ekonomik durumlarının bozulduğunu beyan etmişlerdir. Bu kişilerin bir kısmı elindeki bir miktar sermayesiyle küçük ve orta ölçekli ticaret yaparken, bir kısmı işçilik ve amelelikle hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bunların yaklaşık %25'i de şehrin varoşlarında tarım ve hayvancılıkla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır (Aksoy, 2006: 5-6). Terör nedeniyle göç edenlerin tarım ve hayvancılık dışında mesleklerinin olmaması nedeniyle bunların bir kısmı işsiz duruma düşmüş olup bu bölgelerde de yoksulluğun artmasında etken olmuştur (Erkan ve Bağlı, 2005: 122). Kırsaldan Van il merkezine göç edenlerin de büyük bir kısmı köylerdeki geçimlerinin tarım ve hayvancılığa dayalı olduğunu, terör nedeniyle tarım ve hayvancılığı bırakıp kent merkezine göç etmek zorunda kaldıklarını, tarım ve hayvancılığın son bulmasıyla ekonomik sıkıntı yaşadıklarını, yoksulluk sınırı altında hayatlarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Kentte istihdam olanaklarının sınırlı olması nedeniyle, tablacılık, hamallık ve inşaat işçiliği gibi işlerde çalışarak

geçimlerini sağlamaya çalıştıkları, bir kısmının kentin kenar mahallelerinde evlerinin yanındaki bahçelerde meyve ve sebze yetiştirerek veya hayvancılık yaparak, bir kısmının da mevsimlik işçi olarak yazın ülkemizin batı bölgelerinde çalışıp, kış mevsiminde evine dönerek geçimlerini sağladığını belirtmişlerdir (Deniz ve Etilan, 2009: 482).

Terör nedeniyle göç edenlerin göç ettikleri yerlerden geri dönmek isteyenlerin %70'i geçim sıkıntısı yaşadıklarından dolayı dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Köy ve kırsal alandaki yerleşim yerlerindeki geçim olanaklarının ortadan kalkması geri dönüş projesi kapsamında geri dönenleri de zor durumda bırakmıştır. Bölge ekonomisinin temelini teşkil eden tarım, hayvancılık vb. alanlarda tahribata neden olmuştur. Bölge insanı ekonomik olarak büyük zarar görmüştür (Sevim, 2010: 25-27).

Terörün neden olduğu bir diğer yoksulluk ta esnafa kepenk kapatırma eylemleridir. Bölgede PKK terör örgütünün baskıları sonucu kepek kapatmak zorunda bırakılan esnaf ekonomik olarak zarara uğramaktadır (Sevim ve Özpolat, 2017: 623). Esnafın baskılar sonucunda kepenk kapaması gelirlinin düşmesine, bölgenin geri kalmışlığına yol açmaktadır.

Terör nedeniyle yatırımların yapılamaması nedeniyle işsizliğin artması, tarım ve hayvancılığın yapılamaması nedeniyle bölge halkının yoksullaşması zamanla bir kısır döngü şeklini almış ve terörü besleyen kaynaklardan biri olmuştur. Terör örgütleri yoksul ve işsiz olan bu zümreyi kendi saflarına çekmeye çalışmışlar ve eleman kazanma potansiyeli olarak görmüşlerdir (Bilen ve Çalışır, 2013: 340).

5.4. Terörün Eğitim Üzerine Etkileri

Aile reisinin eğitim durumu da yoksulluğu etkileyen faktörlerdendir. Aile reisinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının düştüğü, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk oranının arttığı belirtilmektedir. Eğitim durumu düşük olan aile reislerinin çalıştığı işlerdeki aldığı ücretin eğitim durumu yüksek olanlara göre düşük olduğu belirtilmektedir. Latin Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre düşük gelirli ailelerde çocuk sayısının daha fazla olduğu ve bu ailelerin çocuklarını eğitmekte zorlanması nedeniyle de bu ailelerde yoksulluk oranının diğerlerine göre yüksek olduğu belirtilmektedir (Şenses, 2014: 160).

Ailelerin eğitim durumu aynı zamanda nüfus artışını da etkilemektedir. Eğitim seviyesi düşük olan ailelerde çocuk sayısı yüksektir. Örneğin GOÜ'lerden olan Türkiye'de okuma-yazma bilmeyen anneler 5-6 çocuk sahibi olurken, eğitim düzeyi yüksek olan annelerde çocuk sayısı ortalama 1,3'dür. Nüfusu kalabalık ailelerde çocukların eğitimine de yeterli kaynak aktarmak olanaksız olduğunda bu aile bireylerinin gelir seviyesi düşük

kalmaktadır (Gürak, 2006: 369). Dolayısıyla da bu ailelerin yoksulluk kısır döngüsünden kurtulmaları zorlaşmaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de 2002-2009 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Eğitim Durumu	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	26,96	28,12	25,6	20,5	17,81	17,79	17,11	18,08
Okur-yazar Değil veya İlkokul Bitirmeyenler	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,5	29,84
İlkokul	26,13	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	26,37	29,56	25,49	22,42	18,06	19,18	17,2	17,77
Ortaokul ve Dengi	18,77	18,31	13	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve Dengi	9,82	11,19	8,28	6,79	5,2	5,88	5,64	5,34
Yüksekokul ve Üstü	1,57	1,22	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71

Kaynak: 2009 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK: 2011.

Yoksulluk eğitime yeterince ulaşamamanın veya eğitimi tamamlayamamanın hem sebebi, hem de sonucudur. Türkiye’de yoksulluk eğitim düzeyi düşük olanlarda daha yüksektir. Eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azaldığı görülmektedir (Demir Şeker, 2008: 51).

TÜİK tarafından 2002-2009 yılları arasını kapsayan tablo 3’deki çalışmaya göre Türkiye genelinde yoksulluk oranının en yüksek okur-yazar olmayan veya ilkokulu bitirmeyenler arasında olduğu görülmektedir. 2002 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı %36,99 iken bu oran ilkokul mezunlarında %26,13, ilköğretim mezunlarında %26,37, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %18,77, lise ve meslek lisesi mezunlarında %9,82 ve yüksekokul ve üstü mezunlarda %1,57’dir. 2009 yılında eğitim durumuna göre yoksulluk oranları ise okur-yazar olmayan veya ilkokulu bitirmeyenlerde %29,84, ilkokul mezunlarında %15,34, ilköğretim mezunlarında %17,77, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarında %9,76, lise ve dengi meslek okulu mezunlarında %5,34 ve yüksekokul ve üstü mezunlarda ise %0,71’e gerilemiştir. Tabloya göre eğitim durumu yükseldikçe yoksulluk oranının düştüğü görülmektedir (TÜİK, 2011; Aytaç ve Habipler, 2013: 123). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde PKK terör örgütünün okulları yakması, öğretmenleri kaçırmaları gibi olaylar nedeniyle bölgede eğitim düzeyinin düşük olmasında, bunun sonucu olarak da bölge halkının yoksul kalmasında etkili olmaktadır.

5.5. Yatırım Ve İstihdam Üzerinde Etkileri

Yabancı sermaye kendisine güvenli bir liman aramaktadır. Doğrudan veya dolaylı yatırımların bir ülkeye gelmesi için güven ve istikrar ortamının olması gerekir. Kendilerini güvende hissetmeyen yatırımcıların o bölgelere yatırım yapmaları söz konusu değildir (Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 270). Terör tehdidinin bölgenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilediği, diğer alanlarda olduğu gibi bölgeye yapılacak yatırımları da olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Buna bağlı olarak da bölgenin yoksullaşmasında önemli rol oynamaktadır. Doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör olayları nedeniyle güvenliğin olmamasından dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu kökenli iş adamları bölgeye yapılan yatırımların devlet tarafından teşvik edilmesine rağmen kendi bölgelerine yatırım yapmamaktadır. Bölgeye yatırım yapılmaması istihdam ve gelir artışının olmamasına, bölge insanların yoksulluk içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Terör nedeniyle bölgede yatırım yapılamaması işsizliği, alım gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bölgeye altyapı veya değişik alanlarda yatırım yapmak için giden şirketlerin şantiyelerinin teröristlerce basılması, iş makinelerin yakılması ve çalışanların şehit edilmesi terörün bölgede yatırımları engellediğinin göstergesidir. Terör nedeniyle yatırımların yapılamaması bölgede işsizliği artırmış, işsizlik ve buna bağlı olarak da yoksulluk terörü besleyen en önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir. Terör örgütleri halkın yoksulluğunu kullanarak bölge halkını kendi saflarına çekmeye ve eleman kazanmaya çalışmışlardır (Öztürk ve Çelik, 2009: 93-94).

Bir diğer husus da terörle mücadele eden devletlerin kamu harcamalarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına ayırmasının neticesi olarak ülke kalkınmasına ayrılacak kaynakların azalmasına sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak da terör ülkenin gelişmesine olumsuz etki etmektedir (Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 271).

5.6. Terörün Turizm Sektörüne Etkileri

PKK terör örgütünün bölgede yaptığı eylemler bölge turizmini de olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizin en büyük dağı olan Ağrı Dağı'na tırmanışlar güvenlik gerekçesiyle izne tabi olmakta, bölgedeki turizm açısından önemli yerlere güvenlik gerekçesiyle çok az turist gelmektedir. Turizm geliştirmekte olan ülkelerin işsizlik ve finansman açığı gibi sorunların çözülmesinde başvurdukları önemli bir gelir kaynağıdır. Terörün turizmi hedef olarak seçmesinin amacı sektörün ülkeye katkı sağlamasını engellemektir. Sektörün en önemli özelliği ise vasıfsız işgücünün istihdamına olanak tanınmasıdır. Bir diğer özelliği ise beşeri sermayenin yoğun kullanımına olanak tanınmasıdır. Terör örgütünün 2006 yılında Antalya'da gerçekleştirdiği bombalı eylemlerin sadece Antalya iline ekonomik maliyeti

günlük 903 bin dolar olarak belirlenmiştir (Öztürk ve Çelik, 2009: 99; Altay, Ekinci ve Peçe, 2013: 272).

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranının yüksek olmasında terör olaylarının da etkisi büyüktür. Bölgenin Mardin, Diyarbakır gibi illeri turizmden hak ettiği payı alamamaktadır. Terörün iki şekilde toplumu yoksullaştırdığı belirtilmektedir. Bunların ilki, terörün ülkeye maliyeti nedeniyle yoksulluğa sebep olmasıdır. Ülke kaynaklarının yatırım yerine terörle mücadele ve askeri harcamalara aktarılmasıyla ülkede yatırımlara aktarılacak kaynağın azalmasına neden olmaktadır. İkincisi ise, terör nedeniyle güvenli olmayan bölgelere yatırımcıların yatırım yapmaması nedeniyle bölgede istihdam artışı olmaması, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Özdemir, 2013: 64).

6. Sonuç

Türkiye'de yoksulluğun en fazla görüldüğü bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi olması ve illerin gelişmişlik sıralamalarında terörün olduğu bölgelerdeki illerin son sıralarda yer alması terörün bölgede yaşayanların yoksul kalmalarında etkisi olduğunu göstermektedir. Bölgenin en önemli gelir kaynağı olan tarım ve mera hayvancılığı terörden olumsuz etkilenmiş olup bölge halkının gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. Bölge halkı yurtlarını terk etmek durumunda kalmıştır. Hayvanlarını yok pahasına satan ve gayrimenkullerini bırakarak göç eden yöre halkının ekonomik durumları bozulmuştur. Tarım ve hayvancılıktan başka meslekleri olmadığı için de gittikleri yerlerde iş bulmada sorunlar yaşamışlardır. Kentlerin varoşlarında zor şartlarda yaşamaya çalışmışlardır. Maddi açıdan yoksullaşan bu insanların bir kısmı ise amelelikle ailelerini geçindirmeye çalışmaktadır.

Bölgenin terörden arındırılması durumunda bu insanların bir kısmının tekrar yurtlarına dönerek tarım ve mera hayvancılığı yapmaları yoksulluktan kurtulmalarına katkı sağlayacaktır. Bu sayede bölgeye bazı yatırımlar gidecek, tarihi yerler turizme açılarak istihdamın artmasına ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

7. Kaynakça

Aksoy, Mustafa(2006), Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Terörün Neden ve Sonuçları, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN: 1303-5134.

- Aktan, Coşkun Can(2002), “Dünya’da ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Alp, İnönü Akgün(2013), Terörün Ekonomik Etkileri, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 4 (1).
- Altay, Hüseyin, Ekinci, Aykut ve Peçe, M. Akif(2013), “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 37.
- Arpacıoğlu, Özge, Yıldırım, Metin(2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Niğde.
- Aytaç, Ayhan, Hatipler, Mustafa(2013), Dünya’da Ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı Ve Yoksullukla Mücadele, Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı, Edirne.
- Başel, Halis(2007), Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin Ve İç Göçün Nedenleri, Dergipark.Gov.Tr/Dowland/Article-File/9293.
- Bilen, Mahmut, Çalışır, Mustafa(2013), Türkiye’de Yoksulluk Tuzağının Politik Belirleyicileri, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1.
- Bilen, Mahmut, Şan, Mustafa Kemal(2006), “Yoksulluk Kültürü Ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, Sivil Toplum Dergisi, Ocak-Haziran 2006.
- Bozan, Mahmut(2010), “Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış”, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı, SYDGM Yayınları, Cilt 1, Ankara.
- Demir Şeker, Sırma(2008), Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, DPT-Uzmanlık Tezleri, Ankara.
- Deniz, Orhan, Etlan, Erol(2009), “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 2.
- Duran, Hasan Engin(2015), “Türkiye’de Yoksulluğa Bölgesel Bir Bakış”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2. İzmir
- Dücan, Engin(2016), “Türkiye’de İç Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 12 Yıl 12 Sayı 2.

- Dücan, Engin, Özsoylu, Ahmet Fazıl(2016), Türkiye’de Terörün Sosyo-Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi: Panel Veri Analizi, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, Aralık 2016.
- Erkan, Rüstem, Bağlı, Mazhar(2005), “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1.
- Ensari, Sıddık(2010), “TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine”, Maliye Finans Yazıları, Yıl 24, Sayı 87.
- Gönel, Feride Doğaner(2010), Kalkınma Ekonomisi, Elif Yayınları, Ankara.
- Gürak, Hasan(2006), Ekonomik Büyüme Ve Küresel Ekonomi, Ekin Yayınları, Bursa.
- İslamoğlu, Emel(2017), “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Editörler: Özdemir, M. Çağlar, İslamoğlu, Emel, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Mutlu, Servet(2002), Doğu Sorununun Kökenleri Ekonomik Açından, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Önder, Harun, Şenses, Fikret(2006), İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Google. Com.
- Özdemir, Oğuz(2013), Yoksulluk Ve Terör İlişkisi, Aile Ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Öztürk, Mustafa, Çelik, Kamil(2009), Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi.
- Sevim, Yelda, Özpolat, Ayşe(2017), “Terörün Kırsal Kalkınma Ve Göç Üzerindeki Etkisi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 10, Sayı, 54.
- Sevim, Yelda(2010), Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü?
- Şen, Mustafa(2014), “Türkiye’de İç Göçlerin Neden Ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, Çalışma Ve Toplum, Ocak 2014.
- Şen, Y. Furkan(2015), Terörün Toplumlar Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerine Bakış: Pkk Terörü Ve Ağrı Gerçeği, <https://Dergipark.Org.Tr/Dowland/Article-File/17481>
- Şenses, Fikret(2014), Küreselleşmenin Öteki Yüzü, Yoksulluk, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Şimşek, Türker, Özkaya, Yavuz(2018), “Türkiye’de Terörizm Ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki”, Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 17.
- Taş, H. Yunus, Özcan, Selami(2012), “Türkiye’de Ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference On Eurasian Economies, Avekon.Org/Papers/544.Pdf.
- Tatlı, Halim(2013), Yoksulluk Ve Sosyal Sermaye, Trbı Bölgesinde (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) Bir Araştırma, Doktora Tezi, Erzurum.
- Tireli, Münir(2009), Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri ışığında Bir Analiz, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık SYDGM, Ankara.
- TÜSİAD(2000), Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği İle Karşılaştırma, Aralık 2000, yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.
- TBB(2006), Türkiye ve Terörizm, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 107, Şen Matbaası, Birinci Baskı, Ankara.
- TÜİK(2011), 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları.
- TÜİK(2013), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.
- Ulaş, Gülfer(2017), 11 Eylül Terör Saldırıları Ve Küresel Terörizmin Avrupa’da Yayılması, T.C.İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, İstanbul.
- Yıldız, Ezgi Baday, Sivri, Uğur Ve Berber, Metin(2010), Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.

İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinliğinin ve Verimliliğinin Sağlanmasında Kullanılan Bir Yöntem: Çevik Denetim

Prof. Dr. Seçkin Gönen¹, Özben Yurtlu²

Dokuz Eylül Üniversitesi,

E-mail: seckin.gonen@deu.edu.tr

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Doktora Öğrencisi

E-mail: ozben.yurtlu@ogr.deu.edu.tr

Giriş

Günümüzde küreselleşmenin sonucunda işletmeler faaliyetlerini sadece yurtiçinde değil aynı zamanda yurtdışındaki müşterilere ulaştırma olanağına sahip olmuştur. İşletmelerin yurtdışına erişme olanağına kavuşmasına karşın karşılaşılabilecekleri finansal belirsizlik ve riskler de aynı oranda artmıştır. Kurumlar belirsizlik ve risklerden en az düzeyde etkilenebilmek için bünyelerindeki iç denetim birimleri her türlü duruma karşı çevik bir yapıya dönüştürmek için yeniden tasarlaması gerekliliğinden çevik bir denetim anlayışını özümsemesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekir.

Bu çalışmanın amacı; iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılmasında kullanılan yöntemlerden biri olan çevik denetim faaliyetlerini tanıtmaktır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle bağımsız denetim ve iç denetim kavramları hakkında genel açıklamalara yer verildikten sonra iç denetim alanında yeni yaklaşımlardan biri olan çevik denetim kavramı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Denetim, İç Denetim, Çeviklik, Çevik Denetim.

1. Bağımsız Denetim Kavramı

1.1. Bağımsız Denetimin Tanımı ve Önemi

Türkiye’de 2012 yılında yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nin dördüncü maddesinde bağımsız denetim ; “*finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler*

üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını”, ifade eden bir kavram olarak tanımlanmıştır.

Bağımsız denetim çalışmaları 1800’lü yıllarda hileli işlemlerin tespit etmek amacıyla uygulanıyorken yılların ilerlemesiyle üst yönetime finansal danışmanlık ve güvenilir bilgi üretme hedefleri ön plana çıkmıştır. Söz konusu bu hedeflere ulaşmak ve fayda sağlayacak bağımsız denetimi gerçekleştirmek için hükümetler tarafından yasalar çıkarılmıştır ve denetim standartları oluşturulmuştur (Ertuş ve Kandemir; 2020:84). Türkiye’de denetim standartlarını yayımlama yetkisi Kamu Gözetimi Kurumu’na verilmiştir. Kamu Gözetimi Kurumu söz konusu bu standartları Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu ile yapmış olduğu telif anlaşması sonucunda Türkçe’ye çevirerek Türkiye Denetim Standartları olarak yayımlamaktadır.

Bağımsız denetimin amacı, finansal tablo kullanıcılarına, kamuya ve en önemlisi yatırımcılara güvenilir ve doğru bilgiler sunulmasını sağlamaktır. Yatırımcıların işletmenin mevcut durumu ve sürekliliği hakkında bilgiye ihtiyaç duyması ve bu bilginin güvenilir ve tarafsız hazırlanması bağımsız denetimin önemini ortaya koymaktadır (Sağım ve Reis; 2020:660). Aynı zamanda muhasebe işlemlerinin sonucunda üretilen finansal bilgilerin hatasızlığı ve güvenilirliği doğrudan denetim çalışmalarıyla ilişkilidir. Finansal bilgilerin hileli olarak üretilmesini engellemek bağımsız denetim çalışmalarının önemli amaçlarından bir tanesidir. Denetim çalışmaları sadece finansal bilgilerin niteliksel ve niceliksel düzeylerini ölçmemektedir. Aynı zamanda işletmelerin gelecek dönemlerde karşılaşılabilecekleri riskli durumlara da hazırlanmaktadır. (Gönen ve Yıldırım; 2019:1086).

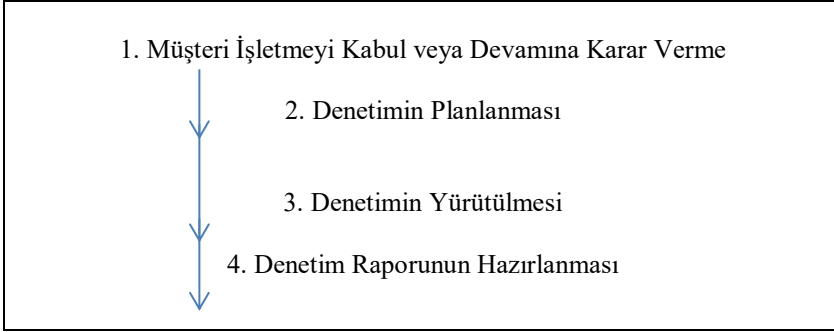
Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere bilgi kullanıcıları alacakları kararlarda gereksinim duydukları bilginin güvenilir olmasını beklerler. Söz konusu bu güvenilir bilgi uzman bir kişi veya kuruluş tarafından denetlenmiş finansal tablolar aracılığıyla iletilebilir. Bu bağlamda bağımsız denetim kavramı bilgi kullanıcıları için büyük önem taşımaktadır.

1.2. Bağımsız Denetim Süreci

Finansal tabloların bağımsız denetimden geçirilmesinin temel amacı; bu tabloların tüm önemli yönleriyle işletmenin finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını finansal raporlama standartlarına uyumlu olarak doğru ve dürüst bir biçimde gösterip göstermediği hakkında bir görüş bildirmektir. Bu bağlamda; denetçilerin görevi ve sorumluluğu, finansal tabloların önemli hata ve yanlışlıklar içerip içermedikleri hakkında makul güvencede bir yargıya ulaşabilmek için, mesleki şüphecilik yaklaşımlarıyla, denetimi planlamak, programlamak, kanıt toplamak, kanıtları değerlendirmek

ve ulaşılan sonuçları uygun bir şekilde raporlamaktır. Bağımsız denetim çalışması, denetim standartları temel alınarak gerçekleştirilen ve birbirini izleyen aşamalardan oluşan sistematik bir suretir. (Kavut, Taş ve şavlı; 2009:107). Bağımsız denetim surecinin aşamalarına aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 1: Bağımsız Denetimin Sureci

Kaynakça: Koca; 2019:24

Bağımsız denetim surecinin ilk basamağında denetçi ve denetimi yapılacak müşteri işletmenin bir araya geldiği bu aşamada; müşterinin denetimi talebine bunulması, müşteriyi tanıma, bir önceki denetçiyle görüşme ve müşteri kabul ve denetim anlaşma mektubunun yazılması aşamalarından oluşmaktadır (Koca; 2019:24).

İkinci basamağı oluşturan denetimin planlanması aşamasında ise, denetçinin denetimin kapsam, zamanlama ve yönünü belirleyen ve planın geliştirilmesine ilişkin rehberlik sağlayan genel denetim stratejisini oluşturması söz konusu olmaktadır (BDS 300.7)

nc basamağı oluşturan denetim yürütülmesinde, denetlenecek olan işletmenin sahip olduğu finansal tabloların denetçiye sağlanacak olan kanıtlar ile gerçeğe uygunluğunun belirlenmesi surecini kapsamaktadır.

Dördüncü ve son basamak olan denetimin raporunun hazırlanmasında denetim faaliyetlerinin noktalanmasından sonra denetimi gerçekleştiren kişinin elde ettiği bulgular ve kişisel görüşünün de eklendiği bir denetim belgesi oluşturur. Denetim belgesi, işletmenin finansal durumunun seviyesini, üretilen finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine olan uyumunun ölçüldüğü kısımlarında yazılı olarak bilgi sağlar. Denetçi, gerçekleştirmiş olduğu denetim çalışmaları sonucunda işletmenin mali durumuyla ilgili görüş de bildirebilir. (Gerekan; 2020:80).

Bu bilgiler ışığında bağımsız denetim sureci oldukça kapsamlı ve karışık bir görünüm sergilemektedir. İşletmeler bağımsız denetim surecinin sonunda denetçinin hazırladığı raporla, gerek iç gerekse dış bilgi kullanicılara

güvenilirlik seviyesi onaylanmış finansal tablolarını incelemeye sunarak kuruma daha kolay şekilde yatırım çekme imkanına kavuşmuştur.

2. İç Denetim Kavramı

2.1. İç Denetimin Tanımı ve Önemi

Amaçlarına göre denetim türlerinden birisi olan iç denetim kavramı Türkiye İç Denetim Enstitüsüne göre bir işletmenin çalışmalarını geliştirmek ve faaliyetlerine değer katmayı hedefleyen tarafsız ve herhangi bir etki kalmadan yürütülen güvence sağlayan çalışmalar bütünüdür. İç denetim, işletmenin risklerinin değerlendirilmesi ve kurumsallaşma düzeyini ölçmek ve yükseltmek amacıyla uygulanan faaliyetlerle işletmenin hedeflerine ulaşmasında yardımcı olur farklı bir tanıma göre iç denetim, firmanın gerçekleşmiş faaliyetlerini inceleyerek eksik ve hatalı noktaları belirleyerek yönetime rapor ederek firmaya değer katmak amacını güden yönetim ile işbirliği içinde olan danışmanlık faaliyetidir (Sabuncu; 2018: 780; <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi>).

İç denetimin amacı, işletme kültürü, sistemleri ve süreçleri ile ilgili bilgi ve deneyim sahibi profesyonellerce yürütülen iç denetim faaliyeti, risk yönetimi, kontrol ve kurumsal yönetim gibi faaliyetleriyle ilgili görüş ve önerileriyle de işletme yönetimine yardımcı olmaktadır. Bir işletmede gerçekleştirilen iç denetim faaliyetlerinin amacı ise işletmenin hedeflerine ulaşması, kurumsal yönetim kalitesinin sağlanması ve işletmenin karşılaştığı risklerin yönetilmesine yardımcı olan iç kontrol sistemine ilişkin bağımsız ve tarafsız güvence sağlamaktır (Erkal; 2012:162).

Günümüzde küreselleşmenin de yoğun etkisiyle işletmeler sosyal, ekonomik, teknolojik, bilim ve resmi alanlarda sürekli değişim ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu değişimlere uyum sağlayamayan işletmelerin hayatı sona ermektedir veya faaliyet gösterdiği piyasadaki etkisi sınırlı düzeye gerilemektedir. İşletmeler değişimlerine uyum sağlamak için gerçekleştirdiği planlamaları ve uygulamaların geçmişten günümüze çeşitlenmesi sonucunda iç denetimin faaliyet alanları da artış göstermektedir ve işletmelerin iç denetimden beklentileri de yükselmiştir. Aşağıdaki tabloda iç denetimin faaliyetlerinin tarihsel gelişimine yer verilmektedir.

Tablo 2: İç Denetimin Faaliyetlerinin Kapsamının Tarihiçesi

DÖNEMLER	İÇ DENETİMDEN BEKLENEN YARARLAR
1950-1959	İşletme varlıklarının korunması
1960-1969	İşletme verilerinin güvenilirliğinin denetlenmesi
1970-1979	Uygunluk denetiminin yapılması
1980-1989	İşletme etkililiğinin denetlenmesi
1990-1999	İşletme amaçlarına ulaşılması
2000 yılından günümüze	İşletmeye artı değer katma

Kaynak: Memiş; 2008, 80; Bayrak; 2018:984

İşletmelerin, iç denetimin faaliyetlerinin beklediği yararlar 1950'li yıllardan itibaren sürekli değişmiş ve kapsamı genişlemiştir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin etkisinin artmasıyla işletmeler uluslararası piyasada faaliyet göstermeye imkanı artmıştır. Yeni ekonomik çevre işletmelerin faaliyetlerinin artmasına karşın risklerin de artmasına neden olmuştur. Günümüz işletme çevresinin dinamik yapısı, sistemde faaliyet gösteren işletmelerin sürekliliğini tehdit eder hale gelmiştir. Bu hareketlilik ve karışıklık içerisinde işletmelerin rasyonel kararlar alabilmeleri ve riskleri yönetebilmeleri ancak işletmeyi etkileyebilecek risklerin önceden tespiti ve tahmini ile mümkün olacaktır. Bu şartlar altında etkin bir risk yönetimi için iç denetim birimlerine önemli görevler düşmektedir. İç denetim biriminin risk kontrol faaliyetlerini etkin şekilde yapabilmesi, hata ve hilelerin ortaya çıkarılması, bölümün bağımsızlığı ve işletme yönetiminin iç denetim müessesine verdiği önemle doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda sürekli değişen ve gelişen işletme çevresi işletmeleri, farklılaşan risklerle mücadeleye zorlamaktadır (Mollaogulları ve Öncü; 2020:406).

İşletmeler, çok çeşitli olan risklerini yönetememeleri durumunda gerek kurumun finansal tablolarında hileli ve/veya maskeli muhasebe işlemlerin yapılmasına olanak tanınır. Gerçekleştirilecek hileli işlemler sonucunda işletme sahte büyüme ile faaliyetlerini sürdürürken yaşanabilecek kaza durumunda ise süratle iflas etmesine neden olabilir. 2000'li yılların başında başta Enron olmak üzere yaşanan bir dizi küresel muhasebe denetim skandallarının ardından Birleşik Devletlerde yürürlüğe giren Sarbanes Oxley yasasıyla denetim alanında gerçekleşen düzenlemelerle kurumsal yönetim kavramı ön plana çıkmıştır. Düzenleme sonrasında işletmelerin iç denetim faaliyetlerinin kapsamı işletmenin kurumsallaşma düzeyini kapsayacak şekilde artmıştır.

2.2. Bağımsız Denetim-İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi

İç kontrol, bir işletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve çalışanları tarafından yürütülen, faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, mali raporlamaların güvenilirliği, yasalar ve diğer düzenlemelere uyum amaçlarının gerçekleştirilmesi için makul güvence sağlayan bir süreçtir (COSO; 2013:2). İç kontrol, 1992 tarihli COSO İç Kontrol Entegre Çerçeve Raporu ile tüm dünyada şirket ve kurumların gündemine, kurumsal performansın artırılmasına yönelik yönetsel bir araç olarak girmiş olup, 1990'larda olduğu kadar, günümüzde de iş risklerinin azaltılmasına yönelik kritik önem taşıyan kurumsal bir mekanizma olarak görülmektedir. İç kontrol, ilişkili olduğu kurumsal risk yönetimi ve iç denetim faaliyetleri ile birlikte, şirketlerin hızlı değişen dış çevre riskleri ile iç ortamda kaynaklanan iş risklerine karşı, topyekün bir risk tepkisi niteliği taşımaktadır (Kaya; 2020:150).

İç kontrol bünyesinde beş adet temel bileşen ve on yedi adet alt bileşenlere sahiptir. İç Kontrolün temel ve alt bileşenleri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Tablo 3: İç Kontrol Kavramının Temel Bileşenleri ve Alt Bileşenleri

Temel Bileşenler	Alt Bileşenler
Kontrol Çevresi	Dürüstlük ve Etik Değerlere Bağlılık Göstermek Gözetim Sorumluluğunu Üstlenmek Yapı, Yetki ve Sorumluluk Oluşturmak Yetkililiğe Bağlılık Göstermek Hesap Verilebilirliği Zorunlu Kılmak
Risk Değerlendirilmesi	Uygun Hedefleri Belirlemek Riskleri Belirlemek ve Analiz Etmek Dolandırıcılık Riskini Belirlemek Önemli Değişiklikleri Belirlemek ve Analiz Etmek
Kontrol Faaliyeti	Kontrol Faaliyetinin Seçimi ve Geliştirilmesi Kontrol Faaliyetlerine Uygun Teknolojinin Seçimi ve Geliştirilmesi Politikalar ve Prosedürler Aracılığıyla Kontrol Faaliyetlerini Çeşitlendirmek
Bilgi ve İletişim	İlgili Bilgileri Kullanma Dahili Olarak İletişim Kurma Harici İletişim Kurma
Gözetim	Sürekli ve/veya Ayrı Olarak Değerlendirme Yapmak Eksiklikleri Değerlendirmek ve Bildirmek

Kaynak: COSO; 2019:6

İşletmeler etkili iç kontrol ile finansal tablolarında yaşanabilecek hileli, maskeli veya hatalı işlemleri erkenden fark edebilir ve gerekli düzeltmeleri gerçekleştirebilirler. İşletmedeki üst, orta ve alt bölümlerindeki tüö çalışanların birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayarak geliştirilen iç kontrol yapısı, çalışanların üstlenecekleri sorumluluklarını tanıtarak yapılacak işlerin eksiksiz ve hatasız şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanır. İç kontrol biriminin etkinliğinin artmasıyla, işletmenin performansı artarak gerek iş çevresindeki diğer işletmelere üstünlük sağlar gerekse işletmenin sürekliliği ölçüğünde önemli katkı sağlar (Hacıhasanoğlu ve Çağlı; 2020:145).

Dinamik bir yaklaşım olarak değerlendirilen bağımsız denetim faaliyetlerin güvence sağlayabilmesinde belirleyici değişken, işletmenin sahip olduğu iç kontrol alt yapısının varlığıdır. İç kontrol sisteminin alt yapısı, sadece bağımsız denetim için değil, aynı zamanda iç denetim faaliyetlerinin katma değer sağlayabilmesi için de önemlidir. Bundan dolayı, iç ve dış denetim ile iç kontrol yapısı bir işletmenin sürdürülebilirliği için temel unsur olarak öne çıkmaktadır (Yazıcı; 2019:147).

Bir işletmenin iç kontrol sistemi bağımsız denetim açısından değerlendirildiğinde son derece önemlidir. Bağımsız denetçi, iç kontrol sisteminin gücüne göre planlamasını yapar bu yüzden denetim yapanın alacağı kararlara ve yol haritasına direkt müdahalede bulunur . Yapılan müdahale gerek iç denetim gerekse bağımsız denetim üzerindedir. İç denetçilerin süreci izlemesindeki esas hedefi, çalışanların üst yönetim tarafından oluşturulan kurum içi anayasaya ne ölçüde uyduğunun belirlenmesi ve üst yönetimin atacağı adımları etkileme derecesi yüksek olan birçok belgenin hatasız ve son teslim tarihine kadar oluşturularak yönetim birimine iletilişinin takip edilmesidir. (Gürel; 2020:246).

İşletmedeki iç denetim bölümü tarafından, iç kontrol yapısının güncel durumunu belirlenmesi, faaliyetlerindeki güvence seviyesinin tespiti ve verimlilik düzeyinin hesaplanması görevlerini gerçekleştirir. İç kontrol faaliyetlerinin esas hedefi, yapının aksayan yönlerini belirlemek ve düzeltici eylemlerin yürürlüğe sokulmasıdır. (Güneş ve Dursun; 2019:350).

Bağımsız denetim, iç denetim ve iç kontrol çalışmalarının ortak hedefi, hileli veya hatalı işlemlerin önlenmesiyle işletmenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayarak işletmeye yatırım gerçekleştirmeyi planlayan tarafları ikna edebilecek finansal tabloların üretmek yer alır. İlgili üç kavram arasında gerçekleştirilecek uyumlaştırma çalışmaları işletmenin stratejik hedeflerine ulaşmada hayati katkı sağlayacaktır. (Demir, Ülker ve Arslan; 2018-101-102).

Yukarıdaki açıklamalara göre bağımsız denetim, iç denetim ve iç kontrol faaliyetlerinin, faaliyet bölgesi işletme içi veya dışı olarak ayrılması, gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda üretilen finansal tabloların şeffaf,

güvenilir, hesap verilebilirlik seviyesinin mümkün olduğunca en üst seviyede olmasını hedeflemektedir. Finansal tabloların dış paydaşlar tarafından güvenilir bulunması işletmenin kurumsallaşma seviyesinin de yüksek olduğu izlenimini oluşturabilir.

3.Çevik Denetim Kavramı

3.1. Çeviklik Kavramı

Küreselleşmenin genişlemesi, belirsizliklerin ortaya çıkması, teknolojik gelişmelerin yukarı yönlü ivme kazanması ve müşterilerin isteklerinin çeşitlenmesiyle işletmeler arasında yaşanan rekabetin düzeyi de yükselmiştir. Böyle bir durumda işletmeler yaşamlarını sürdürebilmesi için esneklik ve hareketlilik ölçüğünde yetenekler kazanmalıdır ve rekabet ortamına uyum sağlayabilmek için çevik yapıya bürünmesi artık kaçınılmaz bir gerçek haline gelmiştir. (Özeroğlu ve Koçyiğit; 2020:14). Çeviklik kavramıyla ilgili ilk düşünceler, teknolojinin yükselmeye başladığı ve iş dünyasında değişkenliğin artmasıyla geleneksel yöntemlerin eksikliğinin daha belirgin hale geldiği 1980'lerde atılmıştır. Kavramın gelişmesi ise 1990'ların sonlarına doğru plan merkezli katı uygulamalarının aksaklıklarına çözüm üretme süreçlerindeki zorlukları ortadan kaldırmaya yönelik eylemlerle öne çıkmıştır (Moran; 2015:1).

Çeviklik kavramı, işletme biliminin alt kolları için yeni bir kavram olmasa da yazılım geliştirme bölümü açısından yürütülen çalışmaların yönteminin değiştirilmesiyle 2000'li yılların ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Eskiden yazılım konusunda sıklıkla kullanılan şelale yönteminin artık istenilen verimin alınmamasından dolayı birkaç yazılımcı tarafından yeni bir yöntem geliştirilmiş ve ana başlıkları bir bildiriye dönüştürülerek kaleme alınarak yayımlanmıştır (Baloğlu; 2019:38). Bildiriye göre ;
(<https://www.agilealliance.org/agile101/the-agile-manifesto/>)

- Süreçler ve araçlardan öte bireyler ve etkileşimler,
- Kapsamlı belgeleme yerine çalışan yazılımlar,
- Sözleşme müzakeresi yerine müşteri işbirliği,
- Bir planı uygulamak yerine değişimi takip etmek.

2000'li yılların başında bilgi teknoloji yazılımcılar tarafından yayımlanan çevik bildirinin, birçok denetçinin faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasında karşılaştığı zorlukları aşmak veya en aza indirmek için denetim alanına uyarlanma fikri ortaya atılmıştır. Çevik bildiri temel alınarak üretilen on iki adet çevik ilke geliştirilmiştir. Geliştirilen çevik ilkeler, çeviklik kavramını işletme faaliyetlerinin çevik yapıya dönüştürülmesini sağlamaya yönelik bir rehber özelliği taşımaktadır (Truong; 2020:4). Üretilen on iki çevik ilke ise;

(<https://www.agilealliance.org/agile101/12-principles-behind-the-agile-manifesto/>).

- En önemli öncelik, değer üreten yazılımların erken teslimiyle müşterileri memnun etmektedir.
- Geliştirilen yazılımların üretilme sürecinin sonunda bile olsa müşterilerden gelecek olan ihtiyaçlarına uygun değişiklik taleplerini memnuniyetle karşılayın. Çevik süreçler, müşterinin rekabet üstünlüğünü sağlamak için değişimden yararlanır.
- Yazılımların güncellemelerini birkaç aydan birkaç haftaya indirin.
- İş insanları ve yazılım geliştiricileri proje boyunca günlük olarak beraber çalışmalı.
- İşe odaklanan kişilerle projeleri oluşturun. Onlara ihtiyaç duydukları ortamı sağlayın, destek verin ve işin tamamlamaları için onlara güvenin.
- Geliştirme ekibine ve içeriden bilgi aktarmanın en verimli ve etkili yöntemi yüz yüze görüşmedir.
- Yazılım programı ilerlemenin birincil ölçüsüdür.
- Çevik süreçler istikrarlı gelişimi sayesinde ilerleyebildiğinden, garantörler, geliştiriciler ve kullanıcıların sürekli desteklemesi gerekir.
- Teknik kusursuzluk ve iyi tasarıma sürekli dikkat edilmesi çevikliği artırır.
- Kolay uygulanabilirlik esastır.
- En iyi geliştiriciler, kendi kendini organize eden ekiplerden ortaya çıkar.
- Tasarım ekibi düzenli aralıklarla nasıl daha etkili olabileceği üzerine çalışma yapar daha sonra atılacak adımları buna göre ayarlar ve düzeltir.

Çevik bildirinden geliştirilen çevik ilkeler, gelişen bilgi sistemleri teknolojisinin işletmelerde etkin şekilde uygulanması faaliyetlerinin gerçekleştirirken karşılaşılabilecekleri olumsuzlukları en aza indirerek zaman, para ve emek tasarrufuyla müşterilere sunacakları mal veya hizmette değer artışı ve rakiplerine üstünlük sağlamayı hedeflemektedir. İşletmeler hedeflerine çevik ilkeler yardımıyla ulaşması için kurumdaki bütün bölümlerin tamamen çevik ilkelere göre dönüştürülmesi gerekir. Gerçekleştirilecek dönüşüm ile işletmeler örgütsel çeviklik düzeyine erişmiş olacaktır. Örgütsel çeviklik, bir işletmenin yaklaşmakta olan bir tehdit veya fırsata zamanında yanıt verebilme veya uyum sağlayabilme yeteneğini ifade etmektedir. Bu kavram son yıllarda önem kazanmış ve işletmelerin hayatta kalabilmeleri konusunda büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu kavramın alt boyutları olan cevap verme, hız, yetkinlik ve esneklik de sürdürülebilirliğin

yamı sıra, şirketlerin rekabet üstünlüğü kazanabilmeleri, kar paylarını arttırabilmelerine katkı sağlamaktadır (Özeroğlu ve Koçyiğit; 2021:14).

Örgütsel çeviklik kavramının bir işletmede uygulanabilirliğinin denetlenmesi için ise işletmenin iç denetim birimlerinin faaliyetlerini uygularken eski tür yöntemler yerine işletmenin yeni kişiliğine uygun olarak çevik yapıya dönüşümünün tamamlaması gerekir başka bir ifade ile iç denetim birimlerinin teknoloji ve çevik ilkelere uyumlu çevik iç denetim birimlerine dönüşmesi gerekmektedir.

3.2. Çevik Denetim

Günümüzdeki şartların aniden değişebilmesinden dolayı işletmelerin ağır ve eski tarz denetim yöntemleriyle denetlenmesinden sağlıklı ve geçerli sonuçların alınması olasılığı imkansıza yakındır (Bircan;2020:256). Çevik denetim, işletmelerdeki iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde paydaşların ihtiyaçlarına odaklanan, denetim döngülerini hızlandıran, zamanın daha etkili kullanılmasıyla boşa harcanan emeği azaltan ve daha az belgeleme faaliyetini içeren bir denetim türüdür (Deloitte; 2017:2). Çevik denetim anlayışı, işletmelerin karşılaşılabile ihtimallerinin her zaman olduğu olumsuzluklar karşısında işletmeyi en az zararla etkilenmesini amacıyla yürütülen denetim çalışmalarının alt yöntemlerinden birisidir. Geleneksel denetim ile çevik denetimin karşılaştırıldığında bazı farklılıklar olup, söz konusu bu farklılıklara aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 4: Çevik Denetim ve Çevik Olmayan Denetimin Karşılaştırılması

Denetim Görünümü	Çevik Denetim	Çevik Olmayan Denetim
Denetimin Süresi	Hızlı	Yavaş
Denetimin Kalitesi	Maddi konulara daha fazla zaman ayrılacağından genellikle daha iyi	Özellikle karmaşık denetim alanlarında daha zorlu
Denetimin Karmaşıklığı	Genellikle daha nitelikli denetçilere ihtiyaç duyar	Ayrıntılı basamakların listesini alan daha az nitelikli denetçiler tarafından yürütülebilir
Denetimin Esnekliği	Risk değerlendirme alanında değişikliklere daha kolay uyum sağlar	Denetim programında güncellemeye ihtiyaç duyar
Önderlik	Genel olarak ilk aşamalarda daha önemli	Tüm ekip üyeleri denetim sürecine az ya da çok katıldığından planlama çok katılımlı olur.
Denetlenenlerin Zamanına Etkisi	Denetlenen bölümlerle daha kısa toplantılar içerir.	Herşeyin planlandığı gibi uygulandığında az sayıda uzun süreli toplantılar

Kaynak: Spiros; 2017:6.

Çevik denetimle çevik olmayan denetimin karşılaştırmasında, çevik denetimin çevik olmayan denetime göre risk değerlendirmesi alanındaki değişikliklere daha kolay uyum sağlamaktadır. İşletmeler için olumlu veya olumsuz etkiye sahip olan risklerin tanımlanması ve işletmeye ne ölçüde etki yapacağından önceden tahmin edilmesi faaliyetlerinin planlanması açısından oldukça önemlidir.

Günümüzde risklerin çeşitliliğinin ve yaratacağı etki, işletmenin sadece bir bölümünü değil genel ölçekte etkileyeceğinden dolayı işletmelerin risklere karşı alacağı erken önlemler neticesinde olumsuz risklerden daha az etkilenecektir. İşletmeleri olumsuz risklere karşı daha güçlü kılınması açısından çevik denetimin en önemli yararlarından bir tanesini oluşturmaktadır.

Ayrıca çevik yöntemlerin iç denetim faaliyetinde uygulanmasında katma değer hedefi sağlanmadan gerçekleştirilen uygulamalardan hedeflenen faydaya ulaşamaması riski yüksektir. Çevik yöntemin bir parçası olan faaliyet ve iyileştirme toplantılarında katma değer sağlamadan yürütülmemelidir. Bu durum çevik yöntemin doğasına aykırıdır. Hangi faaliyet ve araçların iç denetim faaliyetleri için katma değer sağlayacağı dikkatlice planlanmalı ve dengelenmelidir (Beerbaum; 2020:16). Çevik denetim kavramının beş adet amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar ise; (<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ca/pdf/2019/06/kpmg-in-canada-agile-ia-en.pdf>).

- İşletmenin faaliyette bulunduğu sektör veya teknolojik altyapısında mevcut veya ortaya çıkabilecek riskleri önleme,
- Dış çevredeki değişkenlere uyum sağlamak,
- Temel risklere odaklanmak,
- Yürütülen faaliyetlerle ilgili kısa aralıklarla bulgular sunmak,
- Bulguların aşırı analizi önlemek.

Çevik denetim yönteminin felsefesini oluşturan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar sayesinde çevik denetim kavramının özü ve nitelikleri oluşmaktadır. Alt kavramların işletme içinde gerçekten özümsemesiyle çevik denetimden fayda sağlanabilir (Deloitte; 2017:6).

Denetim Listesi: Çevik iç denetim yönteminde katı bir denetim planı yerine denetlenecek alanların sürekli güncellenen bir listesinin olduğu denetim listesi tutulur. Listedeki öğeler başlangıçta hedeflenen sonuçlar ve tahmin edilen zamanlama konusunda bazı belirsizlikler mevcut olabilir. Daha sonra, iç denetçiler ve paydaşlar bu ayrıntıları iyileştirdikçe iş yapılmaya hazır olana kadar listede yukarıda tutulur.

Hazırlık: İç denetim ve paydaşların denetim listesindeki birikmiş denetim listesindeki faaliyetlerin amacı ve üretilecek değerler konusunda neyin test

edileceği, inceleneneği veya gözden geçireceği üzerinde anlaşmaya varmalıdır. Ayrıca iç denetim birimi, denetimi yürütmek için yeteri kadar kaynaklarının olması gerekmektedir. Hazırlıklar tamamlandığında ise denetim üzerinde çalışmalara başlanır.

Döngüler: İç denetim biriminin faaliyete geçmesiyle, listedeki öğeler denetim listesinden çıkar ve bu denetimle ilişkili görevler parçalara bölünür. Döngüler, gerçekleştirilen faaliyetler için bir yapı sağlar. İç denetçiler, denetim listesindeki görevlerini yerine getirirken bölüm yöneticilerden veya üst yönetimden herhangi bir baskı görmemeleri gerekir.

Tamamlanma: Bir döngüden elde edilecek değeri ifade eder. Bu değer, bir dizi tamamlanmış faaliyet, hesaplanan riskler veya tavsiyelerin raporlanması olabilir. Rapor ise uzun ve karmaşık bir içeriğe sahip olamamalıdır.

Çevik denetim uygulaması iç denetim standartlarının bazılarıyla da etkileşim halindedir. Aşağıdaki tabloda seçilen iç denetim standartları ve çevik kavramıyla etkileşimi açıklanmıştır.

Tablo 5: İç Denetim Standartları ile Çevik Denetimin Etkileşiminin Karşılaştırılması

İç Denetim Standartları	Çevik Denetimle Etkileşimi
1000- Amaç, Yetki ve Sorumluluklar	Bu bölüm iç denetimin işlevi hakkında bilgi sağladığından çevik ile ilgili herhangi bir etkileşim tespit edilememiştir.
1100- Bağımsızlık ve Tarafsızlık	Çevik kavramı, paydaşlarla iletişimi arttırmayı teşvik ederken, çevik denetim işlevleri şüphecililiği korumakta ve nihai kararlar alma yetkisine sahip olmaya devam eder.
1200- Yeterlilik ve Azami Mesleki Özen	Çevik denetim, genç ekip üyelerinin daha hızlı gelişimini mümkün kılarak ve aynı zamanda iç unsurların Standart 1220 (önemlilik)'ü göz önünde bulundurmak için bir çerçeve sağlayarak bu alanda dolaylı olarak fayda sağlayabilir
1300- Kalite güvencesi ve geliştirme programı	Çevik denetimin kavramlarından birisi olan döngüler bölümü bu alanla ilişkilidir.
2100- İşin Yapısı	Çevik denetim, bir iç denetim faaliyetinin neti ele alması gerektiğine değil faaliyetin nasıl yapıldığını ele alır. Ayrıca çevik denetim, iç denetim faaliyetlerinin hedeflenen kurumsal hedefler ve stratejilerle ilişkilendirilmesine yardımcı olur.
2500- İlerlemenin İzlenmesi	Çevik denetim iç denetim faaliyetlerinin izlenmesi az katkı sağlar. .
2600- Yönetimin Artık Riskleri Üstlenmesi	Çevik denetim, işletmenin karşılaşılabileceği risklerin işletme genel durumuna göre kabul edilebilir veya edilmez düzeyinin tespitini sağlar.

Kaynak: Deloitte; 2020:7.

Çevik denetimin kuramsal incelemesinin ardından bir işletmede fiili olarak uygulanabilmesi için işletmenin iç denetim birimlerinin yapılarında bir takım değişiklikler gerçekleştirdikten sonra uygulamaya geçebilir. Bu değişiklikleri üç farklı açıdan sağlamalıdır.

İlk olarak işletmedeki iç kontrol sistemi çevikliğin ve yeniliğin temelini oluşturur. İç kontrol sistemi işletmedeki tüm faaliyetlerle ilgili veri ve enformasyon ürettiğinden sistem içerisinde yaşanabilecek teknik aksaklıklar, yetersiz veya başka bir ifade ile kalitesiz veri veya enformasyon üretecektir. Bunun sonucunda ise işletme için yanlış bilgilerin üretilmesine neden olur. Sonuç olarak yanlış veri ve enformasyonun analiziyle işletmenin karşılaşılabileceği riskler yanlış analiz edilerek işletmenin zarar görmesine neden olabilir.

İkinci olarak, güçlü veri yönetimi için güçlü veri analitiğinin gelişimi gerekir. Denetim yöneticileri verileri daha etkili analiz edebilmek için alanında uzman kişileri kurum içinde istihdam etmeli veya veri analizi ekibinin mesleki uzmanlıklarını geliştirmek için faaliyetlerde bulunmaları gerekir. Eğer iç denetim ekibi içindeki veri analitiği bölümü her durumda yetersiz kalıyorsa, işletmenin genel bilgi işlem birimiyle veya, eğer işletmede mevcut ise, veri analitiği bölümüyle doğrudan faaliyetlerini uyumlaştırması gerekebilir.

Üçüncü olarak güçlü veri analitiği, denetimin stratejik hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olacak araçlar sağlar. Geleneksel denetim yöntemleri, bir faaliyetin öngörülen kontroller dahilinde işlerliğini belirler. Analitik yöntemler ise bir faaliyet sürecinin iyileştirilmesine olanak tanır. Ancak, ilgili yetenekten tam olarak yararlanabilmek için denetim işlevinin faaliyetlerini kavrayan ekiplerle çalışılması gerekecektir. Bu durumda denetim bölümünün bilgi işlem bölümüyle faaliyetlerini yürütürken birlikte çalışmanın önemini vurgulamaktadır (Institute of Internal Auditors; 2018:8).

Sonuç olarak çevik denetim, çeviklik kavramının yapısı gereği yoğun bilgi işlem teknolojisi kullanımı gerektirmesinden dolayı sadece iç denetim biriminin yürüteceği bir faaliyet değildir. İç denetim birimi, çevik denetim faaliyetini gerçekleştirirken işletmenin bilgi işlem veya bilgi teknolojisi bölümüyle işbirliği yapmalıdır.

Sonuç

Küreselleşmenin ve teknolojinin hızla geliştiği günümüzde, işletmeler ömürlerini uzatabilmek ve faaliyette bulunduğu sektördeki payını arttırmak için dar ve geniş çevresindeki risklerin ölçümünün gerçeğe en yakın seviyede gerçekleştirmelidir. Çevresindeki riskleri doğru tanımlayabilen, ölçebilen ve etkilerini gerçeğe en yakın seviyede tahminleyebilen işletmeler, risklerden en

az seviyede etkilenebilerek rakiplerine karşı ciddi üstünlük kurabilir. Başka bir ifade ile riskler değerlendirme işlemi işletmeler için hayati öneme sahip bir faaliyetlerden birisi olmuştur. Bu işlemi ise işletmedeki iç denetim birimleri tarafından yürütülür.

İç denetim kavramının tarihsel gelişimi açısından ele alındığında misyonundaki keskin değişim, 2000’li yılların başında yaşanan başta Enron olmak üzere bir dizi küresel muhasebe ve denetim skandallarının yaşanması ve ardından gelişen iflasların etkilerinin küresel boyuta erişmesidir. Skandallar ardından küresel yatırımcıların açısından bir işletmeye yatırım yapma kararını verirken işletmelerin kurumsallaşma düzeyleri ön plana çıkarken, işletmeler açısından hileli işlemler başta olmak üzere kurumu etkileyebilecek her türlü riskleri en aza indirmek hedefi ön plana çıkmıştır. İlgili hedefe ulaşmak için de işletmelerin bünyesindeki iç denetim birimlerinin etkililiğinin ve verimliliğinin artırılmasını sağlayan güncel yöntemler ve anlayışların benimsenmesiyle mümkün olacaktır.

İç denetim birimlerinin etkililiğinin ve verimliliğini arttırmada tercih edilebilecek güncel yöntemlerden birisi de çevik odaklı iç denetim anlayışı veya farkı bir isimle çevik denetimdir. Çevik denetim; bir işletmedeki iç denetim faaliyetlerinde bilgi işlem teknolojisinin yoğun olarak kullanılmasıyla işletmenin iç veya dış çevresinde gerçekleştirilecek risklerden en az düzeyde etkilenmesi sağlayarak yaşanabilecek her türlü olasılığa karşı esneklik yeteneği kazandıran bir alt iç denetim yöntemidir. Çevik denetim, sürekli denetim yöntemiyle birleştirildiğinde risk odaklı iç denetim faaliyetlerin performansını ciddi şekilde artırabilir ve işletmeyi risklere karşı daha korunaklı yapıya kavuşturmasına yardımcı olabilir. Çevik denetim anlayışının işletmede uygulanabilmesi için kilit değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenlerden ilki çevik denetimin faaliyetini gerçekleştirmesi için işletmenin tüm birimlerinin çevik anlayışa göre yeniden tasarlanarak örgütsel çeviklik yöntemini benimsemesidir. Eğer işletmenin bazı bölümleri çevik anlayışa göre faaliyetlerini gerçekleştirmez ise, çevik denetim ile uyumsuzluk yaşanır ve yöntemden istenilen fayda sağlanamayabilir. İkinci olarak ise çevik denetim anlayışında bilgi işlem teknolojisinin yoğun olarak kullanılmasından dolayı işletmede güncel bilgi işlem teknolojisinin çıktıları olan bilgi işlem yazılımlarının kullanılmasıdır. Eski bilgi işlem yazılımlarının kullanılması risklerin hesaplanmasında hatalı veri üreteceğinden risklerin de hatalı hesaplanmasıyla sonuçlanacaktır. Yaşanabilecek bu durumda da işletme risklere karşı yanlış korunma yöntemlerin üretilmesiyle sonuçlanacaktır.

Çevik denetim kavramının en yüksek verimin sağlanabilmesine yardımcı olacak etkenlerden birisi de 4. Sanayi Devriminin bileşenlerinden büyük verinin işletme içinde kullanılmasıdır. Büyük veri sisteminin işlerlik kazanmasıyla çevik denetim için hayati öneme sahip olan verilerin eksiksiz

şekilde birikimi ve her birimin kendisine özgü verilerin ayrı ayrı kümelenmesiyle verilerin analitiğinden hedeflenen verim en üst seviyeye taşınacaktır. Elbette Endüstri 4.0. gelişen bir teknoloji olduğundan sistemin kurulması ve uygulanması işletmeler açısından maliyeti yüksek olacaktır. Ancak, risklerin yanlış hesaplanmasının işletmeye oluşturacağı maliyet, sistemin kurulumunda katlanılacak maliyetten daha yüksek olacağı da göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

- Bağımsız Denetim Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 26.12.2012, Resmi Gazete Sayısı: 28509.
- Baloğlu, G. (2019). İç Denetim İçin Çeviklik: Türk Finans Sektöründeki Bir İşletme Üzerinde İnceleme. Muhasebe Enstitüsü Dergisi , 60, 37-46.
- Bayrak, T. (2018). İç Denetim Felsefesi. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (Özel Sayı), 975- 988.
- Beerbaum, D. (2020). Application of Agile Audit: A Case Study Research. : <https://www.researchgate.net/publication/346652158>
- Bircan, A.(2020). Belirsizlik ve Kriz Durumlarında Çevik Denetim Anlayışı ve Denetim Mesleği Üzerinde Etkileri: Covid-19 Vakası Üzerine Bir Değerlendirme. Mali Çözüm Dergisi 30(161), 245-258.
- COSO.(2013). Internal Control-Integrated Framework: Executive Summary. ALCPA Press. 1st Published. ISBN: 978-1-93735-239-4.
- COSO.(2019). Internal Control-Integrated Framework: An Implementation Guide For The Healtycare Provider Insndustry. ALCPA Press. 1ST Published.
- Deloitte.(2017). Becoming Agile- A Guide To Elevating İnternal Audit's Performance And Value. Part 1: Understanding Agile Internal Audit.
- Deloitte.(2020). Adopting Agile- In Harmory With The International Standarts for The Professional Practice of Internal Auditing (The Standards).
- Demir, M, Ülker, Y ve Arslan, A. (2018). İç Kontrol, İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi 3(5). S82-104.

- Erkal, M. (2012). Türk Ticaret Kanun'da Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve İç Denetim. Ekin Basım Yayın Dağıtım. 1. Baskı. ISBN: 978-605-5335-73-1.
- Ertaş ve Kandemir. (2020). Bağımsız Denetim Kapsamında Türkiye'de Yapılan Yasal Düzenlemelerin Bağımsız Denetim Üzerine Etkileri, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi. (61). 83-104.
- Gerekan, B. (2020). Denetim Süreci. Muhasebe Denetimi. Editör: Dursun,A. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. 1. Baskı. ISBN: 978-605-7894-87-8.
- Gönen, S. ve Yıldırım, F. (2019). “Bağımsız Denetimde Kanıt ve BİST Uygulaması”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (Ek Sayı 1): 1085-1097.
- Güneş, G ve Dursun, G. (2019). İç Kontrol Sisteminin Etkililiğinin İncelenmesinde SWOT Analizi. Dicle Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. 9(18). S296-306.
- Gürel, E. (2020). Adli Muhasebe Çerçevesinde İç Kontrol Sisteminin Önemi. Denetimde Seçme Konular 6. İç Denetim İç Kontrol Sektörel Uygulamalar. Editör: Alagöz, A ve Koçyiğit, S. Gazi Kitabevi. ISBN: 978-625-7727-17-4.
- Hacıhasanoğlu, T, Çağlı, T. (2020). İç Kontrol Sisteminin Kurumsallaşma Üzerine Etkisi: Devlet Üniversiteleri Üzerinde Bir Araştırma. Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi ,3(2) , 132 – 147 .
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ca/pdf/2019/06/kpmg-in-canada-agile-ia-en.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2021, 19:53).
- <https://www.agilealliance.org/agile101/12-principles-behind-the-agile-manifesto/> (Erişim Tarihi: 24.04.2021).
- <https://www.agilealliance.org/agile101/the-agile-manifesto/> (Erişim Tarihi: 23.04.2021:00:15)
- <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi> (Erişim Tarihi: 21.04.2021:11:37).
- Institute of Internal Auditors.(2018). Global Perspectives and Insights-Agility and Innovation
- Karadeniz, Y. (2019). Türkiye'deki Bağımsız Denetim Sistemindeki Gelişmeler: Denetim Kuruluşlarında Çalışan Denetçilere Yönelik Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi. (83). S 173-192.

- Kavut, L, Taş, O ve Şavlı, T. (2009). Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Bağımsız Denetim. İSMMM Yayınları. 1. Baskı. 130. ISBN: 978-975-555-183-8.
- Kaya, B. (2020). İç Denetçilerin İç Kontrole İlişkin Rol ve Sorumlulukları. İç Denetim Kuruma Değer Katmak. Editör: Kırıl, H. Seçkin Kitapevi. Güncellenmiş 2. Baskı. ISBN: 978-975-02-2555-5.
- KGK (2013). Bağımsız Denetim Standardı 300 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminin Planlanması. Resmi Gazete İlan Tarihi ve Sayısı: 01.01.2013/28867.
- Koca, N. (2019). Bağımsız Denetçinin Mesleki Bağlılığı ve Denetimde Kalite Algısı. Gazi Kitapevi. 1. Baskı. ISBN: 978-975-8396-24-5.
- Truong Linh (2020) Agile Auditing: More Value, Less Resources, EDPACS, 62:1, 4-7,
- Memiş, Ü.M. (2008). Etkili ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşullar, Mali Çözüm Dergisi, Sayı 85, 75-92.
- Mollaogulları, B. ve Öncü, S. (2020). Denetim Komitesinin İç Denetim Birimi Çalışmalarına Etkisi: Türkiye’de İç Denetim Birimi Yöneticilerinin Algı Araştırmaları. Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 27(3). S405-424.
- Moran, A. (2015). Managing Agile Strategy, Implementation, Organisation and People. Springer Press. 1ST Published. e ISBN: 978-3-319-16262-1
- Ozeroglu, E., Kocyigit, Y., (2020). Organizational agility in health organizations: the role of visionary leadership. Research Journal of Business and Management (RJB), V.7(1), p.13-22.
- Sabuncu, B. (2018). İç denetim anlayışındaki değişiklikler ve gelişmeler. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (Özel Sayı), ös779- ös789.
- Sağım, K ve Reis, Ş.G.(2020). Bağımsız Denetim Görüşünün Hisse Senedi Getirileri Üzerine Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 15(2). 649-662.
- Spiros, A. (2017). Agility Audit, ISACA Journal, 2, 1-2.
- Yazıcı, N. (2019). Bağımsız Denetimde İç Kontrol Sisteminin Altyapısının Değerlendirilmesi. Denetimde Seçme Konular. Editör: Kurt, G ve Özdemir F. Gazi Kitapevi. 1. Baskı. ISBN: 978-605-344-931-7.

Kapitalizmin Eleştirisini Sinema Filmleri Üzerinden Okumak: Şampiyonlar Filmi Örneği

Ülhak Çimen¹, Yaşar Öztürk²

¹Doç.Dr./ Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

E-mail: ulhacimen@gmail.com

²Öğr Gör. Dr. / Ardahan Üniversitesi Sos. Bil. MYO

E-mail: yasarozturk@ardahan.edu.tr

Giriş

Toplumlar, doğuştan veya sonrada kazanılan sosyal kimliklere sahip kişi veya grupların sahip olduğu duygu, düşünce, inanç ve değerleri içeren dinamik bir yapıdan oluşmaktadır (Özensel, 2020: 370). Günümüz insanı, zaman içindeki değişim, dönüşüm ve bilgi birikimi sayesinde hem ön plana çıkarılmakta hem de kapitalist alışkanlıkların kazandırılmasıyla satın alınabilen önemsiz bir metayaevirilmektedir (Aşkaroğlu, 2017: 72).Modernite sonrası ortaya çıkan yeni hayat biçimleri, toplumlara geleneksel yaşayış biçimlerinden koparak eşi benzeri görülmemiş şekilde farklılaştırmıştır. Modern çağın insanlara sağlamış olduğu fırsatları diğer tarafları düşüldüğünde karanlık taraflarının daha ağır bastığı görülmektedir. Başarı, uğraş sonucu elde edilen bir sonuç olarak değerlendirilmesi gerekirken; modern insan tarafından hayatın merkezine alınan, haksız rekabete ve hırsla dayalı ölümcül bir olguya dönüşmüştür.

Kapitalizm, küreselleşmenin bir olgusu olarak günümüz toplumları ve kültürlerini derinden etkilemektedir. Kapitalizm en yalın şekliyle yüksek oranda kâr elde etmek amacıyla sermaye sahiplerinin ürün ve hizmet üretmek için kullanılması ve yenilenmesine dayanan bir ekonomik sistem olarak tanımlanmaktadır (Gençoğlu, 2012: 100). Kapitalizm, egemen bir sistem olarak tüketim toplumunun oluşmasına ve bunun tüm dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Geleneksel toplum yapısını kökten değiştiren kapitalist yapı; aile ve akrabalık ilişkilerini, yardımlaşmayı değiştirerek bunların yerine ben-merkezçiliği, hırslı ve bitmek tükenmek bilmeyen tüketme arzusunu ortaya çıkarmıştır.

Güncel kapitalist yapı engellileri ötekileştirerek istenmeyen kategorisine sokmuştur. Ötekileştirilen engelli bireyler, toplumda hâkim olan biz alanının dışında bırakılarak üretim süreçlerinden uzak tutulmaktadır. Bu dışlama mekanizması köle-efendi diyalektiğini yansıtarak ben olgusunu güçlendirmek ve konumu sağlamlaştırmak; ötekini ise tıpkı bir günah keçisi gibidışlamak

üzerine kurulmuştur. Biz ve dışarıda bırakılanlar stratejisi olan günah keçisi bulma stratejisi arı olanın kirli olandan ayrılması süreci olarak düşünülmektedir (Güngör, 2018:139). Normali ve anormali belirleyen kapitalist sistem engelli bireyleri dışarıya itmekte; bu bireyleri öteki konuma oturtmakta ve bu durumun daimiliğini sağlamaktadır.

Fiziksel ya da psikolojik rahatsızlıklardan dolayı toplumundışına itilen engelli bireylerin dikkate alınması kapitalist düzenin art alanını ortaya koymada son derece önemlidir. Çünkü kapitalist dizge ve onun ürettiği modern insan tipi engelli bireyleri atık olarak değerlendirmektedir (Bauman, 2018: 27,53). Atık insan tıpkı atık madde gibi en kısa sürede yok edilmesi gereken şeydir. Çünkü atık insanlar dizgenin düzenli işleyişi için kusur oluşturmakta ve bazen düşünme biçimleriyle modern insanın zihnini bulandırabilmektedir. Bu anlamda engelli bireylerin atık sınıflandırılmasına dahil edilmelerinin insani değerler bağlamında ne derece vahşi olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü insanların engelli olmaları durumu bir tercih değil; kader olarak değerlendirebileceğimiz dünyevi bir sınav biçimidir.

İnsanların tıpkı birer yarış atı gibi görüldüğü ve davrandığı geç kapitalist dönemde; oyunu kaybetmek veya ikinci olmak kabul görmemektedir. Darwin'in *Doğal Seleksiyon Teorisi'nde* de dile getirdiği gibi insanlar birbirlerini her zaman rakip olarak görmekte; bu süreçte birbirlerine zarar vermekte; kaybedenler ayıklanmakta ve bu mücadele sonsuz şekilde devam etmektedir. Bu çalışmadaki amaç; Şampiyonlar filminde zihinsel engelli bireylerin, modern insanın elinde barındırdığı dışlama mekanizmasına göre ne şekilde işlendiği ve ötekileştirildiği; kapitalist düzende başarı ölçütünün ne olduğu ve ne şekilde sunulduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmada kapitalizme dair eleştirel bir dil kullanılarak bu sistemin insani olmayan yanları ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda literatür taramasının yanı sıra söylem analizi yöntemi kullanılarak çalışma temellendirilmiştir.

1. Tüketim Toplumlarında Ötekileştirilen Bireyler

Kapitalist üretim tarzının gerçekleşmesi için emek gücünün dur durak bilmeden işlemesi gerekmektedir. Feodalizmin yıkılarak yerini seri üretim yapan fabrikalara bırakması sonucu engelli bireyler ötekileştirilerek ekonomik yapıdan uzak tutulmakta ve işlevsiz olarak nitelendirilmektedirler. *Mevcut kültür içinde dışlanmış olan* (www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi: 31.03.2020) şeklinde tanımlanan öteki kavramı, toplum tarafından normal olarak görülen ve algılananlar dışında kalan her şey olarak tanımlanmaktadır (Türkyılmaz'dan akt. Sağlam ve Yaşar, 2017: 139). Ötekileştirme; farklı gruplara karşı geliştirilen, kişilerin inanç, tutum ve hayat tarzlarına karşı

olumsuz bir algı ve değersizleşmeye neden olan tutumlar olarak ifade edilmektedir. (Polat ve Kaya, 2017: 42).

Orta Çağ döneminde kutsal sayılandelilik, Rönesans döneminde hiciv yeteneğine sahip yüksek akılla; Erasmus'un *Deliliğe Övgü*, Cervantes'in *Don Quijote'sinde* eserlerinde soylu davranışlarla özdeşleştirilirken çağdaş dönemde, çalışma ve ekonomik üretim sürecinde verimli olmadıkları için marjinal bireylerin gereksizliği olarak adlandırılmış ve bu kişiler kapatma alanlarına gönderilmişlerdir (Canpolat, 2005: 117-118). Foucault'unbu durumu *Büyük Kapatılma* olarak adlandırmaktadır. Ve bu durumda, verimsiz, yararsız, bakıma muhtaç kişiler tımarhane, darülacezelere kapatılarak normal olmayan insan kategorisine sokulmuştur. (Kızılaslan vd., 2015: 188). MichelFoucault'un insan bedeni ve nüfus düzenlemesi üzerine geliştirdiği biyo-iktidar söyleminde sağlıklı kişilerbeden anatomisi bağlamındanormlara uygun şekliyle tarif edilmekte; bu tarif dışında kalanlar ise ötekiler olarak değerlendirilmektedir (Canpolat, 2005: 102).

Biyo iktidar iki ana biçimde gelişmiştir. İnsan bedenine bir makine olarak yaklaşan birinci biçimi disiplinli bir iktidardır: Amacı bedeni disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir; ikinci biçimi ise insan bedenine bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim üzerinde yoğunlaşır (Keskinden akt. Canpolat, 2005: 102).

Fabrika çalışma yapısının, hızının, disiplinin, zaman ve üretim normlarının engelli insanların entegre edildiği daha yavaş yöntemlerden çok farklı bir zaman diliminde yaşamaktayız. Bu yüzden engelliler işgücünden dışlanmaktadır. Bir topluluğun ekonomi politikası, kişilerin yaşayabileceği fiziki engel türünü ve ciddiyetini belirlemektedir. Kapitalizmin ürettiği ve sürdürdüğü eşitsizlikler ele alındığında ideal vücut türlerinin neler olduğu az çok anlaşılmaktadır. Hayatta kalmak isteyen işletmeler, daha fazla üretmek ve kâr elde etmek için çalışanlarını kabiliyet kriterlerine göre ayırmaktadır. Kabiliyetçilikte tipik veya ortalamavücut türleri normal sayılmakta; bu ölçütler dışında kalanlar ise kârlı emeğe uygun görülmemektedir (Pimentel ve Monteleone, 2018: 68-70). Kapitalizmin kişileri sürekli yetenekli ve yeteneksiz olarak ayırması ve ötekileştirmesi modern toplumlardasıklıkla rastlanan kimlik inşa etme aracıdır. Kapitalizm, 21. yüzyılda yaşayan insanların hayatına tüketim olgusunu sokarak, *tüketiyorsan ancak varsın* söylemiyle geleneksel üretim anlayışını tüketim anlayışıyla değiştirmiştir. Günümüzde tüketim, Maslow'un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nin* en üstünde yer alan yeme-içme ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde sosyal ve kültürel birçok amacı gerçekleştirmek için yapılan sistematik bir davranış olarak değerlendirilmektedir. *Bana ne tükettiğini söyle, sana kim olduğun söyleyeyim* sözü gösteriçi tüketiminin hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir (Velioğlu, 2013: 3).

Kapitalizmin varlığını piyasaya sülmek için ürettiği ürün ve hizmetlerin satılmasına borçludur. Bundan dolayı kapitalizm insanları aralıksız tüketime teşvik eder:

“Marx’a göre, ihtiyaçlar soyutlaşmıştır: İhtiyaçların ortaya çıkması ve doyuma ulaştırılması metalara erişime bağlı oldukları için ‘tek gerçek ihtiyaç’ aslında zenginliğin soyut formuna, paraya duyulan ihtiyaçtır. Kapitalist piyasa ilişkileri söz konusu olduğunda, paraya duyulan ihtiyacın giderilmesi ise, her şeyden önce bu ihtiyaç için döngüsel olarak bir teşvik unsurunun kaynağını oluşturacağı varsayılan yeni insan ihtiyaçlarının yaratılması ile mümkündür.” (Özdemir, 2012: 13).

Kimlik edinmenin, yaşadığımız çevrede var olabilmenin en birincil koşulu tüketmekle orantılanmış vaziyettedir. Tüketim, kişinin doğduğu günden ölümüne kadar olan süre boyunca her gün gerçekleştirdiği bir eylemdir. Hayatta kalmanın tek yolu tüketmekten geçmektedir. Su ve yemek tüketmeyerek kişinin uzun süre yaşaması imkânsızdır. Üretilen her ürün mutlaka tüketiciler tarafından tüketilir. Engelli bireyler tüketim döngüsüne istenilen biçimde katılmadıkları için sürekli dışlanmaktadır. Tüketim kültüründe gerçek ile sahte arasındaki keskin çizgi ortadan kalkmış, böylece hakikatin yerini yanılsama almıştır:

“Çağımızın tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur. Çağımız için kutsal olan tek şey yanılsama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir. Dahası, hakikat azaldıkça ve yanılsama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından yanılsamanın had safhası, kutsal olanın da had safhası’dır.” (Debord, 1996: 2).

Bolluğun savurganlıkla ediminden dolayı anlamlı olduğunu dile getiren Jean Baudrillard, insan olmak için sürekli olarak dışarıdan ihtiyaç fazlasına sahip olmanın bizlere dayatıldığını vurgular ve bireylerin ürünleri stoklamanın ardından onlara bakarak duydukları hazzın hayvani içgüdülere benzer bir davranış takınmaktan başka bir şey olmadığını altını çizer (Baudrillard, 2017: 43). Baudrillard, tüketimi; *gereksinimler tarafından yönlendirilen tatmin olma kaynağı* şeklinde ifade ederek; *tüketmelisin* vurgusunun ideolojiden ziyade bilinçaltı tarafından üretilen toplumsal bir dayatma olduğunu dile getirmektedir (Baudrillard, 2009: 55). Georges Bataille, *Lanetli Pay* isimli eserinde harcama kavramını *yitim prensibiyle* açıklar. Koşulsuz harcama olarak tanımladığı yitim prensibinde düşünür ürünlerin işlevsel niteliklerinden ziyade maddi olarak değerinin büyük olması gerektiğini belirtir. Bataille sefaletin üretici nitelikte olmayan harcama üzerinde etkisini koruyabilmek için sefaleti toplumsal faaliyetler içinden dışlayarak harcamanın dur durak bilmeyen gücünün devamının sağlandığını belirtir (Bataille, 2010: 22-23). Robert Bocock, *Consumption* adlı eserinde,

erken dönem tüketim kültürünün kapitalist ekonomik yapının, iç savaş sonrası 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere’de ortaya çıktığını belirtir. Püritanizm özellikle de Kalvinizm erken burjuvazinin üretim ve tarım kapitalizminin üzerinde etki göstermesine yol açmıştır. Bocock, endüstrileşmenin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan erken dönem modern tüketicilerini, *tüketim kalıplarının yaşamlarının merkezine yer alan ve kendilerini diğer sosyal statü gruplarından ayırma yolları sağlayan gruplar* olarak tanımlamaktadır. (Bocock, 1993: 11-15). Tüketim eski ürünlerin değerinin azalması veya gözden düşmesi için yeni ürünler piyasaya sürer. Bu şekilde, tüketim herhangi bir yavaşlamaya maruz kalmadan etkisini devam ettirir.

“Tüketme kapasitelerini arttırmak için, tüketicilere hiçbir zaman soluklanma fırsatı tanınmamalıdır. Onların dur durak bilmeksizin uyanık ve teyakkuz halinde tutulmaları, daima yeni ayartmalara maruz bırakılmaları ve böylelikle asla yatışmayan bir heyecanlılık halinde ve de aslında, sürekli bir kuşku ve memnuniyetsizlik halinde kalmaları gerekir. Dikkatlerini başka yöne çeken yemlerin, bir yandan bu memnuniyetsizlikten kurtulma yolu vaat ederken, kuşkuyu da onaylaması gerekir: “Her şeyi gördüğünü mü sandın? Daha hiçbir şey görmedin!” (Bauman, 2012: 87).

1.1 Tüketim Kısılacısındaki Hedonik Birey

Modern dönemde üretimin hâkim olduğu düzen yerini postmodernizm ile birlikte sonsuz tüketime bırakmıştır. Bireylerin kimlik inşasını oluşturan tüketim merkezli bu olgu hedonist bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Tüketimi her şeyine üzerinde gören birey, hedonist bir tavır takınarak gerçekliğini yitirmekte ve hipergerçekleşmiş şeylere dönüşmektedir (Baudrillard, 2003: 171). Modern birey, mutluluğun iradi bir iyilik olduğu gerçeğini unutarak gerçekleştirdiği eylemlerin iradesi dışında yapıldığı göremeyecek kadar körleşmiştir (Baudrillard’danakt. Aydınli, 2017: 92-94).Hazcılığın özünde mülkiyet elde etmek arzusu vardır. Feodal beyler ve hükümdarlar kadar sermayeye ve toprak mülkiyetine sahip olmayan insanlar bu isteği fazla sayıda çocuk dünyaya getirerek kimsenin kölesi olmadan, çok çalışmadan sermaye birikimi elde ederek kazanmaya çalışmışlardır. (Fromm, 2003: 102). İmgelem dünyasında elde ettikleriyle mutlu olmaya çalışan birey, *çağdaş hedonist bir rüya artisti* olduğu gerçeği unutmaktadır (Özcan, 2011: 141). Sosyal hayatın tüketim kültürü etrafı üzerinde şekillendiği bir ortamda birey;sonu olmayan bir hedonist yapıya hapsediği gerçeğini görememektedir. Gösterişin faydanın önüne geçtiği bu yapıda gösteri tıpkı, *uykununzincire vurularak kötü bir düşe dönüşmesi* gibidir (Debord, 1996: 24).Hedonik tüketimi alışkanlık haline getiren insan; gerçek dünya ile yanılısama arasındaki farkı anlamayı yitirir ve ürkütücü gerçekliğin üzerini

örtmek için bencil bir biçimde tüketir (Berman, 1994: 153). Hedonist yapıda kullanım değeri sahte harcamalara dönüşerek gösteri dünyasının içinde terz yüz olmuştur. Anlık hazzı her şey üstünde gören birey, her şeye sahip olma hırsının uyum ve barış tahsis edeceğine inanarak bitmek tükenmek bilmeyen bir yarışın içinde kaybolmuştur (Fromm, 2003: 101).Engelliler bu hırsa ortak olmadıkları ve tüketimi hızlandırmadıkları için kapitalist zihin yapısının dışında yer almaktadır.

1.2.Modernleşmenin Diyalektiği

Modern terimi Latince modo'dan(şimdi, hemen)türetilen “modernus” kelimesinden ortaya çıkmıştır (Demir, 2014: 18). Modernleşme, 20. yüzyıldan itibaren ise günümüz geleneksel düzenine karşı çıkılarak, ekonomik ve toplumsal olaylarda ussallaşmasının merkeze konulması şeklinde kullanılmaktadır (Featherstone, 2013, 29-30).Aslında klasisizme karşı bir çıkışı ifade eden modernizm, sanat hareketlerinde özgünlüğü ve estetiği betimler (Sarup, 2014: 187).Modernizmlerle birlikte evrensel ahlak anlayışı ve hukuk kuralları, insanların özgürleşmesi ve günlük yaşamın her birey için zenginleşmesi amaçlanmaktaydı (Harvey, 2012: 25). Alan Tourinne, Aydınlanma Felsefesini, *kendisinin hemen öncesinde yer alan felsefeden ayıran, yalnızca birkaç kişinin alanı olan bir şeyi, yani akla uygun olarak yürütülen bir yaşamı herkese uygulamak istemek iddiası*olarak tanımlar (1995: 25).Modernizm eleştirisinin temel noktası değişim ve dönüşümün aklın ve bireyin üzerinden gerçekleşmesi olmuştur. İnsan gerçeği olduğu gibi kabul etmeyen eleştirel bir varlık olmanın ötesinde modern insan, üst bir varlık olarak dogmatik bir hale dönüşmektedir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 40). J. J. Rousseau, modernizmin toplumu yapaylıklara ve eşitsizlikleri doğru sürüklediğini ve insanın bu bulanık ve kaos ortamından kurtulmak için mücadele etmesi gerektiğini söylemektedir (Touraine, 1995: 35). Aydınlanma hareketi, 18. yüzyıl başlarında baskıcılığa, feodal toplum yapısına ve kilise merkezli hâkim dinsel görüşe karşıt olarak geliştirilen ve burjuvalar tarafından kontrol edilen bir özgürleşme hareketi olarak ortaya çıkmıştı (Kızılcılık, 2013: 185).WillemvanRijen, aydınlanmayla birlikte insanları tehdit eden bazı sıkıntıların ortaya çıktığını belirtir (akt. Kızılcılık, 2013: 75):

- Birey, kapitalist düzenin ve faşizm altında kendisine yabancılaşmıştır.
- İnsanlar arasında ortak dayanışma duygusunun yerini, çıkar ekseninde gezinen gerçekliğin yanılsaması almıştır.
- Toplumsal işleyişi yürüten kurumlar yukarıdaki iki maddeyi olumsuzlamak yerine onları meşrulaştırıcı bir tavır takınmaktadır.

Modernizm çağı aslında, feragat tarihidir. Totaliter kapitalizm tarafından belirlenen gereksinimler, bireyler tarafından karşılanamaz bir duruma geldiğinde her şeyden feragat eden bireyin elde ettikleri, feragat ettiklerini hiçbir şekilde karşılayamamaktadır (Adorno ve Horkheimer, 2014: 83). Genellikle elde edilenler maddi doyum sağlayan şeylerken feragat edilenler daha çok manevi doyumunu sağlayabilecek değerlerdir.

Aydınlanma Kant'ın deyimiyle, *insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olamama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmama durumu ise, kendini anlama yetisini bir başkasının kulavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır* (Kant'danakt. Adorno ve Horkheimer, 2014:115). Aklını kullanma cesareti göstermeyen modern insan yaşamı boyunca yönlendirme kısılcısından kurtulamadan hareket etmektedir. Bu yönlendirmeler doğru olan değerleri değil olması istenilen değerleri üreterek insan yaşantısında normalleşme dairesine dahil etmektedir.

2.Çalışmanın Önemi ve Amacı

Çalışma kapitalist dizgenin sinema filmleri üzerinden ne şekilde gösterilebileceğini ortaya koyması bağlamında önemli olarak görülmektedir. Çalışmamız kapitalizmin ötekileri ne şekilde dışladığını zihinsel engelli bireyler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmamızın özgül odağı kapitalizmin ne denli insan dışı bir sistem olduğunu ortaya koymaktır.

2.1 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda literatür taraması yapılarak kapitalizm ve kapitalizmle ilişki kavramlar açıklanmıştır. Dahası literatür taramasında kapitalizmin kavramsal çerçevesini belirlemek amacıyla iletişim bilimlerinin yanı sıra; hukuk, sosyoloji, ekonomi gibi alanlardan da yararlanılmıştır.

Yine çalışmamızda sinema filminin incelenmesinde söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söylem analizi konusunda yüzlerce tanım olmasına rağmen değerlendirmede kullandığımız tanım Çelik ve Ekşi'nin(2013, 105) tanımıdır:

“Söylem analizi en basit anlatımı ile dilin incelenmesidir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelenmesi olmayıp ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan almam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir.”

2.2 Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmamız Şampiyonlar filmindeki kapitalist söylemleri kapsamaktadır ve yine çalışmamız diğer filmleri çalışma kapsamının dışında bırakarak sadece ilgili filmdeki kapitalist söylemlerle sınırlama yapmıştır.

3-Şampiyonlar Filmi

3-1 Filmin Künyesi

Orijinal Adı: Campeones

Yapım Yılı: 2018

Filmin Süresi: 124 dakika

Filmin Konusu: Profesyonel bir basketbol ligi takımının yardımcı hocasına (MarcoMontesGutierrez) mahkeme tarafından yasal olarak belirlenen alkol sınırının üç katı miktarda alkol alarak araç kullanmak, polis aracına zarar vermek, görevli memurlara hakaret etmek, görevli memurların yaralanmasına sebep olmak ve tutuklanmaya direnmek nedeniyle 90 gün zorunlu kamu hizmeti cezası verilir. Bu ceza zihinsel engelli bireylere antrenörlük yapmasını kapsamaktadır. Eşiyle problemler yaşayan ve çeşitli psikolojik sıkıntıları olan MarcoMontesGutierrez ilk başta cezayı ciddiye almaz ve işten kurtulmaya çalışır lakin daha sonra zihinsel engelli bireylerle samimi dostlukları gerçekleşir.

Kategori: Dram-Komedi

Yönetmen:JavierFesser

Oyuncular:JavierGutiérrez, Athenea Mata, JuanMargallo, José de Luna, SergioOlmo, JesúsVidal, GloriaRamos, AlbertoNietoFerrández, JulioFernández, JesúsLago, FranFuentes, RobertoChinchilla, Stefan López, LuisaGavasa, LuisBermejo

Ülke: İspanya

3-2 Filmdeki Söylemlerin Analizi

Filmdeki temel dikotomide iki kutup bulunmaktadır. Bunlar engelli olanlar ve engelli olmayanlar.Engelli olmayan bireyler kapitalizme doğrudan hizmet etmeleri bağlamında engelli olanlar ise kapitalizmi görmezden gelmeleri ve önemsizleştirmeleri bağlamında ele alınmıştır.

Filmin hemen ilk sahnesinde park bileti olmayan engelli olmayan yardımcı basketbol koçuna(MarcoMontesGutierrez) görevlizihinsel engelli birey park cezası yazmıştır. Basketbol koçu arabasının yanına gelerek:

“5 dakika için ceza mı kesilir” diye sorunca engelli birey(Marin) “Hayır 42 dakikadır burada” diye cevap vermektedir. Burada kapitalizme karşı duruşta engelli bireylerin yalan söylemedikleri bunun yanı sıra engelli olmayan bireylerin ise dürüst olmadıkları diyalog üzerinden işlenmiştir. Engelli olmayan basketbol koçunun engelli olan park görevlisine “Anlaşılan bu işleri hep parlak zekalı kişilere veriyorlar” cümlesiironik bir ifade olup burada zihinsel engelli olma durumuna göndermede bulunulmuştur.

Filmin 8.dakika 21.saniyesinde mahkemeye çıkacak olan MarcoMontesGutierrez’e avukatın “Merak etmeyin fazla uzun sürmez. Yerinizde olsam kravat takardım” cümlesi kapitalist sistemin hegemonyasındaki adalet sisteminin suçun içeriğinden ziyade kılık ve kıyafete göre karar verdiğini açıklamaktadır. Bu durum günümüz hukukun ve hukuksal kuram sistemlerinin kökenlerinin ve gelişiminin aslında kapitalizmle iç içe olduğunu göstermektedir(Tigar, 2016).

Filmin 11. dakika 01.saniyesinde MarcoMontesGutierrez’in yargı görevlisine “Tam olarak anlayamadım geri zekâlılarla mı çalışacağım” ve yine filmin 11. dakika 45.saniyesinde MarcoMontesGutierrez’in annesinin “Geri zekâlılarla çalışacağım desene, lafi niye uzatıyorsun” söylemleri zihinsel engellilerin sadece ötekileştirilmediklerini aynı zamandazeka bağlamında önemsiz görüldüklerini göstermektedir.

Filmin 37. dakika 44. saniyesinde engelli bireyin(Marin) antrenöre(Marco)“Aptal olduğumu düşünme ”cümlesi aptal olmak ile zihinsel engelli olmak arasında farklar olduğunu göstermektedir. Söylem analizi bağlamında bu cümleyle zihinsel engelli olmanın aptallıkla ilişkisinin olmadığı lakin kapitalist sistemin buyruklarına bağlı yaşamının aptallıkla ilişkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine filmin muhtelif sahnelerinde (40.dakika 22.saniye, 44.dakika 42.saniye) zihinsel engelli olma durumunun aptal olmayla örtüşmediği; aslında aptallığın engelli olmayanlarda aranması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Filmin 67. dakika 56. saniyesinde engelli bireyin (Collantes) antrenöre(Marco)“Bir şeyler yap ona kurabiye götür. Aptal bir buketten daha iyidir” yine aynı sahnede engelli diğer bireyin (Fabian) antrenöre(Marco) “Çiçeklere dikkat etmelisin. Onlar şeytanın akrabasıdır” cümleleri tüketim olgusu bağlamında kapitalizme bir eleştiri göndermektedir. Ayrıca yiyecek olması nedeniyle kurabiyenin ön plana çıkartılması kullanım değerinin gösterge değerden daha üstün olması gerekliliğini söylemleştirmiştir.

Filmin 69. dakikasının 50. saniyesinde otobüsteki bir bayanın zihinsel engelli gruba “Bunlar normal değiller” söylemine karşılık Fabian’ın “Normaliz sadece farklı becerilerimiz var” cevabı ötekileştirmelerin yersizliğini göstermesi bağlamında öneme değer görülmüştür.

Filmin 79.dakikasının 39. saniyesinde zihinsel engelli olmayan bir antrenörün(Marco) bütün takıma (zihinsel engellilerden oluşan basketbol takımı) *“Bu takım çok kötü. Bu yüzden her zamanki gibi oynayıp onları mahvedelim”* cümlesine zihinsel engelli oyuncunun(Caollantes) *“Ben katılmıyorum. Kazanmak için oynuyoruz aşağılamak için değil”* yine zihinsel engelli oyuncunun (Paquito) *“Hayır mahvetmemeliyiz”* cümleleri kapitalizmin temel buyruğu olan *güçlünün güçsüzü ezmesi* durumunu mutlak anlamda eleştiren bir söylemdir.

Filmin 73. dakika 23. saniyesinde basketbol antrenörünün eşinin(Sonia) basketbol antrenörüne(Marco) *“Yeniden takım olmamızı istiyorsun ama takımımıza bir oyuncunun daha katulmasını isterim. Anne olmak istiyorum”* sözüne karşılık basketbol antrenörünün *“40 yaşını geçtikten sonra ilk defa anne olmak down sendromlu, otizmlili ya da herhangi bir başka durum ihtimalini yükseltiyor”* cevabı gerçekte engelli bireylerin evlat dahi olsa asla kabul görmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu durum gerçekte kapitalist sistemin engellileri öteki olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Aynı sahnenin devamında (74.dakika 23. saniye) engelli oyuncunun (Marin) basketbol antrenörüne *“Ben de bizim gibi bir çocuğumuzun olmasını istemezdim, seçme şansım olsa sağlıklı bir çocuğu tercih ederdim”* cümlesi kapitalizmin Tanrının belirlediği kaderi dışlayarak kendi değer sistemlerini oluşturduğunu göstermektedir.

Filmin 109. dakika 07. saniyesinde engelli oyuncunun (Fabian) *“Mükemmel oynadık değil mi koç”* cümlesine basketbol antrenörü *“Ama yenilgiye uğradık çocuklar”* diye cevap vermiştir. Bunun üzerine engelli oyuncu (Marin) *“Şampiyonanın en iyi ikinci takımı ama biziz”*, diğer engelli oyuncu (Jesus) *“Bu da şampiyonluktan bile daha iyi”* ve yine engelli bir oyuncu(Marin) *“Önde koşan yalnız kalır ama ikincinin önünde biri vardır”* diye yanıtlamıştır. Bu diyalog kapitalist dizgenin her zaman insanları birinci olmaya yönelttiği gerçeğine sinemasal bir eleştiri göstermektedir. Yani kapitalist sistemi kabullenen kişiler hep birinci olma telaşındayken ikinci olma durumu kesinlikle başarı olarak görülmemiştir. İkinci olmayı sadece sistemden bağımsız olanlar -yani engelliler-başarı olarak değerlendirebilir.

Filmin 117. dakika 18.saniyesindeengelli oyuncu (Roman) *“Seni düzeltmek için yeterli zamanımız olmadı. Ama yeterince mutluyuz”* cümlesi kapitalist dünyada yaşayan modern insanın mutlak anlamda düzeltilmek/tedavi edilmek zorunda olduğunu ortaya koyması anlamında son derece önemlidir. Filmin 117.dakika 49.saniyesinde engelli oyuncunun(Collantes) *“Bize insanmışız gibi davrandınız”* cümlesine basketbol antrenörü *“Evetöylesiniz”* diye yanıt vermiştir. Bu yanıt modern insanın her ne kadar geç olsa da tedavi edilebileceğini ve ötekileri de kıymete değer görebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Kapitalist sistem her şeyi çağırından çıkarmakta; her şeyi sarpa sarmakta; ürettiği toplumsal kötülüklerle insani değerleri yok etmekte; insanları insanlara yabancılaştırmakta ve ötekilerin varlığını tehdit etmektedir (Başkaya, 2018: s.15). Bu durum yaşanan son dönemde daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bazıları bu durumu görmezden geldiği gibi bazıları da uğraş alanlarına bağlı olarak farklı yöntemlerle eleştirmektedir. Bu konuyla alakalı kitaplar yazılmakta, konferanslar düzenlenmekte, toplantılar yapılmakta vesair çabalar gösterilmektedir. Ancak kapitalizmin en etkili eleştirisinin yapılabildiği alanların başında sinema gelmektedir. Çünkü sinema görünür anlamların yanı sıra görünmeyen anlamlar üzerinden de eleştiri yapabilmekte ve milyonlarca insana ulaşabilmektedir. Şampiyonlar filmi zihinsel engelliler üzerinden aslında birçok öteki anlayışın istenmediğini kapitalist sistem eleştirisi üzerinden işlemektedir.

Kapitalizm gerçekte bütün engellileri öteki olarak görüp dışlamanın uğraşındadır. Çünkü engelli olmak eksik olmak anlamına gelmektedir. Eksiklik kapitalizmin asla ve asla kabul etmediği bir durumdur. Kapitalist dizgenin bazı durumlarda engellileri içselleştiriyormuş gözükmesi tamamen simülatif bir durumdur (Baudrillard, 2014). Toplumda yaşayan kişilerin engellileri sempati ile karşılayıp gerçekte ise engelli bir evladının olmasını istememesi hatta engelli çocuğunun olabilirliğini düşünerek evlat sahibi olmaması aslında kişilerin bu dizgeye ne kadar uyum gösterdiğini ispatlamaktadır. Lakin filmin sonunda filmin başrol oyuncusunun çocuk yapmaya karar vermesi gerçekte modern insanın tedavi edilebilirliğini göstermektedir. Aslında zihinsel engelli bireylerin tamamı kendilerine uygun bir meslekte çalışarak hayatlarını idame ettirebilmektedir. Buradaki vurgu mesleki bağlamdaki yetersizlik değil sistemin insanları kasıtlı biçimde öteki olarak gördürmesi üzerinedir.

Şampiyonlar filmi kapitalist sistemin normal dairesinde işlediği yolsuzluk (Julio'nun vurguladığı devletlerin engelli müsabakalarında sağlıklı insanları kullanması durumu), rüşvet (Benito'nun patronundan alınan para), ahlaksız ilişkiler (Marco'nun arkadaşı Ivan'ın Marco'nun eşini ayartmaya çalışması ve Marco'nun annesinin sevgilisiyle tatile çıkması) gibi durumların aslında ne derece normal gösterildiğini ortaya koyması bağlamında da önemlidir. Çünkü kapitalist sistemi benimseyen modern bireyler gerçekten var olan ahlaki referanslar yerine dizgenin belirlediği referansları kabul etmektedir. Ayrıca yine filmde modern bireyin yeni korkuları üzerinden de kapitalizm eleştirilmiştir. Örneğin asansör korkusu sadece modern bireye özgüdür. Modern öncesi dönemde insanlarda bu tür korkuların bulunmadığı vurgulanmaktadır. Filmde, kurallarına göre oynanan basketbol maçı esnasında yardımcı antrenörün, *böyle kazanılmaz* diyerek kuralların dışına

çıkılmasının normal olarak görmesi aslında kapitalist dönemde neyin doğru neyin yanlış olarak algılanmasının muğlaklığını bizlere sunmaktadır.

Filmde mutlaka kazanma ve birinci olma hırının aslında ne derece gereksiz olduğu da ortaya konulmuştur. Final müsabakasında filmin ana karakterinin (Marco) koçluğunu yaptığı takım maçı kaybetmiştir. Lakin filmin sonunda engelli bireylerden oluşan iki takım da *Dostlar*, *dostlar* diye sevinmektedir. Birincinin ve ikincinin birbirlerini sarılarak sevinmesi durumu modern insanın gördüğü ve aslında kabul ettiği bir durum değildir. Çünkü sistem her zaman için birinci olmayı değerli görmekte ve güçlü olanın zayıf olanı yok etmesini kabul dairesine almaktadır. Halbuki genelde ötekileri özelde ise zihinsel engellileri anlamak ve kabullenmek aileleri, toplumlari ve dünyayı kurtarabilecektir. Değer yargılarının tedavi edilmesi sistemin mutlak eleştirisiyle gerçekleşebilir. Çünkü değer yargılarını ve ahlaki referansları açıklamada kapitalizm her zaman için yanlıdır. Olması gereken kapitalist sistem referanslarından soyutlanmasını bilmektir.

Kaynaklar

- Aşkaroğlu, V. (2017). “Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tarihçeme”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35(35), ss. 78-83.
- Aydınlı, Y. (2017). “İbn Haldun”, Ed: Ahu Tuncel, Kurtul Gülenç, içinde: *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e*, 92-112, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Başkaya, F.(2018). *Çöküş Kapitalizmin Nihai Krizi Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bataille, G. (2010). *Lanetli Pay*, (Çev: Işık Ergüden), Ankara: Dost Kitapevi.
- Baudrillard J.(2014).*Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev., Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, (Çev: Oğuz Adanır, Ali Bilgin), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z.(2018). *İskarta Hayatlar*, (Çev: Osman Yener). İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

- Berman. M. (1994). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, (Çev: Ümit Altuğ – Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bococok, R. (1993). *Consumption*, London: Routledge.
- Canpolat, N. (2005). “Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault”, Ed: Nurdoğan Rigel, içinde: *Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*, İstanbul: Su Yayınları, ss. 75-138.
- Çelik, H, Ekşi, H . (2013). “Söylem Analizi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27 (27), 99-117. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/maruaebd/issue/365/2517>
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*, (Çev: Ayşe Ekmek, Okşan Taşkent), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. Bursa: Sentez.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*, (Çev: Aydın Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Gençoğlu, A. Y. (2012). “Kapitalizmin Temel Nitelikleri Açısından Emegın Konumu”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), ss. 99-116.
- Güngör, F. Ş. (2018). “Deliliğın Tarihi Bağlamında Toplumsal Ötekiliğın İnşasına Dair Bir Değerlendirme”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), ss. 131-144.
- Harvey. D. (2012). *Postmoderliğın Durumu*, (Çev: Sungur Savran), İstanbul: Metis.
- Kırılmaz, H., Ayparçası, F. (2016). “Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları”, *İnsan&İnsan*, 3(8), ss. 32-58.
- Kızılaslan, A., Zorluoğlu, S. L., Yücel, A., Sözbilir, M. (2015), “Yedi Yitimi Modellerinin Tarihsel Süreci”, *İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 183-197.
- Kızılcelik, S. (2013). *Frankfurt Okulu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özcan, B. (2011). “Hedonizm ve Kimlik Temeline Dayalı Postmodern Tüketim Yaklaşımı”. *İstanbul Journal of Sociological Studies* 0(35), 119-130.

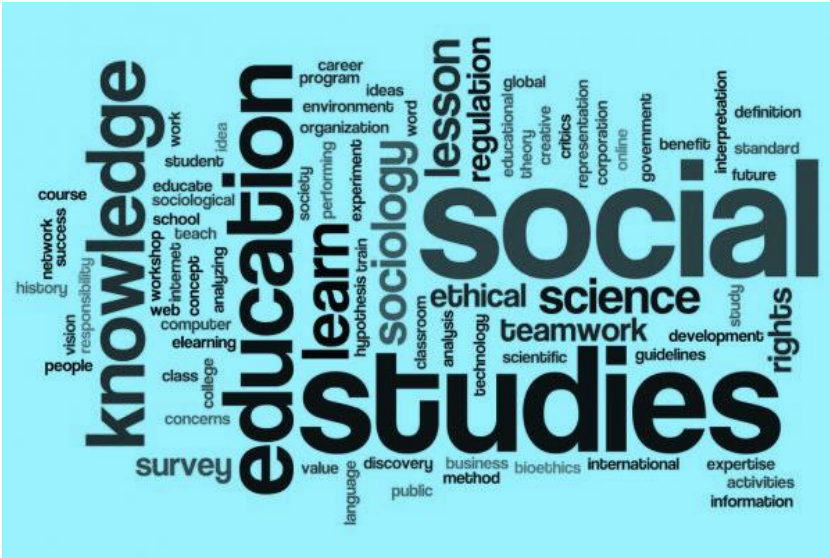
- Özdemir, B. (2010). “Dışarıda Yemek Yeme Olgusu: Kuramsal Bir Model Önerisi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 218-232.
- Özensel, E. (2020). “Farklılıkların Bir arada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 43, ss. 369-378.
- Pimentel, M. S., Monteleone, R. (2019). “A PrivilegedBodymind: TheEntanglement of AbleismandCapitalism” ,*International Journal of Economic Development*, 12(1), ss. 63-81.
- Polat, F. Ç., Kaya, E. (2017), “Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar”, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, 1(1), ss.38-48.
- Sağlam, T. Ç., Yaşar, M. (2017). “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, *InternationalPeriodicalfortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic*, 12(3), ss. 135-154.
- Sarup, M. (2014). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, (Çev: Abdülbaki Güçlü), Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Tigar, M.E.(2016). *Kapitalizmin Yükselişi ve Hukuk*, (Çev: Onur Karahanoğulları), Ankara: Epos Yayınları.
- Touraine, A. (1995), *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev: Hülya Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Velioğlu, M. N. (2013). “Tüketim ve Tüketim Kültürü”, Ed.: Meltem Nurtanış Velioğlu, içinde:*Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çevrimiçi:

www.tdk.gov.trErişim Tarihi: 31.03.2020

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 11

Kadın Girişimciliği ve Karşılaşılan Sorunlar (Gözde Ersezer, Abdulkadir Gümüş)

Kadın Girişimciliği ve Karşılaşılan Sorunlar*

Gözde Ersezer¹, Abdulkadir Gümüş²

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

E-mail: gozde_ersezer@hotmail.com

Orcid:0000-0000-6168-6688

²Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

E-mail: kadirgumus@yyu.ed.tr

Orcid:0000-0002-6069-8776

*Gözde Ersezer'in "Kadın girişimcilerin sorunları Van ili örneği" adlı yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır

1. Girişimcilik

1.1 Girişimciliğin Tanımı

Girişimcilik kavramı temelde riskleri yönetebilme, riski azaltma ve yeri geldiği zaman riskleri bir diğer kişiye aktarmayı gerekli kılar. Yani girişimcilik alınacak riskin hesaplanması ve belirsizliklerin aşılmasında önemli bir yer tutar.

Girişimcilik üzerine pek çok farklı tanım yapılmıştır. Ancak bu tanımların ortak noktası girişimciliği bir süreç olarak görmeleridir. Çok eski bir kavram olan girişimcilik; çeşitli riskler alınarak maddi kazanç ve başarıya güdüsünün tatmin edilmesi sürecidir. "Girişimcilik varlığını sürdürmek ve kar elde etmek amacıyla, yaratıcı ve yenilikçi bir bakış açısıyla piyasadaki risk ve belirsizliklere rağmen faaliyet gösterme sürecidir." (İlter, 2008).

Girişimcilik; hayal gücü ve sermayenin birleşimiyle toplumsal yaşam kalitesini arttırırken sorumluluk alıp fikirleri organize ederek başka kişilerle ilişki kurmayı kapsayan bir kavram olarak nitelendirilebilir.

Girişimcilik, vizyon, sürekli değişim ve üretkenlik unsurlarını içeren dinamik bir süreç olduğundan dolayı tutku ve enerji gerektirir. Ayrıca yeni fikirlerin ve yapıcı çözümlerin keşfedilmesi ve denenmesi bu enerji ve tutkudan gelmektedir. Piyasalardaki karışıklık ya da çelişkili durumlardaki fırsatların görme, başkalarının çözemediği ya da çözmekte zaman kaybettiği sorunları gidermek için farklı çözüm yolları bulmak ya da değişik kaynakları devreye sokmaktır.

Girişimcilik, sadece kendi işini kurma süreci değildir aynı zamanda mevcut işin değişimini ve geliştirilmesi sürecini ya da yeni sektörlere yatırım yapılması sürecini de içerir. Aynı zamanda insanların hayalini kurdukları amaçlara ulaşmak için önlerinde herhangi bir engel bulunmaksızın sabır ve özveri ile bu amaçlarını hayata geçirme sürecidir.

Genel anlamda girişimcilik; Fırsatlardan yararlanabilen, Yeni fırsatlar oluşturan, Riski alabilen, Yeniliklere açık, Kendini kanıtlayma ve bağımsız olma güdüsü olan, Problemleri kaynağında önleyebilen veya yaratıcı çözümler sunabilen, Daha önce yapılmamışını yapan, Dinamik bir süreçtir.

1.2. Girişimciliğin Önemi

Girişimcilik, yatırım ve üretim etkinliğinin belirli merkezlerde yoğunlaşmasını engelleyerek bu etkinliğin ülkenin her tarafına yayılmasını sağlamaktadır. İstihdam olanaklarının arttıran bu durum kırsal alandan iş bulmak amacı ile kentsel alanlara göçünde önüne geçmeyi mümkün kılabilir. Bu sayede kentleşme sorununun önüne geçilebilecek ve girişimcilik daha da önemli bir hale gelecektir. Bunun yanı sıra gelişme ve kalkınma için bölgesel ekonomik farklılıkların ortadan kalkmasına yardımcı olur. Çünkü bir bölgedeki girişimci sayısının artması ile o bölgede birçok yeni iş kolu ortaya çıkacak ve bölgesel farklılığın giderilmesi mümkün kılınacaktır. Girişimciliğin gelişmiş ülkelerde, özellikle Amerika Birleşik Devleti, İngiltere, İtalya gibi ülkelerde durgun olan ekonomiyi harekete geçirmiş, yeni iş alanları sağlayarak işsizlik sorunlarını azaltmıştır. Artan girişimcilik hikâyeleri kaynakların ekonomik verimliliği düşük alanlardan verimliliği yüksek alanlara kaymasındaki önemli faktörlerden biridir. Ekonomik büyümenin öncüsü olan girişimcilik getirdiği yenilikçi ve yaratıcı düşünceler sayesinde ülke ekonomisinde yeni sektörlerin doğmasını da sağlamaktadır. Girişimci yeni düşüncelerin yaratılmasını sağlayıp yeni endüstrilerin doğmasına da yol açar, teknolojileri kullanan sektörlerde verimliliği artırır ve ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlar. Bundan dolayı girişimci ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde, istihdam yaratılmasında ve üretim faaliyetlerinde kilit rol oynar.

Yeni bir firma kurmak ya da mevcut bir firmayı yeniden yönlendirmek için yapılan girişimler verimliliği arttırdığından dolayı bu tür girişimler rekabet baskısını da tetikleyecektir. Bundan dolayı diğer firmalar etkinliklerini arttırmaya ya da yeniliklere yapmaya mecbur kılınacaktır. Organizasyon ya da süreçlerdeki ürün, hizmet ve pazarlarda firmaların etkinliği ve getirdiği yenilikler ekonominin rekabet gücünü arttırdığından dolayı tüketiciye bazı durumlarda direkt bazı durumlarda ise dolaylı fayda sağlar.

Toplumsal yapının başkalaşması ya da kabuk değiştirilmesi açısından girişimcilik büyük önem taşır. Toplumsal hiyerarşide farklılaşma yaratan bir kategori ya da sınıf oluşturan girişimciler pek çok sosyal bilimci tarafından egemen sınıfın temsilcisi ya da üst sınıfın parçası olarak görülür. "Girişimci diğer insanlara ve topluma direkt olarak hizmet sunduğu için yaşadığı

yörenin, bölgenin gelişmesine katkıda bulunur, çevresindeki insanlara örnek olur” (Aytaç, 2006: 156).

2. Girişimci ve Kadın Girişimciler

2.1. Girişimci

Girişimciler, yeniliklere açık, çevresindeki ihtiyaçları görüp bu ihtiyaçları bir iş fikrine dönüştürebilen kişilerdir. Ayrıca girişimci risk almaya yatkın, yaratıcı düşünebilen ve iş yapmak için gerekli duyduğu kaynakları bir araya getirebilen kişidir. Girişimci pazardaki fırsat ve gelişmeleri bir iş fikrine dönüştürerek risk üstlenir ve üretim faktörlerini bir araya getirerek işletmeyi en iyi şekilde yöneten kişidir.

“Türk Dil Kurumu girişimciyi; mal ve hizmet üretmek amacıyla, pazardaki fırsatları değerlendiren, sermaye, doğal kaynaklar ve emek gibi üretim faktörlerini bir araya getirerek riski üstlenen kişi olarak tanımlanır” (TDK, 2014). “Ülkemizde TÜSİAD girişimciyi, bilinenleri en iyi yapan ve hünelerine aklını da katan, olağan ve olağan dışı koşullarda işgücü ve sermaye kaynaklarını verimli bir biçimde kullanacak önlemleri düşünen, analiz eden, planlayan, yürürlüğe koyan, uygulayan ve sonuçlarını denetleyebilen kişi olarak tanımlamaktadır” (Kurt vd, s. 101).

Girişimci; istihdam yaratan ve bunun hem maddi hem de hukuki sorumluluğunu yüklenen, değişime ayak uyduran hatta yeri geldiğinde kendi değişim rüzgârını yaratabilen ve bu değişiklikleri topluma yansıtabilen, iş kurmayı düşünen adaylara ilham kaynağı olan kişiyi de girişimci olarak tanımlamak mümkündür.

Girişimciler aslında bir başkasının denetiminden kaçmak isteyen ve bir şeyler başarma gücünün etkisi altında kalan kişilerdir. Bu tarz insanlar çeşitli motivasyonlarla amaçlarına ulaşan, bazı başarılar kazanan, deneyimli kişilerdir. Öte yandan itibar sahibi, saygı gören, statü sahibi kişilerdir. Girişimciler daha önce yapılmamış yapmaya çalışan bireylerdir.

2.2. Kadın Girişimciler

Kadınlar tarafından kurulup işletilen iş yeri ve işletmelerde yapılan girişimciliğe kadın girişimciliği denir. Kadınlar girişimcilik faaliyetlerine mikro işletmelerde başlar ve burada sürdürür. Kadın girişimci kavramı üzerine birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımların en çok tartışılan yönü kimlerin kadın girişimci sınıfına dâhil edilip kimlerin dahil edilmeyeceğidir. Örneğin iş yeri sahibi olarak görünen çoğu kadının aslında işyerlerini kendilerinin işletmediği ailenin erkek üyeleri için paravan görevi gördüğü durumlarda bu kadınlar girişimci sayılamayacaktır. Öte yandan doktor,

eczacı, avukat gibi kendi mesleğini yapan kadınlarda girişimci olarak kabul edilmemektedir. Çünkü hem girişimciliğin getirdiği riskleri göze almıyor hem de üretim faktörlerini bir araya getirememektedirler. Bu mesleği yapan kadınlar daha çok kendi alanlarında çalışan kadınlar olarak nitelendirilir.

Kadın girişimci kısaca kendi evinin dışında kendi adına ya da ortaklık sıfatıyla işletme sahibi olan, herhangi bir mal ya da hizmetin üretilmesi ve pazarlanması ile ilgili kararlar alabilen, gerçek ve tüzel kişilerle ilişki kuran ve elde ettiği kazancının kullanımını üzerinde söz sahibi olan kişi olarak ifade edebilir.

“Birçok farklı şekilde tanımlanabilen kadın girişimcilik kavramı ile ilgili tanımlara baktığımızda kadın girişimci (Ecevit, 1993: 42):

- Evinde veya ev dışı bir mekânda kendi adına kurduğu bir (veya daha fazla) işyeri olan,
- Sahip olduğu bu işyerinde tek başına veya istihdam ettiği diğer kişilerle çalışan ve/ya işin sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran,
- Herhangi bir mal veya hizmetin üretilmesiyle ilgili faaliyetleri idare eden, bu mal veya hizmetin dağıtım, pazarlama ve satışını yapan/yaptıran,
- İş ile ilgili olarak ilişkide bulunması gereken kişi, örgüt, kurum ve kuruluşlarla kendi adına ilişki kuran,
- İş sürecinin düzenlenmesi, mal ve hizmet üretiminin planlaması, işyerinin işletilmesi, kapatılması veya işin geliştirilmesi konusunda kendisi karar veren,
- İşinden elde ettiği kazancın yatırımı ve kullanımını üzerinde söz sahibi olan kadındır.”

Kadın girişimciler, yenilikçi ve yaratıcı olarak bireysel veya başkaları ile iş birliği yaparak ekonomik bağımsızlığını elde etmekte yetenekli kişilerdir. Kişisel, aile ve sosyal yaşama ayak uydurarak bir kuruluşu başlatıp başkaları için istihdam yaratabilen kadınlardır. Girişimci kadınlar diğer çalışan kadınlara kıyasla daha fazla özerklik, özgür hareket etme ve bağımsızlık imkânlarına sahiplerdir. Diğer bir açıdan yine kadına işine yönelik planlar yapma, kaynaklarını kullanma ve insanlar arası ilişki kurma ve sürdürme imkânı sağlar.

Girişimci kadınlar kendi kariyerlerine yön veren kadınlardır. Bu yeni kariyerleri risk alma, yenilik, yaratıcılık, vizyon ve cesareti de beraberinde getirir. Bu kadınlar zeki, kalabalıkta öne çıkan, hedefler olan ve bu hedeflere ulaşmak için her türlü zorluğa göğüs gerebilecek bireylerdir. Girişimci olmak kadınlara kendi kaderlerini belirleme imkanı sağlar.

Kadının iş yaşamında yerine bakıldığında onları çeşitli meslek dalları ve sektördeki, kamu ve özel sektörde iş gören ya da yönetici olarak görmek eksik olur. Kadınların iş yaşamında girişimci rolüyle de var olduğunu unutmamak gerekir. Kadın girişimcilerin çok olduğu toplumlarda ekonomik göstergelerin yüksek olduğu, ülke ekonomisine ve ülkenin refahına katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir.

Günümüzde kadınlar güçlerini ekonomiden sanata bilimden siyasete ve hatta yerel yönetimler ve çeşitli dernek ve vakıflara kadar varan birçok farklı alanda varlık göstermektedir. Bunun yanı sıra pek çok profesyonel iş kolunda kadın sayısında ciddi bir artış görülmektedir.

Son yıllarda kadınların çalışma hayatına katılımı büyük oranda artmış ve daha aktif rol alarak girişimcilik faaliyetlerinde de bulunmaya başlamışlardır. Bu artan kadın girişimci sayısı gelişmekte olan ekonomiler için oldukça önemlidir. Çünkü iş hayatında zengin olmanın ve yeni iş alanları oluşturmanın kadın girişimcilerle daha etkin bir şekilde sağlanabileceğinin farkına varılmaya başlanmıştır.

“Başka bir tanıma göre kadın girişimci; işveren, işyerinin idari ve hukuki sorumluluğunu üstlenmiş, bizzat işinin başında bulunan ve iş yerinde fiilen çalışan kadındır” (Bedük, 2005: 111).

“Diğer bir tanıma göre ise; piyasa ekonomisi içinde, hesaplanmış riskleri göze alarak, doğrudan doğruya pazara yönelik, nakde dönüştürülebilir mal veya hizmeti üretip satan, kendi işinin sahibi olup vergi kaydı ve TESK’e bağlı Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına veya TOBB Odalarına üye kaydı olan sosyal güvenlik kurumlarından birinin şemsiyesi altında, tek başına ya da yanında başka kişileri istihdam eden kadın “Kadın Girişimci” olarak tanımlanabilir” (Saray, 1993: 118).

Kadınların yeterli eğitimi almamaları girişimcilik konusundaki yeterliliklerini etkileyebilir. Kadınlar girişimcilik eğitimi aldıkları takdirde hem kendilerini geliştirirken hem de girişimci olmak isteyen diğer kadınlarla bir araya gelerek güç birliği yapabilmektedir. İletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmişliği düşünüldüğünde kadın girişimciler ürün ve hizmetlerin pazarlanmasında bu olanaklardan faydalanabilecektir.

“Araştırmalara göre kadın girişimciler evli, çocuksuz ya da az çocuklu, genellikle girişimci veya yönetici ailelerden gelen, iyi eğitilmiş, aileleri tarafından desteklenen, girişimcilik konusunda kendilerine güvenen ve erkekler ile benzer girişimcilik performansını bazı farklılıklarla da olsa gösterebileceklerini düşünen kişilerdir” (Kutunis, 2009: 1). Kadın ve erkek girişimciler, girişimcilikle ilgili olarak birbirlerine çok benzer yaklaşımlara sahiptirler. Aralarında en önemli görüş ayrılığı, girişimcilikte cinsiyet faktörüne yönelik eğilimlerinden kaynaklanmaktadır.

Aile sorumluluğu ve annelik kadınları bazı durumlarda çalışma hayatından alıkoyabilir. Bu noktada girişimcilik kadınlara yeni bir kariyer yaratma fırsatı sunar. Bu sayede hem annelik rolüne devam edebilecek hem de iş hayatında fiilen var olabilecektir.

Süregelen geleneksel düşünce ve soysö-ekonomik yapıya göre kadının yeri evidir ve görevi çocuklarına ve eşine bakmak olarak görülmektedir. Ancak toplumsal gelişme ve sanayileşmeden dolayı kadının bu rollerine yenileri eklenmeye başlanmıştır. Bu değişiklikler sonucu kadın ya kendi iradesiyle ya da ekonomik zorunluluk nedeniyle çalışma hayatına atılmıştır. Ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın daha özgür daha bilinçli ve daha güçlü olmaya başladığı için ilerleyen zamanda kendi işinin sahibi olmayı isteyen kadın girişimciler ortaya çıkmıştır. Bundan dolayıdır ki çalışma yaşamında erkek egemenliği sarsılmaya başlamış, kadın girişimcilerde bu alanda kendi ispatlama şansını bulmuştur.

2.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Kadın girişimcilerin özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

Risk Alabilme: Risk, gelecekte olabilecek potansiyel tehlikeleri işaret eder. Riskin ne zaman, nerden ve nasıl geleceği öngörülemez. Çünkü risk bir belirsizlik durumudur ve zamana göre değişebilir. Risk alabilme aslında her girişimcinin sahip olması gereken bir özelliktir. Ekonomik, psikolojik, sosyal ilişkiler, kariyer geliştirme gibi hemen hemen her alanda bazı riskler bulunduğu için başarılı bir girişimci olabilmek açısından da risk alabilme oldukça önemlidir.

Motivasyon: Girişimcilikte olduğu gibi aslında kadın girişimciliğinde de motivasyon oldukça önemlidir. Bir girişimcinin sahip olması gereken en temel özellikler yaratıcılık, yenilik yapma ve risk alabilmek olarak görülse de motivasyonun önemi de unutulmamalıdır. Çünkü sürdürülebilir rekabet açısından motivasyon oldukça önemlidir. Yeterli motivasyona sahip olmayan kadın girişimciler sürdürülebilir rekabetin içinde kendilerine yer bulamayacaklardır. (Cansız,2007:61)'a göre "Bir kadın girişimcinin başarılı olabilmesi için kendine uygun bir konuyu fırsat bilerek bunu iş fikrine dönüştürüp gerçekleştirebilecek bir hedef haline getirmesi gerekmektedir." Hedefine ulaştığı durumda gerek ailesinden gerekse çevresinde takdir görmesi süreci iyileştirici bir unsurdur.

Özgüven: Kadınların özgüvenli olması aslında başarılı bir girişimci olmaları açısından oldukça önemlidir. Çünkü kendine karşı iyi duygular beslemeyen, kendine inancı olmayan kadın güçlü rakiplerinin arasında sıyrılamayacaktır. Öte yandan kendine inancı olan kadın ona sunulan fırsatları iyi değerlendirerek başarılı bir girişimci olacaktır. Kadınların

motivasyonlarının artmasındaki en önemli etkenlerin arasında artan destek politikaları, aile ve eş düzeyinde artan destekle ve değişen sosyal yapıyla beraber kadınların değişen rolleri sayılabilir.

Duygusal Zekâ: Bir insanın kendisine veya başkalarına ait duyguları anlama, sezinleme, yönetme ve yönlendirme yetisi, kapasitesi ve becerisinin ölçümü olarak tanımlanmaktadır. Belirsizlik durumunda karar vermek zorunda kalan kadın girişimciler duygusal zekâlarını kullanarak zor koşulların üstesinden gelirler. Aslında belirsizliğin hâkim olduğu durumlarda risk almak girişimciliğin getirdiği bir özellik olarak gözüke de aslında bir duygusal zekâ özelliğidir.

2.4. Kadın Girişimci Tipolojisi

2.4.1. Goffee ve Scase'e Göre Kadın Girişimci Tipolojisi

Goffee ve Scase kadın girişimcileri cinsiyet rollerine bağlılık derecesine göre kadın girişimcileri dört farklı şekilde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaları açıklamak gerekirse;

Geleneksel Kadın Girişimciler: Geleneksel kadın girişimciler hem girişimci olma ideallerine sahip hem de geleneksel kadın rollerine sık sıkıya sahip olan tiplerdir. Bu tip girişimci kadınlar genellikle evli oldukları için ailevi sorumluluklarıyla iş sorumluluklarını beraber yürütürler. Bu tip kadın girişimciler kadın için belirlenmiş geleneksel rollere uygun işler yapmaktadır. Örneğin kuaförlük, yemek fabrikası, sekreterlik, güzellik salonu gibi işlere yönelirler.

Yenilikçi Kadın Girişimciler: Girişimcilik ideallerini geleneksel kadın rollerinden üstün tutan girişimci tipidir. Geleneksel kadın rolleri kariyerlerinin önüne geçtiğinden dolayı bu rollerini reddederler. Genellikle bekârdırlar. İyi eğitim görmüş, özgürlüğüne düşkün ve arkadaş sayısı az kişilerdir. (Sipahi, 1997: 61-62)'e göre "Bu kadınların girişimciliği seçmeleri, önceki iş deneyimlerinde cinsiyetle ilgili çeşitli önyargılarla karşılaşmaları nedeniyle mesleki geleceklerinin sınırlı olduğunu düşünmeleri, girişimciliği ekonomik ve kişisel başarı kazanmanın aracı olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır." Bu tip kadınlar genellikle pazar araştırmaları, halkla ilişkiler ve reklam gibi yükseköğretim mezunu olmayı gerektirecek işlerde çalışırlar.

Evcimen Kadın Girişimciler: Girişimci ideallerine sınırlı ölçüde sahip olan bu tipteki kadınlar geleneksel rollerine sık sıkıya bağlıdırlar. İşlerini aile yaşantılarına göre düzenlemektedirler. Geleneksel rolleri ideallerinin önüne geçmiştir. Büyük bir çoğunluğu evli olmakla beraber çocuk sayısı arttıkça girişimde bulunmaktan kaçınmaktadırlar. İşlerini büyütme ya da kar elde

etmekten çok yaptıkları işten zevk almaya çalışırlar. Bu tip kadınlar daha çok terzilik, iç dekorasyon ve el sanatları gibi işlerde çalışırlar.

Köktenci Kadın Girişimciler: Bu tip kadın girişimciler hem ideallerine hem de cinsiyet rollerine düşük derecede önem vermektedirler. Bu tipteki kadınlar her alanda erkeklerle eşit olmayı istedikleri için bu alanda da eşit olmayı arzulamaktadır. Bu tip kadınlar eğer evlilerse ailevi sorumluluklar iki eş arasında eşit şekilde bölünür. Kişisel deneyimleri ve iş yaşamlarından dolayı kadının toplumsal hayattaki yerini sorgularlar. İşletmeleri kar elde etme aracı olarak görmezler. (Goffee vd. , 1992: 79)'e göre “Onlara göre işletmeler feminist ideolojiyle bağdaşır şekilde diğer kadınlara hizmet veren kuruluşlardır.” Bu tip kadınlar daha çok kadın hareketiyle ilgili basın, yayın ve eğitim gibi alanlarda çalışırlar.

2.4.2. Moore’a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi

Dorothy Moore tarafından kadın girişimciliğinin sürecine göre girişimciliği ikiye ayırmıştır. Bu iki tipi açıklamak gerekirse;

Geleneksel Kadın Girişimciler: Evlerine ve ailelerine yönelik olarak yaşayan bu tipteki kadınlar genellikle evlidir ve bir ailesi vardır. İşletmecilik ve teknik eğitimi olmayan bu kadınlar daha çok hizmet ve perakende sektöründe faaliyet gösterirler. İş kurma sermayesi genellikle kişisel birikimleri ya da sahip oldukları mal varlıklarıdır.

Modern Kadın Girişimciler: Kariyer odaklı olan bu tipler yüksek gelirli kurumsal işletmeler ya da yeni girişimler oluştururlar. İşletmecilik ve teknik eğitimi yüksek olan bu kadınlar finansman temininde dış kaynaklara yönelirler. Erkeklerin yoğun olduğu sektörlerde faaliyet gösterirler.

2.4.3. Carter ve Cannon’a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi

Carter ve Cannon kadın girişimcileri davranışsal özelliklerine göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre beş tür kadın girişimci vardır. Bunları açıklamak gerekirse;

Bir Girişimden Diğere Keyfi Geçiş Yapan Genç Girişimciler: Bu gruptaki kadınlar genellikle 25 yaş ve altı olup daha önce herhangi bir iş deneyimi bulunmamaktadır. Girişimciliği bir kariyer basamağı olarak görmeyen bu kadınların girişimcilik durumları başarı durumlarıyla ilişkilidir. Girişimlerinde başarılı oldukları takdirde yüksek motivasyon ve işlerine bağlı olurlar. Başarısız olmaları durumunda ise iş hayatından tamamen koparlar. Bu tip kadın girişimcilerin planlı bir gelecek hedefi yoktur. Bunun yerine başarının olduğu sektörler arasında sık sık geçiş yaparlar.

Genç Başarılı Girişimciler: Genç başarılı girişimciler aldıkları iyi eğitimin ardından kariyer olarak girişimciliği seçerler. Bu onlar için uzun vadeli bir kariyer seçeneğidir. İş deneyimleri tatillerde veya yarı zamanlı olarak çalıştıkları işlerden ibarettir. Tecrübeleri yetersiz olduğu için bilgi eksiklerini çeşitli eğitimlere katılarak tamamlarlar.

Başarı Odaklı Girişimciler: Genç başarılı girişimciler gibi bu grupta yüksek kariyer odaklıdır. Öncelikleri işletmeleri olduğu için kariyer ve iş hayatlarını riske atacak değişikliklerden hoşlanmazlar. Çocuğu olan kadınlar aileyi kendilerine bir motivasyon aracı olarak görürken çocuğu olmayan kadınlar kariyerlerini etkileyeceğini düşündükleri için çocuk sahibi olmayı düşünmezler.

Dönüş Yapan Girişimciler: Bu gruptaki kadınların bir bölümü daha önceden iş deneyimine sahip olmakla beraber ailevi sorumluluklarından dolayı kariyerlerine ara vermek zorunda kalmışlardır. Özellikle annelik süreci sonunda ekonomik hayata katılan kadınlar bu gruba girmektedirler. Girişimciliği uzun vadeli bir kariyer olarak gören bu kadınlar ilk olarak yarı zamanlı olarak çalışırken daha sonraları tam zamanlı çalışmaya geçmektedirler. Bu gruptaki kadın girişimciler anne olmadan önceki tecrübeleri başarılı bir girişimci olmak için iyi bir motivasyon unsurudur.

Geleneklerine Bağlı Girişimciler: Diğer gruplara göre daha yaşlı olan bu kadınlar geleneklerine oldukça bağlıdırlar. Aile her zaman için öncelikleridir. Ailenin iş yaşamı için bir engel olmadığını düşünürler ve ailevi sorumluluklarını yerine getirmek için profesyonel yardım alırlar. Geleneksel rollerine bağlı olmaları tam bağımsız bir girişimci olmalarını engeller. Yönetmel faaliyetlerde ve işletme yönetiminde onaylanma ihtiyacı hissettiklerinden dolayı yakın aile üyelerinin fikirlerine önem verirler.

2.4.4. Nielsen ve Kjeldsen'in Kadın Girişimci Tipolojisi

Nielsen ve Kjeldsen kadın girişimci tipolojisini altıya ayırmaktadır. Bunları açıklamak gerekirse;

İşletme Sahibi Kadın Girişimci: Bu grupta yer alan kadınlar işletmenin her fonksiyonunu tek başına yüklenmektedirler. İkinci bir personel istihdamını düşünmemekte tek kişilik işletmelerinin hem muhasebecisi hem de girişimcisi konumundadırlar. Yani hem patron hem de çalışandırlar. Geleneksel kadın girişimcilerin bulunduğu sektörlerde faaliyet gösterirler.

Geleneksel İşletme Sahibi Çalışan Kadın Girişimci: Bu sınıfta yer alan kadın girişimciler yeni bir işletme kurmak yerine hali hazırda faaliyette olan başka bir işletmenin yönetimini devralarak iş sahibi olurlar. Satın alma

yoluyla işletme sahibi oldukları için aslında girişimci olarak kabul edilmezler.

Büyüme Odaklı Kadın Girişimci: Bu sınıfta yer alan kadın girişimciler sınırlı sayıda işletme kurarlar. Ancak ücretli çalışan oldukları için girişimci olarak kabul edilmemektedirler.

Boş Vakit yada Hobi Kadın Girişimcisi: Bu sınıfta yer alan kadın girişimciler ek gelir sağlarken aynı zamanda bir değer yaratmak için girişimci olurlar. Her ne kadar bu girişimcilerin sayıları artış gösterse de iş hayatında etkinlikleri düşüktür.

Aile İşletmeleri: Bu sınıfta yer alan kadın girişimcilere işletmeleri ailede miras olarak kalmıştır. Girişimci statüsünde görülme olasılıkları düşüktür. Çünkü risk alma ve yönetsel kararlarda aktif rol almadıkları için girişimci olarak kabul edilmezler.

Şebekeleşmiş Girişimci: Bu tip kadın girişimcilerin en önemli özelliği proje esaslı çalışmalarındır. Bu grupta yer alan kadın girişimciler bir projeden diğerine geçerek ya da bir işten diğerine geçtikleri için serbest ajan olarak bilinirler.

2.4.5. Welter'in Kadın Girişimci Tipolojisi

Welter'e göre kadın girişimci hayal eden, gerçekleştiren ve hareket etmeyen girişimciler olarak üçe ayırmak mümkündür;

Hayal Eden Kadın Girişimci: Hayal eden kadın girişimci henüz girişimcilik yolunda bir adım atmamıştır ancak ticari bir ürüne dönüştürebileceğine inandığı bir fikri vardır.

Gerçekleştiren Kadın Girişimci: Bu tip kadın girişimciler işlerini kurmak için ilk adımlarını atmış ve bir işletme kurulmuştur.

Hareket Etmeyen Kadın Girişimci: Bu tip kadın girişimciler ya hayal kırıklığı yaşayıp girişimcilikten tamamen vazgeçmiştir ya da cesareti kırıldığı için geçici bir süre için girişimciliğe ara vermiştir.

2.4.6. Kumar'a Göre Kadın Girişimci Tipolojisi

Kumar'a göre kadın girişimci türlerini beşe ayırmak mümkündür:

Varlıklı Girişimciler: Bu gruptaki kadınlar zengin ailelerinden gelen kadınları kapsar. Aileleri tarafından desteklenen bu kadınlar ailenin kızı, gelini ya da yeğeni olabilir. Güzellik salonu, ev dekorasyonu ve yayıncılık gibi sektörlerde faaliyet gösterirler.

Ekonomik Özgürlük Arayan Girişimciler: Büyük kentlerde yaşayan, yeni faaliyetlerle kendini göstermek isteyen kadınlar bu grubu oluşturmaktadır. İyi bir eğitim almış olan bu kadınlar düşük riskli sektörleri tercih ederler.

Girişimciliğe İtilenler: bu grupta yer alan kadın girişimcilerin asıl amacı finansal zorlukları aşmaktır. Bu kadınların girişimci olma nedenleri girişimciliğe duydukları ilgiden ziyade maddi koşulların yetersizliğidir. Kadınlar ya var olan işlerini genişletirler ya da yeni iş koşullarından gelir elde etmeye çalışırlar.

Kendi İşini Yaratanlar: Bu grupta yer alan kadınlar ya fakir ya da çok fakirdir. Köy ve kasabalarda yaşamlarını sürdürmek için kendi iş alanlarını yaratırlar.

Kırsal Girişimciler: Bu kategoride yer alan kadınlar düşük riskli, örgütlenme becerisine ihtiyaç duymayan köy ve kasabalarda yaşayan kadınlardır.

2.5. Kadın Girişimciliğinin Önemi

Kadınların iş hayatına girişimci olarak atılması ve kadın işletme sahiplerine eşit fırsatlar sunulması güçlü bir girişimcilik sektörü açısından oldukça önemlidir. Kadın girişimciler ulusal büyüme stratejilerinde büyük rol oynar. Çünkü bir ülkede kadın girişimci sayısı ne kadar fazla ise o ülkenin gelişmişlik seviyesini o kadar yükseltir. Ayrıca yeni istihdam yaratma fırsatı sunduğu için kadın girişimcilik işsizlikle mücadele açısından oldukça önemlidir.

Kadın girişimciliği son yıllarda gerek ülkemizde gerek ise dünyada büyük bir artış sağlamıştır. Kadınlar artık sahip oldukları yetenek ve becerilerini kullanmaktan çekinmeyip birçok engelle karşılaşmış olmalarına rağmen bağımsızlı olma, esnek çalışma saatleri ve zengin olma isteği gibi sebeplerle girişimci olmayı tercih etmişlerdir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerinde etkisiyle kadınlar iş hayatında daha çok yer almaya başlamışlardır. Çünkü bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle bilgiye ulaşma kolaylaştığı için kadınlara yönelik olan teşviklerden, projelerden ve derneklerden haberdar olma oranı artmıştır. Ayrıca gelişen teknoloji sayesinde eğitilmiş kadın sayısında da bir artış meydana gelmiştir. Bu sayede kadınlar çalışma hayatında daha aktif rol alırken girişimcilik en cazip kariyer alanlarından biri olmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için özellikle yerel ekonomilerde istihdam yaratma ve çevrelerine sağladıkları sosyal fayda bakımından kadın girişimciler büyük rol oynamaktadır. Kadın girişimciler fırsat eşitliğinin sağlanması, kadınların piyasa üretimine katkıların

artırılması ve dolayısıyla elde ettikleri gelirle kendilerinin ve ailelerinin yoksulluktan kurtulması ve böylelikle ülke kalkınmasının sağlanması konusunda etkin rol oynamaktadırlar. “Böylelikle kadınlar, kendi ülke ekonomilerini geliştirmede potansiyel girişimcilik faaliyetleri ile önemli bir kaldıraç kuvveti oluşturmaktadırlar” (Yalman vd. , 2014: 44).

2.6. Kadınları Girişimci Olmaya İten Faktörler

Kadınları girişimci olmaya yönlendiren faktörleri itici faktörler ve çekici faktörler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kadınları girişimciğe iten faktörler olumsuz koşullar olurken, kadınları girişimciğe çeken faktörler olumlu koşullardır.

2.7.1. İtici Faktörler

Kadınları girişimciğe iten faktörleri; ekonomik zorluklar, düşük aile geliri, zor çalışma koşulları, kadın-erkek çalışan arasındaki ücret farkı, mesleki ayırım, cam tavan sendromu, işsiz kalma, çalışma saatlerinde esneklik istemek gibi birçok neden sıralanabilir. Bunlardan birkaç tanesini açıklamamız gerekirse;

İşsiz Kalma: Kadınları girişimci olmaya iten en önemli faktörlerden biri işsiz kalma sorunudur. Çünkü işgücü piyasasına bakıldığında kadınların varlığı ikinci plana itilmiş erkek çalışana öncelik verilmiştir. İşe alınan kadın çalışanlar ise çoğu kez erkek çalışanlara nispeten daha kısıtlı imkanlara sahip olmuştur. Öte yandan gerek ekonomik krizlerde gerek işletmenin küçülmeye gitmesi durumunda işten ilk çıkartılanlarda genellikle kadın çalışanlardır. Çalıştıkları işyerinde fazlalık olarak görülmeleri, işsiz kalma sorunuyla her gün yüz yüze olma gibi nedenler kadınları girişimci olmaya itmiştir.

İş Memnuniyetsizliği: İş doyumunu ya da memnuniyeti kişinin işinden ve işiyle ilgili faktörlerden duyduğu hazzı ve mutluluğu yani işinden hoşlanma derecesidir. Bu durumda iş doyumsuzluğu da bu durumun tam tersini oluşturmaktadır. Yani işinden hoşlanmama derecesidir. İşinden memnun olmayan çalışan kendi işini kurma faktörüne yönelir. Özellikle kadın çalışanlara yönelik patronun tutumu, ayrımcılık veya eşit ücret alamama gibi durumlar memnuniyetsizliğe yol açtığından dolayı kadın çalışanları kendi işini kurma yönünde teşvik edici olmuştur.

Cam Tavan Sendromu: Kadınların üst kademe yönetim pozisyonlarına ulaşmasını engelleyici davranışsal ve örgütsel önyargılardan kaynaklanan görünmez yapay engeller şeklinde tanımlanabilir. “Kadınların iş dünyasında alt ve orta dereceli idari görevlerde bulunması ancak yüksek düzeylerde pek fazla bulunamamaları cam tavan sendromunu doğrular niteliktedir” (Dreher,

2003:542). Cam tavan kavramı ilk başlarda daha çok kadın çalışanların kendilerinin yetersiz hissetmesi, toplumsal önyargılar, ailevi sorumluluklar gibi içsel engellemeleri içerse de zamanla kapsamı genişlemiş ve kadınların var olduğu hemen hemen her alanı kapsar hale gelmiştir. Cam tavan sendromunun bu kadar yaygınlaşmasından dolayı iş memnuniyetsizliği, hak ettiği terfi alamama ve işyerinde huzursuz olma gibi nedenler kadınları kendi işyerlerini açma yoluna itmiştir.

Çalışma Saatlerinde Esneklik İsteği: Bir kadın çalışanın çalışma saatlerinde esneklik istemesinin en önemli nedeni sorumluluklarının erkek çalışanlara göre daha fazla olmasıdır. Örneğin çalışan bir annenin hem ailesine hem de çalıştığı işyerine karşı sorumlulukları vardır. İsteddiği zaman işyerine gidip istediği zaman çıkmak her çalışan için motive edici bir nedendir. Bundan dolayı kadın girişimci kendi işyerini kurduğu zaman bu sorunları ortadan kalkacağı için bu istek onu girişimci olmaya itmiştir.

Teşvikler: Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kendi işini kurmak isteyen kadınlara yönelik teşvikler bulunmaktadır. Küçük girişimcileri desteklemek adına girişimcilik yolunda karşılarına çıkabilecek zorluklarla mücadele edebilmeleri için kendilerine destek verecek kurum ve kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca ilk işini kuracak olan kadınlara sağlanan banka kredileri, kadınları girişimci olmaya yönlendirecek dayanışma örgütleri ve kadınlara evlerinde küçük işler yaparak girişimci olmaya iten çeşitli projeler ile kadınlar girişimci olmaya teşvik edilmiştir.

2.7.2. Çekici Faktörler

Kadınları girişimciliğe çeken faktörleri; kendini geliştirme isteği, girişimcilik güdüsü, zengin olma isteği, sosyal statü kazanma isteği, güç elde etme, yaşam memnuniyetini artırma ve bağımsızlık gibi birçok neden sıralanabilir. Bunlardan birkaç tanesini açıklamamız gerekirse;

Kendini Geliştirme İsteği: Kendini geliştirme isteği daha çok maddi yönden bir gelire ihtiyacı olmayan kadınlar için girişimci olma nedenidir. Çünkü gelir düzeyi düşük olan bireylerin önceliği kendini geliştirmekten ziyade yaşam kalitesini yükseltmektir. Bu durumda kendini geliştirme isteği kadın girişimci için ancak belli bir maddi düzeye gelindiğinde çekici unsur olmaktadır. Kendini geliştirme isteği ihtiyaç hiyerarşinin en üst basamağında bulunduğundan dolayı ekonomik düzeyi yüksek olan kadınlar için çekici etkiye sahiptir.

Girişimcilik Güdüsü: Girişimcilik güdüsü daha çok kadınların taşıdıkları kişisel özelliklerle alakalıdır. Fırsatları görebilme, yenilik yaratma, risk alabilme gibi kişisel özelliklere sahip olduğu durumlarda girişimcilik

güdüğü ortaya çıkar. Bu girişimcilik güdüğü sayesinde kadınlar kendi paralarını kazanmak için kendi iş yerlerini açmak için teşvik olacaktır.

Zengin Olma İsteği: Zengin olma isteği, girişimci olmak için çekici unsurlardan biridir çünkü kendi iş yerinin patronu olmak çeşitli avantajlar sağlayacaktır. Örneğin kadın girişimci kendi işini kurduğu zaman kendi faydasına çalışacağından dolayı geliri artacaktır. Öte yandan kendi faydasına çalışması girişimci kadını motive edeceğinden dolayı daha çok çalışıp daha fazla para kazanacaktır. Geliri artması durumunda kişinin sosyal statüsü de artacaktır. Bundan dolayı zengin olma isteği kadınları girişimci olmaya çeken bir unsurdur.

Sosyal Statü Edinme İsteği: Sosyal statü, kişinin diğer kişilerle karşılaştırıldığında toplumdaki yeridir. Bundan dolayı kadınların kendilerine biçilmiş ev ve aile rollerinin dışında toplumda da kabul görme çabası ve isteği onu girişimci olmaya çeken bir unsurdur. Bu sayede toplumda belirli bir statüye kavuşmak isteyen kadınlar girişimci olma yolunda motive olacaklardır.

Güç Elde Etme İsteği: Güç elde etme isteği kişinin başkalarının davranışları üzerinde etki sahibi olma, onların davranışlarını kontrol etme ve onlardan sorumlu olma düşüncesi olarak tanımlanır. Bu sayede kadınlar insanları etkilemek, yönetmek ve imkânlar doğrultusunda hâkimiyet altına alabileceğinden dolayı güç elde etme isteği girişimciliğe çeken bir unsurdur.

3. Kadın Girişimcilerin Temel Sorunları

Finansman Bulma Güçlüğü: Ülkemizde birçok kadın yeterli finans kaynağı sağlayamadığı için ekonomik hayatın dışına itilmektedir. Finansal kaynak bulma dendiği zaman akla ilk gelen unsur kredi olmaktadır. Her ne kadar finansal kaynak bulma güçlüğü kadın ve erkek girişimcinin ortak sorunu gibi gözükse de bu konu kadınlar için daha büyük bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü kadın ve erkek girişimci arasında finansman kaynağı bulma konusunda farklılıklar olmaktadır. Örneğin erkek girişimciler yeni bir iş kurarken mevcut birikimlerini, kredi ve yatırımcıları kullanabiliyorlar kadın girişimciler kredi temininde sıkıntı yaşadığı için mevcut birikimlerini kullanmak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni ise kadınların banka kredi teminatlarını karşılayabilecek mal varlığının bulunmaması, faiz oranlarının yüksek olması ve kefil bulamamaları şeklinde sıralanabilir. Öte yandan kadın girişimcilerin mesleki eğitim açısından yetersiz olması, kendi adlarına mal varlığına sahip olamamaları ve dış kaynaklara erişim engeli bulunduğundan dolayı borç veren kuruluşlarla sıkıntı yaşamaktadırlar. “Bu kuruluşlar iş tecrübesi, pazar şartları, üretilecek ürün veya servisin yapısı gibi konulara önem vermekte; kadınların birçoğu da bu tür bilgilerden yoksun oldukları

için genellikle eşlerinden veya iş ortaklarından yardım almak veya kendi sermayelerini harcamak durumunda kalmaktadırlar” (Güney, 2006:39).

Rol Çatışması: İş ile aile hayatı birbirinden ayrılması imkansız iki bileşen olduğu için birbirlerini etkileyeceğini söylemek yadsınamaz bir gerçektir. Kadınlar için bu iki alan arasında denge kurmak oldukça önemlidir. Çünkü bir alana diğerinden fazla ilgi gösterildiği takdirde denge bozulduğu için rol çatışması meydana gelmektedir. “Kadınlar ailelerinden erkeklere göre daha fazla sorumlu olduklarından, rol çatışmasını çözemeyen kadın toplum tarafından eleştirilmekte çatışmanın varlığı kadın çalışanları bu nedenle daha çok etkilemekte ve örgütsel adanma düzeylerinin erkeklere göre düşük seyretmesine neden olmaktadır” (Nayır,2008:635). “Uzun ve düzenli olamayan çalışma saatleri, fazla mesai, düşük ücret, üst yönetimdekilerin olumsuz tutumları gibi unsurlar iş-aile çatışmasının en önemli nedenlerindedir” (Özdevecioğlu ve Aktaş, 2007:6).

Beceri ve Mesleki Eğitimin Yetersizliği: Eğitim yoksunluğu kadın girişimcilerin en sık karşılaştıkları sorundur. Erkek girişimcilere nazaran kadın girişimciler çiraklık ve ustalık gibi eğitim süreçlerinde geçemediği için acemilik yaşamaktadır. Yani nitelikli eğitimin eksikliği piyasa ve işletme teknolojisinin bilgisizliğine yol açtığından dolayı başarı oranı düşüktür. Eğitim kadının toplumsal hayattaki rolünü ve istihdam olanaklarını büyük ölçüde etkiler. Örneğin ülkemizde kırsal kesimdeki eğitim olanakların az olması kadınları kayıt dışı ekonomide çalışmaya yönlendirmiştir. Teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve karmaşıklaşması beraberinde özel uzmanlık bilgisini de getirmektedir. Uzmanlık ve zaman isteyen rekabette kilit rol oynayan teknolojik ve ekonomik bilgi erişimine kadın girişimciler beceri eksikliği nedeniyle ulaşmakta zorlanırlar.

Örgütlenme Eksikliği: Kadınların önlerindeki birçok engeli aşamama nedenleri yeterli şekilde örgütlenememeleridir. Örgütlenen kadınlar birbirlerinden haberdar olacakları için kadınlara önemli yararlar sağlayacaktır. “Bu doğrultuda kadın girişimciler arasında gerçekleştirilecek bir örgütlenme faaliyeti; yeni iş kurmak isteyen kadınları desteklemek, kuruluş aşamasında onlara yol göstermek, kredi alabilmeleri için rehberlik etmek, birbirine yakın iş kollarında çalışanlar arasında koordinasyon ve iletişim sağlamak, üyeler arası sosyal ilişkileri düzenlemek, diğer kadın örgüt ve gruplarıyla ilişki kurmak ve hukuki sorunlar için destek vermek gibi amaçları gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır” (Koç, 2005).

Güvensizlik: Kendine güven insanı başarılı olmaya iten en önemli faktördür. Kendine güvenmek kadınların doğasında vardır denilse de etrafı tarafından küçümsenmiş, alay edilmiş bir kadının herhangi bir girişimde bulunma ihtimali oldukça düşüktür. Cesareti kırılan, yaptıkları hafife alınan ve kendini yetersiz gören kadının ciddi güvensizlik sorunları vardır. Eğer bir

kadın girişimcinin kendine güveni yoksa karar vermekte çok zorlanır ve risk oranı da daha yüksektir. Ancak bir kadın girişimci kendine güvendiği durumlarda karar vermekte zorlanmaz ve risk oranı çok düşüktür. “Kendine güveni yüksek olan girişimciler, karşılaştıkları engelleri yenmede daha az sıkıntı yaşayacaklardır” (Brindley, 2005: 148).

Ayrımcılık: Nitelik bakımından eşitliği bulunan kişilerin yalnızca cinsiyetlerine bağlı olarak farklı muamele görmeleri ayrımcılık olarak tanımlanır. Cinsiyet ayrımı yasalardan ziyade sosyo-kültürel sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde cinsiyete bağlı rol ayrımı olgusunun özgül, toplumsal, dinsel, kültürel değerler ve yapıların etkisiyle iyice belirgin bir halde geçerli olduğu görülmektedir. “Cinsiyete dayalı ayrımcılık yüzünden kadınlar, kendi cinsel kimliklerini görmezden gelerek, erkek değerlerini kabul ederek işlerinde başarılı olabilmektedirler” (Bedük, 2005:114). Çalışma hayatındaki cinsiyete dayalı ayrımcılık görevlerde ayrımcılık, ücretlerde eşitsizlik, eğitim ve işinde ilerlemeye engel olunması ya da dışlanma gibi şekillerde ortaya çıkabilir.

Ticari ve Yönetmel Tecrübe Eksikliği: Deneyim eksikliği kadın girişimcilerin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Erkeklerin toplumsal hayata katılımı kadınlara nazaran daha fazla olduğu için kadınların tecrübeleri daha azdır. Çıracılık, ustalık gibi mesleki eğitimlerden mahrum kalan kadınlar daha fazla risk almak zorunda kalacak, beceri kazanmaları engellenecek ya da gecikecektir. Ancak kadın girişimciler tecrübe kazandıkça yeni girişimcileri teşvik edecek, tecrübelerini paylaşacaklardır.

Cinsel ve Duygusal Taciz: Özellikle kapalı toplumlarda girişimci olarak çalışan kadınların cinsel ya da duygusal tacize uğrama ihtimali oldukça yüksektir. Kadınlar duygusal tacizden ziyade cinsel tacize uğramaktadır. Ailesinin geçimini bu yolla sağlayan kadınlar işlerini kaybetme korkusuyla bu duruma ses çıkaramamaktadır.

Zaman Darlığı: Kadınların hem becerilerini geliştirmek için hem de güncel bilgilere ulaşma konusunda erkekler kıyasla zamanları daha azdır. Çünkü kadınlar anne-eş sorumluluklarını yerine getirmek zorunda olduğu için girişimcilik becerilerini geliştirmek için yeterli vakit bulamamaktadırlar. Ayrıca kadın girişimciler zaman darlığından dolayı bankalardan finansal destek elde etmek için gerekli adımları atmaz, gerekli bilgi ve becerileri edinmek için eğitim programlarına katılamaz ve daha iyi müşterilere ulaşamamaktadırlar.

Kadın girişimcilerin karşılaştıkları mikro sorunlar; güvensizlik, ticari ve yönetmel deneyim eksikliği, rol çatışması, ayrımcılık. Makro sorunlar ise; beceri ve mesleki eğitim, sermaye temininde kredi ve örgütlenmeler olduğu görülmektedir kadın girişimcilere yönelik ortak sorunların başında, sosyal ve kültürel ortamda kadın rollerinin kalıplaşmış olması, eğitimlerinin

yetersizliği, aile tepkileri, finans bulma güçlüğü, iktisadi teşviklere erişimdeki zorluklar, güvenilirlik sağlamak için kadınların erkeklerden daha fazla çaba gösterme gerekliliğidir. Arıca Girişimci kadınlar, erkelere göre daha fazla aile-iş ve sosyal çevre arasındaki dengeyi kurmak zorunda kalmaktadırlar

Türkiye'deki erkekler özellikle de eşler, kadınların iş kurmalarını kendi egemenlik alanlarına saldırı ve bunu statü ve itibar kaybı olarak görmekte-dirler. Kültürel kodlarda ataerkil bir yapıya sahip Türk toplumu kültürü, kadınların girişimci olmasına destek sağlayacak yapıda değildir. Kadının hayatında genel olarak iş yaşamı, özeld e ise girişimciliğ in ikincil konumda olmasında kültür önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplum ve kültür; erkekleri iş kurma konusunda desteklerken, kadınlar için caydırıcı engelleyici olmaktadır. Sosyal ve kültürel ortamda kadın rollerinin kalıplaşmış olması kadın girişimciliğ inin önündeki en önemli engellerden biridir. Bu durum kadın girişimci sayısının az olmasına da etki etmektedir

Ülkemizde kadınlar girişimciler girişim faaliyetleri sürdürmek için gerekli eğitimi alamadıkları görülmektedir. Ülkemizde KOSGEB başta olmak üzere kadın örgütleri, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları gibi kadın girişimciler için katkı, destek sunan farklı kuruluş ve kurum vardır ancak bu örgütlerin verdiği eğitimlerin daha da yaygınlaştırılması gerekmektedir. Girişimcinin başarısında başka girişimcilerin başarı sırlarını öğrenmek ve onların tecrübelerinden yararlanmak önemli faktörler arasındadır. Bu bağlamda kadın girişimcilerin iş dünyasında pratik uygulama alanlarında iş faaliyet süreçlerinde olmaları gerekmektedir.

Türkiye'deki kadın girişimcilerin karşılaştığı sorunları üç temel alanda özetlemek mümkündür.

Birinci alanda İş kurma aşamasındaki karşılaşılan problemler. Bu problemler; sermaye ihtiyacı, işyeri arama, kira, mal temini, donanım temini, araç ve gereç temini, resmi kuruluşlarla ilişkiler, , yalnızlık ve işi organize edememe, toplumun kültürel yapısı nedeniyle iş kadınına bakış açısıdır.

İkinci alanda İşyeri kurulduktan sonraki karşılaşılan problemler; acemilik, tecrübesizlik, müşteri ile ilişkileri, işi yürütmede deneyimsizlik, müşteri sayısı, sermaye, yalnızlık, cinsiyet ayrımı, kendini kabul ettirme, nitelikli çalışan, çevresel değişim, istikrarsızlık, krizler, ödemelerdir

Son olarak mevcut problemler ise; müşteri azlığı, hükümet politikaları, dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmeler resmi kuruluşlar, kalifiye personel, kaliteli hammadde, mal temini ve enflasyondur

Sonuç

Girişimcilik riskleri yönetebilme, riski azaltabilme ve yeri geldiği zaman riskleri ikinci bir şahsa aktarmayı gerekli kılan bir süreçtir. Girişimciler çeşitli riskler alarak maddi kazanç ve başarıma güdüsünün tatminiyle piyasadaki risk ve belirsizliklere rağmen faaliyet gösterirler. Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasında girişimcilerin payı oldukça önemlidir. Çünkü bir ülkede girişimci sayısı ne kadar fazla ise o ülkenin işsizlik oranı daha düşük olacağından dolayı kalkınma oranı da yüksektir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında kadınların belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde kadın hem ekonomik hayatta hem de sosyal hayatta daha fazla var olurken gelişmekte olan ülkelerde bu durum tam tersidir. Ülkemiz açısından bakıldığında kadınlar ekonomik ve sosyal hayatta yeni yeni var olmaya başlamışlardır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ve reformlarla kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını hızlandırmıştır. Aslında kadınlar özellikle savaş dönemlerinde erkeklerin cephede savaşmasından dolayı ekonomik hayata katılmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu süreç erkeklerin savaştan dönmeleri ile son bulmuştur. Ekonomik ve sosyal hayatta daha fazla var olmak isteyen kadın bir takım engellerle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik ve sosyal hayatta var olabileceğini kanıtlayan kadın bu tarz sorunlarla baş etmek yerine daha farklı sorunlarla yüz yüze gelmeye başlamıştır. Kadın girişimcilerin işletmeyi kurarken en fazla karşılaştıkları sorunlar; toplumun kadınlar hakkındaki değer yargıları, bilgi eksikliği ve finansal düzensizlik sorunu olarak görülmektedir. İşletme kurulduktan sonra kadınların en fazla karşılaştıkları sorunlar ise; rol çatışması, güvensizlik, başarısızlık beklentisi, toplumun geleneksel baskısı ve ticari tecrübe eksikliğidir. Bu sorunlar yanında, uygun eleman temini ve pazarlama sorunları kiralarda yüksekliği de önemli derecede sorun oluşturduğu gözlenmektedir. Kadın girişimciler ile ilgili en önemli sorunlarından biri de iş dünyasındaki haksız ve şiddetli rekabet ortamıdır. Kadın girişimci işletmelerinin önemli bir kısmı mikro işletmeler seviyesinde olmasından dolayı iş dünyasında haksız rekabet ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durum kadınlara ait çok sayıda işletmeyi olumsuz etkilemekte ve özellikle işletmelerin süreklilik göstermeden işyerlerinin kısa sürede kapanmasına neden olmaktadır.

Ülkelerin ekonomik gelişmelerinde kadın girişimciler oldukça önemli yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda kadın girişimcilerin sayısının artırılması girişimciliğe teşvik edilmesi ülkelerin ekonomik siyasal yönden menfaatinedir. Kadın girişimci sayısının artırılmasında devlet desteği, toplumsal destek, aile desteği, finansal destekler oldukça önemlidir. Kadın girişimcilerin başarılı olmaları için yöntemler geliştirilmelidir. Kadın girişimciler için önceden edinmiş oldukları iş tecrübesi ve bir meslek alanında eğitim almış olmaları başarı için önemli olduğundan bu yönde

faaliyetler geliştirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır. . Tüm dünyada genelinde kadın girişimciliğine pozitif yönde destekler verilmeli bu desteklerin niteliği ve niceliği artırılmalıdır. Devlet politikalarında kadınlara yönelik özel istihdam politikaları oluşturulmalıdır. Bu bağlamda kadın girişimcilere işletmeyi kurma aşamasından, işletmeyi büyütme ve sürdürme geliştirme aşamalarında kısaca ekonomiye katkı sağlama aşamasına kadar birçok konuda eğitimler destekler verilmeli bu alanda eğitim ve destek sağlayan kurum ve kuruluş sayıları artırılmalıdır. Girişimcilik faaliyetleri ile ilgili bürokratik işlemler minimize edilerek kadın girişimcilere ayrıcalık tanınmalıdır. Ayrıca başarılı kadın girişimci örneklerini ön plana çıkararak kadınların girişimciliğe yönelik olan olumsuz yaklaşımlara engel olarak ve kadınların girişimciliğe yönelik özgüvenleri artırılmalıdır.

Kaynakça

- Aytaç. Ö. (2006), "Girişimcilik: Sosyo Kültürel Bir Perspektif", Dumlupınar Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 15, 139-160.
- Bedük, A. (2005), "Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 12, 106-117.
- Brindley, C. (2005), "Barriers to Women Achieving Their Entrepreneurial Potential: Women and Risk" International Journal of Entrepreneurial Behaviour Research, Vol.11, No:2, s.144-161.
- Cansız, E. (2007) "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma." Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Dreher, G. F. (2003). "Breaking the glassceiling: The effects of sexratios and work-life programs on female leadership at the top" Human Relations, 56(5), 541-562.
- Ecevit, Y. (2007) "Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım", Ankara, ILO Yayınları, 39.
- Ecevit, Y. (1993) "Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli, Bildiriler ve Tartışmalar", Ankara, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Eğitim Serisi, Yayın No 74.
- Ersezer Gözde'(2019). 'Kadın girişimcilerin sorunları Van ili örneği'' Yüksek Lisans Tezi/, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı

- Goffee, R. ve SCASE, R., (1992), Kadınlar İş Başında Kadın Girişimcilerin Deneyimleri, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: Eti Kitapları.
- Güney, S. (2006) “Kadın Girişimciliğine Genel Bakış”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 25-43
- İlter, B.; 2008. “Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: Kağıder Örneği,” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Koç, E. S.; 2005. “Kadın Girişimciler Kavramı ve Serbest Meslek Mensubu Kadın Girişimcilere İlişkin Konya İlinde Uygulamalı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kurt M., Ağca V. , Erdoğan S. (2006), “Afyonkarahisar İli Girişimcilik Performansının Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Analizi,” Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF.Dergisi, C.VIII, Sayı:2.
- Kutunis, R. Ö. , Bayraktaroğlu S. (2002), “Crosscheck of the Perceptions on Women Entrepneurs in SMES”, Small Business and Entrepreneurship Development Conference, İngiltere, 15-16 April, ss. 350-356.
- Nayır, D. Z. (2008) , “İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri;“ Ege Akademik Bakış, 8(2): 635.
- Özdevecioğlu, M.; Cingöz, A. (2009), “Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 32: 81-95.
- Saray, G. (1993), “Türkiye’de Kadın Girişimciliği”, Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli, Haziran, Ankara.
- Sipahi E. (1997) “Türkiye’de Girişimcilik ve Kadın Girişimciler Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalman, İ. N. ve Gündoğdu Ö. (2014). “Kadın Girişimciliği ve Bölgesel Kalkınma: TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) Bölgesinde Uygulama”. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9 (1), 39-70.
- Ersezer Gözde’(2019).‘Kadın girişimcilerin sorunları Van ili örneği’ (Yüksek Lisans Tezi/, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı

Fen Bilimleri Öğretiminde Bilimin Doğası

Özay Soslu

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,

E-mail: ozaysoslu@kmu.edu.tr

1. Bilim Nedir?

1.1. Bilimin Tanımı

Bilim hayatımızın her aşamasında yer almasına rağmen sürekli gelişen, sınırları belli olmayan, çok yönlü ve geniş kapsamlı yapısından dolayı tanımlaması güç bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Tarih boyunca bilime bakış açısı ve ona yüklenen anlamlarda da değişimlere sebep olmuştur. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde bilim; evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi ve ilim olarak tanımlanmıştır. Bilim; evreni, meydana gelen olayları anlamak, olguları açıklamak için nesnel (seküler), birikimli (kümülatif), eleştirel, mantıksal özelliklere sahip, konu ve kullanılan yöntemlere göre alt dallara (rasyonel, normatif, pozitif) ayrılan bilgiler bütünüdür (Hastürk, 2017). Bilimin dört anabilim dalına ayrıldığını ifade etmiştir (Doğan, 2013);

- Doğa olaylarının ve canlıların incelendiği, fen bilimleri ve doğa bilimleri,
- İnsan davranışı ve sosyal olayları inceleyen, sosyal bilimler,
- Bilimle elde edilen bilgilerin uygulamaya dönüştüğü uygulamalı bilimler,
- Hem doğa bilimleri hem de bazı yönleri ile sosyal bilimlere benzeyen ve bunlarla iç içe olan matematik ayrı gruplandırılabilir.

Bilimin tanımlarının daha iyi anlaşılması için onu niteleyen bazı özelliklerin bilinmesi gerekmektedir.

1.2. Bilimi Niteleyen Özellikler

•Bilim olgusaldır

TDK'ye göre olgu; olayların dayandığı neden ya da bu nedenlerin yol açtığı sonuç olarak tanımlanmıştır. Bilimi, mantık ve matematik gibi biçimsel (formel) diğer düşünme disiplinlerinden ayırt eden en temel özelliğidir. Bilimsel önermelerin tümü ya doğrudan, ya da dolayısıyla

gözlenebilir olguları dile getirir. onların doğru ya da yanlış olması dile getirdikleri olguların veya olgusal ilişkilerin var olup olmamasına bağlıdır. Bilimde hiçbir hipotez veya teori gözlem ya da deney sonuçlarına dayanılarak kanıtlanmadıkça doğru kabul edilemez (Yıldırım, 2011).

●Bilim mantıksaldır

Bilimin mantıksal oluşu; elde edilen sonuçların birbiriyle tutarlı olmasıdır. Bilim; bir hipotezin ya da kuramın doğruluğunu teyit ederken, mantıksal fikirler ve çıkarımlardan yararlanır. Birbirleriyle mantıksal açıdan çelişen iki önerme aynı anda doğru olarak kabul edilemeyeceği için, teorilerden sonuçlar çıkarma işlemi de mantıksal süreçler içermelidir (Aydın, 2008).

●Bilim nesneldir

Bilim bir insan faaliyeti olduğu için bir hipotezin kurulmasında bilim insanının kişisel görüşlerinin, inançlarının vb. etkili olmaması gerekmektedir. Bilimde nesnellik: Bilimsel olma iddiası taşıyan her sonuç veya “doğrunun” güvenilir olması, bir kişi veya grubun tekelinde değil, kamunun (meslek çevresinin) soruşturmasına açık ve elverişli olacak biçimde dile getirilmesi demektir (Yıldırım, 2011).

●Bilim eleştireldir

Bilim gerek disiplin içi gerekse disiplin dışı görüşlere karşı eleştireldir. İleri sürülen her iddia karşısında ne kadar akla yatkın görünürse görünsün eleştirici yaklaşımın kullanılmasıdır. Yanlışlanabilirlik bilimin gerçeğe ulaşmada kullandığı en sağlıklı özelliktir. Bu özellik aracılığıyla bilim kendi kendini düzeltme olanağı yaratmaktadır. Böyle bir atmosferde değişmez doğrulara yer yok olup eleştirel tutum elden bırakılmaz ve her ortamda sürdürmelidir. Bilimin bu özelliği sürekli kendini düzeltmeye hataların ayıklanmasına yol açmaktadır. Böyle bir süreçte doğmalara ve değişmez doğrulara yer yoktur (Yıldırım, 2004).

●Bilim genelleyicidir

Bilimin genelleyici özelliği; birbirinden kopuk gibi görünen olguları bütünleştirerek, benzerliklerden hareketle genel kanunlara ulaşmaya çalışmasıdır. Bilim açısından değerlendirilen tek bir olgu kendi başınayken bir anlam ifade etmez ancak; eğer ki bu olgu bir bütünün içerisinde bir

genellemeyi doğrulama ya da yanlışlama işlemi yapıyorsa bir önem ifade eder. Bu açıdan bilimsel önermeler genelleme niteliğindedir (Yıldırım 2004).

•Bilim seçicidir

Evrende olup biten olgular çeşit ve sayı yönünden sonsuz olup, bilimin önemli gördüklerini ele alması seçicilik özelliğidir. Bir olgunun bilime veri niteliği kazanabilmesi için ya inceleme konusu bir probleme ilişkin olması, ya da bir hipotez veya teorinin test edilmesinde kanıt değeri taşıması gerekir. Bu bakımdan bilimsel araştırmaya konu olan olgular, tüm olguların ancak küçük bir parçasını kapsamaktadır. Bilimsel nitelik taşıyan bütün gözlem ve deneyler, ancak belli bir hipotezin ışığında belli olgulara yöneldiğinde etkinlik kazanır (Yıldırım, 2011).

•Bilim ilerleyicidir

Bilim statik değil, dinamik bir etkinliktir. Sürekli değişme, gelişme ve ilerleme halindedir. Bilimin ilerleyici özelliği bilim insanlarının iş birliğinin bir ürünüdür. Bilim adamları arasındaki iş birliğinin sonucu bir bilim adamı başka bir bilim adamının ortaya koyduğu sonuçlardaki eksiklikleri görüp düzeltebilir ya da bu sonuçlar üzerine yenilerini ekleyebilir (Yıldırım, 1991; Arslan, 1994).

•Bilim evrenseldir

Bilim adamının yaptığı araştırmaların, tüm dünyanın ulaşabileceği şekilde açıkça sunulabilir, tartışmaya açık ve geliştirilebilir olması demektir. Bilim, içerisinde zaman ve yer kavramlarına göre değişmeyen ilişkileri barındırmaktadır. Bu sayede her yeni bilgi önceki bilgilerle bütünleşerek gelişme fırsatı bulacaktır.

1.3. Bilimi Oluşturan Öğeler

Bilimi oluşturan öğelerin; bilgi, bilimsel süreç becerileri ve bilimin doğası olduğu ifade edilmektedir (Özgen, 2013).

1.3.1. Bilgi

TDK'ye göre bilgi; “insan aklının alabileceği gerçek, olgu ve ilkelerin tümüne verilen ad” olarak tanımlanmıştır.

Bilgi türleri

●Gündelik Bilgi

Gündelik yaşamda gözlemlerimize, deneyimlerimizle elde ettiğimiz bilgiye “gündelik bilgi” denir. Bu bilgi türü “gelişi güzel veya empirik bilgi olarak adlandırılır (Tunalı, 2010).

●Dinsel Bilgi

Tanrıyla ilişkisi olan evreni açıklamaya çalışan bilgi türüdür. Bütün dinler; insanı, varlığı, dünyayı açıklamak ve yorumlamak ister. Her din, varlığı ve dünyayı kendi anlayışına göre açıklar. Mutlak güce inanma dinsel bilginin temelini oluşturur (Tunalı, 2010).

●Sanat Bilgisi

Sanat; müzik, resim, heykel, tiyatro ve sinema gibi alanlardaki güzellikleri ortaya koyar. Sanatçı gözlemlerini, izlenimlerini, duygu ve düşüncelerini bu ürünlere yansıtır. Bu nedenle sanat bilgisi ile kastedilen, güzel sanatlar alanında sanatçılar tarafından ortaya konulan ürünlerdir (Tunalı, 2010).

●Felsefi Bilgi

Her bilim sınırlı bir varlık alanını kendine konu eder. Felsefe bilgisi ise varlığı bir bütün içinde ele alır. Bunu yaparken bilimlerin ortaya koyduğu sonuçları tümel bir varlık görüşü içinde birleştirir (Tunalı, 2010).

●Teknik Bilgi

Teknik terimi, Eski Yunancada beceri ve sanat anlamına gelen “techne” sözcüğünden türemiştir. Teknik bilgide suje-obje arasındaki bilgiye ait ilgi ve beceri ile kurulur (Tunalı, 2010).

●Bilimsel Bilgi

Bilimsel bilgide suje-obje arasındaki bilgiye ait bilimsel ya da deneysel yöntemlerle kurulur. Bilimsel bilgi nesnel, kanıtlanabilir, evrensel, tutarlı ve sistemli bir bilgi türüdür. Ayrıca insanlığın deneyimlerine, bilgi birikimlerine ve araştırmalarına bağlı olarak gelişme özelliği taşır (Tunalı, 2010).

1.3.2 .Bilimsel süreç becerileri

Bilimsel süreç becerileri; öğrenmeyi kolaylaştıran, öğrencilere araştırma yeteneği kazandıran ve öğrenme ortamlarında öğretmenin değil, öğrencinin de aktif olmasını sağlayan (Akdeniz, 2005), yaşam boyu devam eden bir süreç olarak bilinmektedir (Hazır ve Türkmen, 2008). Bilimin doğasını anlamayı, araştırma metodlarını bilmeyi ve bilimsel dünya görüşüne sahip olmayı gerektirir (AAAS, 1989). Öğrencilerin bilimsel araştırma yapabilmesinin yanında bilimsel sürecin özelliklerini de günümüz anlayışına uygun olarak anlamaları çok önemlidir (Millar, 1996). Bilimsel süreç becerileri yapılan araştırmayla ilgili verilerin toplanması ve yorumlanmasını kapsarken, bilimin doğası bu etkinliklerin altında yatan değerlendirmeleri ve epistemolojik varsayımları içerir (Abd-El-Khalick ve ark., 1998). Öğrenciler, problem çözmek için bilimsel süreç becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Öğrencilere sadece mevcut bilgiyi aktarma olmayıp, onların günlük hayatları içerisinde yer alan fen konuları ile ilişki kurarak çevresine bilim insanı gözüyle bakabilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

1.3.3. Bilimin doğası

20. yüzyılın başında bilimin doğası kavramı tam olarak bilinmiyor, ya da yeterince vurgulanmıyordu. Ancak 1925’ te Downing’ nin çalışmalarında “bilimsel metodları anlamak bilimsel düşünmeyi gerektirir” cümlesiyle 25 yıl sonra bilimin doğası çalışmaları hakkında ilk sinyali verilmiştir (Lederman ve ark., 1998). Bilim çok yönlü, kompleks ve dinamik bir girişim olduğu için filozof, tarihçi ve sosyologların tek bir bilimin doğası tanımı üzerinde anlaşamamaları şaşırtıcı değildir (Köseoğlu ve ark., 2008). Bundan dolayı bilimin doğasının tanımı üzerinde felsefeciler, bilim tarihçileri ve fen eğitimcileri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır (Abd-El-Khalick ve Lederman, 2000). Çünkü bilimin çoklu ve karmaşık yapısından dolayı her bilim disiplini, bilimin doğasını kendi ekseninde tanımlamaktadır (Khishfe ve Lederman, 2006). Lederman (1992) bilimin doğasını “Bilim felsefesi, bilim sosyolojisi, bilimsel bilginin ve gelişiminin doğasında var olan değerler, inanışlar ile ilgilidir” şeklinde tanımlanmıştır. Taşar (2003)’ a göre bilimin doğası; bilimin ne olduğunu ve nasıl yapıldığını, bilim insanlarının kim olduğunu ve rollerini, bilimsel metodu, gözlemleri ve olayları ve anlamayı kapsamaktadır.

Bilimsel bilginin nasıl ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve hangi faktörlerden etkilendiği bilimin doğası kavramı içerisinde yer almaktadır. Bilimin doğası anlayışı kazanabilmek için bilimin içerisine daha çok girmek ve anlamak öğrencilere birçok alanda olumlu etkisi olacaktır. Driver ve arkadaşlarına (1996) göre bireylerin özellikle bilimsel çevreleri tarafından genelleştirilmiş yargıları anlama ve içeriğini öğrenme açısından fayda sağlayacaktır.

Bilimin doğasının öğrenilmesinin öğrencilere sağlayacağı yararlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Küçük ve Çepni, 2006):

- İnsanların bilimi, bilimin ürünlerini ve bilimsel yöntemleri kolay bir şekilde anlamasını sağlayabilir.
- Bilimle ilgili problemler hakkındaki tartışmalara katılıp, bu problemlerin çözümüne ilişkin aktif bir şekilde karar verme süreçlerine katılmalarını sağlayabilir.
- Bilimin doğasının anlaşılması ile birlikte insanların bilimsel çabalara verilmesi gereken önemi göstermeleri sağlanabilir.
- Fen içerik bilgisinin daha kolay bir şekilde öğrenilmesinde yine bilimin doğasının öğrenilmesi katkı sağlayabilir.

Bilimin Doğasında Bilimsel Bilgi

“Bilimsel bilgi” bilimin doğasının öğretiminde üzerinde durulacak temel konulardan birisidir. Bilimsel bilginin özellikleri 7 ana başlık altında verilmesine rağmen her bir özellik birbiriyle yakından ilgilidir.

•Bilimsel bilginin değişilebilir doğası

Bilimsel bilgi, bilim adamlarının çalışmaları sonucu ortaya konmaktadır. Bilim adamı merak ettiği, araştırdığı olgu ya da olayları yorumlayarak onlara bir anlam vermeye çalışır. Bu nedenle, bilimin ileri sürdüğü bilimsel doğruların hiçbiri kesin, değişmez ve mutlak doğru değildir (Çakıcı, 2009). Mevcut ya da yeni gözlemlerin yeniden yorumlanması ile bilimsel bilgi değişebilir. Bu bağlamda, bilimin en önemli özelliği sürekli değişime açık olmasıdır. Bilimsel bilgiye ait diğer özellikleri iyi bilmemiz bilginin değişebilir yapısını anlayabilmemizde yardımcı olur (Popper, 1963).

•Bilimsel bilgi deney ve gözlemlerden elde edilmiş delillere dayanır

Doğanın gözlenmesi ve yapılan deneylerle ulaşılan veriler bilimsel bilginin dayanağını oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin harmanlanması, bilim insanların teorik süzgeçlerinden geçerek, yaratıcı ve hayal güçlerini birleşmesinden oluşur (AAAS, 1990). Çünkü bilim insanları pek çok olaya direkt olarak ulaşamazlar. Bu nedenle araştırma yapma ihtiyacı duyarlar (Abd-El-Khalick ve Lederman, 2001). Açıklamalarını kesin bir şekilde belirtmek için gözlem, deney, teorik ve matematiksel modelleri kullanırlar (Khishfe ve Abd- El- Khalick, 2002). Bilimsel bilgiler tesadüfen bulunabileceği gibi deneysel çalışmalar sonucu da elde edilebilir.

•Öznellik

Bilim, insan ürünü olduğu için bilimsel bilginin mutlak anlamda objektif bilgi olması mümkün değildir. Her bilim adamı kendisine ait değer yargı, duygu, dünya görüşü, teolojik ve metafizik düşüncelerinin az ya da çok etkisinde kalarak elde ettiği verileri yorumlar (Çakıcı, 2009). Bilim insanlarının önceki yaşantıları, eğitimleri, inançları, kişilikleri, kültürleri, araştırmalara yaklaşımları ve gözlemleri açıklamalarına etki etmektedir.

•Bilimsel bilginin yaratıcı doğası

Bilim insanları tarafından ortaya konulan bilgiler bütünüyle gözlem ve deneye dayalı değildir. Bilimsel olarak açıklanmaya çalışılan kavram ve olguların, insanın sahip olduğu duyu organlarıyla belirlemesi mümkün değildir. Bu durum, bilim insanlarının hayal güçleri ve yaratıcılıklarını da kullanılmalarını gerektirmektedir. Bilimin içerdiği anlatımlar, buluşlar ve kuramlar bilim insanlarının sezgileri sonucu üretilmektedir.

•Bilimsel bilginin sosyal ve kültürel yapısı

Toplum ve kültür, bilimi etkileyen unsurlardandır. Bilim ve bilimsel bilgi içerisinde bulunduğu toplumun kültürel ve sosyal yapısından etkilenerek oluştuğu için bunlardaki değişiklik de bilimi etkiler. Topluma ait kültürel öğeler, bilimin hangi biçimde uygulanırsa kabul edileceğini belirler. Bilimi sosyal girişim olarak anlama, bilimin doğasını anlamanın da önemli bir parçasıdır (Driver ve ark., 1996). Bilim insanlarının ortaya koyduğu veriler bilimsel topluluklar tarafından tartışılır ve fikir birliği sağlandığı zaman kabul edilir. Bilim insanları, diğer bilim insanlarının düşünceleriyle çalışmalarına başlar, kendi düşünceleri ile katkıda bulunur ve daha sonra düşüncelerini aktarırlar (Harlen, 1996).

•Gözlemler, çıkarımlar ve bilimde teorik başlıklar

Gözlemler insan duyuları ya da çeşitli araçların yardımı ile elde edilir. Bilim insanları, gözlem sonuçlarına dayalı olarak gözlenen olgu veya durumla ilgili mantıksal yorum yapar ve yeni model oluştururlar. Çıkarımları doğrudan gözlemle ilgili değildir (Scarnati, 1993). Ancak; yaptıkları çıkarım bilimsel sürecin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Bugünkü bakış açısına gözlem ve çıkarımları rehberlik eder (Doğan ve ark., 2014).

●Bilimsel teoriler ve kanunlar

Kanun, teori ve hipotez farklı bilimsel bilgilerdir. Bilgi birinden diğerine geçiş yapmaz ve aralarında hiyerarşi yoktur. Birbirlerinden yapısal olarak da farklıdır (Doğan ve ark., 2014). *Hipotez*: Bir problemle ilgili geçici çözüm ya da bilimsel bir tahmin olarak belirtilir ve gözlem sonucunda karşılaşılan bir soruna önerilen cevap veya çözüm olabilir. *Teori*: Hipotezi kısmen doğrular ve yeni bulgularla desteklenirse teori haline gelir. Bilimsel bir teori gözlem ve deneylere dayanan bir açıklamadır. *Kanun*: Hipotezi hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde doğrular ve herkes tarafından kabul edilirse kanun (yasa) haline gelir. Teori ve kanun dönem itibarıyla değişebilirler.

2. Bilim-Fen Bilimleri İlişkisi

Fen Bilimleri, bilimin bir alt dalı olarak hayatın içinde geniş bir alanı kapsamaktadır. TDK'ye göre Fen Bilimleri: "Fen, fizik, kimya, matematik ve biyolojiye verilen ortak ad, bilim, ilim" olarak tanımlanmıştır.

Bilimin son üç yüz yıldaki hızlı gelişimi uygarlık tarihindeki en önemli olaylardandır. Bilim bir yandan yaşam şartlarımızı değiştirirken, diğer yandan da fikirlerimizi şekillendirip dünyaya bakış açımızı etkilemektedir. Bilgi çağı olarak da isimlendirilen XXI. yüzyılda gelişen bilim ve teknoloji toplumların yapısını değiştirirken bununla birlikte eğitim sisteminin de bu hızlı değişime uyum sağlayabilecek hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle son yıllarda fen bilimleri eğitimi alanında yapılan çalışmalarda bilimi oluşturan kavramların öğretilmesine katkı sağlamaktadır. Bilimsel araştırma, bilimsel okuryazarlık, bilimin doğası ve bilimsel süreç becerileri gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlara sahip öğrencilerde problem çözme, etrafında gelişen olaylarda neden ve sonuç ilişkisini sorgulama becerileri üst düzeye gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler öğrencilerini bu şekilde yetiştirmeye çalışır ve daha ileriye taşıyacak faaliyette bulunurlar. Öğrencilerin özellikle bilim konusunda yetişmelerinde fen bilimleri dersinin önemi fazladır. Ülkemizde de 2004 yılından itibaren önemli değişikliklere gidilmiş ve eğitim programlarımız çeşitli ihtiyaçlara göre günümüzdeki şekli almıştır. Yapılan değişiklikler sonucunda fen bilimleri öğretim programları (2005, 2013 ve 2017) içerisinde yer alan farklılıklar incelenebilir.

2.1. MEB Fen ve Teknoloji Öğretim Programı (2005)

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2004 yılında, ilköğretim programları reformu çerçevesinde ulusal ve uluslararası (TIMSS, PISA vb.) sınav sonuçları, öğretmen, öğrenci ve veli

görüşleri de dikkate alınarak mevcut programda revizyona gidilmiştir. Revizyon sürecinde özellikle sınavlarda yüksek puan alan ülkelerin müfredatları incelenmiş, çağdaş yaklaşımlar ışığında yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Yenilenen **2005 Fen ve Teknoloji Öğretim Programı** ile birlikte “fen ve teknoloji okuryazarlığı” boyutuna dikkat çekilmiş ve Bilimsel Süreç Becerileri (BSB); Fen, Teknoloji, Toplum ve Çevre (FTTÇ) ve Tutum Değer (TD) kazanımları eklenerek dersin adı “Fen ve Teknoloji” olarak değiştirilmiştir. Programın vizyonu ise “bireysel farklılıkları ne olursa olsun her bir öğrencinin fen ve teknoloji okuryazarı olarak yetiştirilmesi” hedeflenmiş, bilimin öğretimi ve öğrencilerin bilimi anlamaları, bilim yapmaları, fen ile ilgilenmeleri temel amaçlar haline gelmiştir.

2005 Fen ve Teknoloji programında 7 boyut ifade edilmiştir (MEB, 2005).

1. Fen Bilimleri ve Teknolojinin Doğası
2. Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre (FTTÇ) İlişkileri
3. Anahtar Fen Kavramları
4. Fen’e İlişkin Tutum ve Değerler
5. Bilimin Özünü Oluşturan Değerler
6. Bilimsel Süreç Becerileri (BSB)
7. Bilimsel ve Teknik Psikomotor Beceriler

Tüm vatandaşların fen ve teknoloji yazarı olarak yetişmesini amaçlayan Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı’nın genel amaçları aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerin;

- Doğal dünyayı öğrenmeleri ve anlamaları, bunun düşünsel zenginliği ile heyecanını yaşamalarını sağlamak,
- Her sınıf düzeyinde bilimsel ve teknolojik olaylara karşı merak duygularını geliştirmelerini teşvik etmek,
- Fen ve teknolojinin doğasını; fen, teknoloji, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimleri anlamalarını sağlamak,
- Eğitim ile meslek seçimi gibi konularda, fen ve teknolojiye dayalı meslekler hakkında bilgi deneyim, ilgi geliştirmelerini sağlayabilecek alt yapıyı oluşturmak,
- Öğrenmeyi öğrenmelerini ve bu sayede mesleklerin değişken durumuna ayak uydurabilecek kapasiteyi geliştirmelerini sağlamak,
- Karşılaşabileceği alışılmadık durumlarda, yeni bilgi elde etme ile problem çözüme fen ve teknolojiyi kullanmalarını sağlamak,
- Kişisel kararlar verirken uygun bilimsel süreç ve ilkeleri kullanmalarını sağlamak,

- Fen ve teknoloji ile ilgili sosyal, ekonomik ve etik değerleri, kişisel sağlık ve çevre sorunlarını fark etmelerini, bunlarla ilgili sorumluluk taşımalarını ve bilinçli karar vermelerini sağlamak,
- Bilmeye ve anlamaya istekli olma, sorgulama, mantığa değer verme, eylemlerin sonuçlarını düşünme gibi bilimsel değerlere sahip olmalarını, toplum ve çevre ilişkilerinde bu değerlere uygun şekilde hareket etmelerini sağlamak,
- Meslek yaşamlarında bilgi, anlayış ve becerilerini kullanarak ekonomik verimliliklerini artırmalarını sağlamak (İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı, 2005).

hedeflenmiştir.

2.2. MEB Fen ve Teknoloji Öğretim Programı (2013)

30 Mart 2012 tarihli “6268 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası” ile zorunlu eğitimi 4+4+4=12 yıla çıkararak kanun çerçevesinde “Fen ve Teknoloji” dersinin adı “Fen Bilimleri” dersi olarak değiştirilmiştir. 2013 yılı MEB Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının vizyonu: “Tüm öğrencileri fen okuryazarı bireyler olarak yetiştirmek” olarak tanımlanmıştır (MEB, 2013) ve temel amaçlar şu şekilde belirlenmiştir.

Fen okuryazarı bireyler; araştıran-sorgulayan, etkili kararlar verebilen, problem çözebilen, kendine güvenen, iş birliğine açık, etkili iletişim kurabilen, sürdürülebilir kalkınma bilinciyle yaşam boyu öğrenen fen okuryazarı bireyler; fen bilimlerine ilişkin bilgi, beceri, olumlu tutum, algı ve değere; fen bilimlerinin teknoloji toplum-çevre ile olan ilişkisine yönelik anlayışa ve psikomotor becerilere sahiptirler (MEB, 2013).

Fen okuryazarı bireyler kendilerini toplumsal sorunlarla ilgili problemlerin çözümü konusunda sorumlu hisseder, yaratıcı ve analitik düşünme becerileri yardımıyla bireysel veya iş birliğine dayalı alternatif çözüm önerileri üretebilirler. Ayrıca, fen bilimleri alanında kariyer bilincine sahip olan bu bireyler, bu alanda görev almak istemeseler bile fen bilimleri ile ilişkili mesleklerin, toplumsal sorunların çözümünde önemli bir rolü olduğunun farkındadır (MEB, 2013).

Fen bilimleri dersi öğretim programında, tüm öğrencilerin fen okuryazarı olması vizyonunun gerçekleştirilebilmesi için “Canlılar ve Hayat”, “Madde ve Değişim”, “Fiziksel Olaylar” ve “Dünya ve Evren” konu alanları ile “Beceri”, “Duyuş” ve “Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre (FTTÇ)” öğrenme alanları belirlenmiş olup, öğretim programı bu konu alanlarını temel alarak hazırlanmasına karşın “Bilimsel Süreç Becerileri”, “Yaşam Becerileri”, “Duyuş” ve “FTTÇ” öğrenme alanları ile ilişkilendirilmiştir (MEB, 2013).

Aşağıda yer alan Tablo 1’de 2013 yılı Fen Bilimleri dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları tablo ile gösterilmiştir.

Tablo 1: 2013 yılı Fen Bilimleri dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları

Bilgi	Beceri	Duyuş	Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre
-Canlılar ve Hayat -Madde ve Değişim -Fiziksel Olaylar -Dünya ve Evren	A. Bilimsel Süreç Becerileri B. Yaşam Becerileri -Analitik Düşünme -Karar Verme -Yaratıcı Düşünme -Girişimcilik -İletişim -Takım Çalışmaları	-Tutum -Motivasyon -Değerler -Sorumluluk	-Sosyo-Bilimsel Konular -Bilimin Doğası -Bilim Ve Teknoloji İlişkisi -Bilimin Toplumsal Katkısı -Sürdürülebilir Kalkınma Bilinci -Fen Ve Kariyer Bilinci

2.3. MEB Fen Bilimleri Öğretim Programı (2017)

2017 yılı MEB Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri esas alınarak hazırlanmıştır ve “Bütün bireylerin fen okuryazarı olarak yetişmesi” amaçlanmıştır (MEB, 2017).

Temel amaçları şunlardır:

1. Astronomi, biyoloji, fizik, kimya, yer ve çevre bilimleri ile fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak,
2. Doğanın keşfedilmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımını benimseyip bu alanlarda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek,
3. Birey, çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi fark ettirmek; toplum, ekonomi ve doğal kaynaklara ilişkin sürdürülebilir kalkınma bilincini geliştirmek,
4. Günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk alınmasını ve bu sorunları çözmeye fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlamak,
5. Fen bilimleri ile ilgili kariyer bilinci ve girişimcilik becerilerini geliştirmek,
6. Bilim insanlarıncı bilimsel bilginin nasıl oluşturulduğunu, oluşturulan bu bilginin geçtiği süreçleri ve yeni araştırmalarda nasıl kullanıldığını anlamaya yardımcı olmak,
7. Doğada ve yakın çevresinde meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak uyandırmak, tutum geliştirmek,

8. Bilimsel çalışmalarda güvenliğin önemini fark ettirerek güvenli çalışma bilinci oluşturmak,
9. Sosyobilimsel konuları kullanarak muhakeme yeteneği, bilimsel düşünme alışkanlıkları ve karar verme becerileri geliştirmek,
10. Evrensel ahlak değerleri, millî ve kültürel değerler ile bilimsel etik ilkelerinin benimsenmesini sağlamak.

2.4. Fen Okuryazarlığı

Rusya'nın Sputnik' i uzaya fırlatmasından sonra Amerika başta olmak üzere tüm ülkeler bilimsel bilginin stratejik rolünün farkına varmış ve bilimsel yarışta kaybetmemek için bilime gerekli desteği sağlamışlardır (Laugksch, 2000). Çağımız insanının her geçen gün artan teknoloji ve bilimsel gelişmeleri anlayabilmesi için temel bir fen eğitimi alması zorunlu hale gelmektedir. Fen okuryazarlığı fen eğitiminin ortak vizyonu haline gelmiş; ABD, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerin eğitim programlarında önemli bir yer kaplamaya başlamıştır. Ülkemizde ise bu süreç ise 1997 yılında üniversite ders programlarının değiştirilmesi ile başlamış, 2004, 2013 ve 2017 yılındaki Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programları değişikliği ile devam etmiştir. Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının vizyonu; "Tüm öğrencileri fen okuryazarı bireyler olarak yetiştirmek" olarak tanımlanmıştır (MEB, 2013).

2.4.1. Fen Okuryazarı Bireylerin özellikleri

Fen okuryazarı olan bireylerin özellikleri şöyle sıralanabilir (Yager, 1993):

- Fen ve teknoloji kavramlarını, günlük yaşamlarındaki sorunların çözümünde ve karar verme sürecinde kullanabilirler.
- Bireysel ve toplumsal eylemlerde sorumluluk alabilirler.
- Düşüncelerini ve yaptıklarını bazı kanıtlara dayandırarak mantıklı olarak savunabilirler.
- Fen ve teknoloji üzerine çalışma isteği duyarlar.
- Doğal dünyayı merak ederler.
- Evreni keşfetmeye yönelik çalışmalarında şüpheli davranır ve mantıklı sonuçlar çıkarırlar.
- Fenle ilgili yapılmış çalışmalara değer verirler.
- Fen ve teknoloji ile ilgili kaynakları araştırır ve okuduklarını değerlendirebilirler.

- Fen ve teknolojiyi kullanarak ulaşılan kanıtlar ile kişisel görüşlerin farkında olurlar.
- Fen ve teknolojiadaki gelişimlere bağlı olarak yeni kanıtlar toplandıkça bilgilerin değişebilir olduğunu kabul ederler.
- Fen ve teknolojinin insan ürünü olduğunun bilincindedirler.
- Fen ve teknolojiadaki yararların ve zararların dengesini kurabilirler. Fen-teknoloji ve toplum arasındaki ilişkiyi analiz edebilirler.
- Fen ve teknolojiyi başka olgularla ilişkilendirebilirler. Fen ve teknolojinin insan yaşamının niteliğini artırabilme gücü ile sınırlılıklarının farkındadırlar.
- Doğal olguların doğruluklarını sınyarak açıklayabilirler.
- Fen ve teknolojinin ekonomik, politik ve etik boyutlarını bireysel ve evrensel konular ile ilişkilendirebilirler.

2.5. Bilimin Doğasının Fen Eğitimindeki Rolü

Fen okuryazarlığı bireylerin fenle ilgili kavramsal bilgisinin yanı sıra bilimin ve bilimsel araştırmanın da doğasını anlamayı gerektirir. Bilimin doğasını anlayabilmek için bilimi anlamak, bilimi anlayabilmek için de olaylara bilim insanı gibi bakmayı gerektirir (Arslan ve Tertemiz, 2004). Öğrenciler bilimle ilgili konuları doğru şekilde kullanan ve bilinçli şekilde karar veren “bilimin bilinçli tüketicileri” olarak tanınacaklardır (Lederman, 1999). Fen okuryazarlığının en önemli bileşenlerinden birisi de bilimin doğası kavramıdır. Çağdaş bilim anlayışının öncelikli amacı, bilimin doğası algısının ulaşılabilir bir hedef olarak öğrencilere kazandırmaktır.

Bilimin doğası anlayışının kazanmanın fen okuryazarı olma yolunda önemli bir adım olduğu bilinmektedir. Nitekim günümüzde fen okuryazarı olmak için bilimin doğası anlayışı kazanmak şart olmuştur. Deboer (2000) fen okuryazarı olmak için “bilimin doğası” anlayışının bir önkoşul olduğunu söylemiştir. Bu kavrayışa sahip bireylerde etrafında gelişen olayların nedenlerini ve sonuçlarını anlamlandırmada, problem çözmede üst düzey becerilere sahip akılcı bireylerdir. Bu tür bireyler ülkelerini bir adım öteye taşıyacak faaliyetlerde bulunurlar. Bu bilinci bireylerde geliştirmede de fen eğitiminin önemi büyüktür.

2.6. Bilimin Doğasının Öğretimi

2.6.1. Bilimin Doğasını Neden Öğretiyoruz?

Son yıllarda başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkede fen bilgisi eğitimi alanında yapılan araştırma sayısında artış meydana

gelmiştir. Artışın nedenlerinden birisi 1950 yılında sonra ülkeler arasında başlayan soğuk savaş dönemi ile doğu-batı bloğu arasındaki rekabet gösterilebilir. Bununla birlikte Rus bilim insanlarının uzaya gönderdiği ve sonucunda da başarılı olan uzay aracının da etkisi olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devleti, öğrencilerinin fen ve matematik derslerinde yetersiz olduğunu görmüş ve fen bilgisi eğitimine önem vermesine neden olmuştur (Alters, 1997).

Gelişen ve değişen dünyanın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygulamaya konulan fen öğretim programları (AAAS, 1993) çağın ihtiyaç duyduğu bilim okuryazarı insan modelini hedeflemiştir (Emren, 2018). Bilim okuryazarlığı bilgiye ulaşma ve kullanma becerisidir (AAAS, 1990). Bilim okuryazarı; bilgiyi sorgulayan, bilimsel değişmelere açık, matematik-fen-mühendislik alanlarında kendini geliştiren, eleştirel açıdan bakabilen, bilimsel düşünebilen, teknolojinin nasıl kullanılacağını bilen kişi olarak ifade edilmektedir. Bilim okuryazarlardan oluşan toplumlar, yeniliklere kolayca ayak uydurabilir ve yeni değişmelere liderlik edebilirler (Özbay, 2011). Ayrıca temel fen kavramları hakkında bilgi sahibi olma, bilimin doğasını anlama ve bilim-teknoloji-toplum arasında ki ilişkiyi de kurması gerekmektedir. Fen bilimleri dersi öğretim programlarında bilimin doğası, bilimsel okuryazarlığın alt basamağını oluşturmaktadır (Turgut, 2005). Fen eğitimi programlarında gerçekleştirilen düzenlemeler sonucunda öğrencilerin bilimin doğası görüşlerini geliştirmek ana hedefler arasında yer almıştır (NGSS, 2013).

2.6.2. Bilimin doğası nasıl öğretiliyor?

Uzun yıllardır yapılan bilimin doğası çalışmaları öğrencilerin ve öğretmenlerin bilimin doğası görüşlerinin hedeflenen seviyenin altında olduğunu ortaya koymuştur (Liang vd., 2009; Yoon, Suh ve Park, 2014). Elde edilen sonuçlar ile bilimin doğasının öğretimi için üç farklı yöntem önermişlerdir. Bunlar; (a) Dolaylı yaklaşım, (b) Tarihsel yaklaşım ve (c) Doğrudan yansıtıcı yaklaşım (Akerson, Abd-El-Khalick, ve Lederman, 2000; Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002; Abd-El-Khalick ve Akerson, 2004).

2.6.2.1. Dolaylı Yaklaşım

Bilimin doğası öğretiminde kullanılan yaklaşımlardan biridir (Köksal ve Ertekin, 2015). Dolaylı yaklaşım hipotez kurma, gözlem yapma, veri toplama, verilerini kaydetme, elde edilen verilerden çıkarımlarda bulunabilme, hipotezlerin doğruluğunu test etme, sonuç elde etme ve sonuçlarını paylaşma durumlarını içermektedir. Öğrencilerin, araştırma ve sorgulama gibi bizzat içinde yer alması gereken etkinliklerden dolayı bilimin

doğası hakkındaki düşünceleri de kendiliğinden gelişir (McComas, 1993). Yani öğrenciler bilim yapar ve bilimin doğası kavramlarını bir yan ürün olarak içselleştirirler. Yapılan etkinliklerde bilimin doğası özelliklerinden herhangi birine doğrudan vurgu yapılmaz, öğrenenlerin görüşlerine olan etkisi incelenir (Metin, 2009). Dolaylı yaklaşım yöntemi ile öğrencilerin fen bilimleri dersinde bilim insanı gibi deney, gözlem ve bilimsel aktivitelerde çalışarak bunun davranış haline gelmesi beklenmektedir (Çil, 2010). Davranış haline gelen aktiviteler sayesinde dolaylı olarak bilimin doğasını kavramış varsayılmaktadır.

2.6.2.2. Tarihsel Yaklaşım

Tarihsel yaklaşım; fen öğretimi ile bilim tarihini birleştirmeyi temel alır (Lederman, 1999). Bilimsel bilgilerin ortaya çıkışını ve gelişimini o zamanki sosyal ve kültürel ortam içinde düşünme ve değerlendirme fırsatını sunar (Nuhoğlu, 2016) ve tarihsel gelişim sırası içerisinde nasıl ilerlediğini öğrenmeye teşvik eder (McComas ve Olson, 2000). Bu sayede öğrencilerin, bilim tarihini öğrenme ve bilim insanı gibi empati kurmalarının; bilimsel süreçlerin sadece deneysel sonuçlardan meydana gelmeyip doğrusal bir çizgide ilerlemediğinin farkına varmalarını sağlayacaktır (Jenkins, 1994; Matthews, 1994; Monk ve Osborne, 1997). Tarihsel yaklaşımda öğrencilerin bir bilim insanı rolüne girerek, yaşadığı dönemdeki sosyal ve kültürel yaşam tarzını sergiler ve bilimsel teorilerin gelişim aşamalarına ait etkinlikler yaptırılarak bilimin doğasını öğrenmeleri sağlanır (Abd-El-Khalick ve Lederman, 2000).

2.6.2.3. Doğrudan-Yansıtıcı Yaklaşım

Doğrudan-yansıtıcı yaklaşımda, bilimin doğası ve bileşenlerinin açık bir şekilde ifade edildiği etkinlikler planlayarak tartışma ortamlarının hazırlanması hedeflenmektedir (Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002; Lin ve Chen, 2002). Bilimin doğasına ait özelliklerin etkinlik sırasında veya bitiminde yapılacak tartışmalarla doğrudan öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır (Akerson ve ark., 2000). Yapılan etkinlikler ile öğrenciye aynı hedefte bir soru atmosferi oluşturulur ve öğrencilerin kendi fikirlerini yansıtılabilmeleri için zaman tanınır ve aynı sonuca kendi zihinsel etkinliğini kullanarak varması sağlanır. Böylece etkinlik bitiminde vurgulanmak istenen özellikler açıkça ve doğrudan ifade edilir. Öğrenci için oluşturulan etkinlikle belirlenen hedefe ne kadar ulaşıp ulaşmadığı tespit edilir ve yanlış yönelimler düzeltilir. Doğrudan-yansıtıcı yaklaşım ile öğrencilerin günlük hayatta gördükleri ve karşılaştıkları olayları bilimin doğası yönünden sorgulaması sağlanır.

3. Kaynakça

- Ab-El-Khalick, F., Bell, R.L., & Lederman, N.D. (1998). The nature of science and instructional practice: making the unnatural natural. *Science Education*.
- Abd-El-Khalick, F., & Lederman, N. G. (2000). Improving science teachers' conceptions of nature of science: a critical review of the literature. *International journal of science education*, 22(7), 665-701.
- Abd-El Khalick, F. ve Lederman, N. G. (2000). The influence of history of science courses on students' views of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 37, 295–317.
- Abd-El-Khalick, F., Lederman, N.G, Bell, R.L ve R.S. Schwartz, R.S. (2001). Views of nature of science questionnaire (vnos): Toward valid and meaningful assessment of learners' conceptions of nature of science. *Annual Meeting of the Association for the Education of Teachers in Science*. Costa Mesa, EDRS Price.
- Abd-El-Khalick, F., & Akerson, V. L. (2004). Learning as conceptual change: Factors mediating the development of preservice elementary teachers' views of nature of science. *Science Education*, 88(5), 785-810.
- Akdeniz, A.R. (2005). Problem çözme, bilimsel süreç ve proje yönteminin fen eğitiminde kullanımı, kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi. Salih Çepni (Edt.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akerson, V. L., Abd-El-Khalick, F., & Lederman, N. G. (2000). Influence of a reflective explicit activity-based approach on elementary teachers' conceptions of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(4), 295-317.
- Alters, B. J. (1997). Whose nature of science ? *Journal of Research in Science Teaching*, 34, 39-55.
- American Association for the Advancement of Science (AAAS) (1989). Project 2061: Science for All Americans. Washington, DC: Author.
- American Association for the Advancement of Science (AAAS) (1990). Project 2061: Science for All Americans. Washington, DC: Author.
- American Association for the Advancement of Science (AAAS) (1993). Benchmarks for science literacy: A Project 2061 report. New York: Oxford University Press.
- Arslan, A. (1994). Felsefeye giriş. Ankara: Vadi Yayınları.

- Arslan, A. ve Tertemiz, N. (2004). İlköğretimde bilimsel süreç becerilerinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 479-492.
- Aydın, H. (2008). Bilimin doğasına felsefi bir yaklaşım. Taşkın, Ö. (Edt.). Fen teknoloji öğretiminde yeni yaklaşımlar içinde (a.285-311). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakıcı, Y.,(2009). Fen eğitiminde bir önkoşul: Bilimin doğasını anlama. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi Yıl: 2009, Sayı: 29, Sayfa: 57-74.*
- Çil, E. (2010). *Bilimin doğasının kavramsal değişim pedagojisi ve doğrudan yansıtıcı yaklaşım ile öğretilmesi: Işık ünitesi örneği.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- DeBoer, G. E. (2000). Scientific literacy: Another look at its historical and contemporary meanings and its relationships to science education reform. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(6), 583–599.
- Doğan, N.,Çakıroğlu, J.,Bilican, K., Çavuş Güngören, S. (2014). Bilimin doğası ve öğretimi. (s.13). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğan, M. (2013) Bilim ve teknoloji tarihi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Driver, R., Leach, J., Millar, R. & Scott, P. (1996). Young people's images of science. Buckingham: Open University Press.
- Emren, M. (2018). *Bilim tarihi destekli işlenen "Canlılarda enerji dönüşümleri" ünitesinin, lise öğrencilerinin, bilime ve biyoloji dersine olan tutumları ve bilimin doğası anlayışları üzerine etkisinin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Harlen, W. (1996). The teaching of science in primary schools (2nd ed.). London: David Fulton Publishers Ltd.
- Hastürk, G. (2017). Fen Bilimleri dersi öğretim programı. G. Hastürk (Edt). Teoriden pratiğe fen bilimleri öğretimi içinde (s.3). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hazır, A. & Türkmen, L. (2008) "İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç beceri düzeyleri". *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 81-96, 2008.
- Jenkins, E.W. (1994). HPS and school science education: remediation or reconstruction ? *Int J Sci Educ*. 16(6):613–623.

- Khishfe, R., & Abd-El-Khalick, F. (2002). Influence of explicit and reflective versus implicit inquiry-oriented instruction on sixth graders' views of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(7), 551-578.
- Khishfe, R. and Lederman, N. (2006). Teaching nature of science within a controversial topic: İntegrated versus nonintegrated, *Journal of Research in Science Teaching*, 43(4), 395-418.
- Köksal, S. & Ertekin, P. (2015). Bilimin doğası öğretiminde kuramdan uygulamaya yönelik yaklaşımlar. N. Yenice (Edt.). Bilimin Doğası Gelişimi ve Öğretimi içinde (s. 189- 215). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köseoğlu, F., Tümay, H., Budak, E. (2008). Bilimin doğası hakkında paradigma değişimleri ve öğretimi ile ilgili yeni anlayışlar. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2: 221-237.
- Küçük, S., Çepni, S. (2006). "Turkish primary science teachers' perceptions of the nature and value of educational research", *Journal of Science Education*, 7.2, 122-125, 2006.
- Laugksch, R. C. (2000). Scientific Literacy: A Conceptual Overview. *Science Education*, 84(1), 71-94.
- Lederman, N. G. (1992). Students' and teachers' conceptions of the nature of science: A review of the research. *Journal of Research in Science Teaching*, (29) 4, 331-359.
- Lederman, N. G., Wade, P. D. ve Bell, R. L. (1998). Assessing The Nature of Science: What is The Nature of Our Assessments ? *Science and Education*, 7, 595-615.
- Lederman, N.G. (1999). "Teachers' Understanding of the Nature of Science And Classroom Practice: Factors That Facilitate or Impede The Relationship", *Journal of Research in Science Teaching*, 36, 8, 916-929, 1999.
- Liang, L. L, Chen, S., Chen, X., Kaya, O. N., Adams, A. D., Macklin, M. & Ebenezer, J. (2009). Preservice teachers' views about nature of scientific knowledge development: An international collaborative study. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 7, 987-1012.
- Lin, H. S., & Chen, C. C. (2002). Promoting preservice chemistry teachers' understanding about the nature of science through history. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(9), 773-792.
- Matthews MR. (1994). Science teaching: the role of history and philosophy of science. Routledge, New York.

- McComas, W.F., and J.K. Olson. (1998). The nature of science in international standards documents. In *The Nature of Science in Science Education: Rationales and Strategies*, Chap. 2. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- McComas, W.F. (1993). The effects of an intensive summer laboratory internship on secondary students' understanding of the NOS as measured by the test on understanding of science (TOUS). Paper presented at the annual meeting of the National Association for Research in Science Teaching, Atlanta, GA.
- Metin, D. (2009). *Yaz bilim kampında uygulanan yönlendirilmiş araştırma ve bilimin doğası etkinliklerinin ilköğretim 6. ve 7. sınıftaki çocukların bilimin doğası hakkındaki düşüncelerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Millar R. (1996). Towards a science curriculum for public understanding, *school science review*, 77, 7-18.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2004). İlköğretim fen ve teknoloji dersi 4. ve 5. Sınıf öğretim programı
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2005). İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi öğretim programı. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013). İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi öğretim programı. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2017). İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi öğretim programı. (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar). Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Monk, M. & Osborne, J. (1997). Placing the history and philosophy of science on the curriculum: a model for the development of pedagogy. *Sci Educ.* 81:405–424.
- NGSS Lead States. (2013). *Next generation science standards: For states, by states*. Washington, DC: The National Academy Press.
- Nuhoğlu, H. (2016). Bilimin doğasını deneyimlererek öğrenmede yeni bir yaklaşım: Sistem Dinamiği. M. Demirbaş (Edt.). *Fen Bilimleri öğretiminde Bilimin doğası içinde* (s.108). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Popper, K.R.. (1963). "Conjectures and refutations: The Growth of Scientific Knowledge", Harper and Row, New York.

- Özbay, H. E. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin bilimsel okuryazarlık seviyeleri ile evrimi anlamları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Malaya.
- Özgelen, S. (2013). Bilimin doğası ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 711-736.
- Scarnati, J. T. (1993). Tracks revisited. *Science and Children*, 30(6), 23-25.
- Taşar, M. F. (2003). Teaching history and the nature of science in science teacher education programs. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 30-42.
- Tunalı, İ. (2010). Felsefe giriş. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Turgut, H. (2005). Yapılandırmacı Tasarım Uygulamasının Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimsel Okuryazarlık Yeterliklerinden “Bilimin Doğası” ve “Bilim- Teknoloji-Toplum İlişkisi” Boyutlarının Gelişimine Etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2017). Güncel Terimler Sözlüğü. <http://www.tdk.gov.tr> 18.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Yager, R. E. (1993). “Science-Technology-Society as Reform”, *School Science and Mathematics*, 93(3), 145-151.
- Yıldırım, C. (1991). *Bilim Felsefesi*. 3. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Yıldırım, C. (2004). *Bilim Felsefesi*. 9. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Yıldırım, C. (2011). *Bilim Felsefesi*. Remzi Kitabevi: İstanbul
- Yoon, S. Y., Suh, J. K., & Park, S. (2014). Korean students' perceptions of scientific practices and understanding of nature of science. *International Journal of Science Education*, 36(16), 2666-2693.

Sağlık Çalışanlarında Stres Düzeyi ve Performans Arasındaki İlişkide Kişilik Tiplerinin Rolü

Dr. Öğr. Üyesi Gülay Tamer

İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

E-mail: gtamer@gelisim.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-7897-1603

1. Giriş

İnsana hizmet veren mesleklerinde çalışan sağlık çalışanları hemşireler ve doktorlar gibi diğer insanların sağlığı, güvenliği veya iyiliği için yükümlülükleri vardır. (Griffiths, et al.,2003; Winefield, 2003)Sağlık sektöründe görev yapan sağlık çalışanlarının çok stresli olduğunu düşünülmektedir. Mesleki stres olumsuz sonuçlar doğurur yüksek sağlık hizmetleri maliyetleri (Goetzel et al., 1998) ve artan depresyon riski ve anksiyete (Corpley, Steptoe ve Joeques, 1999). Stres günümüzde her gün yaygın bir durum haline gelmektedir. Özellikle farklı iş seviyelerindeki farklı çalışanlar arasında insan hayatı söz konusu olduğunda Bir yandan stres, motivasyon gücü ve diğer yandan depresyonun sebebidir. Ayrıca stres eksikliği, hayat, hedeflere ulaşma şevkinin olmadığı gibi.

Sağlık çalışanlarının performansı üzerinde doğrudan etkisi olan farklı stres faktörlerinin olduğu ve bu streslerle başa çıkmakta zorlandıklarını algıladıklarında iş stresi artmaktadır. İşle ilgili talepler ve yeni ortamlar ve yeni teknolojik gelişmelerde stres faktörüdür. Örneğin, personel sıkıntısı, aşırı iş yükü, çok fazla idari işler ve yönetimden ve meslektaşlardan destek eksikliği, gibi durumlar sıklıkla karşılaşılan stres durumlarıdır. (Tsai, 1993, Tyler & Cushway, 1995 ; Simoni & Paterson, 1997).

Bazı araştırmacılar stresi “kişinin fiziksel veya zihinsel durumunda bir değişiklik, diğer bir deyişle rahatsızlık veya normal durumdan dengesizlik. Stresin çalışma ortamında, sosyal çevrede rahatsız edici olaylara neden olması ve rutin yaşamda (iş, aile ve sosyal yaşam) ve ayrıca duygusal, psikolojik, zihinsel ve fiziksel hastalık". Dahası, "Stres, davranışsal davranış gerektiren herhangi bir durum veya durumdan oluşmaktadır. Normal durumlardan farklı olarak meydana gelen iyi ya da kötü herhangi bir değişikliğin oluşması streslidir ve olumlu ya da olumsuz bir değişiklik olduğunda, fizyolojik tepki aynıdır”(W. Colligan ve M. Higgins, 2010). İş stresi, bir kişi gerçek veya algıladığı gerçeğini aşan bir talep yaşadığında ortaya çıkar. işin gereği ile başarılı bir şekilde başa çıkma yetenekleri, duygusal olarak düzensizliğe neden olur. Fizyolojik denge. Dewe, Cox ve

Ferguson (1993), "stresin içsel kişinin veya çevresinin tutumu ancak aralarındaki etkileşimdir, (Cooper, O'Driscoll ve J.Dewe, 2001).

İstenmeyen tepkiler, insanlar kendilerine uygulanan muazzam baskılara veya diğer türden taleplere maruz kalırlar. Üstesinden gelemeyeceği endişesiyle ortaya çıkar. Bazı stresler iyi, bazıları kötü olabilir. stres ve baskıyı ayırt eder. Baskı olumlu ve gerçekten yardımcı olan bir şey olarak görülebilmektedir ve performansımızı iyileştirmemize katkı sağlamaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalardan.(Kahn et al.,1964).Sağlık çalışanları özellikle hemşireler stres ile başa çıkabileceği belli bir dereceye kadar, dayanma gücü gösterebildiğini ancak stres düzeyi katlanma sınırlarını aşarsa sağlık çalışanları üzerinde olumsuz etkiler yaratarak performansını ve genel sağlık düzeyini bozmaktadır sonucuna Stres altında çalışan birey kendini güvende hissetmiyor ve olası tehditleri nedeniyle çoğunlukla özel hayatı , bireysel performansı negatif yönde etkileniyor sonucuna varmıştır. İş ve aile ile ilgilenen önemli bir araştırma grubunun yaptığı araştırmaya göre; Algılanan iş stresi ile ilgilenen (Jacobson, 1987)iş kaybı ile ilgili endişeler veya korkular ile ilgili araştırma yapmışlardır.

Diğer bir araştırma(Buss & Redburn, 1983)tarafından yapılan evlilik ve aile hayatı stres durumu üzerlerindeki baskılarları ile ilgili yapılmış bir araştırmadır.(R. Anderson, 2003)tarafından yapılan araştırmada aşırı yüklenme, rol belirsizliği, rol çatışması, insanlar için sorumluluk, katılım, eksiklik geri bildirim, hızlı teknolojik değişime ayak uydurmak, yenilikçi bir rol oynamak, kariyer gelişimi, organizasyon yapısı ve ortamı ve son dönemsel olaylara bağlı aşırı yük: aşırı iş veya iş bu kişinin kapasitesi dışında dışında iş yükünün oluşuyla ilgili araştırma yapılmıştır. (Franch & Caplan, 1972; Margolis et al., 1974), rol belirsizliği: rol kişinin rolünü yerine getirmesi için yetki, yetki ve görevlerle ilgili yetersiz bilginin yarattığı stres konularını incelemişlerdir.(French & Caplan, 1972; Kahn, et al, 1964), rol çatışması: denetçiler veya ast üst çatışmasının yarattığı faktörler incelenmiştir. (Beehr et al., 2000; Caplan ve Jones, 1975) insanlar için sorumluluk, refah işleri, iş güvenliği ve mesleki gelişim sırasındaki oluşan stres kaynaklarını incelemişlerdir. (Pincherle, 1972), Kişinin nüfuz etme derecesi kişinin işiyle ilgili kararlar incelenmiştir. (Kasl, 1973; Margolis et al., 1974). ve Kerr ve et al.,2009, MacKay et al., 2004)iş stresiyle ilgili çalışmalar yapmışlardır. Fakat sağlık çalışanlarının stres düzeyi ile iş performansı arasındaki ilişkide kişilik tiplerinin aracılık rolünün değerlendirilen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2. Literatür İnceleme

Stres, çeşitli şekillerde bir birey için çevresel bir uyaran olarak görülse de Kendini güvende hissetmemektedir.(Kahn ve ark1964).İşle ilgili stres, olası tehditleri nedeniyle çoğunlukla hareketsizleştirici olabilir aile işleyişi ve bireysel performans. Stres kavramı, toplumların ortak sorunu haline geldiği için uzmanların üzerinde en sık çalıştığı araştırma konuları arasına girmiştir. Özellikle bireylerin çalıştığı ortamlardan kaynaklanan stresin kontrol altına alınması bilim insanlarının ayrıca önem verdiği konu olmuştur. Çünkü örgütsel stres, hem birey açısından hem de işletme açısından büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Kuswibowo,2012). Bu sorunların önüne geçilmemesi işletmelerin sonunu getirmekte ülkelerin ekonomik yapılarına da zarar vermektedir. Sağlık çalışanları iş ortamında daha çok streslidirler (Klarreich,1993). Çünkü sağlık kurumlarınınözel yapısından kaynaklanan vardiyalı çalışma koşulları yönetimin yanlış izlediği politikalar, fazla iş yükü, ücret yetersizliği ve iş tatminsizliği gibi durumlar iş yerindeki stresin başlıca nedenleridir.Stres, insanın hem özel hayatında hem de iş hayatında yaşadığı olumsuzluklara vücudunun biyo-kimyasal salgılar üreterek, bu olumsuzlukların üstesinden gelmek için gösterdiği fizyolojik ve psikolojik çabasıdır (Griffiths, et al.,2003; Winefield, 2003).Kısaca stres, herhangi bir canlıda görülebilen, canlıyı duygusal ve fiziksel açıdan olumlu veya olumsuz etki de bırakabilen psikolojik bir durumdur(Cherniss, 1980 ; Azad marzabadi, & Gholami Fesharaki, 2010).

Sres, insanlarda çeşitli olumsuz duyguların beraber yaşandığı gündelik hayatta sıkça karşılaştığımız bir olgudur.Her yaşta ve her meslek grubunda görülmektedir.Stresin belirtileribireyden bireye farklılık gösteren bir durumdur (Goetzl et al., 1998) .

Bazı insanlara olumlu yönde davranışlar kazanmasını sağlarken, diğer bir yanda kişinin içinden çıkılması güç problemlerle karşı karşıya kalmasına sebep olur. Her şeyin fazlası kişiyi olumsuz etkileyebileceği gibi stresinde fazlasına maruz kalan kişilerin görevlerini yerine getirme gücünü değiştirebilmektedir (Cullen, et al, 1985), (Greenglass & Burke, 2003).Stresin her zaman kişilerin üzerinde olumsuz etkiler bırakmadığını söyleyebiliriz.

Bireylerin hayatındaki stresin tamamıyla yok edilmeye çalışılması için yapılan çabalar çok gereksizdir. Çünkü stres belli seviyelerde kontrol altında tutulduğunda kişilerin önüne çıkan engeller karşısında daha sağlam durmasını, yararlı işler yapma isteğini oluşturan fizyolojik, psikolojik ve nörolojik tepki vermesini sağlar (Cotton, et al., 2003).Kişinin hayat gayesine ulaşması için yardımcı bir faktör konumuna getirilebilir. Strese doğru bir şekilde yön verilmediğinde ise kişinin hayatına olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Hart & Cotton, 2002). Bireyler yaşamlarında

stresi tamamen yok etmektense, azaltmaya çalışma yoluna giderek ve stresi doğru bir şekilde yönlendirerek daha hızlı ve olumlu sonuçlar elde edeceklerdir.

2.1. Stresin Sağlık Çalışanlar Açısından Önemi

Sağlık örgütlerinde hizmetin yapısından kaynaklanan çok fazla stres yaşamakta olan çeşitli nedenlerle işini değiştiremeyen, stresini dışı vuramayan kendi içine dönük yaşayan sağlık çalışanları bulunmaktadır (Cullen, et al, 1985). Bu tipteki bireyler kendi çıkış yolunu bulabilmek adına alkol, sigara gibi alışkanlıklarda artış görülmektedir. Bu süreç uzun süre devam ettiğinde zamanla sağlık çalışanın tükenmesine ve performansında düşüklüğe örgütte karışıklığa neden olur. Ancak stresin etkileri belli seviyelerde kontrol altına alınırsa çalışan bireyler örgüt içinde başarılı performans gösterebileceği de göz ardı edilmemelidir (Griffiths, et al., 2003; Winefield, 2003).

Sağlık örgütün sahip olduğu olanaklar ne kadar iyi olsa da çalışan gücü yeterli değilse işletme başarısızlığa sürüklenebilir (Corpley, Steptoe, & Joeke, 1999). Bu sebeple eldeki insan gücünü en iyi şekilde verimli kullanmak için bu durumlara önceden hazırlıklı olup çalışanı motive edici aktivitelere yönelmelidir. (Azad et al.,2010). Hastane ortamında stresi yaratan dış çevre, kişisel ve örgütsel faktörler üzerinde çalışmaların yürütülmesi üst düzey yöneticilere bağlıdır (Anderson R. (2003).

İyi bir yönetici, kurumunu maddi ve manevi yönden her anlamda geliştirmelidir. Çünkü çalışanlarla ilişkileri iyi olan bir yönetici çalışanların işine gösterdiği ilgiyi de artırması için motivasyon kaynağıdır. Ama tersi yaşanan durumda çalışanlar için stresin kaynağı olma rolünü de oynayabilir (Beehr et al.,2000).Güçlü sağlık kurumlarının piyasada uzun süre ayakta kalabilmesinin nedenlerinden biri de yönetici ve çalışan arasındaki iletişimin güçlü olmasıdır.Sağlık çalışanı zor bir işin üstesinden gelmeye çalışırken ortamda var olan stres bireyin kabiliyetini kısıtlayıcı rol oynayabilir. Gün içinde çalışanın özel hayatında yaşadığı stres yaratabilecek bir olay sonrasında işine bu durumunu taşıması neticesinde iş ortamında stres etkili olur. Çalışanın içine girdiği bu durumunu iş ortamında kendi kendine yok etmeye çalışması işteki performansına negatif yönde etki edecektir (Boswell, C.A.(1992). Ancak örgütteki normal düzeydeki stres çalışan başarısına olumlu katkılar yapabilir (Cherniss, C. (1980). Fakat fazla stresin çalışanın iş başarıma gücüne avantaj kazandırmasından çok dezavantajlarının olabileceği unutulmamalıdır (Cooper,et al.,2001).Sağlık işletmelerinde aşırı strese ortam hazırlayacak olayların yaşanmaması için yönetici ve çalışanlar işbirliği içinde takım ruhuyla çalışmalıdır. Bireyler de iş ortamı dışında yaşadığı olumsuzlukları iş yerlerine taşımamaya özen

göstermelidir. İş ortamında yaşanan aşırı stres sebebiyle çalışanın hayatında atlatılması zor süreçler geçirebileceğinin üstünde durulmalıdır. Aynı zamanda iş dışı yaşantısı da düzgün olmayan çalışanların örgüt için stres kaynağı oluşturabilecekleri göz ardı edilmemelidir (Corpley,et al.,1999). Çünkü yaşantısı normal olmayan bireyler iş ortamına uyum sağlamada zorluk yaşarlar. İş ortamında stres yoksunluğu, çalışanların fazla rahat olmalarına ve işlerini yerine getirmemelerine sebep olabilir. Stres iş ortamında denetlenmeli ve normal seviyelerde kalmasına dikkat edilmelidir. Bu yüzden çalışanlar açısından stres önemli yer tutar.(Cotton,et al.,2003).

2.2. Stresin Sağlık Kurumları açısından önemi

Örgüt içinde çalışanların işini doğru bir şekilde yapmamasından kaynaklı ya da yöneticilerin örgütü organize ederken yaptığı hatalardan doğan aksaklıklar ve benzer birçok nedenler örgüt içinde stres ortamının oluşmasına sebep olur(Cullen, 1985). Örgüt dışındaki işletmeyi etkileyen para piyasaları durumu, rakip firmaların tehdidi gibi birçok dış unsorda işletmelerde stresin yaşanmasına ortam hazırlar(Goetzel et al.,1998). Örgüt içi ve örgüt dışı stres kaynaklarının doğru bir şekilde kontrol edilmemesi durumu ise işletme için kötü sonuçlar meydana getirir. Bu durumda işletmenin stresle başa çıkılabilesine önem verilmesi gerekmektedir.Yeni nesil sağlık işletmeleri bünyesinde az çalışan çok sayıda tıbbi ekipman bulundurmaktadır.Sağlık örgütlerinde personel giderleri büyük maliyet unsurudur(Dewe,et al.,1993). Aynı zamanda işletmelerin çalışanlar üzerindeki stresi artırıcı bir diğer yanlış politika ise bireyin işinde ihtisaslaşması için yetkileri artırılarak daha fazla işin üstesinden gelmesi istenmiştir.(Yaghobi N,(2009).Bu durumda çalışanların strese girmesini sağlamıştır. İşletmelerin çalışanlarının sosyalleşme gereksinimi karşılamak isterken onlara üst düzey teknolojinin sağladığı imkânları sunduğu durumlarda çalışanların hayatını daha da zor bir hale getirerek çalışanın stresli olmasını beraberinde getirmiştir (French, and Caplan, 1972).Sağlık örgütlerinde merkezîyetçi yapılarının olması, yöneticiler arasında samimiyet yoksunluğu yönetici ve çalışan arası iletişimin kopukluğu, işletmenin kötü fiziksel koşulları, departmanlar arası işleyen süreçlerdeki kopuk iletişim, yöneticilerin kurumun piyasadaki varlığını sürdürürken kötü duruma düşürecek uyguladığı yanlış yönetim teknikleri stres kaynağı olmaktadır (Greenglass,& Burke 2003).

Sağlık işletmelerde çok yaygın olarak görülen bu stres kaynaklarını en aza indirmek için işletmenin sağlığı açısından çalışmalar yürütülmelidir (Winefield, H. R.2003).

Sağlık İşletmelerde stresi artıran bu unsurlar yok edilmediği veya

kontrol altına alınmadığı takdirde, psikolojik açıdan mutlu çalışan ve yöneticilere sahip olmayan sağlık kurumlarında iş görme gücünde zayıflaması sebebiyle kurumsal imajı ve performansının düşmesinin yanısıra gelebileceği unutulmamalıdır (Griffiths, et al.,2003). Stresin bu noktada önemi hatırlanmalıdır. Örgütler tarafından yararı olmayan stres kaynakları yok edilmeli, çalışanlar üzerinde pozitif yönde etki bırakan stres kaynakları ise kontrol altında tutulması sağlanmalıdır (Colligan, & Higgins, 2010).

2.3. Sağlık Çalışanlarının Kişisel Stres Kaynakları

Sağlık çalışanlarının bireysel özellikleri sebebiyle de örgüt içerisinde stresin yaşanmasına sebep olduğu görülebilmektedir. Örgütün içinde çalışan bireylerin kişilik özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik sebebiyle çalışanlar birbirlerinin davranışlarını her durumda hoşgörüle karşılamamaktadır. Birbirleri ile iletişimlerinde kopukluk yaşayan çalışan bireyler işlerini verimli bir şekilde yerine getirememektedirler. Çalışanların da kendisinde var olan stres kaynaklarının belirlenmesi, alınması gereken önlemlerin alınması tüm işletmenin başarılı bir şekilde ilerlemesi için çok büyük önem taşımaktadır (Pincherle,1972).

Hayatımız boyunca gerek iş gerekse özel hayatımızda karşımıza çıkan stres unsurları karşısında mücadele ederken kendi bireysel özelliklerimize bağlı olarak hareket ederiz. İşletme içerisinde işgören kesiminin strese karşı gösterdiği tutumu üst yönetim kademesinde çalışan yöneticilerinin gözlemlemesi çok önemlidir. Gözlemleri sonucunda edindikleri bilgiyi de çalışan bireylerin davranış özelliklerine göre sınıflandırmaları çok önemlidir (DeCenzo, Robbins, Verhulst, 2017: 299). Yönetimin işletmenin başarısına gölge düşürecek stres tehditlerini fark etmesi çok önemlidir.

Gündelik yaşantımız içinde gereksinim duyduğumuz kişisel ihtiyaçlarımız, insanları farklı bir şekilde değerlendirirken oluşturduğumuz tutumlarımız gibi birçok neden kişilik özelliğimize bağlı olarak stres faktörleri arasına yerleşmektedir. Bilhassa çalışma ortamında çalışanların birbirlerini rakip görmeleri, cinsiyet farkından dolayı yaşadıkları sıkıntılar, psikolojik açıdan arkadaşlarıyla geçinme problemi yaşamasını taşıdığı kişisel özelliklerden kaynaklanmaktadır (Stamper & Johlke 2003). İşletme içinde çalışanların stres düzeylerinin yükselmemesi için yönetimin kişisel stres kaynaklarını belirlemesi önem taşımaktadır (Jamal, 1984).Her bireyin taşıdığı bireysel özellikleri örgüt içerisinde sergilediği görülmektedir. Çalışanın iş ortamındaki problemleri değerlendirme şekli kendi kişisel tutumlarına bağlı olarak değişim göstermektedir (Amjad, & Khan,2008).

Kişinin duygusal yönden zayıf olması işletme içerisinde oluşan problemleri soğukkanlı bir şekilde karşılayamamasına da sebep olmaktadır (Akgündüz, 2006: 16-17). Kişinin olumsuz veya olumlu geliştirebilecek her türlü tutum örgüt içerisindeki bireylere de etki etmektedir. Bu sebeple kişilerin taşıdığı kişilik yapılarına bağlı özelliklerinin stres yapıcı durumlar karşısında olumlu tutumlar geliştirmesi önem kazanmaktadır (MacKay ,et al.,2004).

2.4.Çalışanın Bilgi, Beceri ve Yeteneklerinin Yetersizliği

Toplumu oluşturan bireylerin hem iş hem de özel hayatlarındaki zorluklara karşı kendini donanımlı bir şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Fakat her insanın kendi gelişimine verdiği değer de bireyde bireye çeşitlilik göstermektedir. Örgüt içerisinde çalışan bireylerin de buldukları pozisyonlarında başarılı olmaları için sahip olduğu bilgi, beceri ve yeteneklerinin yeterli olması gerekmektedir.(Hart, & Cotton, P.,2002).

3. Karma Tipi Kişilik Özellikleri

Bazı insanlar, hayatlarından çok fazla beklenti içerisine girerler. İsteklerine sahip olmak için her türlü yolu bulmaya çalışırlar. Onları isteklerine ulaştıracak her türlü yöntemi bulmaya çalışırken de stres içerisine girerler. Bir süre sonra isteklerine ulaşan birey hevesini çok çabuk alır(Ivancevich & Donnelly, 1975).Beklentilerinin gerçekleşmesiyle de A tipi kişilik tipine ait bireylerin yaşadıkları mutluluk çok uzun sürmemektedir (Tyler,&Cushway,1995).A tipi kişiliğe sahip bireyler örgüt içerisinde de pozisyonlarında terfi etmek için hırsla çok fazla çalışırlar. Örgüt içerisinde istedikleri konuma yerleştirildiklerinde de memnuniyetleri kısa sürmektedir. Bu şekilde çalışmalarını çalışma ortamlarında stresin gelişmesine sebep olmaktadır.(Rose,2003).Bireylerin bazıları da B tipi kişilik özelliklerini taşırlar. Genellikle hayatın zorlu durumları karşısında rahat tavırlar sergilerler. Kendilerine çok zorlayıcı kurallar koyarak sınırlandırmazlar. Bu tip kişilik yapısına sahip bireyler kendilerine güvenerek, sakin bir şekilde iş ortamında çalışmalarını sürdürürler. Çalışma arkadaşları ile rekabete girmekten kaçınırlar (Simoni, &Paterson, 1997).

B tipi kişilik özelliklerine sahip çalışanlarla aynı iş ortamını paylaşmak stres ortamının oluşmamasında büyük etkisi vardır. Fakat işletme içinde yönetim kademesinde bulunan yöneticilerin A tipi kişilik özellikleri taşıyanların B tipi kişilik özelliklerine sahip olan yöneticilere göre karar verme aşamasında strese girip zorlandıkları görülmüştür. A ve B tipi kişilik özelliklerini bir arada barındıran bireylerde karma tip kişilik özelliklerine sahip olmaktadır. Karma tip kişilik yapısına sahip bireylerde önemli olan

hangi kişilik tiplerine daha yakın davranışlarını sergiledikleri önem taşımaktadır. Çalışanın iş ortamında huzurunu bozacak durumlar yaratmaması uyumlu olması gereklidir (Cubbin& Figley.,1983).Bir işletmenin içerisinde çalışan topluluğunda stres kaynağı olabilecek kişilik tiplerinin yaygın olarak bulunmaması maddi ve manevi sorunların yaşanmamasını sağlar(Simoni& Paterson,1997).

3.1. Yaşam ve kariyer değişikliği

Bireyler hayatlarında yaşadıkları köklü değişikliklerden olumlu veya olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Özellikle kişilerin mesleki kariyerinde ortaya çıkan değişimlerde hayatlarının gidişatını değiştirmektedir. Yaşanan değişiklikler, olumsuz yönde bireye yansıdığına çalışma ortamında etkileri görülür.İş hayatında sektörde yaşanan değişimler bireyin kariyerini geliştirmesine sebep olmaktadır (Simoni & Paterson, 1997).

3.2. Rol belirsizliği

Rol belirsizliği birey üzerinde engellendiğinde firma içindeki pozisyonunda da ilerleme kaydederek motivasyonun artmasına katkı sağlar (McHugh ,et al.,2009). Örgüt içinde iş akışının doğru bir şekilde devam etmesi için çalışan bireylerin üzerine düşen görevi doğru bir şekilde yerine getirmesi verimin artmasında en önemli unsurdur.

3.3. Ailevi sorunlar

Her bireyin ailesiyle olan ilişkileri farklılık göstermektedir. Bazı bireyler ailesiyle çok fazla sorun yaşamadan hayatını devam ettirirken bazıları ise ailesiyle geçinirken çok fazla sorun yaşamaktadır. Aile içerisinde sorunları olan mutluluğu yakalayamamış bireyler genelde iş ortamında da sorunlarıyla birlikte çalışmalarını sürdürmektedirler. Ailevi sorunların olumsuz etkileri birey üzerinde görülür. Örgüt içerisinde çalışırken iş yaşamına negatif yönde etki eder. Çalışma performansı düşerek işletmenin de verimini düşürebilmektedir.

3.4.Çalışanın Kaygı Ve Heyecan Düzeyi

Çalışanların kaygı seviyelerinin genellikle yüksek olmasına sebep olan unsurlardan bazıları da işletmedeki sorunlar, ailede yaşadığı problemler veya kişilik özellikleri de etki edebilmektedir. İş görenin işletme içerisindeki rolüne ilişkin bilgilerin açıkça belirtilmemesi çalışmanı zorlayan sebeplerin başında gelmektedir. İş ortamında gergin bir havanın hâkim olması çalışanın

işini kaybetme korkusuyla çalışması kişinin kaygı seviyesinin artarak stresi yaşamasına neden olmaktadır (Kasl, 1973).

4. Sağlık Çalışanlarında Stres Düzeyi Ve Performans Arasındaki İlişki

Sağlık Örgütlerinde, bulunan alt veya üst kademe çalışanlarının hepsinin yüksek performans göstermesine neden olan işinden duyduğu memnuniyet derecesinin yüksek olmasıdır (Kahn, 1964).Sağlık sektöründe de tüm örgütlerde olduğu gibi rekabet söz konusudur tedavi uygulamalarında fark yaratmak isteyen işletmelerin önem vermesi gereken konu, çalışanların yüksek performans göstermesini sağlamaya yönelik şartları geliştirebilmesidir. Bu sebeple çalışanların performansının iyi olması ve her türlü tedavi aşamasında kullanılan ekipmanların teknolojiye uygun olup çalışması da işletmenin performansını etkilemektedir (Ahlbrandt et al.1992),

Sağlık Çalışanlarında iş tatmininin yükselmesi ile performansı arasında doğru orantı olduğu yapılan çalışmalar esnasında saptanmıştır (Kavak, 2018: 50). Sağlık çalışanlarının çalışmakta olduğu, kurumda verimli çalışması için iş tatmininin artması ve performansının yükselmesi çok önemlidir. Bu durumun gerçekleşmesi için çalışana yapılan takdir ve teşvikler ile işine duyduğu memnuniyet arttırılmaya çalışılmaktadır (Allen & Meyer. 1990). Bireyin performansı arttıkça kendine olan güveni de artarak iş tatmini daha çok yükselecektir. Örgüte karşı bağlılığı da artarak işletme ve birey için yarar sağlamaktadır.

4.1.İş Performansı Ve Kişilik Yapısı

Kişilik özellikleri, bireyler arasında birbiriyle farklılıklar taşımasının sonucu olarak iş performansı seviyelerine de farklı bir şekilde yansımaktadır.Bass ve Barrett, düşük iş doyumu yaşayanların, kişiler arası ilişkilerin az olması ve küçük psikiyatrik belirtilerle, sosyal olarak kötü algılanabileceğini belirtmişlerdir. İş Performansı, nedensellik yönü belirsiz olsa da zihinsel sağlıkla (nevrotiklik) ilişkili görünmektedir. Kişilik, özellikle dışa dönüklük, iş tercihinine göre, iş tatmininden çok daha güçlü bir ayrımcı değişken olabilir. Çünkü insanlar umutla kişilikleriyle uyumlu olan işleri seçerler ve yetenekleri arasındaki potansiyel uyum için seçilirler (Furnham ve Zacherl, 1986:453-454).

Judge, Locke ve Bono, yaptıkları araştırmalarda, pozitif öz değerlendirmeye sahip bireylerin, performanslarının daha düşük seviyede öz değerlendirmelere sahip olanlardan daha yüksek düzeyde olabileceğini savunmuşlardır. Pozitif öz değerlendirmeleri olan bireyler çalışmalarını bu

temel boyutlarda daha yüksek olarak değerlendirmiş ve bu nedenle işlerinden daha memnun kalmışlardır (Judge, Bono ve Locke, 2000:237). Çalışanların işinden duydukları beklentileri kendi kişiliği ile ilgilidir. Çalışanın işini değerlendirmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. İşgörenin kişiliğine bağlı olarak inançları, tutumları ve değer yargıları vardır. Bunların yanında, işletmelerinden sağladıkları kazanımlardan ekonomik, psikolojik ve sosyal doyum da iş performansını etkiler (Hanan, 2009). Bireyler, kişilik özellikleri ile uyumlu işleri seçerek, çalışma yaşamlarındaki iş tatmini arttırabilirler.

Sonuç ve Öneriler

İş stresi ile iş tatmini literatürü incelendiğinde hem Türkiye hem de dünya literatüründe bu alanlar ile ilgili çok sayıda araştırma yapıldığı görülecektir. Araştırmalar genellikle çeşitli değişkenlerin iş stresine ve iş doyumuna etkisinin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir. Ancak iş stresinin iş doyumuna etkisini doğrudan inceleyen araştırma sayısı kısıtlıdır. Kısıtlı da olsa bu araştırmaların çoğunda çalışanların stres düzeylerinin iş doyumlarını olumsuz etkilediğı sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde bu araştırmaları sağlık çalışanları örnekleminde gerçekleştiren çalışmalar da son derece azdır. Zira sağlık çalışanları yüksek stres altında ve hataların bedellerinin çok yüksek olduğı bir iş ortamında faaliyet göstermektedirler. İş doyumunu yüksek bir çalışanın işe bağlılığı, motivasyonu ve performansı da yüksek düzeylerde olmakta, dolayısı ile hastaların memnuniyetleri de artmaktadır. İş doyumsuzluğu örgütsel bağların zayıflayarak kopmalarına neden olmaktadır. Örgütsel bağların ve iletişimin zayıflaması hem aynı düzey çalışanlar arasında yatay, hem de ast-üst arasında dikey çatışmaların yaşanmasına yol açabilmektedir. Sağlık yöneticileri açısından sağlık çalışanlarının yüksek bir doyum düzeyine ulaşmaları ve yüksek iş doyumunun sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli bir başarı faktörü olarak ifade edilebilir.

Ancak çalışanların nitelikleri ne kadar yüksek olursa olsun, iş doyumsuzluğu ve stres gibi unsurlar hata oranlarını ve fireleri arttırmakta, iş kazalarına ve iş güvenliği sorunlarına yol açmakta, dolayısıyla işletmeleri hem maddi hem de hukuki açıdan zor durumda bırakmaktadır. Bu bağlamda yalın hastanecilik konusundaki ilerlemenin de çalışanların yüksek iş doyumuna sahip olması ile yakından ilişkili olduğı iddia edilmektedir. Aynı zamanda, stres ile başa çıkma konusunda eğitimli ve başarılı sağlık çalışanlarının malpraktis oranlarının düşmesi ile sağlık kurumlarının özellikle hukuki anlamda problemlerden kaçınması olanaklı olacaktır. Benzer şekilde iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının yaşanmaması adına, sağlık yöneticileri sağlık çalışanlarının stres düzeylerini minimize ederek iş doyumlarını arttıracak önlemler almalıdır.

Kaynaklar

- Anderson R. (2003). Stress at work: the current perspective. *The Journal of The Royal Society for the Promotion of Health*, 123; 81.
- Azad marzabadi, E, Gholami Fesharaki, M (2010), The study of factor which affecting on job stress among military personnel using multiple Modeling, Behavioral Sciences Research Center, Baghiyatallah University of medical sciences. Research project.
- Beehr A. T, Jex M.S., Stacy A. B., & Murray A.M. (2000). Work Stressors and Coworker Support as Predictors of Individual Strain and Job Performance. *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 21, No. 4 ,pp. 391-405.
- Boswell, C.A.(1992). Work stress and job satisfaction for the community health nurse. *Journal of Community Health Nursing* 9,221-227. *World of Sciences Journal*; 2013[0] 2 ISSN 2307-3071187
- Cherniss, C. (1980). *Staff burnout: Job stress in the human services*. Beverly Hills: Sage.
- Cooper, C. L., O'Driscoll, M. P., & Dawe, J. P. (2001). *Organizational Stress: A Review and Critique of Theory, Research and Applications*.
- Corpley, M., Steptoe, A., & Joeke, K. (1999). Job strain and psychiatric morbidity. *Psychological Medicine*, 29, 1411–1416.
- Cotton, S. J., Dollard, M. J., deJonge, J., & Whetman, P. (2003). Clergy in crisis. In *M. Professions*. New York: Taylor and Francis.
- Cullen, F. T., Lemming, T., Link, B., & Wozniak, J. F. (1985). The impact of social supports on police stress. *Criminology*, 23(3), 503–522.
- Dewe, P., Cox, T., & Ferguson, E. (1993). Individual strategies for coping with stress at work: A review, *Work & Stress*, 7 (1), 5-15.
- French, J.R.P., Jr., and Caplan, R.D. (1972). *Organizational Stress and Individual Strain*. in A.J. Marrow, ed., *The Failure of Success*, AMACOM, New York, New York,
- Goetzel, R., Anderson, D., Whitmer, R., Ozminkowski, R., Dunn, R., & Wasserman, J. (1998). The relationship between modifiable health risks and health care expenditures. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 40, 843–854.

- Greenglass, E. R., & Burke, R. J. (2003). Teacher stress. In M. Dollard, A. H. Winfield, & H. R. Winfield (eds.). *Occupational Stress and the Service Professions*. New York: Taylor and Francis.
- Griffiths, A., Randall, R., Santos, A., & Cox, T. (2003). Senior nurses: Interventions to reduce work stress. In M. Dollard, A. H. Winfield, & H. R. Winfield (Eds.). *Occupational Stress and the Service Professions*. New York: Taylor and Francis.
- Hart, P. M., & Cotton, P. (2002). Conventional wisdom is often misleading: Police stress within an organizational health framework. In M. Dollard, A. H. Winfield, & H. R. Winfield (eds.). *Occupational Stress and the Service Professions*, New York: Taylor and Francis.
- Ivancevich M.J., & Donnelly H. J. (1975). Relation of Organizational Structure to Job Satisfaction, Anxiety-Stress, and Performance. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 20, No. 2, pp. 272-280.
- Jamal M. (1984). Job Stress and job Performance controversy: an empirical assessment in two countries. *Organizational Behavior and Human Performance*, 33:1-21.
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). *Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity*. New York: Wiley
- Kasl, S.V. (1973). Mental Health and the Work Environment. *Journal of Occupational Medicine*, Vol 15, pp. 509-518.
- Kazmi, R., Amjad, S., & Khan, D. (2008). Occupational Stress and its effect on Job Performance: A case study of medical house officers of district Abbotabad. *Journal of Ayub Medical College*, 20(3), 135-139. *World of Sciences Journal*; 2013[0] 2 ISSN 2307-3071 188www.engineerspress.com
- Kerr R, McHugh M, McCrory M(2009). HSE Management Standards and stress-related work outcomes. *Occupational Medicine*; 59:574-579.
- MacKay CJ, Cousins R, Kelly PJ, Lee S, McCaig RH(2004). Management standards and work-related stress in the UK: policy background and science. *Work Stress*; 18:91-112.
- Margolis, B.L., Kroes, W.H., & Quinn, R.P. (1974). Job Stress: An Unlisted Occupational Hazard. *Journal of Occupational Medicine*, Vol, pp. 659-661.
- McCubbin, H. I., & Figley, C. R. (Eds.). (1983). *Coping with normative transitions (Vol. 1)*. New York: Brunner/ Mazel.

- Pincherle, G. (1972). Assessment of the Relation-ship Between Stress and Work Performance. Proceeding of the Royal Society of Medicine, Vol, pp. 321-324.
- Rose M. (2003). Good Deal, Bad Deal? Job Satisfaction in Occupations. Work Employment Society, 17;503
- Simoni, P.S., Paterson, J.J.(1997). Hardiness, coping and burn! out in the nursing workplace. Journal of Professional Nursing13,178-185.
- Stamper L.C., & Johlke C.M. (2003). The Impact of Perceived Organizational Support on the Relationship Between Boundary Spanner Role Stress and Work Outcomes. Journal of Management, 29;569.
- Tyler,P.A. Cushway. D (1995). Stress in nurses: the effects of coping and social support. Stress Medicine,11, 243_251.
- W. Colligan, T., & M. Higgins, E. (2010). Workplace Stress: Etiology and Consequences. PERI Pakistan Williams, L., & Anderson, S. (1991). Job satisfaction and organisational commitment as predictors of organisational citizenship and in-role behaviours. Journal of Management, 17, 601-617.
- Winefield, H. R. (2003). Work stress and its effects in general practitioners. In M. Dollard, A. H.Winfield, & H. R. Winfield (Eds.). Occupational Stress and the Service Professions. New York: Taylor and Francis.
- Yaghobi N,(2009), The study of social epidemic disorder in rural and urban of Somesaraye Gilan.. MSC thesis, Iran University of Medical sciences, Faculty of Health, Tehran, Iran.
- Ahlbrandt Roger S., Leana Carrie R., Murrell Audrey J., (1992), "Employee Involvement Programmes Improve Corporate Performance" Long Range Planning, Vol 25, No.5.
- Allen Natalie, Meyer John P., (1990), "The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to The Organization", Journal of Occupational Psychology, Vol.63.
- Ahmadı-Al Hanan, (2009). "Factors Affecting Performance of Hospital Nurses ın Riyadh Region, Saudi Arabia", International Journal of Health Care Quality Assurance, Vol.22 Issue: 1.
- Ceyhan, A. A., & Siliğ A. (2005). "Banka Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkiler". Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, ss. 43-56.

- Klarreich, S. H., Ph. D. (1993). *Stressiz Çalışma Ortamı*, Çev. Güngör, B. Öteki Yayıncılık, Ankara.
- Kuswibowo, C. (2012). "İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hitay Yatırım Holding Örneği". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öğretmen Adaylarının Narsisizm ve Otantiklik Düzeyleri

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Ayyıldız¹, Doç. Dr. Osman Ferda Beytekin²

¹Hakkari Üniversitesi, E-mail: aysegulkadi.33@gmail.com

²Ege Üniversitesi, E-mail: beytekin.ferda@gmail.com

1. Giriş

Freud, narsisizmi dış dünyadan çekilen libidonun benliğe yöneltilmesiyle ortaya çıkan bir durum olarak açıklar (Raskin ve Terry, 1988). Öz-severlik olarak da adlandırılan narsisizme sahip bireyler güç kazanma arzusuna sahiptirler ve özsaygıları da yüksektir. Ayrıca üstün olma ve statü elde etme istekleri, başarı ve güç kazanma arzuları onları lider pozisyona taşıyan niteliklerdir. Bunun yanı sıra insanlar arası ilişkilerde samimiyetsiz, benmerkezci, kibirlili ve çıkarıya dayalı ilişkiler kurabilirler (Farzioonpour, Fouroshani, Beyzaiee ve Hosseini, 2012).

Narsisistik kişilik ise, bireyin kendi fiziksel ve ruhsal özelliklerine hayran kalması ve kendini beğenmesidir denebilir (Güney, 1998). Psikoloji alanyazını narsisizmi; patolojik ve normal narsisizm olarak ele alır (Atay, 2009). Ayrıca böyle bir ayırım olmadan bireylerin narsisizm düzeylerinde farklılık gösterme durumlarını ölçmeyi amaçlayan araştırmalar da mevcuttur (Raskin ve Hall, 1979). Narsisistik özelliklerin her zaman olumsuz olmayacağı ve her insanın doğasında bulunabileceği, kişinin ruh sağlığına olumlu etkileri olan “normal narsisizm” olarak dillendirilebileceği söylenmiştir (Foster, 2007; Rozenblatt, 2002; Pincus vd., 2009). Patolojik narsisizm ise kendini büyük görme, beğenilme gereksinimi ve empati yoksunluğu olarak karşımıza çıkar. Bu tür insanlar özel doğduklarına, üstün, ayrıcalıklı ve farklı kimseler olduklarını düşünmekte ve kendini beğenmiş ve kibirlidirler (Kernberg, 1975; Masterson, 1990).

Otantiklik kısaca bireyin kendini bilmesi ve kendi özüne sadık kalması olarak bilinir (Harter, 2002). Kernis ve Goldman (2006)’a göre otantiklik ilk kez Heidegger tarafından ortaya konmuştur. Otantiklik, öz benlik ve eylemler arasındaki uyum (Rogers, 1961) veya kendini gerçekleştirme (Maslow, 1968) olarak görülür. Otantiklik, bireyin kendi olması veya öz benlik olarak tanımlanan benliğin (Yalom, 2000) inşasıyla ilgili ve kategorileri net olmayan (Lacoste, Leimgruber ve Breyer, 2014) benin iyiyi istemesi ve iyiliğin önünü açtığı düşünülen (Guignon, 2004) kimlik başarısının bir niteliği ve psikolojik sağlık ile kabulün bir parçası olarak bilinen (Lopez ve Rice, 2006) bir kavramdır.

Bu araştırmada öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeyleri arasında ilişki olabileceği düşünölmüştür. Ayrıca alanyazın incelendiğinde bu iki değişkeni birlikte inceleyen araştırmaya az rastlanmıştır. Araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeylerini çeşitli değişkenlere göre ve bu düzeylerin aralarındaki ilişkiyi incelemektir. Aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeyleri ayrı ayrı cinsiyetlerine ve anne-baba eğitim durumlarına göre değişmekte midir?

Öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeyleri ile yaşları arasında manidar ilişki var mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeyleri ile farklı değişkenleri incelenmeye yönelik tarama ve ilişkisel modelde bir çalışmadır.

2.2. Evren ve Örneklem

Evren, pedagojik formasyon öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem, Ege Üniversitesi'nde formasyon eğitimi alan 146 öğrenciden oluşmaktadır. Uygun örnekleme tercih edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Özellik	n	%
Cinsiyet	Kadın	117	80,1
	Erkek	29	19,9
	Total	146	100,0
Anne eğitim durumu	İlkokul	66	45,2
	Ortaokul	24	16,4
	Lise	39	26,7
	Üniversite	13	8,9
	Lisansüstü	4	2,7
	Total	146	100,0
Baba eğitim durumu	İlkokul	53	36,3
	Ortaokul	26	17,8
	Lise	40	27,4
	Üniversite	26	17,8
	Lisansüstü	1	,7
	Total	146	100,0

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Atay (2009) tarafından uyarlanan Narsisistik Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Ölçek, 16 maddeden ve 6 boyuttan oluşur. Ölçeğin güvenilirlik değeri 0,65’ dir. Ayrıca Koşucu (2016) tarafından Türkçe’ ye uyarlanan Otantiklik Ölçeği de kullanılmıştır. Ölçek 12 maddeden oluşur. “Kendine Yabancılaşma”, “Dış Etkileri Kabullenme” ve “Otantik Yaşam” olmak üzere üç boyutu vardır ve Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .79, .67 ve .62 şeklindedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada, demografik veriler için frekans, yüzde değerleri, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyine göre ölçeklerden alınan puanların farklılaşmaları için Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi ve yaşlar, ölçeklerden alınan puanlar arasındaki ilişki için pearson korelasyon analizi tercih edilmiştir.

3. Bulgular

Tablo 2: Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Narsisizm ve Otantiklik Düzeyleri

	Cinsiyet	N	Sıra ort.	U	p
Otantiklik	Kadın	117	69,41	1217,5	,02
	Erkek	29	90,02		
Narsisizm	Kadın	117	73,40	1685,0	,96
	Erkek	29	73,90		

Tabloya göre katılımcıların otantiklik düzeyleri cinsiyetlerine göre değişmekte iken narsisizm düzeyleri değişmemektedir. Kadın ve erkek katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeyleri birbirine benzerdir. Erkek katılımcıların otantiklik sıra ortalamaları kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 3: Anne Eğitime Göre Katılımcıların Narsisizm ve Otantiklik Düzeyleri

	Anne eğitimi	N	Sıra ort.	X²	p
Otantiklik	İlkokul	66	75,86	5,29	,25
	Ortaokul	24	83,69		
	Lise	39	64,96		
	Üniversite	13	77,46		
	Lisansüstü	4	43,88		
Narsisizm	İlkokul	66	71,84	,92	,92
	Ortaokul	24	73,94		
	Lise	39	75,23		
	Üniversite	13	70,54		
	Lisansüstü	4	91,00		

Tabloya göre katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeyleri anne eğitimine göre değişmemektedir. Annelerinin eğitim seviyelerinin ilkokul, ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü olması katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeylerini değiştirmemektedir.

Tablo 4: Baba Eğitime Göre Katılımcıların Narsisizm ve Otantiklik Düzeyleri

	Baba eğitimi	N	Sıra ort.	X²	p
Otantiklik	İlkokul	53	78,54	4,22	,38
	Ortaokul	26	76,48		
	Lise	40	70,94		
	Üniversite	26	66,77		
	Lisansüstü	1	6,50		
Narsisizm	İlkokul	53	73,13	,82	,93
	Ortaokul	26	77,44		
	Lise	40	69,19		
	Üniversite	26	76,67		
	Lisansüstü	1	80,50		

Tabloya göre katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeyleri baba eğitimine göre değişmemektedir. Babalarının eğitim seviyelerinin ilkokul,

ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü olması katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeylerini değiştirmemektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Narsisizm Düzeyleri, Otantiklik Düzeyleri ve Yaşları Arasındaki ilişki

		Yaş	Otantiklik	Narsisizm
Yaş	P.C.	1	-,219**	-,012
	Sig.		,008	,882
	N	146	146	146
Otantiklik	P.C.	-,219**	1	-,067
	Sig.	,008		,418
	N	146	146	146
Narsisizm	P.C.	-,012	-,067	1
	Sig.	,882	,418	
	N	146	146	146

Tabloya göre katılımcıların yaşları ile otantiklik düzeyleri arasında düşük düzeyde negatif yönde ilişki var iken yaşları ile narsisizm düzeyleri ve narsisizm düzeyleri ile otantiklik düzeyleri arasında ilişki yoktur.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma bulgularına bakıldığında; öğretmen adaylarının otantiklik düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta iken narsisizm düzeyleri farklılaşmamaktadır. Kadın ve erkek katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeyleri birbirine benzerdir. Erkek katılımcıların otantiklik sıra ortalamaları kadınlara göre daha yüksektir. Ekşi, Sayın ve Çelebi (2016); otantiklik düzeyinde farklılığın kız öğrencilerin lehine olduğunu ortaya koymuştur. Bazı araştırmalarda (Kocakula, 2012; Koşan, 2015) narsisizmin cinsiyete ve yaşa göre farklılaşmadığı görülmüştür. Kardeş' a (2017) göre erkek öğrencilerin narsisistik eğilimleri daha yüksektir. Ekici (2017) öğrencilerin narsisistik eğilimlerinin cinsiyete göre değişmediğini bulmuştur. Bozkurt'un (2019) araştırmasında üniversite öğrencilerinin otantik yaşam ve kendine yabancılaşma boyutları ile sosyal bağlılık ve cinsiyetin sakin benlik düzeyinin yordayıcısı olduğu görülmüştür.

Öğretmen adaylarının narsisizm ve otantiklik düzeyleri anne ve baba eğitim durumlarına göre değişmemektedir. Anne ve babalarının eğitim seviyelerinin ilkökul, ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü olması katılımcıların narsisizm ve otantiklik düzeylerini değiştirmemektedir. Kiraz'ın (2011)

araştırmasında, narsisizm puanlarının baba eğitim düzeyine göre değişmediği görülmüştür. Kardeş'a (2017) göre yaş ve ailenin algılanan gelir durumuna göre narsisistik kişilik özellikleri değişmemektedir.

Öğretmen adaylarının yaşları ile otantiklik düzeyleri arasında düşük düzeyde negatif yönde ilişki var iken yaşları ile narsisizm düzeyleri ve narsisizm düzeyleri ile otantiklik düzeyleri arasında ilişki yoktur. Kardeş'a (2017) göre yaş ve ailenin algılanan gelir durumuna göre narsisistik kişilik özellikleri değişmemektedir. Küçüköğlü ve Sarıçam'a (2016) göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ve otantiklik düzeyleri arasında pozitif ilişki vardır. Koşucu (2016) ontolojik iyi oluşun otantiklik, ruh sağlığı, yaşam doyumu değişkenleri arasında aracı olduğunu bulmuştur. Özözen Danacı, Kavaklı ve Tıkız'ın (2018) siber zorbalığın, internet bağımlılığı ve narsisizmle ilgili pozitif yönlü anlamlı ilişkisi olduğunu saptamıştır. Doruk, Bahçıvan ve Yavuzalp'in (2018) öğretmen adaylarının narsisizm düzeyleri yükseldikçe geleneksel öğrenme-öğretme yaklaşımını daha fazla benimsediklerini görmüştür. Şahin ve Kumcağız'a (2017) göre üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile narsisizm düzeyleri arasında bir ilişki mevcuttur. Arğın (2019) üniversite öğrencilerinin narsisizm düzeyleri arttıkça, dijital oyun bağımlılıklarında artış olduğunu saptamıştır. Ekici (2017) öznel iyi oluş, narsisistik kişilik eğilimlerin yordamaktadır. Kocaoğlu (2020) sosyal kaygı ile hem duygusal zekâ hem otantiklik arasında ilişki olduğunu bulmuştur. Tüfekçi (2020) toplumsal cinsiyet rolleri tutumu ve otantiklik arasında ilişki olduğunu saptamıştır. Ekşi, Sayın ve Liman'a (2019) göre öğrencilerin otantiklik, yaşam anlamı ve amaç bilinci düzeyleri arasında ilişki vardır.

Bu araştırmanın örnekleme Ege üniversitesi öğrencileri ile sınırlıdır. Farklı örneklem ve yöntemlerle araştırma tekrar yürütülebilir ve narsisizm ve otantiklikle ilgili olabilecek diğer değişkenler de araştırılabilir.

5. Referanslar

- Arğın, E. (2019). Dijital oyun bağımlılığının narsisizm kültürüne etkileri. *Turkish Studies*, 14(4), 519-537.
- Atay, S. (2009). Narsisistik kişilik envanterinin Türkçe'ye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 181-196.
- Bozkurt, (2019). Üniversite öğrencilerinin otantiklik, sosyal bağlılık ve belirsizliğe tahammülsüzlük özelliklerinin sakin benlik düzeylerini yordayıcılığı. *Yüksek lisans tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eskişehir.

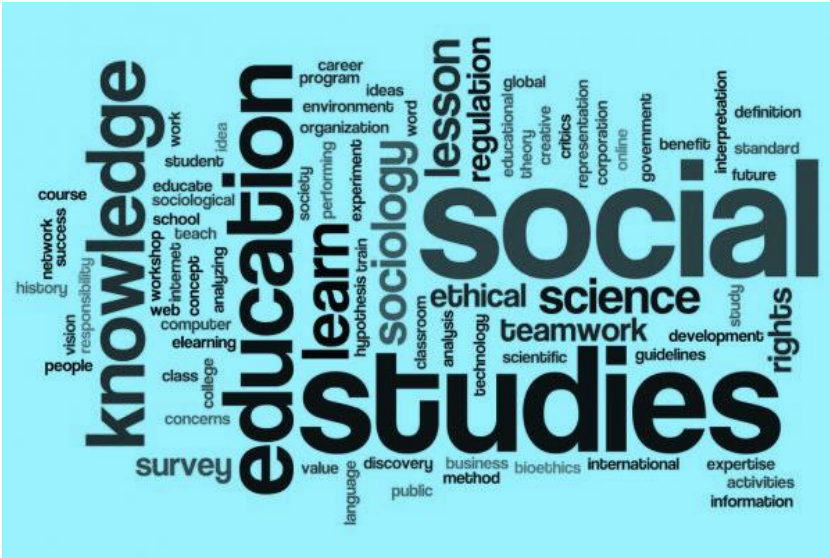
- Doruk, B., Bahçivan, E. ve Yavuzalp, N. (2018). Öğretmen adaylarının benlik saygıları, narsisizm düzeyleri ve öğrenme-öğretme yaklaşımları arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Turkish Journal of Educational Studies*, 5 (3), 118-139.
- Ekici, D. (2017). Üniversite öğrencilerinde narsisistik kişilik eğilimlerinin öznel iyi oluş ve algılanan anne baba tutumları açısından yordanması. *Yüksek lisans tezi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı, Konya.
- Ekşi, H. Sayın, M. ve Çelebi, Ç. (2016). Üniversite öğrencilerinin özgecilik ve otantiklik seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 79-102.
- Ekşi, H. Sayın, M. ve Liman, M. (2019). Otantikliğin yaşamın anlamı üzerindeki etkisinin incelenmesi: amaç bilincinin aracı rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 795-803.
- Farzioonpour, F., Fouroshani, A. B., Beyzaiee, S., ve Hosseini, S. (2012). Evaluation of Self-Esteem Managers in Clinical Wards of Hospitals Affiliated to Tehran University of Medical Sciences. *World Applied Sciences Journal*, 16, 686-692.
- Foster, J. D. (2007). The narcissistic self: *Background, an extended agency model, and ongoing controversies*. In C. Sedikides & S. Spencer (Eds), *Frontiers in Social Psychology: The Self*, (ss. 1-43). Philadelphia: Psychology.
- Freud, S. (1914). On Narcissism. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works*, 67-102.
- Guignon, C. (2004). *On being authentic*. Abingdon: Routledge.
- Güney, S. (1998). *Davranış bilimler ve yönetim psikolojisi terimler sözlüğü*. Ankara: Özel Basım.
- Kardaş, S. (2017). Sanal kimlik ve spiritüel iyi oluşun üniversite öğrencilerinin narsisistik eğilimlerini yordayıcılığı. *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.

- Kernis, M. H. ve Goldman, B. M. (2006). A multi component conceptualization of authenticity: Theory and research. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (38, s. 283–357). New York: Academic.
- Kiraz, C. (2011). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Narsistik Kişilik Özellikleri. *Yüksek lisans tezi*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Kocaoğlu, F. (2020). Üniversite öğrencilerinde sosyal kaygının yordayıcıları olarak duygusal zekâ ve otantiklik. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gaziantep.
- Kocakula, Ö. (2012). Narsistik ve obsesif kompulsif kişilik bozukluklarının karar süreçlerine etkisi, *Yüksek lisans tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Koşan, Y. (2015). Üniversite öğrencilerinin Facebook kullanımının narsisizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi, *Yüksek lisans tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Koşucu, D. (2016). Otantiklik ile ruh sağlığı ve yaşam doyumu ilişkilerinde ontolojik iyi oluşun aracı rolü. *Yüksek lisans tezi*. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Küçükoğlu, E. ve Sarıçam, H. (13-15 Mayıs, 2016). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ve otantiklik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 7. ICONTE, Antalya, Türkiye.
- Lacoste, V., Leimgruber, J., ve Breyer, T. (2014). Indexing authenticity: Sociolinguistic perspectives (Vol. 39). Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Lopez, F. G., ve Rice, K. G. (2006). Preliminary development and validation of a measure of relationship authenticity. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 362-371.
- Maslow, A. H. (1968). *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand.
- Masterson, J.F. (1990). *The search for the real self*. New York: The Free.
- Özözen Danacı, M., Kavaklı, N., Tıkız, G. (2018). Eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının narsisizm düzeylerinin siber zorbalığa duyarlılık ve internet bağımlılığı düzeylerine etkisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 2(2), 86-98.

- Pincus, A.L., Ansell, E.B., Pimentel, C.A., Cain, N.M., Wright, A.G.C., ve Levy, K.N. (2009). Initial construction and validation of the Pathological Narcissism Inventory. *Psychological Assessment*, 21, 365-79.
- Raskin, R. ve Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of personality and social psychology*, 54 (5), 890.
- Raskin, R. N. ve Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590.
- Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rozenblatt, S. (2002), In defence of self: The relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior. *PhD Thesis*, Long Island University, New York.
- Şahin, C. ve Kumcağız, H. (2017). Narsisizm ve benlik saygısının sosyal medya bağımlılığını üzerindeki yordayıcı rolü. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 2136-2155.
- Tüfekçibaşı, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile bilişsel esneklik ve otantiklik arasındaki ilişkiler. *Yüksek lisans tezi*, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Trabzon.
- Yalom, I. D. (2000). *Varoluşçu psikoterapi (Z. İ. Babayigit, Çev.)*. Ankara: Kalcı.

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 15

Y Kuşağı ve Beklentileri (Sabiha Sevinç Altaş)

Y Kuşağı ve Beklentileri

Sabiha Sevinç Altaş

*Sakarya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO Tıbbi Hizmetler ve Teknikleri Bölümü,
E-mail:sabihass@sakarya.edu.tr*

1. Giriş

Günümüz işletmelerinde sabit kalan olgulardan biri değişimdir. Küresel rekabet üzerinde çok etkili olan teknoloji de sürekli olarak gelişmektedir. Ayrıca her geçen gün yeni çalışanlar iş hayatına katılmaktadır. Özellikle genç çalışanların iş hayatına katılmasıyla bazı zor değişiklikler meydana gelmektedir. Bu acımasız rekabet ortamında yeni neslin farklı olması birçok değişikliği de beraberinde getirmektedir.

1980-2000 yılları arasında doğanlardan oluşan Y Kuşağı, aynı zamanda internet kuşağı, echo-boomers, millennial ya da nexters olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada kuşak kavramı, kuşaklar ve Y kuşağı kavramları ele alınmıştır. Kuşak kavramı açıklandıktan sonra, kuşakların nasıl sınıflandırıldığı ve özelliklerine yer verilmiştir. Günümüzün iş hayatında yer alan Y Kuşağının yetiştirilme şekli, kariyer hedefleri, özellikleri, diğer kuşaklarla arasındaki farklılıklar açıklanmaktadır. Y kuşağının iş yaşamına, ebeveynlerine ve yönetimden beklentilerine de yer verilmektedir.

2. Kuşak Kavramı

“Kuşak” kelimesini Türk Dil Kurumu, “insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar olan süreç içerisinde hemen hemen aynı yıllarda doğmuş, aynı dönemin koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer problemleri, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle sorumlu olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlamıştır (www.tdk.gov.tr).

Kuşak kuramı; bireylerin hayata gözlerini açtıklarından itibaren benzer politik ve toplumsal olayları gören, bu doğrultuda kendi değer yargıları ve inanç sistemini oluşturan, birbirlerine yakın karakteristik özellikleri gösteren kişilerden oluşan topluluğu ele almaktadır. Bahsedilen zamanlardaki sosyo-ekonomik değişim süreçleri, toplumsal olaylar, endüstri eğilimleri, politik olaylar, işsizlik oranları, politik tehditler, güvenlik ve kıtlık hakkındaki düşüncelerden oluşmaktadır (Lamm ve Meeks, 2009: 615).

Karl Mannheim(1893-1947) kuşakların problemleri üzerine yaptığı çalışmalarında, sosyal yapıyı ve düşünceleri anlamada dikkati kuşakların

önemine çekmiştir. Toplum içindeki bireylerin sınıfsal konumları doğrutusunda kuşakların tanımlamasını yapmıştır. Kuşakları sosyal konumuna göre değerlendirirken, fiziksel ve zihinsel hiçbir yakınlığı olmayan somut bir grup olarak ele almamıştır. Karl Mannheim, toplumun beş özelliği ile kuşakların varlığını açıklamaktadır:

- (1) Kültürel süreçte yeni katılımcıların ortaya çıkması,
- (2) Eski katılımcıların sürekli kaybolması,
- (3) Tarihsel süreçte bir kuşağın üyeleri, yalnızca geçici olarak sınırlı bir bölüme katılabilir; bu nedenle
- (4) Kuşaktan kuşağa kültürel mirasın aktarılması zorunluluğu ve son olarak,
- (5) Kuşaktan kuşağa sürekli geçiş olmasıdır.

Mannheim (1952) ve takipçilerine göre, “kuşak” teriminin iki önemli unsuru vardır. Birincisi, tarihsel zamanda ortak bir konum ve ikinci olarak, "o zamanın olayları ve deneyimleriyle şekillenen bu tarihsel konumun farklı bir bilinci" dir. Bu iki unsurun önemi birçok çalışmada vurgulanmaktadır. Özellikle önemli ulusal veya uluslararası olaylar sırasında, ergenlik çağında veya genç yetişkinlikte olan insanların ortak bir hafızası oluşacaktır. Onların gelecekteki tutumlarını, tercihlerini ve davranışlarını etkileyecek olaylar olduğu ifade edilmektedir (Parry ve Urwin, 2011: 81).

Eskiden kuşaklar arasındaki farklılıklar şimdiki gibi hızlı değildi. Bu sebeple iş dünyası da bu farklılıklardan çok etkilenmiyordu. Günümüzde teknolojiye bağlı değişimin hızı, özgürleşen iletişim olanakları, sınırların kalkması ve alışkanlıklardaki önemli değişimler Y Kuşağına dikkati çekmiş ve araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kömürçüoğlu, 2014: 47). Tüm kuşakların kendine ait karakteristik özellikleri vardır. Güçlü ve zayıf yönleri, değer yargıları ve tutumları bulunmaktadır (Lower, 2008: 80).

Twenge (2009:68) 25–30 yıl kadar bir zaman diliminde kuşakların oluştuğunu söylemektedir. Bir kuşağın hangi adla anılacağı da çok önemlidir. Çünkü, o kuşağın üyesi olan genç erişkin bireylerin neyin peşinde olduğu ve neyi yaşamlarının doğal bir parçası olarak gördüğü üzerinde etkili olmaktadır (Tekin, Akgemci, 2016: 17).

Geleneksel olarak bir kuşak, “çocuklar ve anne-babalarının doğumları arasındaki ortalama zaman aralığı” olarak ifade edilmektedir. Bu biyolojik tanım ile, yaklaşık 20-25 yıl arasında bir kuşak yetişmektedir. Fakat bu tanımlama günümüzde tekrar değerlendirmeyi gerektirmektedir. Çünkü, teknoloji hızla değişmektedir. Kariyer ve çalışma seçenekleri, toplumsal değerler için 20 yıl eksik bir kuşak aralığı olmaktadır. Ayrıca, günümüz için biyolojik bir tanımlama yapıldığında, bir kuşak şu ana kadar olanlardan daha

uzun bir süreye yayılmaktadır. Çünkü hiçbir kuşakta olmadığı kadar çocuk sahibi olma sürekli ertelenmektedir. Çocukların ve anne-babaların yaşları arasındaki fark yirmili rakamlardan otuzlu rakamlara kadar esnemıştır. 1982'de ilk bebeğine sahip olan bir kadının ortalama yaşı 25 iken günümüzde bu yaşın 31,2 olduğu görülmektedir (McCrinkle,2009:1).

Her dönemde kuşaktan kuşağa aktarımlar olmaktadır. Aktarımlar esnasında değişimlerde göze çarpmaktadır. Belge' ye(2012) göre bu değişim gerekli ve faydalıdır. Aynı zamanda insanın varoluş kaygısı ve anlam dünyası, onun etrafında değişmeyen, geçmiş ile geleceği birbirine bağlayan görsel ve soyut birtakım değerlere dayanmasını gerektirmektedir. Her kuşak kendinden önceki kuşağı değişime karşı diyerek eleştirmektedir. Ama aslında ebeveynleri olan önceki kuşağın bir parçasını da doğru ya da yanlış içerisinde taşımaktadır (Altuntuğ, 2012:205).

Günümüzde birçok kuşak bir arada çalışmaktadır. Bu yeni bir durum değildir. Geçmişte de iş hayatında çeşitli kuşaklar bir arada çalışmıştır. Hiyerarşik olarak düzenlenmiş iş tanımları ve oluşan sistem ile kuşaklar iş hayatında birbirinden ayrılmaktadır. Genellikle orta yaş çalışanlar yönetim kademelerinde yer almaktadır. Çoğunlukla bir üst kademe veya akranları ile iletişim kurmayı tercih etmektedirler.

Türkiye'de iş yaşamında olan 26 milyon çalışanın 13 milyonunu Y kuşağı oluşturmaktadır (Konokay, 2017:8). Günümüz ortamında yeni kuşak çalışanlarla verimliliği ve iş tatmini yakalayabilmek için onların iş değerlerini anlamak ve diğer kuşaklardan farklılıklarını ortaya koymak gerekmektedir.

2.1. Kuşak Sınıflandırmaları

Tarihsel olayların sonuçlarına göre kuşak sınıflandırmaları ortaya çıkmaktadır. Fakat hangi yılların bir kuşağı kapsayacağı konusunda araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmamaktadır. İlgili yazında, kuşakların farklı tarih aralıklarında ve farklı özelliklerde sınıflandırıldığı tespit edilmiştir (Bakırtaş vd., 2016).

Zhang ve Bonk (2010:76-92), kuşakları 20.Yüzyılın başından itibaren aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır:

- 1946 yılına kadar doğanlar: Sessiz kuşak ya da olgun kuşak,
- 1946-64 (veya 1961) yılları arasında doğanlar: Baby Boomer kuşağı,
- 1965-81 veya 1961-80 yılları arasında doğanlar: X kuşağı,
- 1980 veya 1982 yıllarından sonra doğanlar: Y kuşağı, internet kuşağı ya da Milenyum kuşağı olarak ifade edilmektedir.

Kuşaklar ve sınıflandırmaları ile ilgili çalışmaların yabancı kaynaklı olması dikkat çekicidir. Özellikle de Amerikan sosyo-kültürel yapısından etkilenildiği gözlemlenmektedir. Bugünkü yapısı ile toplum incelendiğinde beş farklı kuşak bulunmaktadır (Akdemir, vd., 2013: 14) ;

- 1900- 45: Sessiz kuşak,
- 1946- 64: Bebek patlaması,
- 1965-79: X kuşağı,
- 1980-1999: Y kuşağı,
- 2000- : Z kuşağı.

Literatürde kuşakların incelendiği ve çeşitli özelliklerinin ortaya konduğu birçok çalışma bulunmaktadır. Hay Group tarafından ortaya çıkarılan “Gençler İş’e El Koydu” adlı araştırmada kuşakların genel özellikleri ve güçlü yanları ve birbirlerinden farkları ortaya konmuştur (Kuyucu, 2014: 58). Tablo 1’ de kuşakların karakteristik özellikleri yer almaktadır.

Tablo 1: Kuşakların Karakteristik Özellikleri

Kuşak	Genel Özellikleri	Güçlü Noktaları
Sessiz Kuşak	Rasyonel, pratik	Bağlılık ve istikrar
Bebek Patlaması	Pozitif, iyimser	Bağlılık ve ekip çalışması
X Kuşağı	Dikkatli, şüpheli	Bilgi teknolojileri bilgisi, uzlaşma ve uyumluluk
Y Kuşağı	Güvenli, umutlu	Teknoloji becerisi ve aynı anda birçok işi yapma

Tüm kuşakların kendine ait özellikleri, algıları, değerleri, bakış açıları, tutumları, davranışları, yargıları, güçlü ve güçsüz yanları bulunmaktadır. Tüm bu özellikleri ile yeni bir kuşak çeşitli anlaşmazlıklara ya da çatışmalara neden olabilmektedir (Lower, 2008: 80).

2.1.1. Sessiz Kuşak (Silent Generation)

1900 ve 1945 yılları arasında doğan bireylerin oluşturduğu sessiz kuşak, tüm dünyada gerçekleşen savaşlardan ve ekonomik krizden etkilenmiştir. Bu sebepler sessiz kuşağın alt boyutlarını ortaya çıkartmıştır. Ertem’in sessiz kuşakla ilgili alt boyutları aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (İzmirlioğlu, 2008:43):

- 1900-1914: Büyük Değişim Kuşağı
- 1914-1918: I. Savaş Kuşağı
- 1918-1929: Ümit Kuşağı
- 1929-1939: Depresyon Kuşağı
- 1939-1945: II. Savaş Kuşağı

Sessiz kuşağın birinci alt boyutu olan “Büyük Değişim Kuşağı”, 1900 ile 1914 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı’ndan önce doğanlardan oluşmaktadır. 20.yüzyılda büyük değişiklikler yaşanacağına dair oluşan inançları sebebiyle bu ismi almışlardır. İkinci alt boyut “I.Savaş kuşağı”, 1914 ile 1918 yılları arasında doğanlardan oluşmaktadır. Gördükleri 1. Dünya Savaşı ile çok büyük acı, üzüntü, güvensizlik ve hayal kırıklıkları yaşayan kuşaktır. Savaşın ardından 1918 ile 1929 yılları arasında doğanların oluşturduğu “Ümit Kuşağı”, hayata büyük umutlarla başlayan kuşaktır. 24 Ekim 1929 yılında “Büyük Buhran” ya da “Kara Perşembe” olarak ifade edilen “Dünya Ekonomik Buhranı” yaşanmıştır. “Depresyon Kuşağı”, 1929 ile 1939 yılları arasında doğan ve bu zor günlerden çok etkilenen bir kuşaktır. 1939 ile 1945 yılları arasında doğanların oluşturduğu “II.Savaş Kuşağı”, savaşın etkilerini çok derin yaşamıştır. İş ve güvenlik açısından yaşadıkları büyük sorunlar bu kuşağa yaşam mücadelesi vermeyi çok iyi öğretmiştir (Şenbir, 2004:20-21).

II.Dünya Savaşı başladığında sessiz kuşağın bireyleri çok küçüktür. Ama savaşın tüm acılarından derinden etkilenmişlerdir (Levickaite,2010:171). Geniş aileler, yoğun komşuluk ilişkileri ve yerel sosyal gruplar sessiz kuşağın kültürel öğelerini oluşturmaktadır. Toplumsal değerlere adanmışlık, sadakat, çok çalışma ve otoriteye saygı bu kuşağın temel değerlerini oluşturmaktadır. Sessiz kuşağın yaşam felsefesi, yaşamak için çalışmaktır (Gilbaugh,2010:4). Bu kuşağın %95’i iş hayatını tamamlayarak emekli olmuştur. Az bir zaman sonra iş hayatında kuşağın üyelerinden kimse kalmayacaktır (<http://www.jamesrbrett.com> Erişim Tarihi: 05.12.2012).

Sessiz kuşağın gördüğü savaşlar, ekonomik kriz ve politik belirsizlikler kuşkusuz onları çok etkilemiştir. Çalışkan, tutumlu aynı zamanda temkinli bireyler olmalarını sağlamıştır. Kurumsallığa önem verirler. Çalışkanlığa ve otoriteye saygı duyarlar. Kuralcı, değişimi ve riski sevmeyen bireylerdir (Zemke vd., 1999; Lehto vd.,2006; Burnett, 2010). Yaşanmışlıklar kuşağın iş hayatına bakış şeklini doğal olarak etkilemiştir (Carver ve Candela, 2008: 986). Aynı zamanda disiplinli ve takım çalışmasına yatkındırlar. Kıdeme göre performans ve ödüllendirme beklerler (Hatfield, 2002: 72). Günümüzde iş hayatında bu kuşağın çalışanları çok azalsa da, bugünün temelleri onlar sayesinde atılmıştır. Ayrıca eşsiz bilgi kaynağına sahiptirler. Sahip oldukları

pratik zekaları sayesinde örgütlerinin önemli kişileri olmuşlardır (Zemke vd., 1999:45-46).

Sessiz kuşağın bireyleri teknolojiye uzak büyümüşdür. Ama teknolojiyi kullanmaya eğilimlidir ve kullandıkları tespit edilmiştir (Delahoyde, 2009: 33). Direkt posta ya da yazılı iletişim yöntemleri gibi açık, net, özet yapılabilen ve basit bilgiyi tercih etmişlerdir. Tüm dünyada yaşanan olumsuzlukları gördükleri için, dünyaya gelen en küçük kuşak olarak gösterilmektedir(<http://www.capital.com.tr/>). Yaşadığımız çağın en yaşlı bireyleri olan bu kuşak, otoriteye sadık ve direktif bekleyen, denge ve düzene itaat eden bir kuşaktır. İş değiştirmeyi tercih etmezler. Bir işte ömür boyu çalışmayı arzu ederler. Pragmatik ve istikrar arayışında oldukları görülmektedir. Güven duygusu onlar için çok önemlidir (Adıgüzel vd., 2014:171).

Türkiye’de de bu kuşak II.Dünya Savaşı’ndan ötürü zor koşulları görmüştür. Ülkemizin en yaşlı nüfusunu oluşturmaktadırlar. “Uyumlu” olarak tanımlanan bu kuşak, Türkiye Cumhuriyeti’ nin ilk yıllarını görmüştür (Adıgüzel vd., 2014:171).

2.1.2. Bebek Patlaması (Baby Boomers)

Bu kuşak ismini, II.Dünya Savaşı’ndan sonra bebek doğumlarındaki artıştan ötürü almıştır. Çünkü 19 yıl içinde ABD’de onyedide dakikada bir, bir bek dünyaya gelmiştir. Dönemin dikkat çekici gelişmelerinden biri de bebek ölüm oranlarının düşmesidir (Baran, 2014: 7). II.Dünya Savaşından sonra 1964 yılına kadar doğanlar bu kuşağı oluşturmaktadır. Doğal olarak sayıları çok fazladır. Bu nedenle toplumu yeniden tasarlayan kuşak olarak ifade edilmektedir (Levickaite, 2010: 171).

Bu kuşak için televizyon çok önemli bir kitle iletişim aracıdır. Sessiz kuşak için çok önemli olan radyoyu bebek patlaması kuşağı da oldukça fazla kullanmıştır. Türkiye’ye bakıldığında sinemaya gitme alışkanlığının ön planda olduğu tespit edilmiştir. Televizyonun yaygın olarak kullanılması 1970’li yıllara denk gelmektedir (Özmen, 2016: 8-9).

Bu kuşak bireyleri rekabetçi bir yapıya sahiptir ve bu ön planda yer almaktadır. Dolayısı ile işkolik kişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Yoğun iş ve rekabet sebebiyle bu kuşağın bireyleri işkolik olarak nitelendirilmektedir. İşkolik olmalarının yanı sıra iradeli, özgüvenli, bencil ve yargılayıcı bireylerdir (Delahoyde, 2009: 34). Muhafazakar yönetim nedeniyle maddi başarı ve geleneksel değerler ön planda olmuştur. Örgüte bağlılıkları en yüksek bireylerdir. İş yaşamlarında çoğunlukla olumlu ve yakın kişiler arası iletişime sahiptirler. Günümüzde bu kuşağın bireyleri yönetici ve danışman olarak örgütlerde görülmektedir (Mücevher, 2015: 10).

Bebek patlaması kuşağını oluşturan kişilerin okul ile gençlik yılları 1960'lı yılların kültürel gelişiminden etkilenmiştir. Irkçılıkla mücadele, çevre duyarlılığı ve kadın-erkek eşitliği konuları bu kuşaktan geriye kalanlar arasındadır (Strauss, Howe, 1991: 299).

Türkiye’de bu kuşak II.Dünya Savaşının etkileri yüzünden “Soğuk Savaş Kuşağı” olarak ta ifade edilmektedir. Nüfusta görülen artışın ardından eğlenceye düşkünlük, lüks harcamalara eğilim de artmıştır. “Kuralcı” olarak ifade edilen bu kuşak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda Türkiye nüfusunun da %19’unu oluşturmaktadır (www.dijitalajanslar.com, Erişim Tarihi:08.07.2013).

2.1.3. X Kuşağı

X kuşağı adını bir müzik grubundan almıştır. Coupland tarafından bir kuşak adı olarak ilk kez 1989 yılında kullanılmıştır (Levickaitė,2010:172).

Doğum tarihleri ile ilgili fikir ayrılığı X kuşağı için de geçerlidir. Literatürde 1960 ve 1980 yılları arasında doğanların oluşturduğu ifade edilmektedir. Bebek patlamasının gölgesinde kalmışlardır. Bu sebeple “Görünmez Kuşak”, “Gölge Kuşak” ya da “Kayıp Kuşak” olarak ta isimlendirilmektedir. Petrol krizi, sağ-sol çatışmaları ve ekonomik krizlerin yaşandığı dönemdir. X kuşağında ilk kez annesi ve babası çalışan çocuklar tespit edilmiştir. Bu nedenle bu kuşak “anahtar çocuklar “ (latch-key children) olarak da bilinmektedir. Bu kuşak ebeveynleri çalıştığı için hem kendilerine hem de kardeşlerine bakmak zorunda kalmakla birlikte, ailelerinin boşanma oranlarının fazla olduğu kuşaktır. Tüm bunlar X kuşağının evlilikle ilgili olumsuz bakış açısı, geç evlenme ve az çocuk sahibi olma görüşlerini doğurmuştur. Bu kuşağın bireyleri oldukça eğitimlidir. X kuşağının hareketlerine yön veren faktörler: Kültürel ikonlar tarafından uğradıkları hayal kırıklıkları, internet ile ilgili süregelen kaygılar ve onların görünürde olan sonsuz basitleştirme yetenekleri akıcı ve zengin aktiviteleri ve son olarak günlük hayatlarında geliştirdikleri ilişkilerdir (Konakay, 2017: 12).

X kuşağı, hem şanslı hem de şanssız bir nesil olarak tanımlanmaktadır. Dijital devrim hazırlıkları döneminde doğduklarından, bazen “kayıp kuşak”, “ara kuşak” gibi ifadelerle de anılmaktadırlar. Türkiye’de X kuşağı, 1968’de, her evde televizyon olmasa da televizyondaki ilk haber bültenini izleyebilmiştir. Diğer kuşaklardan miras kalan radyo halen etkin olarak kullanılmaktadır. Radyodan “Arkası Yarın” dinleyerek yetişmiş bir kuşaktır. Radyo televizyona tercih edilmektedir. Bu dönemdeki deneyimler Y ve Z kuşağı tarafından inanılması zor bir durumdur. Bilgisayar oyunları, video ve internet sonradan öğrenilse de değişime adaptasyon zor olmamıştır. X kuşağı

iş hayatında yer bulabilmek için çabalayan annelerin kuşağıdır. “Cinsiyet Eşitliği” ilk kez bu dönemde gündeme gelmiştir. Kız çocukları annelerinin büyük mücadelelerle elde ettiği kariyere sahip olabilmek için eğitim almıştır. Erkek çocukları babaları gibi yapmamış, aile hayatı ve çocuk bakımında aktif rol almıştır. Böylece politika liderleri daha özgürlükçü olmuştur. Ama yine de otoritenin önemine inanan, hiyerarşiye bağlı, değişimi sevmeyen önceki nesilden çok farklı düşünmemektedir (Türk, 2013: 89).

Coupland (1989)’a göre X kuşağı bireyleri sert politik çıkışlar yapmaktadır. Farklı giyim tarzları vardır. Sert müzikler dinleyerek, punk farklı yaşam tarzını benimsemektedir. Saygın bir statüye sahip olmaya çalışırlar. Fazla para ve sosyalleşme ile varoluşlarını açıklamaya çalışmaktadırlar (Levickaitė,2010:172).

Gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçlarının çoğalması X kuşağının kişiliğini etkilemiştir. Bilgisayar ve teknolojiyi kullanan ilk kuşak X kuşağıdır. X kuşağının döneminde e-mail, kablolu TV, telefon, bilgisayar ve videokaset kaydedicileri bulunmaktadır (Özmen, 2016: 9).

Günümüzde aktif iş hayatındaki bireylerin üçte biri ilk beş yıl içinde emekli olmayı planlamaktadır. Bu da iş hayatında önemli bir yetkinlik kaybıdır. 2008 yılında iş gücünün yarısından çoğu “X Kuşağına” ait bireylerden oluşmaktadır. Emekliliğe uygun olanların, özellikle stratejik konumdakilerin 2007 yılı verilerine göre oranı %19’dur. 2008 yılında rakam %27’4 ‘e yükselmiştir. Kilit roller, bu rollerin ihtiyaçları ve yedekleme sistemlerinin üzerinde çalışılması gerekliliği buradan çıkarılması gereken derstir (Keçecioğlu ve Oktay, 2010:79-80).

X kuşağı iş hayatlarında sadık, aynı işte uzun yıllar çalışan ve kanaat duyguları yüksek bireyler olmuştur. Teknolojik olarak çok hızlı gelişmelerin yaşandığı bir döneme denk geldiklerinden kariyerleri için mecburi teknoloji kullanmışlardır. Otoriteye son derece saygılı, işte yüksek motivasyonlu ve toplumsal sorunlara karşı duyarlılığı yüksek bireylerdir. Kadınlar bu dönemde iş hayatına atılmıştır. Az çocuk sahibi olma bu kuşakta tercih edilmiştir. Bir önceki kuşak grup desteğine ihtiyaç duyarken X kuşağı kendine güvenen, problemlerini kendisi çözmeye çalışan bireylerden oluşmaktadır (Keleş, 2011:131).

Hazırlanan ERC 2011 Raporu’na göre; X kuşağının iş hayatında esnek, özgüvenli, teknoloji kullanan kişiler oldukları belirlenmiştir. Erkekler kadar kadınlarda artık iş hayatında aktiftir. Daha az hiyerarşik yapıyı ve birden çok kariyer yapmayı tercih ederler. Güvenlik ve maaş çok önemlidir (Adıgüzel vd., 2014:171).

Türkiye’de X kuşağının çalışkan, kanaatkar, realist olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de “rekabetçi” olarak tanımlanan X kuşağı nüfusun %22’sini

oluşturmaktadır. Petrol krizleri ve ekonomik sarsıntılarının olduğu dönemde yaşamışlardır. “68 Kuşağı” gelişmeleri bu dönemde yaşanmıştır. Üniversite olayları ve sağ-sol çatışmaları bu dönemde çoğalmıştır.

2.1.4. Y Kuşağı

X kuşağından kendilerini ayırmak isteyen gençler 1993 yılında ilk defa Y kuşağı terimini kullanmışlardır (Straus ve Howe, 1992:54). İlgili yazında fikir birliği olmayan bir konu da Y kuşağının yaş aralığıdır. Miller ve Washington (2011)’a göre Y kuşağı 1980-2000 yılları arasında doğanlardan oluşmaktadır. İnternet kuşağı, millennial, nexters ve echo-boomers olarak da adlandırılmaktadırlar (Broadbidge vd., 2007:523- 544). 76 milyon Türkiye nüfusunun %35’i bu kuşağın üyesidir (TUİK, 2013).

Y kuşağı şu ana kadar yaşamış en eğitilmiş, en teknolojiye açık, herşeyi bilgi kaynaklarından öğrenebilen, global olarak dünyayı keşfetmeye çalışan insan topluluğu şeklinde ifade edilmektedir (Türk, 2013). Y Kuşağı bireyleri teknolojinin çok hızlı geliştiği bir dönemi yaşamışlardır. İnternet, cep telefonu, sosyal medya gibi küresel iletişimi kolaylaştıran teknolojinin takibi zor bir hızda geliştiği ve kitleler halinde bu gelişimin peşinden gidildiği bir ortamda yetişmişlerdir. Y kuşağı mensuplarının üçte ikisi çocuk yaşlarda teknoloji ile tanışmıştır (Zemke vd., 2013:120). Y kuşağı üyeleri, her şeyi elde edebileceğine ve kendilerinin dönüştürücü olduklarına inanmaktadır. Onlar ebeveynlerinden farklı olarak modern teknolojiler ve tüketim toplumu tarafından kuşatılmış bir çevrede büyümüşlerdir (Aminul vd., 2010: 1803).

Queen(2011) Y Kuşağı ile ilgili şu tanımlamayı yapmıştır: “*Bu kuşak genellikle teknoloji bağımlısı, kendine aşırı güvenen, haddini bilmez, kendinden çok emin ve saygısız olarak tanımlanıyor. Bu tür eleştiriler bu grubun bir bölümü için geçerli olabilir. Hepsi için değil. Y Kuşağı çok olumlu özellikler de taşımaktadır. Onlar, esnek, adaptasyon yeteneği yüksek, iyi eğitilmiş, sosyal statü sahibi ve pek çok yönden oldukça korkusuzlar. Haklarını biliyorlar, otoriteyi sorguluyorlar ve ilgisiz veya adaletsiz olan ile ilgileniyorlar. Tüketiciler olarak ise, Y Kuşağı deneyim odaklı, seçici, marka bilinçli, birazcık vefasız ve fiyat duyarlıdır.*” (Kuyucu, 2014:59).

Global İletişim Ajansı, Edelman 8095 Türkiye’nin de içinde bulunduğu 11 ülkede (Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, Arap Emirlikleri, İngiltere ve ABD) gerçekleştirilen ve Y Kuşağını değerlendiren araştırmaları sonucunda bir rapor sunmuş ve bu raporda Y Kuşağı’nın üç önemli eğilime öncülük yaptığını belirtmiştir(Edelman, 2013):

- Kentleşme: 2050 yılı itibariyle insan nüfusunun % 70’i kentlerde yaşıyor olacak. Bu da Y kuşağının kırsal değil tam bir kent kültürüne sahip olması anlamına gelmektedir.

- Deneyim: Y kuşağı satın alma alışkanlıklarında yaşadığı deneyime çok önem vermektedir.

- Ebeveyn rolü: Kadınların daha çok para kazandığı, erkeklerin ise ev işlerine daha çok yardımcı olduğu bir nesildir. Yani roller değişmektedir.

Y kuşağı ; “ Milenyum Nesli” olarak adlandırılan ve yaklaşık 1980-1999 yılları arasında doğmuş, bir bölümü baby boomers denilen kuşağın, diğer bölümü de X kuşağının çocuklarını kapsayan kuşaktır. Bu kuşak, İnternet Kuşağı olarak da ifade edilmektedir. Her kuşak, ortaya çıktığı dönemlerde yaşanan toplumsal ve küresel gelişmelerden etkilenmekte ve bunun etkisi altında yaşamaktadır. Y kuşağı da 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmelerden etkilenmiştir (Bakırtaş vd.,2016:8).

1980-2000 yılları arasında doğan Y kuşağı döneminde Türkiye’de ve dünyada birçok önemli olay yaşanmıştır. 1980 Türkiye Askeri Darbesi, 1981 yılından itibaren AIDS’ in hızla yayılması, bankerler krizi, PKK terör örgütünün paramiliter yapıya bürünmesi, Çernobil faciası, Türkiye’de siyasi yasakların kalkması, Berlin Duvarının yıkılması, internet kullanımının yaygınlaşmaya başlaması, Birinci Irak Savaşı, cep telefonlarının hayata girmesi, SSCB’nin dağılması, Bosna Savaşı, ekonomik kriz ve Türkiye’nin enflasyon problemi, Schengen vizesine geçilmesi ve Türkiye’deki 28 Şubat süreci bu kuşak için çok önemli olaylardır (Konakay,2017:14).

Y Kuşağı, interneti kullanan ilk kuşaktır. Farklı etnik kökenler ve kültürlerden bireyler ile günlük etkileşimi en yüksek olan kuşaktır. Bu etkileşim sayesinde kendisinden önceki kuşaklara göre kültürel zenginliği çok fazladır. Medya ve reklamların içine doğmuşlardır. Ebeveynlerine göre daha çok marka bilincine sahip bir kuşak olarak yetişmişlerdir. Y kuşağı üyeleri arasındaki ekonomik şartlar kıyaslanmıştır. Alım gücü yüksek olan ve alım gücü düşük olan üyeler karşılaştırılmıştır. Farkın şimdiye kadar incelenen tüm kuşaklar arasındaki en büyük fark olduğu ortaya konmuştur (Toruntay, 2011: 77).

Y kuşağı bireyleri için birçok araştırmacı tarafından kabul edilmiş olan temel özellikler şunlardır;

- Rahat koşullarda çalışabilecekleri işleri tercih etmektedirler.
- İnternet en önemli iletişim alanlarıdır
- Teknolojiyi yakından takip edip, kullanmaktadırlar
- Kendi işlerini kurmayı istemektedirler
- Özgürlüklerine düşkünlüdürler
- Kendilerine güvenleri yüksektir
- Aynı anda birden çok işi yapmak istemektedirler.

- Kendini sabırsız olarak tanımlamaktadırlar.
- Sosyal iletişim ağıyla işyeri sınırları içinde sürekli olarak bağlantıda olabilmek önemlidir (Yüksekbilgili, 2015:261).

2.1.5. Z Kuşağı

2000 yılından sonra doğanların oluşturduğu Z kuşağı, teknolojinin içine doğmuştur. Teknoloji ile iç içe yaşayan kuşak üyelerine “Kuşak I”, “iGen”, “İnternet Kuşağı” , “Instant Online (Her daim çevrimiçi)” veya “Next Generation” tanımlamaları da yapılmıştır (Levicate, 2010: 173).

Z kuşağının büyük bir kısmı reşit değildir. Çoğunluğunun çocukluğunu yaşadığı kuşak üyelerinin kültürel, teknolojik, sosyal ve ekonomik dönüşümler neticesinde, tüketici davranışları da etkilenmektedir. Bu sebepler şu ana kadar ki tüm kuşakların oluşturmuş olduğu tüketim alışkanlıklarını da değiştirecektir. Gelecekteki tüketici profilinin yapılandıracağı düşünülmektedir. Bu kuşağın diğer kuşaklardan farkı, çok hızlı ve kırılmaların sebep olduğu değişiklikleri görmeleridir. Tüm dünya ile çok rahat bağlantı kurabilirler. Sonuç odaklıdır. Otoriteye karşı saldırgan, anlık tüketici, aceleci, aynı anda birçok işi yapabilen, internete hakim ve yaratıcı bireylerdir (Altuntuğ, 2012:206).

Türkiye’de 2000’den itibaren doğanlardan oluşan bu kuşak ‘Kristal Nesil’ olarak da adlandırılmaktadır. Araştırmacıların ‘derin duygusal’ sıfatıyla ifade ettiği bu kuşak, Türkiye’nin %17’sini oluşturmaktadır. Henüz bu kuşağın dönemi tamamlanmamıştır. Bu yüzden nüfus artış oranına göre Z kuşağını oluşturan bireylerin sayısının değişiklik göstermesi umulmaktadır (Adıgüzel vd., 2014:174).

Z kuşağı diğer kuşaklara göre daha iyi eğitilmiştir. Bireysel ve bağımsız yapıları onların yaratıcılıklarını arttırmaktadır. Doğru bildiklerini hiç kimseden çekinmeden söylemektedirler. Bu da motive edici bir ortam yaratmaktadır. Sosyal ve iletişime açık olmaları birbirlerini kolayca anlamalarını sağlamaktadır. İnternet coğrafi sınırları ortadan kaldırmıştır. Tüketici olarak markalara karşı sadakatleri yoktur. Çalıştıkları örgütlere karşı da sadakat hissetmezler. Azimli ve hırslı değillerdir. Çok çabuk sıkılırlar ve dolayısı ile çabuk vazgeçerler. Bu özellikleri gelecekte işletmeleri zor duruma sokabilir. İşletmeler ellerindeki yetenekleri tutmak için mücadele edebilirler. Standart işleri istememeleri ve her şeyi kişiselleştirme gibi olasılıklar Z kuşağının olumsuz özelliklerini oluşturmaktadır (Toruntay, 2011: 83).

2.1.6. Türkiye'de Kuşaklar

Türkiye geçmişte büyük mücadelelerin ardından ekonomik ve toplum refahı olarak bugünkü seviyeye ulaşmıştır. Y kuşağının yaşadığı dönemin koşulları imkanlarını da oluşturmuştur. Fakat X kuşağı bir çok ülkede olduğu gibi çocukluk ve gençlik dönemlerini kıt kaynaklarını değerlendirerek geçirmiştir. Günümüzde çalışma hayatında dört kuşak bir aradadır. Son dönemde kuşak farklılıklarından sıkça bahsedilmektedir. Bu farklılıklar sadece kuşak çatışmasını doğurmamıştır. Bu farklılıklar aynı zamanda yeni çalışma metotlarının oluşmasını da sağlamıştır (Adıgüzel vd., 2014:179).

Yapılan Edelman Türkiye 8095 Araştırmasında Y kuşağı bireylerinin kendi işlerini kurma konusunda diğer ülkelere göre daha azimli olduklarını göstermiştir. Türkiye'de yaşayan Y kuşağı Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, Arap Emirlikleri, İngiltere ve ABD'de yaşayan Y kuşağı bireylerinden daha yüksek oranda kendi işini kurma isteği taşımaktadır. Aynı zamanda ev sahibi olma, aile kurma konularında da hem daha hızlı ve hem de daha azimlidirler. Türkiye'de yaşayan Y kuşağını oluşturan bireylerin diğer ülkelerdeki bireylerden daha hızlı ve agresif olduğu tespit edilmiştir.

3. Y Kuşağı

3.1. Y Kuşağının Temel Özellikleri

Y kuşağı aileleri, çocuklarına büyük ilgi göstermiştir ve onlarla ilgili büyük beklentilere girmiştir. Bu durum kuşak üyelerinin hem yüksek özgüvenli hem de anne-baba bağımlısı olmalarına sebep olmuştur (Olson & Brescher, 2011; Simons 2010; Özmen, 2016: 11). Y kuşağı ailelerinin hayatlarındaki önemli olaylar aşama aşama gerçekleşmiştir. İş hayatı da sabır ve sadakatle geçmiştir. Ama evlilik ve çocuk sahibi olma hızlı gerçekleşmiştir. Y kuşağı ailelerinde mutsuz evlilikler, ayrılıklar ve ilerlemeyen kariyer planları görülmektedir. Oysa Y kuşağı bundan ders çıkarmıştır. Aileleri gibi olmak istemediklerinden evlilik ve iş konularına temkinli yaklaşmaktadır. Çok dikkatli ve düşünerek bu konularda karar vermektedir (Özmen, 2016: 12). Bu duruşları sebebiyle kuşak "Peter Pan" kuşağı olarak da tanımlanmaktadır. Özgürlüklerine düşkün, teknolojiyi iyi kullanan, bilgiye hızlı erişen, çalışma saatlerini önemsemeyen ve örgütsel bağlılıkları düşük bireylerdir (Bakırtaş vd.,2016:9).

İşte sadakat duygusu zayıf olan Y kuşağı, dengeli bir aile-iş yaşamı istemektedir. Uzaktan çalışma, yarı zamanlı çalışma gibi seçenekleri düşünmektedir. Rahat bir yaşam tercihleri bulunduğundan, hayatlarını yalnızca iş olarak görmemektedir. Ailelerini ve amirlerini sorgulamaktan çekinmezler. Az zamanda iyi iş çıkarmayı hedeflerler. İş hayatlarında da

sosyal hayatlarında da son derece seçicidirler. Çok hızlı çalışarak başarılarını bir an önce kanıtlamak isterler. Dönemlerinde yaşanan büyük gelişmeler ve olaylar da bakış açılarını etkilemiştir (Topçuoğlu, 2007: www.rd.org.tr, Erişim tarihi: 06.12.2012).

Ipsos (2013)'un Kalitatif Araştırmalar biriminin hazırladığı “Ayna: Onlar Y Kuşağı” adlı araştırma Y kuşağının özelliklerini on iki maddede toplamıştır:

Farklılık: Y kuşağı bireyleri gittikleri mekânlarda, internet paylaşımlarında daima farklı olanı tercih etmektedir. Yenilikler ve farklılaşma önemli özelliklerindedir.

Esneklik: Kendilerini ifade edebilecekleri ortamları tercih ederler. Belirgin ve sert kurallardan, çerçevesi belli şartlardan kaçmaktadırlar.

Hedonizm: Bir önceki kuşak gibi düşünmezler. Kendi mutlulukları önceliklidir. Değişik tecrübeler, güzel vakit geçirme, hayattan zevk alma önemlidir.

Teknoloji: Teknolojiye olan düşkünlükleri en ayırt edici özellikleridir. İnternet aracılığı ile çok hızlı bilgi edinirler. Kolay ve hızlı ulaşabildikleri bilgi paketlerini tercih ederler.

Multitasking: Hayatın zorlaşması, hızlanması, teknoloji Y kuşağı bireylerini çok yönlü yapmıştır. Ama dikkat süreleri kısadır. Ayrıca dikkatlerini çekmekte zordur.

Deneyim Paylaşımı: Y kuşağı üyeleri dijital ortamda ve dışarıda deneyimleri ile ilgili fikir paylaşmayı sevmektedir. Örneğin bir karar verirken arkadaşlarının fikirlerini ve forum yorumlarına bakarak karar vermeyi tercih eder. Deneyim paylaşma kültürü çok gelişmiştir.

Aile: Y kuşağının diğer kuşaklara göre büyük farklılıkları olmasına rağmen aile bu kuşak için çok önemlidir. Aileyi rol model olarak görürler. Aile bir destek ünitesi gibidir. Ayrıca aileden özgür ve eşitlikçi bir ilişki istemektedirler.

Dünya ile İlişki: Dönemlerinde teknoloji konusundaki gelişmelerin yaşanması dünyaya entegre olmalarını sağlamıştır. Küresel eğilimlere açık bir kuşaktır. Ama Türklük ve değerlerine sahip çıkarlar.

Markalar: Markaları hem kişisel kimliklerini göstermek hem de farklılıklarını ortaya koymak için kullanırlar. Beğendikleri veya tercih ettikleri markayı iyi bir fiyata aldıklarında kendilerini ‘başarılı’ hissetmektedirler.

Hız: Y kuşağının anlatan en önemli tema belki de hızdır. Çünkü onlar için hayat hızla geçmektedir. Bu sebeple diğer kuşaklara göre zevkleri ve ilgi alanları da çok hızlı değişebilmektedir.

Sadakat: Markalara, aşk ilişkilerine, iş hayatına yönelik sadakatleri düşüktür. Seçeneklerin bolluğu, kısa sürede tatmin olmaları fikir değişikliklerini de hızlandırmaktadır. Dolayısı ile bu durum da sadakatleri de düşmektedir.

Tanımlılık: Y kuşağı bireyleri başarıyı önemser. Aynı zamanda başarının görünmesini de önemser. Başardıkları ile fark edilmek ister. Takdir edilmeyi bekler. “tebrikler, aferin” gibi sözcükleri duymak, şımartılmak ister.

Özer ve arkadaşlarına göre (2013:3) Y kuşağı bireyleri; özgürlüğüne düşkün, özgüvenli, ifade yetenekleri yüksek, her konuda eğitim ve öğretimin sürekliliğine inanan, grup çalışmasına uygun, bilgiye kolayca ulaşabilen, girişimci özelliklere sahip, esnek çalışma saatlerini savunan, iş ve özel yaşamında mizah ve eğlenceyi seven, kolay para harcayan, kültür gezilerini seven, kaliteli tüketimi seven, marka bağımlılığı düşük ve ailesinden en çok maddi destek alan kuşaktır.

3.2. Y Kuşağının Diğer Kuşaklardan Farklılıkları

Yeniliklere uyumlu, eğitilmiş, dil bilen, çalıştığı işletmeye faydalı olmanın çift yönlü bir ilişki olduğuna inanan, kendini iyi ifade edebilen Y kuşağını diğer kuşaklardan ayıran birçok özellik bulunmaktadır. Bu kuşağın dörtte birinin anne babası boşanmıştır. Dörtte üçünün annesi iş hayatında çalışmaktadır. Y kuşağı ve ailesi arasında teknoloji bilgisinin yarattığı bir boşluk mevcuttur. Fakat bu kuşağın bireyleri diğer kuşaklara göre daha güçlüdür (Deneçli,C. ve Deneçli,S. , 2010: 3).

Y kuşağı ve önceki X kuşağı karşılaştırıldığında çalışma şartlarındaki farklılık dikkat çekmektedir. Çalışma saatleri, ritimleri ve iş motivasyonları farklıdır. X kuşağının iş hayatına atıldıkları yıllarda iş imkanları nispeten kısıtlıdır. Eğitimleri ve yabancı dilleri yeterli değildir. Oysa bu dönem işveren odaklı bir dönemdir. Şirket menfaatleri çalışanın menfaatlerinin önündedir. X kuşağı belirli çalışma saatleri, çok fazla çalışma, eldeki imkanlarla yetinme, sadakatle uzun seneler aynı iş yerinde çalışma ve sağlam bir yer edinme gibi özelliklere sahiptir. Y kuşağı “neden?” sorusunu sürekli sormakta ve verilen cevap onun davranışını belirlemektedir. Taleplerinin karşılanmaması Y kuşağı için işten ayrılma sebebidir (Yelkikalan ve Altın, 2010, 14). Zamanı daima paraya tercih etmektedir (Lai vd., 2012: 439).

Watt (2009) kuşaklar arası farklılıkları incelediği çalışmasında farklılıkları beş başlık altında toplamıştır:

Uyumluluk: Her kuşak kendi kuşağının uyumlu olduğunu ifade etmektedir. Fakat X ve Y kuşağı, Baby Boomer kuşağını uyumlu bulmamaktadır. Onlara göre bu kuşak uyumsuz, değişikliklere kapalı, adaptasyonları düşük bir kuşaktır.

Yönetilebilirlik: Y kuşağı üyelerinin en zor yönetilen kuşak olduğu tüm kuşakların hemfikir olduğu bir konudur. Baby Boomer ve X kuşağına göre, Y kuşağına daha fazla yakın denetim gerekmektedir. Prosedürleri pek fazla izlemedikleri düşünülmektedir. Daha az sonuç odaklı olduklarına inanılmaktadır.

Ekip çalışması: Tüm kuşaklar birbirlerinin iş ahlakını farklı algılamaktadır. Her kuşak kendi kuşağının takım çalışmasına yatkın olduğunu düşünmektedir. Bazen Baby Boomer ve X kuşağı, Y kuşağının büyük gayret göstermeye karşı düşük eğilimli gördüklerini ifade etmektedir.

Denge: Baby Boomer iş arkadaşlarına göre X ve Y kuşağı iş-yaşam dengesini daha çok önemsemektedir. Ayrıca iş yaşamında gayriresmiliği daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Bağlılık: Her konuda olduğu gibi örgüte bağlılık konusunda da kuşaklar kendilerini güvenilir görmektedir. Fakat Baby Boomer kuşağı kendisinden sonra ki diğer kuşakları daha az güvenilir bulmaktadır (Keleş, 2011:132).

Tablo 2’te, X ve Y kuşağına ait bireylerin özellikleri ve değerleri görülmektedir. X kuşağı bireyleri stresli işlerden uzaklaşmayı tercih etmektedir. İşi basitleştirerek, yaptığı işten keyif almaktadır. Yeni dünya koşullarına yetişebilmek için gayret sarfetmektedir. Sürekli yetişememe, yeni dünya düzenine ayak uyduramama kaygısı bulunmaktadır. Bu sebeple dışlanmış hissetmektedirler. Dolayısı ile maaş ve iş güvencesi ön plandadır. Y kuşağı bireyleri, bağımsızlıklarına düşkün ve teknoloji konusunda yetkin bireylerdir. Günlerinin yarıdan fazlası medya ve iletişim teknolojisi ile geçmektedir. Rahat bir yaşam Y kuşağı için çok önemlidir. Y kuşağının X kuşağına en önemli üstünlüğü teknolojidir. Y kuşağının %90’ı sosyal ve eğlenceli olduğunu düşündükleri işyerlerini tercih etmektedir. Y kuşağı yer aldıkları örgütün stratejilerini anlamak için büyük çaba sarfederler. Büyük bir görev söz konusu olduğunda sıradan bir görev yerine kritik bir görevde yer almak isterler. Örgütün gelişmesi için yapılan çalışmalarda yer almak isterler (Adıgüzel, 2014: 172-175).

Tablo 2: X ve Y Kuşağının Özellikleri ve Değerleri (Deneçli, www.iku.edu.tr, ErişimTarihi:10.05.2014)

X Kuşağı	Y Kuşağı
<ul style="list-style-type: none"> • Sadakat duyguları değişken • Otoriteye saygılı • Topluma duyarlı • İş motivasyonları yüksek • Kanaatkâr • Kaygılı • Teknolojiyle ilişkisi düşük 	<ul style="list-style-type: none"> • Sadakat duyguları az • Otoriteyi zor kabullenen • Bağımsızlığına düşkün • Çok sık iş değiştiren • Bireyci • Teknolojiyle büyüyen

Y kuşağı tüketim toplumunu şekillendiren kuşaktır. Bunda internetin katkısı büyüktür. İnternet sayesinde alışveriş tutkunu olmuşlardır. Kendi kararlarını vererek, tüketimi oyun gibi görmektedirler (İzmirlioğlu, 2008:53; Berberoğlu, 1999 ;Yüzbaşıoğlu, 2012).

3.3. Y Kuşağı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Son yıllarda kuşaklar ve özellikle iş yaşamında aktif rol alan Y Kuşağı birçok araştırmaya konu olmuştur. Kişilik özellikleri, farklılıkları, tercihleri, beklentileri, iş yaşamındaki öncelikleri gibi birçok konu araştırılmaya değer bulunmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Y Kuşağı ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmektedir.

Her yıl Türkiye genelinde 15 bin farklı katılımcıyla gerçekleştirilen TGI Türkiye Araştırması 2015 Sonbahar verilerine göre Y kuşağında her 10 kişiden 7'si iyimser özellikler sergilemektedir. Yüksek eğitilmiş olmanın getirdiği özgüvenle birlikte taviz vermeyen bir kuşak özelliği göstermektedir. 2015 yılında PwC ve yenibiris.com ortaklığında, Y kuşağındaki bireylerin çalışma hayatlarında 10.yılı doldurdukları ve artık yönetici pozisyonlarına gelmeye başladıkları noktasından hareketle “Y Kuşağı Araştırması” gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre Y Kuşağı çalışanları, kariyerleri boyunca iki ile beş şirkette çalışacağını düşünmektedir. Ayrıca Y kuşağı çalışanların kariyerlerinde aile ve arkadaş etkisi azalmaktadır. Bir diğer önemli sonuç ise Y kuşağı çalışanları genelde, kariyer, yükselme imkânları, öğrenme ve gelişme imkânları ve finansal getiri gibi konuları en önemli konular olarak görmektedir (<http://www.pwc.com.tr/tr/basin-odasi/2015-basin-bulteni/is-hayatinda-y-kusagi-encler.html>)

Yine aynı araştırmada Y kuşağı çalışanlarının zorlu görevleri tercih ettikleri, görerek ve yaparak öğrenmek istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmadan elde edilen ilginç bir sonuç olarak Y kuşağı çalışanları, çalışma yaşamında artan tecrübe sonrasında yönetici pozisyonlara geldikten

sonra X kuşağına benzemeye başlamaktadır. Yönetici konumundaki Y kuşağı bireyleri, çalışmaya yeni başlayan kuşakların sabırsız, yüksek beklentili ve aşırı özgüven sahibi olduklarını düşünmektedir.

“Deloitte Y Kuşağı Araştırması 2015” adlı araştırmaya göre, Y kuşağı çalışanları, en çok teknoloji, medya ve telekomünikasyon sektörlerinde çalışmayı tercih etmektedir. Ayrıca Y kuşağındaki her iki kişiden biri çok büyük ölçekli global şirketlerde çalışmak istemektedir. Y kuşağındaki bireylere göre gerçek liderler, stratejik düşünen, ilham veren, vizyoner ve iletişim becerili kuvvetli kişilerdir. Ayrıca Y kuşağındaki bireyler, yönetici olmaları durumunda insana daha fazla yatırım yapacaklarını belirtmektedir (<http://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/human-capital/articles/the-deloitte-millennialsurvey-2015.html>)

Taşlıyan vd (2014)'nin Y kuşağının iş yaşamındaki beklentilerini araştırdıkları çalışmada kişisel gelişim ve motivasyonun önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Y kuşağındaki bireyler, X kuşağındaki bireylere göre daha yüksek gelir beklentisindedirler. Y kuşağının doğdukları yer, yetiştikleri yer, elde ettikleri gelir gibi etkenlerin iş hayatından beklentilerini değiştirmemesi bu çalışmanın önemli bulgularındandır (2014:31).

Yapılan çalışmalarda Y kuşağının almış oldukları üniversite eğitimlerine yönelik iş arayışı içinde oldukları tespit edilmiştir. Tüm kuşaklara nazaran çok daha fazla para kazanma odaklıdır. Y Kuşağı iş hayatında takım çalışmasından ziyade takım içinde bireysel olmayı tercih etmektedir. Rekabet konusunda da kendilerine çok güvenmektedirler(Cekada,2012:40).

Keleş (2011:137) araştırmasında, Y kuşağı çalışanlarının görev tanımlarında ve çalışma koşullarında esneklik beklentisinde olduklarını ifade etmektedir. Sıkı bir kontrol içinde olmaları Y kuşağında güvensizlik algısı oluşturarak motivasyonları düşmektedir. Çalışma ortamı rahat olmadığında Y kuşağının motivasyonu etkilenmektedir. Araştırmada üstlerden geribildirim ve üstlerinin iş esnasında rehberlik etmesinin Y kuşağında etkili olduğu da ifade edilmektedir.

Y kuşağı için oldukça önemli olan faktörlerden biri de bireylerarası farklılıkların dikkate alınmasıdır. Y kuşağı çalışanları genellikle yaşamları boyunca gerek ebeveynlerinden ve gerekse öğretmenlerinden kişiselleştirilmiş ilgi görmektedir. Bunun devamı niteliğinde işyerlerinde de farklılaştırılmış profesyonel eğitim olanakları beklemekte olduklarına değinilmiştir (Richardson, 2008:11).

Kultalahti ve arkadaşlarının (2013) araştırmalarında, Y kuşağının, yenilikçilik ve liderlik tercihleri ele alınmıştır. Y kuşağına ait bireyler daha yaşlı bireylere göre liderlerinden daha çok beklenti içindedirler. Dönüşümcü liderliği tercih etmektedirler. Yenilikçilik arttıkça, aktif ilham verici

müdahaleyi liderlerinden daha az istemeleri dikkat çekmektedir (Kultalahti vd.,2013: 152).

Demirkaya vd. (2015) çalışmasında, iş hayatındaki kuşaklar arasındaki yönetim algısı farkını saptayarak, en uygun liderlik tarzı beklentilerini ortaya koymuştur. Türkiye’de kuşaklar arası yönetim algısı ve çalışma hayatı düzeninin Batı toplumları ile paralellik göstermemesi dikkat çekici bir bulgudur (Demirkaya vd.,2015: 186).

Aydın ve Başol (2014)’te yapmış oldukları çalışmada, X ve Y kuşağında çalışmanın anlamını sorgulamışlardır. Sonuçlara göre, “işin anlamlı olması” ve “iş tatmini” çok önemlidir. Tüm sonuçlar dikkate alındığında işin anlamında ve iş tatmininde fark yaratan olgu X ya da Y kuşağından gelmek değildir. Fark yaratan olgu işe yüklenen anlamdır. Diğer bir ifade ile kişinin işe yüklediği anlamın “kendini ifade etme şekli” olduğu belirlenmiştir. X kuşağının işe geçirme kaynağı; Y kuşağının da kendini ifade etme anlamını yüklediği sonucuna ulaşılamamıştır.

Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün 14 bin yüksek öğrenim öğrencisiyle yaptığı ve 1979-2009 dönemini kapsayan araştırmada, bu örneklemedeki öğrencilerin, 20-30 sene önceki öğrencilere göre yüzde 40 daha az empati yaptıkları ortaya çıkmıştır. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda ise milenyum nesli, en büyüğü 50 yaşındaki X nesline göre kendi yaş gruplarındaki kişiler için daha fazla empati beslemektedir. Bu gençler, iş birliği içinde çalışmayı önemsemekte ve grup içinde uzlaşma noktası yaratmaktadır. Ayrıca toplumun önceleri marjinalleştirdiği gruplara karşı sosyal ve yasal haklar gibi konulara tarihteki nesiller içinde en az önyargılı grup olarak kaydedilmiştir.

2013 yılında New York Times gazetesinde yayınlanan bir yazıda Y kuşağının 2008 krizinden ve ekonomik durgunluktan ciddi şekilde etkilendiği ifade edilmiştir. Hayattaki önceliklerini değiştirmişlerdir. Artık, maddi başarıdan ziyade anlamlı bir ömür sürmeyi öne koydukları savunulmuştur (Tekkuş, 2016: 77).

Y kuşağı ile ilgili yapılan araştırmalarda Y kuşağının daha çok kendi üniversite eğitimlerine uygun iş arayışı içinde oldukları ortaya konulmuştur. Ayrıca daha fazla para kazanma eğilimleri yüksektir. Rekabet konusunda da kendilerine güvenmektedir. Ayrıca daha iyi bir maaş ve pozisyon teklifi olduğunda işi bırakma eğilimleri yüksektir. Bu durum, kadınlarda daha fazla görülmektedir (Akdemir vd., 2013: 37).

Y Kuşağının medya tüketim alışkanlıkları ile ilgili çok az sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar daha çok kuşağın sosyal medya ile ilişkisi incelenmiş ve kuşak bireylerinin sosyal medyayı tüketim biçimlerine yönelik olmuştur. Youth Media’nın 542 genç üzerine gerçekleştirdiği medya

tüketim alışkanlıkları araştırması sonuçlarına göre internet Y Kuşağının yaşam kaynağı anlamına gelmiştir. Araştırma bulgularına göre Y Kuşağının medya tüketim alışkanlıkları aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Vatan Gazetesi, 2014):

- Gençler gündemle ilgili konuları ve günlük konuları % 66 oranında Twitter'dan öğrenmektedir.

- Yüzde 16'sı haberlerden, yüzde 17'si ise gazetelerin internet sayfalarından günceli takip etmektedir.

- Y kuşağının yüze 75'i yerli dizileri TV'den izlemektedir. Yabancı diziler için ise yüzde 85 oranında internet tercih edilmektedir.

- Gençlerin yüzde 37'si Türk filmlerini TV'den izlemekte, yabancı filmleri yüzde 88 oranında internette takip etmektedir.

Jacob Medya 2013 yılında Amerika ve Kanada'da "Radyo Teknolojisi" başlıklı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Adı geçen araştırmanın sonuçlarına göre radyo dinleme oranı X Kuşağında %56, Z Kuşağında %54, babyboomer kuşağında %47, Y Kuşağında ise %62 olarak tespit edilmiştir. İnternet üzerinden en çok radyo dinleyen kuşak ise Y Kuşağı olmuştur. Y Kuşağının son dönemlerinde doğan ve yaşları 18-22 olan gençlerin medya tüketim alışkanlıklarını araştıran TGI Türkiye Araştırması verilerine göre Y Kuşağı'nın yüzde 25,1'i arabada olduğu zaman radyosunun mutlaka açık olduğunu belirtmiştir (Kuyucu,2016:718).

4. Y Kuşağının Beklentileri

4.1. Y Kuşağının İş Yaşamı ve Kariyer İle İlgili Beklentileri

Y kuşağı döneminde kuşaklar arası farklar iyice hissedilmektedir. Bu kuşağın bireylerinin bir kısmı üniversite öğrencisiyken, bir kısmı da iş hayatına girmeye başlamıştır. Y kuşağı sayesinde yakın dönemde iş yaşamının dinamikleri değişecektir. İş dünyasının en genç kuşağı, takım çalışmasına yatkın, işine eğlence katmayı seven, interneti ve teknolojiyi çok kullanan, iyimser bireylerdir.

Y kuşağı iyi bir hayat istemektedir. Ama bunun için fazla beklemekte istememektedir. Birçoğu üniversiteden mezun olduğunda ya da en geç otuz yaşında üst düzey yöneticilik ve iyi bir maaş umut etmektedir. Y kuşağının iş hayatından beklentileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Demirer, 2013):

- Kariyerleri ve kişisel gelişimleri için her türlü talepte bulunabilirler. İş değiştirme hızları yüksektir. Onlara göre bu durum normaldir.

- Çalışma sebepleri para değildir. Özgür olmak önemlidir. Kendi işini yapıyor olmak bir özgürleşme adıdır.
- Hemen yönetici olmak istemektedirler.
- Bilişim sektörü, danışmanlık ve finans sektöründe çalışmak isterler.
- İşverenlerinden beklentileri çok yüksektir. Tatmin olmaları kolay değildir. Sürekli olarak eğitim ve öğrenmenin önemine inanırlar. Şirket içi eğitimleri önemsemektedirler.
- Sorumluluk almaya isteklidirler. Kendilerini ispat edebilecekleri fırsatları kaçırmak istemezler.
- Emir almayı ve ast olmayı istemezler. Demokratik bir yönetici, anlayışı, değişime açık ve iletişimi kolay üst yöneticiler arzu ederler.
- Yüksek otorite onları çok rahatsız eder.

Y kuşağı için çalıştıkları örgütün sosyal sorumluluk konusundaki bakış açısı, yapılan projeler, verilen destekler çok önemlidir. Tüm bunların çalıştıkları örgütün imajına katkı sağlaması onlar için son derece değerlidir(Özer vd., 2013).

Y kuşağı gençlerinin kariyer hedeflerini ortaya çıkarmak için Türkiye, Fransa, Almanya, Rusya, Singapur, Birleşik Krallık ve ABD ülkelerinde bir araştırma yapılmıştır. Kariyer hedefi öncelikleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Türkiye’de Y kuşağının kariyer hedeflerinin önceliği aşağıdaki gibidir (Bakırtaş ve diğerleri,2016:9):

- Girişimciliğini ve yaratıcılığını kullanabilmek.
- Uluslararası kariyer yapabilmek
- Lider olmak ve insan yönetmek
- İş, özel yaşam dengesini kurabilmek
- İş güvencesinin olması
- Toplum için faydalı bir işe hizmet etmek
- Teknik ya da fonksiyonel bir uzman olmak
- Bağımsız olmak
- Rekabetçi olmak

Y kuşağına ait bireyler, kariyer ve mesleki gelişimlerini kendileri planlamak istemektedir (Westerman & Yamamura, 2007).

4.2. Y Kuşağının Ebeveyn Beklentileri

Ailelerinin hayatlarını programlaması, sürekli arkalarında olmaları, kararlarını ve tutumlarını desteklemeleri Y kuşağının ailelerinden en büyük beklentisidir (Demirer, 2013).

Dünyadaki her 10 Y Kuşağı üyesinden 6'sı (%65), aileleri, büyükanne ve büyükbabaları ve kendilerinden daha genç aile üyeleri de dahil olmak üzere diğer jenerasyonların satın alma kararlarını etkilediklerini düşünmektedir. Türkiye'de ise aileleri, büyükanne veya büyükbabaları ve kendilerinden daha genç aile üyelerinin satın alma kararlarını etkilediklerini düşünen Y kuşağı üyelerinin oranı %48'i bulmaktadır. Y kuşağına ait bireyler, aileleriyle diğer kuşaklara göre daha iyi anlaşmaktadır. Aslında bu etkileşim karşılıklıdır. Y kuşağının ebeveynlerinden diğer beklentileri aşağıdaki gibidir (Bugaoğlu, 2013):

- Ebeveynlerinin kendilerine fikir danışmalarını isterler.
- Ebeveynlerinin satın alma kararlarını etkilemek isterler.
- Yaptıkları işlerden ve kararlardan sonra ebeveynlerinden onay beklerler.
- Kariyerlerini oluştururken gerekli olduğunda ebeveyn desteği ile yaşamak isterler. Yani kişi doğru işi bulana kadar 'sınırsız güvence' yaşamak ister.
- Aile desteği ile istedikleri okullara, kurslara, kamplara ve yurt dışına gidebilmek isterler.
- Aile içinde arkadaşça ve demokratik bir yaklaşım beklerler.
- Otoriteyi hiçbir alanda istemezler. Ailelerinden de kendilerine karşı sonsuz özgürlük tanımlamalarını beklerler.

4.3. Y Kuşağının Liderlik Beklentileri

Y kuşağı hayatının önemli bir bölümde ebeveynlerinden ya da öğretmenlerinden destek görmüştür. Dolayısı ile kariyerleri ile ilgili kararları verirken de ailelerinden ya da önemsedikleri, güvendikleri rol modellerin önerilerine ihtiyaç duymaktadır (Behrstock-Sherratt ; Coggshall, 2010:28-34). Bu kuşak günlük yaptıkları işlerin dünyaya olumlu bir katkısının olduğunu görmeyi önemsemektedir. Yenilikçi fikirlerinin teşvik edilmesi, yaptıklarının takdir görmesi Y kuşağı iş hayatı için adeta bir gerekliliktir (Keleş, 2011:138).

Y kuşağının yönetim algısı aşağıdaki gibidir:

- Görev tanımı ve çalışma koşullarında esnek bir organizasyon,
- Denetim mekanizmalarının fazla kullanılmadığı bir yönetim modeli,
- Lider eksenli ve yönlendirici bir yönetim anlayışı,
- Bireylerarası farklılıklara değer veren bir performans sistemi,
- Yenilikçiliği teşvik ve takdir eden bir yönetim felsefesi (Konakay, 2017:22).

X ve Y Kuşağı üyeleri, liderlerinin sisteme meydana okumasını, mevcut sistemi sorgulamasını ve değişim yaratmalarını istemektedir (Kulturalahti,2013:152). İlgili yazının büyük bir çoğunluğu Y kuşağının önemli kişisel projeler için aileleri tarafından özenle yetiştirildiklerini ifade etmektedir. Özgüveni yüksek, güçlü ve iyimser bir grup olarak yetiştikleri kabul görmektedir. Okullarında takımlara katılmak için yetiştirilmişlerdir. Bilgiye erişmede onları kontrol eden otorite figürü olmadan yetişmişlerdir. Bu kuşağın yaklaşık olarak 2000 yılında yetişkin olduğu kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren iş hayatına dahil oldukları, lisansüstü eğitimi bitirmek üzere oldukları, çeşitli sektörlerde liderlik pozisyonlarına doğru yol aldıkları düşünülmektedir (Balda, Mora, 2011:14).

Yapılan birçok araştırmada Y kuşağının iş ve sosyal hayatta yeni bir dönüşüm dalgası olduğu iddia edilmektedir. Bu kuşağın bireyleri de herşeyi başarabileceğine ve dönüşümcü olduğuna inanmaktadır. Teknolojinin içinde büyümeleri ve tüketim toplumunun içine doğmaları ebeveynlerinden farklılıklarıdır.

Y kuşağı bireylerarası farklılıkların dikkate alınması önemsemektedir. Yaşamları boyunca hem ailelerinden hem de öğretmenlerinden özel ilgi görmeleri devamında da farklılaştırılmış profesyonel eğitim olanağı bekledikleri yapılan bir çalışmada desteklenmektedir (Richardson, 2008:11).

Yönetim fonksiyonlarına ilişkin yapılan başka bir araştırmada Y kuşağı bireylerinin asli görev, görev tanımı, planlama, karar verme, çatışma yönetimi, yöneticinin formellik derecesi, programlama, liderlik, performans ve denetim ile ilgili düşünceleri ile ilgili olarak yöneticinin ekstrem demokratik lider tipli olmasını arzu ettiklerini tespit etmiştir (Akdemir vd.,2013: 37).

5. Sonuç

Günümüzde Y kuşağı temsilcilerinin en büyüğü yaklaşık kırk yaşındadır. İş hayatında oldukça deneyimli dönemlerini yaşamaktadır. İş hayatının başlangıcından bu yana bakış açılarında değişiklik beklenebilir. Kuşkusuz

teknoloji konusunda avantajlı bir kuşak olmalarına rağmen, gelişmeler hala çok hızlıdır. Y kuşağı çalışma hayatında esnek çalışma koşullarını tercih etmektedir. Sıkı iş koşulları ve denetlemeler motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Rahat bir iş hayatı onlar için önemlidir. Küçük yaşlarından itibaren ebeveyn ya da öğretmen desteğine alışkın oldukları için iş hayatında da bu tür bir destek bu kuşak için değerlidir. Yaptıkları işin anlamlı olmasını ve dünyaya katkısının bulunmasını önemserler. Dünyada ve Türkiye’de iş gücünün önemli bir kısmını oluşturan Y kuşağını ve beklentilerini anlamak ve uygun ortamı sağlamak verimliliğin de artmasını sağlamaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, O., (2014). “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ostaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (19), s.165-182
- Akdemir, A., Konakay G., Demirkaya, H., Noyan A., Demir B., Ağ C., Pehlivan Ç., Özdemir, E., Akduman G., Eregez H., Öztürk İ., Balcı O., (2013). “Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması”, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Aralık, 2 (2), s.11-42.
- Altuntuğ, N. (2012). “Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili”. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1), s.203-212.
- Aminul, I., Cheong T.W., Yusuf H., Desa H. (2011), “A Study on Generation at Workplace in Penang”, Journal of Applied Sciences Research; November, 2011, Volume: 7, Issue: 11, s.1802– 1805.
- Aydın, G.Ç., & Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı. Electronic Journal of Vocational Colleges, December, s.1-15.
- Bakırtaş H., Divanoğlu S.U., Akkaş C., (2016). Y Kuşağı, Farkı Ne? Neyi, Niçin, Nasıl Alır Ya Da Aldırır? , Ekin Yayınevi, Bursa.
- Balda J.B., Mora F., (2011). “Adapting Leadership Theory and Practice for The Networked,Millennial Generation”, Journal of Leadership Studies, 5 (3): s.13-24.
- Baran M., (2014). “Y Kuşağının Zorunlu Askerlik Hizmetinden Beklentilerinin Analizi”, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Savunma Kaynakları Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Behrstock-Sheratt E., Coggshal J., (2010). "Realizing the Promise of Generation Y", Educational Leadership, 67:8,p.28-34.
- Berberoğlu, Enis. "Kod Adı Y Kuşaağı", Hürriyet, 19 Haziran 1999.
- Broadbridge, A. M.,Maxwell, G. A., ve Ogden, S. M. (2007). 13_2_30: experiences, perceptions and expectations of retail employment for Generation Y. Career Development International, 12(6), ss.523-544
- Bugaoğlu T., (2013). "Edalman'dan Y kuşaağının gelecek analizi". 13 Aralık 2013
http://www.halklailiskiler.com.tr/Edalmandan_Y_kusaginin_gelecek_analizi.ph
- Burnett J., (2010). "Generations: The Time Machine İn Theory And Practice. Farnham, Surrey", GBR: Ashgate Publishing Gr
- Carver L. ve Candela L., (2008). "Attaining Organizational Commitment Across Different Generations of Nurses", Journal of Nursing Management, No: 16, s.984- 991.
- Cekada, T. L. (2012). Training a Multigenerational Workforce: Understanding Key Needs& Learning Styles. Professional Safety, 57(03), s.40-44.
- Coupland, D. (1989), "The Young and Restless Work Force Following the Baby Boom: Generation X", (<http://joelclark.org/dossiers/GenerationX.pdf>) Erişim Tarihi: 05.08.2014
- Delahoyde, T.M., (2009).Generational Differences in Baccalaurate Nursing, A Dissertation Submitted by Theresa Delahoyde, MSN, RN to College of Saint Mary in Partial Fulfillment of The Requirement for The Degree of Doctor in Education with an Emphasis on Health Professions Education This Dissertation Has Been Accepted for The Faculty of College of Saint Mary.
- Demirer A.,(2013). "A'dan Z'ye Y Kuşaağı". 8 Ocak 2014 Tarihinde <Http://Www.Kigem.Com/Adan-Zye-Y-Kusagi.Html> Adresinden Erişildi.
- Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E., & Atan, Ö.,(2015). Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması, İşletme Araştırmaları Dergisi, 7(11), s.86-204.
- Deneçli C. ve Deneçli S., (2010). " Nabza göre şerbet kuşaağı göre etkinlik: eğlencenin pazarlanması ve kuşaklar", İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü, 1-5.

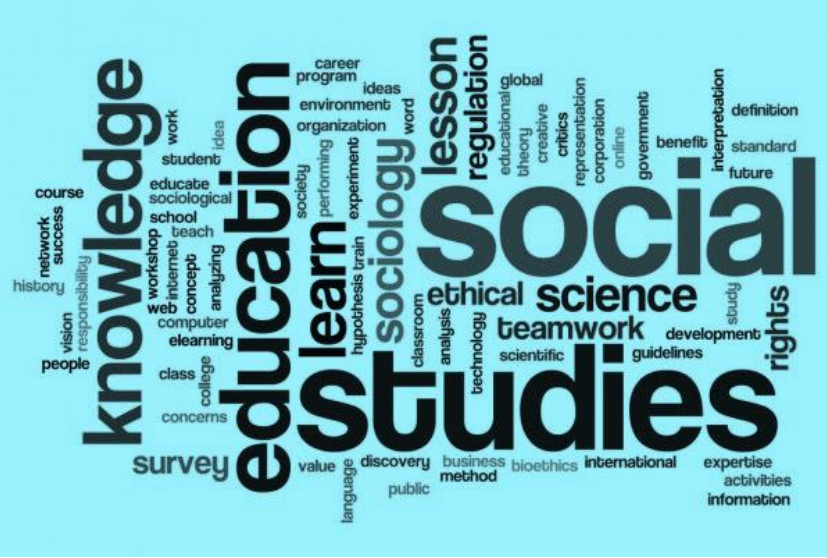
- Dijital Ajanslar (2013). <http://www.dijitalajanslar.com/y-kusagi> , 04.09.2013
- Edelman (2013). 8095 Araştırma Raporu.
- Gilbaugh, P., (2009). “Supervision of Intergenerational Dynamics” University of Iowa School of Social Work – National Resource Center for Family Centered Practice “Committed to Excellence Through Supervision,” s.4-6
- Hatfield, S., (2002). “Understanding The Four Generations to Enhance Workplace Management”, AFP Exchange, 22 (4): s.72-74.
- Ipsos (2013). Ayna: Onlar Y Kuşağı Araştırması, UU Kalitatif Araştırmalar Birimi.
- İzmirlioğlu, Kerim. Konumlandırma Kuşak Analizi Yardımıyla Tüketici Algılarının Tespiti: Türk Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Keleş, H. N., (2011). “Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Bahçeşehir Üniversitesi Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, s.129-139.
- Konakay, G., (2017). “Y Kuşağı Girişimcilik Eğilimleri”. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Kömürcüoğlu, H.(2014). Y Kuşağını Anlamak: Bir Gezi Parkı Araştırması. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Laı S.L.,Chang J. ve Hsu L.Y., (2012). “Does Effect of Workload on Quality of Work Life Vary With Generations?”, Asia Pacific Management Review, 17(4), s.437-451
- Lamm, E. and Meeks, M.D. (2009), “Workplace fun: the moderating effects of generational differences”, Employee Relations, Vol. 31 No. 6, s. 613-631.
- Lehto, X.Y., Kim, D.-Y. and Morrison, A.M. (2006). The effect of prior destination experience on online information search behaviour. Tourism and Hospitality Research, 6, s. 160–178.
- Levickaite R., (2010). “Generations X Y Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders The Case Of Lithuania” Limes, Vol: 3, No: 2,170-183.s.17

- Lower J., (2008). "Brace Yourself Here Comes Generation Y", Critical Care Nurse, Vol: 28, No: 5, October, 80-84.
- Keçecioğlu, Tamer ve Oktay, Seda. "İnsan Sermayesinin Sayısallaştırılmasının Dayanılmaz Çekim Gücü", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 12:3, 2010, s.67-86.
- Kultalahti, S., Edinger, P., & Brandt, T. (2013). Expectations for leadership- Generation Y and innovativeness in the limelight. Proceedings of the European Conference on Management, Leadership & Governance, s.152-160
- Kuyucu, M., 2014. "Y Kuşağı ve Facebook: Y Kuşağının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(49), s.55-83.
- Kuyucu Mihalis, "Üniversitede Eğitim Gören Y Kuşağı Öğrencilerinin Radyo Formatları Tercihi", Journal Of International Social Research, Vol.9, No.46, 2016, s.713-730.
- McCrinkle, M., Wolfinger, E. (2010), "Generations Defined", Ethos, Volume: 18, Issues: 1, s. 8-13.
- Mücevher M.H., (2015). "X ve Y Kuşağının Birbirlerine Karşı Özellik Ve Etkileşim Algıları: Sdü Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Özer., S., P., Eriş, E., D., Özmen, T., Ö., N. (Ekim 2013). Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 38, s.123-142.
- Özmen N., (2016). Y Kuşağının İnternet Alışveriş Eğilimleri, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul.
- Parry, E., Urvin, P. (2010), "Generational Differences in Work Values: A Review of Theory and Evidence", International Journal of Management Reviews, Volume: 13. Issue: 1, s.79-96.
- Richardson, J., (2008). "Tune in to What the New Generation of Teachers Can Do", Tools for Schools, 11:4, 11-19.
- Strauss, William ve Howe, Neil, (1991). Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. Perennial, NewYork, s.335-336.
- Şenbir H., (2004). Z son insan mı?. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

- Taşlıyan, Mustafa, Melih Eytmiş; Gündüğü Enise (2014). “Y Kuşağı İş Yaşamından Ne Bekliyor?”, Iı. Uluslararası İş Ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Antalya, 26-27 Kasım.
- Tekin İ.Ç., Akgemci T., (2016). “Y Kuşağı Çalışanların İş Değerlerinin Araştırılması: Konya İli Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama” Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi, Cilt 1 S .2 s.15-52
- Tekkuş, Sevda. (2016). “Bu Kitle Çok (Mu) Duygusal!”, Marketing Türkiye, Yıl: 14, Sayı: 312, Şubat.
- Topçuoğlu, M. C. (2007). İyi de kim bu Y’ler. Reklamcılar Derneği. <http://www.rd.org.tr/ayinsozu/AyinSozuAgustos.pdf>, (Erişim tarihi: 13.07.2014)
- Toruntay, H., Takım Rollerini Çalışması: X Ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Twenge J.M., Campell S.M., (2008). “Generational Differences in Psychological Traits and Their Impact on The Workplace”, Journal of Managerial Psychology, Vol.23, No. 8, s.862-877.
- Türk, A., Y Kuşağı, Kafekültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Vatan Gazetesi (2014). “Y Kuşağı Medyayı Nasıl Tüketiyor”, Vatan Gazetesi, 25.05.2014
- Yüzbaşıoğlu, Sevda (2012). “Kuşaklar X, Y, Z Diye Ayrıştı Pazarlamacıların Kafası Karıştı”, <http://www.dunya.com/print.php?type=1&id=151507>, [İndirme Tarihi: 03.09.2012]
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. 1999. Generations at work: Managing the clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your workplace. New York: Amacom Press.
- Zhang K. & Bonk C. J., (2010). Generational Learners Ve E-Learning Technologies. Handbook Of Research On Practices And Outcomes In E-Learning: Issues And Trends. Usa: Igi-Global, s.76-92.
- <http://www.jamesrbrett.com> (Erişim Tarihi: 05.12.2012).
- <http://www.capital.com.tr> (Erişim tarihi:30.01.2019)
- <http://www.tdk.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2016).
- <http://www.pwc.com.tr/tr/basin-odasi/2015-basin-bulteni/is-hayatinda-y-kusagi-encler.html>
- <http://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/human-capital/articles/the-deloitte-millennialsurvey-2015.html>

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 16

**Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Empatik Eğilim
Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
(Yasin Keçicioğlu, Selma Güleç)**

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*

Yasin Keçicioğlu¹, Selma Güleç²

¹Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye

²Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye,

E-mail: sgulec@uludag.edu.tr

**Bu çalışma Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeyleri İle Çatışma Çözme Becerilerinin İncelenmesi (Bursa İli Örneği)" adlı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.*

1. Giriş

Sosyal Bilgiler dersi yoluyla öğrenci toplum içinde rollerini gerçekleştiren, başkalarıyla iyi ilişkiler kurabilen, işbirliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen iyi ve mutlu birer vatandaş olarak yetiştirilebilir. Bu amaçları gerçekleştirmede, iletişim önemli bir yere sahiptir. Etkili iletişimin kurulmasında empati çok önemlidir. Dökmen (2013)'e göre empati bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması olarak tanımlanmaktadır. Bir bireyin karşısındaki bir birey ile empati kurması için gereken unsurlar şunlardır:

a. Empati kuran kişi, kendisini karşısındakinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Bunu yapmak içinde empati kurmak istenen bireyin rolüne girmeli, olaylara onun gözlüklerinin arkasından bakmalıdır. Kişi karşısındaki bireyin rolüne girerek empati kurduğunda, o bireyin rolünde kısa bir zaman kalmalı, daha sonra bu rolden çıkabilmelidir.

b. Empati kurmuş olabilmek için, karşısındaki insanın düşüncelerini ve duygularını doğru olarak anlamamız gerekir. Karşısındaki insanın sadece düşüncelerini veya sadece duygularını anlamlandırmak tek başına yeterli değildir. Bu anlamda empati kavramının iki bileşeni vardır. Bu bileşenler empatinin duygusal ve bilişsel bileşenleridir. Karşısındaki bireyin hissettiklerinin aynısını hissetmek duygusal özellikli bir etkinlik; karşısındaki bireyin rolüne girip onun ne hissettiğini anlamlandırmak, bilişsel özellikli bir etkinliktir.

c. Empati kuran bireyin zihninde meydana gelen empatik anlayışın, karşısındaki bireye iletilmesi davranıştır. Karşısındaki bireyin düşünceleri ve duyguları tam olarak anlaşılabilirse bile, eğer anlaşıldığını ona belirtmezse empati kurmuş sayılmaz (Dökmen, 2013).

Empati yeteneği gelişmiş kişinin kendini ve kendi gúclerini gcrebilme yeteneği gelişebilir. Sosyal olaylar karşısında duygusal ve dűřünsel boyutta daha yaratıcı ve duyarlı bir öz benliğe sahip olabilir (Öztürk ve Dilek, 2005). Empatik anlayış, günlük yaşamda insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir (Öztürk, 1993). İnsanlar kendileriyle empati kurulduğunda, anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler (Yüksel, 2004; Akt. Arslan, 2016).

Eđitim yoluyla dűřünen, sorgulayan, üreten, araştıran, tartışan bireyler yetiştirilmek istenmektedir. Bunun için etkili bir iletişimin kurulması önem taşımaktadır. Etkili iletişimin kurulmasında empatik yaklaşım önemli bir yere sahiptir. Eđitim ortamlarında empati, gerek eğitimciler ve öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasında ve eğitim programlarının hazırlanıp uygulanmasında bir araçtır. Aynı zamanda ileride eğitim sektöründe çalışmayı planlayan kişilere kazandırılması gereken bir özellik olması bakımından da önemlidir (Köksal Akyol ve Koçer Çiftçibaşı, 2005).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamada, kendi psikolojik durumunu anlamada, velilerle ve diğer sosyal çevresiyle iletişiminde empati becerisine sahip olması beklenir. Öğrencilerin görev ve sorumluluklarının bilincine vardığı, toplumsallaştığı sosyal bilgiler dersinde empatiye yönelik etkinlikler ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sahip oldukları empati becerisi bu dersteki eğitimin kalitesini arttıracaktır (Uymaz ve Çalışkan, 2018).

Sosyal bilgiler öğretimi bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamasını sağlayacak bilgi ve becerilerle donanmasında önemli bir yere sahiptir. Öğrencilere eğitim yoluyla iyi birer vatandaş olmak için gerekli bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması özellikle Sosyal Bilgiler dersi yoluyla gerçekteşmektedir. Etkili iletişim kurma ve empati ile sorunlarını gidermeye çalışan bireyler yetiştirmek de önemlidir. Çünkü bu beceriyi de kazandıracak olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin empati kurma yeterliliğine sahip olması gerekir (Koçoğlu, 2018).

Empati, gerek eğitimciler ve öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişim ortamının oluşturulmasında ve eğitim programlarının hazırlanıp uygulanmasında, gerekse ilerde eğitim alanında çalışmak isteyen kişilere kazandırılması gereken bir özellik olması bakımından önemlidir (Köksal Akyol ve Koçer Çiftçibaşı, 2005). Ergin (2012) “öğretmenin sabırlı, anlayışlı, empati yeteneğine sahip, öğrencilere karşı olumlu dűřüncelere sahip ve güler yüzlü olma gibi özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında temel beceriler arasında yer alan empati becerisi (MEB, 2018) öğrencilere kazandırılması gereken en temel becerilerden birisidir. Öđrenciler bu ders sayesinde üst düzey dűřünme becerilerini kullanarak her alanda eleştirel dűřünebilen,

kurallara uymayı bilen, çevresindeki bireylerle uyum içerisinde hareket edebilen ve demokratik vatandaşlık becerilerine sahip olan bireyler olarak yetiştirilmektedir. Öncelikle öğretmenlerin empati becerisine sahip olması oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır.

1) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

2) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri çalıştığı statü değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

3) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri çalışmakta olduğu okuldaki görev süresi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

4) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri çalıştığı okuldaki öğretmen sayısı değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

5) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri çalıştığı okuldaki öğrenci sayısı değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

6) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri meslekten memnun olma durumu değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

2. Araştırma Modeli

Araştırma betimsel bir araştırmadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bir grubun belli başlı özelliklerini belirlemek amacıyla verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmaya tarama modeli denir (Büyüköztürk v.d. 2016).

2.1 Evren ve örneklem

Araştırmanın evreni Bursa ilinde görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenleridir. Araştırmanın örneklemini devlet ortaokullarında görev yapmakta olan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmaya 100 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır.

2.2 Veri toplama araçları

Empatik Eğilim Ölçeği Dökmen (1988) tarafından geliştirilmiştir. Dökmen Empati Eğilim Ölçeğinin (EEÖ) güvenilirliğini belirlemek için 70 kişilik bir öğrenci grubuna, ölçeğin tekrarı yöntemiyle, üç hafta arayla iki defa uygulanmıştır. Ölçeğin araştırma grubu için Cronbach Alpha ile

hesaplanan güvenilirlik katsayısı da 0.72 olarak belirlenmiştir. Örneklem grubu olarak da 70 üniversite öğrencisi seçilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği $r=.82$ 'dir. Deneklerin ölçeğin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki ölçeği yarılama güvenilirliği $r=.86$ olarak bulunmuştur. Empati Eğilim Ölçeği (EEÖ) likert tipi bir ölçek olarak hazırlanmıştır. Empatik Eğilim Ölçeğinin (EEÖ) maddelerinin yaklaşık yarısı, bireylerin evet deme eğilimlerini önlemek için negatif yazılmıştır. Bireylerden her bir maddenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bireylerin maddeleri okuduktan sonra işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanları oluşturmaktadır. Negatif yazılmış maddeler tersten puanlanmakta "Tamamen katılıyorum" cevabına 1, "Hiç katılmıyorum" cevabına ise 5 verilmektedir. Ölçekte alınacak en az puan 20, en fazla puan 100'dür. Toplam puan deneklerin empatik eğilim puanlarını ifade eder. Elde edilen puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğunu; elde edilen puanın düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğunu ifade etmektedir.

2.3 Verilerin toplanması ve çözümlenmesi

Öğretmenlerin eğitim durumu, statüsü, mevcut okuldaki çalışma süresi, okuldaki öğretmen sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve meslekten memnun olma durumu bilgilerini içeren kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Öğretmenlerin eğitim durumu, statüsü, mevcut okuldaki çalışma süresi, okuldaki öğretmen sayısı, okuldaki öğrenci sayısına göre öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Öğretmenlerin meslekten memnun olup olmamalarına göre empatik eğilim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için Mann Whitney U testi yapılmıştır.

3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada öğretmenlerin eğitim düzeyi, statüsü, mevcut okuldaki görev süresi, okuldaki öğretmen sayısı, okuldaki öğrenci sayısı, meslekten memnuniyet durumuna yönelik demografik bilgiler aşağıdaki tablolar da verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

	N	Yüzde (%)
Eğitim Fakültesi	84	84.0
Eğitim Fakültesi Dışında Diğer Fakülteler	9	9.0
Eğitim Önlisans	2	2.0
Lisansüstü	5	5.0
Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 84'ü eğitim fakültesi mezunu iken 9'u eğitim fakültesi dışında diğer fakülte mezunu, 5'i lisansüstü, 2'si de önlisans mezunudur (Tablo 1).

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Statülerine Göre Dağılımı

	N	Yüzde (%)
Kadrolu	89	89.0
Sözleşmeli	3	3.0
Ücretli	8	8.0
Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin 89'u kadrolu iken 8'i ücretli, 3'ü de sözleşmeli olarak çalışmaktadır (Tablo 2).

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çalışmakta Olduğu Okuldaki Görev Süresine Göre Dağılımı

	N	Yüzde (%)
5 yıldan az	51	51.0
5-10 yıl arası	35	35.0
10 yıl üzeri	14	14.0
Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 51'i mevcut okulda 5 yıldan daha kısa süredir, 35'i 5-10 yıldır, 14'ü de 10 yıldan daha uzun süredir çalıştığını ifade etmiştir (Tablo 3).

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmelerinin Çalıştığı Okuldaki Öğretmen Sayısına Göre Dağılımı

		N	Yüzde (%)
Okuldaki Öğretmen Sayısı	10'dan az	6	6.0
	10-20 arası	8	8.0
	20'den fazla	86	86.0
	Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 86'sı çalıştıkları okulda 20'den fazla, 8'i 10-20 arası, 6'sı da 10'dan az öğretmen bulunduğunu ifade etmiştir (Tablo 4).

Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çalıştıkları Okuldaki Öğrenci Sayısına Göre Dağılımı

		N	Yüzde (%)
Okuldaki Öğrenci Sayısı	100'den az	5	5.0
	100-200 arası	4	4.0
	201-300 arası	8	8.0
	300'den fazla	83	83.0
	Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 83'ü çalıştıkları okuldaki öğrenci sayısının 300'den fazla, 8'i 201-300 arası, 5'i 100'den az, 4'ü de 100-200 arası olduğunu ifade etmiştir (Tablo 5).

Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleklerinden Memnun Olma Durumuna Göre Dağılımı

		N	Yüzde (%)
Meslekten Memnun Olma	Evet	93	93.0
	Hayır	7	7.0
	Toplam	100	100.0

Çalışmaya katılan öğretmenlerden 93'ü mesleklerinden memnun olduğunu, 7'si ise memnun olmadığını ifade etmiştir (Tablo 6).

3.1 Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyine yönelik bulgular

Araştırmada kullanılan empatik eğilim ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Empatik Eğilim Ölçeği Güvenilirlik Katsayıları

Empatik Eğilim	.787	20
----------------	------	----

Tablo 8: Empatik Eğilim Ölçeğinden Elde Edilen Ortalama Puanlar

	N	Minimum	Maksimum	\bar{x}	Ss (\pm)
Empatik Eğilim	100	57.00	97.00	74.05	8.47

Çalışmada kullanılan empatik eğilim ölçeğinden alınabilecek puanlar 20-100 arasında değişmektedir. Toplam puan deneklerin empatik eğilim puanlarını ifade eder. Elde edilen puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğunu; elde edilen puanın düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğunu ifade etmektedir. Ölçekten öğretmenlerin elde ettiği puan 74.05 ± 8.47 olup bu da öğretmenlerin empatik eğilim becerilerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 8).

Tablo 9: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim Durumuna Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

	n	\bar{x}	Ss (\pm)	χ^2	P
Eğitim Fakültesi	84	73,7262	8,24965		
Eğitim Fakültesi Dışında Diğer Fakülteler	9	75,0000	10,83974	3.294	.348
Önlisans	2	80,5000	,70711		
Lisansüstü	5	75,2000	10,28105		

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim durumuna göre empatik eğilim düzeylerine bakıldığında önlisans eğitimi almış öğretmenlerin en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 9).

Tablo 10: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çalıştıkları Statüye Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

	N	\bar{x}	Ss (\pm)	χ^2	P
Kadrolu	89	74,2360	8,45580		
Sözleşmeli	3	67,3333	8,08290	2.495	.287
Ücretli	8	74,5000	8,91227		

Statüye göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde sözleşmeli öğretmenlerin empatik eğilimlerinin diğer iki gruba göre düşük olduğu saptanmıştır. ($p>0.05$) (Tablo 10).

Tablo 11: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mevcut Okuldaki Çalışma Süresine Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

	N	\bar{x}	Ss (\pm)	χ^2	P
5 yıldan az	51	73,3137	9,15749		
5-10 yıl arası	35	74,0286	8,14026	1.718	.424
10 yıl üzeri	14	76,7857	6,44716		

Mevcut okuldaki çalışma süresine göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 11).

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çalıştıkları Okuldaki Öğretmen Sayısına Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

	n	\bar{x}	Ss (\pm)	χ^2	P
10 dan az	6	68,5000	6,80441		
10-20 arası	8	72,1250	9,86245	4.376	.112
20 den fazla	86	74,6163	8,37667		

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çalıştıkları okuldaki öğretmen sayısına göre empatik eğilim düzeylerine bakıldığında, öğretmen sayısı 10 dan az olan okullarda empatik eğilim düzeyinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okuldaki öğretmen sayısına göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 12).

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Okuldaki Öğrenci Sayısına Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

	n	\bar{x}	Ss (\pm)	χ^2	P
100'den az	5	65,6000	7,79744		
100-200 arası	4	71,2500	4,11299	6.256	.100
201-300 arası	8	75,2500	8,15475		
300'den fazla	83	74,5783	8,50842		

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okuldaki öğrenci sayısına göre empatik eğilim düzeylerine bakıldığında, öğrenci sayısı 100 den az olan okullardaki öğretmenlerin empatik eğilim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Okuldaki öğrenci sayısına göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 13).

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Meslekte Memnun Olma Durumuna Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

Meslekte Memnuniyet	n	\bar{x}	Ss (\pm)	U	P
Evet	93	74,5054	8,47839	153.000	.019
Hayır	7	68,0000	6,19139		

Öğretmenlerin meslekte memnun olup olmamalarına göre empatik eğilim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testi neticesinde memnun olduğunu ifade eden öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ($p<0.05$) görülmüştür (Tablo 14).

4. Tartışma Sonuç ve Öneriler

Eğitim durumuna göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Bulut ve Düşmez (2014) yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin eğitim düzeyine göre empatik eğilim düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir.

Kılıç (2005) yaptığı çalışmada ise okul öncesi öğretmenlerinin eğitim durumu ile empati kurma becerisi arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiştir.

Okuldaki öğrenci sayısı değişkeni ile empatik eğilimleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını tespit etmek için yapılan Kruskal Wallis H testi neticesinde gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Buna paralel olarak Çelik (2008) okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile öğrenci sayısı arasında da anlamlı bir farklılık bulamamıştır.

Statüye göre empatik eğilim düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan analiz neticesinde sözleşmeli öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin diğerlerinden daha düşük, ücretli öğretmenlerin ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Yüksel ve Adıgüzel (2012) yaptıkları çalışmada ataması yapılamayan sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin düşük olduğunu tespit etmiştir.

Öğretmenlerin meslektan memnun olup olmamalarına göre empatik eğilim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testi neticesinde memnun olduğunu ifade eden öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ($p<0.05$) görülmüştür. Çelik (2008) tarafından okul öncesi öğretmenleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmada mesleğinden memnun olan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğu bildirilmiştir. Yine aynı şekilde Ünal (1997) psikolojik rehberlik ve danışmanlık öğretmen adaylarının bölümünden vazeçme düzeyleri ile empati kurma becerisinde bölümünden memnun öğretmen adayları arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir.

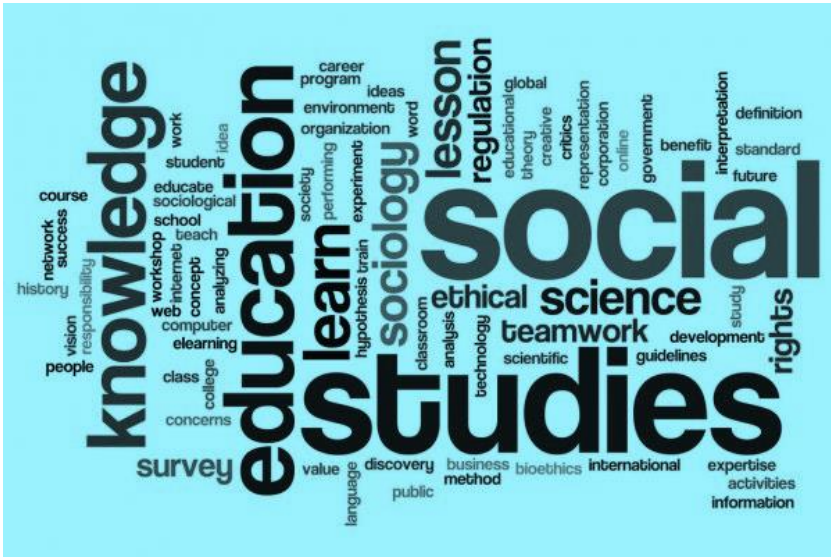
5. Kaynakça

- Arslan, Y.(2016). Kim daha iyi empati kuruyor-Empati üzerine mikro bir sosyolojik araştırma-. Yaşam Bilimleri Dergisi.6.1/2
- Bulut, H. & Düşmez, İ. (2014). Öğretmenlerin empatik eğilim becerilerinin demografik ve mesleki değişkenler bakımından karşılaştırılması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 105-115.
- Büyükoztürk, Ş. & Çakmak, E.K. & Akgün, Ö.E. & Karadeniz, Ş.& Demirel, F. (2016).*Bilimsel araştırma yöntemleri* <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=4863>'den alınmıştır. Erişim tarihi. 28.08.2019.

- Çelik, E. (2008). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayandırılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155 -190
- Dökmen, Ü. (2013). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem yayınları.
- Ergin, A. (2012). Eğitimde etkili iletişim. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koçoğlu, E.(2018). Sosyal bilgiler dersinde empatik düşüncenin kullanımına ilişkin alan uzmanlarının algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi* (23) 40, 149-158.
- Köksal, A., A. ve Koçer, Ç., H. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Empatik Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 21, 13-23.
- Öztürk, H. (1993), *Eğitim Sosyolojisi*. (8. baskı), Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- MEB. (2018). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6, ve 7. Sınıflar).
- Öztürk, C. ve Dilek D. (2005). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Öztürk. C. ve Dilek, D. (Ed.). Ankara: Pegem A.
- Uymaz, M. & Çalışkan, H. (2018) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “empati” kavramına ilişkin algılarının metaforlar aracılığı ile belirlenmesi. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, (2)4, 80-91
- Ünal, G. (1997). *Psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi alan öğrencilerin empatik eğilimlerinde gözlenen değişmeler (Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yüksel, i. & Adıgüzel, A. (2012). Atanan ve atanamayan öğretmenlerin eğilim düzeylerinin bazı değişkenler yönünden incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 287-293.

INSAC Advances in Social and Education Sciences

CHAPTER 17

A Study of Youth in Civil and Political Participation (M. Serhat Öztürk)

A Study of Youth in Civil and Political Participation

M. Serhat Öztürk

Hacettepe University,

E-mail:sozturk@hacettepe.edu.tr

1. Introduction

Communities formed by people living together are called "society." Society; is a reality that makes people human, determines the values they believe in, and affects their thoughts and behaviors. It is an order established by social beings whose boundaries live in a particular space (Gökçe, 2007). Societies tend to survive in order to survive. They are considering the tendency to maintain their species within the framework of the life cycle, which is seen that specific categories are formed regarding the individual's aging. These are categorized as infancy, childhood, adolescence, youth, adulthood, retirement, and old age (Baran, 2013).

These occur under the influence of the previous age, affect the next. Childhood youth constitutes youth maturity. The transition from one of these ages to the other is related to the physical condition of the individual and a formation and development in which spiritual, social, economic, and cultural factors play a role. On the other hand, each age has its own specific physical and spiritual, social characteristics (Lordoğlu, 1986).

The concept of youth varies from country to country. Despite different definitions of youth, no single definition agreed upon by everyone has been accepted. The reason for this is that various societies have different cultures and social structures. This concept can be defined differently in regions and regions with various cultural values in the same society (Kışlalı, 1987).

The United Nations Organization (UN) has envisaged the youth period, the age range of 12-24. Turkey has adopted the period between the ages of 12-24 determined by the UN as the youth period. Eurostat (2021) determined the young age range as 16-29.

Considering the data of the 2020 Turkish Statistical Institute (TUIK) in Turkey, as of the end of 2019, the total population of Turkey was 83 million 154 thousand 997 people, while the young population in the 15-24 age group was 12 million 955 thousand 672 and 15% of the total population, It constitutes 6 of them.

Youth is a critical period in which the individual takes excellent steps to socialize. The individual acquires the necessary goals, skills, and behavior patterns to participate in social life in this process. It gains its social qualities by socializing (Kaplan & Çetinkaya, 2014). In this period, young people need to plan their profession, social life, and family relations and adopt a healthy lifestyle (Özer, 2011).

Young people make significant contributions to society: They work in organizations that protect the environment and fight poverty, help their peers, take part in initiatives that improve their societies, make new business ventures, and contribute to their families. Young people play a role in developing society with their energy, idealism, and knowledge. For this reason, they should be seen as a political actor and should be included in political decisions on issues affecting them (Denstad, 2014: 48).

The concept of political participation in individuals' becoming political people and learning their roles in political society is explained by political socialization. It is necessary to go through this process in order for them to participate politically. In this process, the individual grasps how to be active in political life and learns the beliefs, value judgments, and attitudes of the society he belongs to it. The individual, who learns, understands, and adopts all these, is now ready to participate in political society. It is the individual's knowledge and feelings about the political system that constitute political orientations. Individuals learn this information that determines their political orientation in different ways (Şahinbaş, 2016). At this point, the behaviors and actions of individuals who learn about their political roles reveal the concept of "political participation" (Şahinbaş, 2016). There is no single agreed definition of political participation. Kışlalı (1987) defines political participation as "actions of citizens to influence the decisions and practices of the state at various levels."

On the other hand, Kalaycıoğlu (1984) defines political participation as "the actions and activities they do to influence those who will come to the political decision positions as a result of the autonomous choices and decisions of the person or those who hold these positions." Kapani & Giriş (1998: 131) defines political participation as "a concept that determines the status, attitudes, and behaviors of members of the society in the face of the political system." It can be said that this concept cannot be reduced to voting behavior only, and all attitudes and activities ranging from curiosity to intense actions. It means that it is wide enough to contain.

The perceptions of politics of the young population have been different in every period, and there have been differences in their political participation (Teke, 2016). Several factors shape young people's interest in political issues. Reasons are arising from different interest in young people; the standard of

living, the higher education level of the parents, and the young people's education level. In addition, this interest is determined by the influence of families, family traditions, and the role modeling of parents' political participation (Yılmaz & Bahçeci, 2014).

One of the main reasons why young people's political participation behavior is irregular and less is the living spaces of young people in this period of their lives. During this period, young people constantly change places for educational purposes, military service, or job search. Another reason is that young people in this age group are still single. For this reason, they do not have property or interests to protect. Therefore, they are not interested in politics, and their tendency to participate is low (Altan, 2011). According to an opposite view, he argues that the political participation behavior of young people is higher, contrary to what is said. Since young people have energy and time and have not yet taken on a family responsibility, they participate more in behaviors that require time and energy, such as walking and election campaigns, compared to the middle age group. In addition, young people are attached to ideologies with purer and stronger emotions. This creates a feeling of impatience for young people in terms of the goals they want to achieve. For this reason, young people can easily rebel and take part in demonstrations, marches, and protests more easily (Kalaycıoğlu, 1984).

Young people in different political systems or political cultures are the subject or witness of various practices in political life, albeit on different scales, and they are affected and try to influence them on different scales (Kalaycıoğlu, 1984). The youth period has a dynamic structure with social change. Because every period of youth is changing with changing social make (Teke, 2016). Worldwide, young people as active citizens are an essential factor in social change (Shaw, Brennan, Chaskin, & Dolan, 2012). In addition, we can say that the concept of civil society has revived in recent years and has become one of the main and primary actors of social change (Keyman, 2004: 1-14). In this context, civic engagement helps young people develop in subjects such as belonging and loyalty, self-identity, independence, and self-esteem (Shaw, Brennan, Chaskin, & Dolan, 2012). Civic participation; It is not easy to make a single definition because it is a social concept. In its simplest definition, civic participation often includes service to society, collective action, active citizenship, political participation, and citizens' participation in civic matters. The concept of civic participation with a slightly broader definition includes voting, taking action on local and national issues.

The most widely known and applied method within the scope of political participation is voting. However, political participation can correspond to various actions that aim to influence political decision-making

processes beyond voting effectively. For example, supporting a petition, writing a petition to a public institution, sending e-mails to politicians, or meeting them face to face; Organizing or participating in actions such as boycotts, strikes, and demonstrations are actions that involve political participation (Erdoğan, 2018: 196). Being a non-governmental organization or participating in voluntary work in their activities also constitutes a political decision. In this context, it is seen that civic participation includes participation in political activities as well as social activities (Akin & Demir; 2016: 301-330).

2. The Purpose and Importance of the Research

The way for the democratic system to function smoothly, be sustainable, and be handed over to future generations without any problems can be realized with the political participation of young people. Ensuring the active participation of young people tends to change the culture of social participation. Political and social participation is an essential indicator of being a modern society and a field of individual development (Amnå, Ekström, Kerr, & Stattin, 2009). For this reason, civic and political participation is at a level that cannot be ignored in determining the quality of life of young people.

In taking some measures and making arrangements for increasing the civic and political participation of young people, it is necessary to conduct various research and practices to identify young people who participate in political and social processes. Determining the political, social, and psychological characteristics that affect the participation of young people in political and social processes, as well as examining the political and social participation, which is one of the most crucial development tasks of the youth period, are considered necessary in terms of youth research and their reflection on education (Akfirat, 2010).

Various researches and applications are carried out to identify young people who participate in political and social processes in Turkey and the world. Similar results are obtained in Turkey and the world in the studies conducted. Likewise, although there are no significant differences between genders when the studies conducted in the context of political participation are examined, it is seen that the participation rates of young people are pretty low, and these rates are decreasing day by day. When we look at the researches and practices covering civic and social participation, it is determined that it is mainly in the form of sports clubs and associations; When the life perspectives and life satisfaction of young people with social participation are examined, it is known that their life satisfaction is higher when they are more participated (Frisco, Muller & Dodson, 2004; Amna,

Ekström, Kerr & Stattin, 2009; Farthing, 2010; Betil, 2014; Teke, 2016; Akfrat, 2010; Cluster; 2017).

For this reason, this study was planned and conducted in order to make valid suggestions to the relevant parties in order to show that civic and political participation in the youth period is significant.

3. Design and methods

3.1. Data collection and sample

This study focuses on how the impact of civil and political participation of young people on their life cycle is affected by their educational status, gender. In this study, questions about civic and political life, quality of life, and reaction to problems were asked to young people between the ages of 18-29, and the participants answered these questions individually.

Ankara province has been chosen as the research area. Reasons for choosing Ankara province;

- Having a sufficient number of young people with different education levels,
- The researcher is in a more convenient area than other locations in terms of time and accessibility.

3.2. Sampling Method and Sampling Selection

The research universe consists of young individuals between the ages of 18-29 living in various districts of Ankara. The survey includes information on the participants' gender, age, marital status, educational status, employment status, monthly income, family type, place of residence, membership to a civil and political party or organization. The questionnaire forms prepared were applied to 252 young individuals.

3.3. Measurement

The researchers collected the data from the researchers due to face-to-face interviews with young individuals, adhering to the questionnaire form. A questionnaire form was used as a data collection method in the study.

In order to have general information about young people participating in the first part; The questions of age, gender, marital status, educational status, employment status, monthly income, family type, membership to non-

governmental organizations, membership to a political party, and district of residence were included.

In other sections, 'Memberships,' 'Responding to Problems,' 'Political / Social Participation,' 'Participation in Statements' and 'Political Knowledge Assessments' of the scale (5-point Likert) developed by Akfirat (2010) to investigate civic and political participation in youth. Dimensions are used.

3.4. Application of the Questionnaire

On the first page of the questionnaire form; Participants were informed about the purpose of the research, the importance of participation in the research for the researcher, the confidentiality of the answers, the participation is entirely voluntary, and the researcher's contact. Before the questionnaire was applied, the participant was informed that the questionnaire form and directions were avoided. "It has been determined that the average of 15 minutes to answer the questionnaire for researching civil and political participation in youth period.

3.5. Data analysis

Analysis began with exploring participants' general information and Civil and Political Participation Scale dimensions scores. A total score of 'Memberships,' 'Responding to Problems,' 'Political / Social Participation,' 'Statements' and 'Political Knowledge Assessments' dimensions were calculated for each participant by summing up the rankings. SPSS 24.0 package program was used for statistical analysis of the data obtained from the study. The participants' demographic and descriptive information was expressed with descriptive statistics such as number, percentage, mean and standard deviation. Mean, and standard deviation values for the Civil and Political Participation Scale of young people were found. Bidirectional Pearson Correlation Analysis was used to determine the direction and strength of bilateral relations between 'Memberships,' 'Responding to Problems,' 'Political / Social Participation,' 'Statements' and 'Political Knowledge Assessments' dimensions. Data were analyzed using SPSS v.26 software, with a confidence interval of 95% in all tests.

3.6. Ethical consideration

Signed informed consent was obtained from all participants. The university's ethics committee approved the study, which was conducted according to the Declaration of Helsinki. The scale was used after receiving permission from the authors.

4. Findings

When the age groups of the young people included in the study are examined; Those between the ages of 18-20 are 27.4%, those between the ages of 21-23 are 42.9%, those between the ages of 24-26 are 17%, and those between the ages of 27-29 are 12.7% (Table 1). 58.3% of the youth are women, and 41.7% are men. Considering the educational status of the youth, more than half (52.8%) attend university (Table 1).

Considering the perceived income level of the young people, it was found that the perceived income level of the majority of them was medium (72.6%). Considering the employment status of young people, it is seen that non-working people come first (70.6%), followed by full-time workers with 21.6% and part-time workers with the lowest rate of 8.7% (Table 1). As can be seen, while 88.9% of the participants in the study are single, 11.1% are married.

When the membership of the youth in Civil Society Organizations was examined, it was found that non-members were 77.8%, and those who were members were 22.2%.

Table 1. General Findings Of Youth (N:252)

		(N)	(%)
Age	18-20	69	27,4
	21-23	108	42,9
	24-26	43	17
	27-29	32	12,7
Sex	Female	147	58,3
	Male	105	41,7
Marital Status	Single	224	88,9
	Married	28	11,1
Education	Less than High School	50	19,8
	University Student	131	52,8
	Bachelor Degree	61	24,2
	Master Degree and Above	10	4
Employment Status	Full Time	52	21,6
	Part-Time	22	8,7
	Not employed	178	70,6
Perceived Income	Bad	53	21
	Fair	183	72,6
	Excellent	16	6,3
Membership of NGO	Yes	56	22,2
	No	196	77,8
Membership of Political Organizations	Yes	26	10,3
	No	226	89,7

In this section, information about the relationship between the civic and political participation of the individuals participating in the study membership, reaction to problems, political, social participation, participation in statements, political knowledge evaluations are included (Table 2.)

- **Memberships:** It is seen that the subscription mean score (30.5 ± 5.54) of the participants in the study is close to high levels (Min. Max: 9-45).

- **Responding to Problems:** As seen in Table 2.; The average score for responding to problems (14.51 ± 3.65) is at medium levels (Min. Max: 7-28).

- **Political Social Participation:** It is seen that the mean scores of political, social participation (27.11 ± 6.2) of the participants in the study are at medium levels (Min. Max: 12-48).

- **Participation in Statements:** As seen in Table 2; The average score of participating in expressions (63.9 ± 10.9) is close to the middle levels (Min. Max: 22-210).

- **Political Knowledge Assessments:** It is seen that the mean scores of the political knowledge evaluations of the participants (4.95 ± 1.61) are close at low levels (Min. Max: 3-12).

Tablo 2. Summary of Scales (N:252)

	Min.–Max. Scores	Mean	Standard Deviation
Memberships	(9-45)	30,5	5,54
Responding to Problems	(7-28)	14,51	3,65
Political Social Participation	(12-4)	27,11	6,2
Participation in Statements	(22-110)	63,9	10,9
Political Knowledge Assessments	(3-12)	4,95	1,61

In this section, the bilateral relations between memberships, reaction to problems, political, social participation, participation in statements, political knowledge assessment, life satisfaction are determined by the correlation coefficients between variables (Table 3).

According to Table 3, a positive relationship was found with membership and reaction to problems ($r = 0.300$), political social participation ($r = 0.380$), participating in statements ($r = 0.350$) ($p < 0.01$).

As seen in Table 3, political social participation by reacting to problems ($r = 0.321$, $p < 0.01$), participation in statements ($r = 0.323$, $p < 0.01$), political knowledge assessment ($r = 0.170$, $p < 0.01$), and information on life satisfaction ($r = 0.135$, $p < 0.05$) were found to be positively correlated.

There is a positive relationship between participation in political social problems and participation in statements ($r = 0.499$), political knowledge evaluations ($r = 0.280$), and life satisfaction ($r = 0.180$) ($p < 0.01$) (Table 3).

Tablo 3. Pearson's correlations among scales (N = 252).

	Memberships	Responding to Problems	Political Social Participation	Participation in Statements	Political Knowledge Assessments
Memberships	1				
Responding to Problems	,300**	1			
Political Social Participation	,380**	,321**	1		
Participation in Statements	,350**	,323**	,499**	1	
Political Knowledge Assessments	,061	,170**	,280**	,202**	1

*p < .05, **p < .01

5. Discussion and Conclusion

Youth is a critical period in which the individual takes excellent steps to socialize. It gains its social qualities by socializing (Kaplan & Çetkinkaya; 2014). Young people work in organizations that protect the environment, fight poverty, help their peers, participate in initiatives that improve their communities, make new business ventures, and contribute to their families. Young people play a role in developing society with their energy, idealism, and knowledge. For this reason, they should be seen as a political actor and should be included in political decisions on issues affecting them (Denstad, 2014: 48).

It seems an inevitable necessity to increase social capital to spread democratic values and increase young people's civic and political participation. Therefore, to break the circle of insecurity- low participation-fascitis, the youth's experience of civic engagement increases, their generalized trust and civic participation tendencies must rise (Erdoğan, 2003).

When the relations between the dimensions of civic and political participation are examined, it is seen that there are positive relations between many dimensions. This situation shows that civic and political participants participate in all dimensions. Again, when looking at the mean scores of the dimensions of "Memberships," "Responding to Problems," "Political / Social Participation," "Participation in Statements," and "Political Knowledge Assessments," many dimensions were found to be at medium levels. As can be seen from this situation, the participation of young people is insufficient in many dimensions of civic and political participation.

The discussions on some striking results regarding the participation rates in the statements obtained from the study are listed below.

When asked about the status of being a member of an association or group to evaluate leisure time activities, 27.8% of women and 17.4% of men answered that they were not members at all. 21% of women and 18.3% of men stated that they are not members of an association or organization established for charity and solidarity. Akın & Demir (2016) revealed that gender affects students' civic participation, and there is a significant difference between male and female students. In associations, group memberships, and organizations where the participation of women is deficient, elements that encourage participation should be developed, and women should be directed to an area of interest.

According to the research results, it is observed that the rate of men who have never been a member of a political party is 23%, and that of women is 47.2. Likewise, according to the study conducted by Akın & Demir (2016), it was determined that female students' interest in politics is much less than males. In the survey conducted by Konda (2014), the membership rate to the political party was 5.5% for women and 12.2% for men, and the total membership rate was 9%. Accordingly, one reason why the membership of men in the political party is higher than women is that the Turkish social structure is patriarchal, and politics is perceived as a man's job.

Regular voting has been determined as "absolutely probable" at a rate of 36.1% for women and 30.6% for men. In the study conducted by Özyurt (2010), it was found that the rate of participation in the elections was 57.9% for female students and 58.1% for male students. The voting rate of young people can be caused not only by their interest in politics but also by time constraints; The fact that a university student studying outside of the city cannot go to his country to vote or that the young people cannot vote because the elections are in the summer affects the voting percentages.

Participation in political activities such as protests, marches, and demonstrations is unlikely with 22.2% women, while it is unlikely with 13.5% of men. In Özyurt's (2010) study, only 5.2% of the students stated that they took an active part in the elections; 10.2% of them answered "yes" to the question "Do you attend election rallies?" In the research of Konda (2014), the rate of those who participated in any mass march or protest in the last three months among the youth in Turkey was determined as 10 percent. In these studies, young people do not reveal their political identity due to their reservations against the government.

In the statement that I am interested in making a career in politics and government matters, 22.2% of women and 11.5% of men preferred the statement "strongly disagree." 17.4% of female students and 43.5% of male students answered "yes" to the question "Do you want to participate in politics in the future actively?" In the study conducted by Özyurt (2010). In

this direction, this ratio is an expected result due to the low number of government-supported projects aimed at increasing the interest of young people in politics and the hesitation of young people in politics.

Women (36.1%) and men (50.4%) stated that they were not members of the association/organization or groups at all. On the contrary, in the study conducted by Özyurt (2010), 78.8% (332 people) of the students stated that they were not members of any non-governmental organizations, while 13.8% (58 people) were members of non-governmental organizations. It was found that 10.7% of female students and 17.7% of male students were members of non-governmental organizations. Based on this, it has been concluded that membership to associations and organizations in our country in recent years varies according to gender.

The statement that the government works not for ordinary people, but primarily for wealthy people, they preferred the expression "absolutely agree," 18.7 for women, 13.1 for men. Therefore, trust in the government was found below. When we look at the data of "the level of trust in the institutions" and "the level of influence on changing these institutions" in the study conducted by Küme (2017), it was determined that young people have a low level of trust in both public and private institutions. The government should develop a variety of youth policies in this regard, and they should create a sense of trust.

When the political party membership was examined, it was seen that the rate of non-members was 89.7%, and those who were members were 10.3%. In the study conducted by Balabıyık (2011), it was determined that 0.9% of those who participated in the questionnaire participated in the activities of political parties. In this respect, it can be said that young people do not want to be loyal to a single political party and cannot form a clear political identity.

When the membership of young people to Civil Society Organizations is examined, it is found that non-members are 77.8%, and those who are members are 22.2%. In the study conducted by Erdoğan (2009), the rate of young people who are members of non-governmental organizations was determined as 4%. In general, the Turkish people remain detached from the civil society movement, and non-governmental organizations need to cooperate with state institutions in various fields, especially in education.

While presenting the research results in this section, suggestions have been made to individuals, institutions, and organizations in line with the results.

- In the research, the rate of young people who are not members of non-governmental organizations is very high. For this, the importance of non-

governmental organization membership should be taught and conveyed to young individuals. In order to increase the membership of young people in non-governmental organizations, non-governmental organizations should be an open-source of information and access.

- It has been observed that the proportion of young people with political party membership is deficient. In terms of gender, men's political party membership is higher than women's. In order to eliminate this situation, the interest of young people should be directed to organizations with a political nature, and the youth branches of political parties should

- Social improvements should be made to reduce this abstention of young people, which regenerate confidence and increase self-confidence. Other individuals should be encouraged to support these initiatives, and this perception should be spread. Signature campaigns for the solution of a problem and social activities should be beneficial for the solution of the problem so that more individuals can be reached and support will be received, and the importance of young individuals should be explained.

- Young people; the country should notice its problems and work to solve them. They stated that they were against some political work or approaches in our country because they love their country and want it to develop. It is their responsibility to participate in social issues actively and agree that dealing with state affairs and local affairs is essential for everyone. This awareness should be increased and preserved in future studies. On the other hand, young women and young men stated that the government does not care about middle and low-income people, and they think that the government works for wealthy families rather than ordinary people. According to the research results, young people love their country and are aware that they are responsible for its development. The thought that the government does not care about some people should be abandoned; the government should care about each individual without privilege and reflect this to young people.

- Politics should be mature, fair, honest, and in a perspective that will treat all people equally,

- Women should be offered more active roles in politics,

- Individuals in politics should be freely criticized.

- Young women and men participating in the study are politically motivated, even those they know to disagree.

- Young people have stated that they sometimes get the essential things they want in life until now. What did young people want from life, what do the essential things in life mean to young people, do the essential points that can be achieved in life make a difference between generations, why do young

people think that they cannot always obtain the things that are important to them, why are the problems/disruptions in their inability to obtain them all the time. Do they always make enough and necessary effort to get the essential things they want from life? Answers to their questions should be sought, and young people should be encouraged to strive in line with the answers, guided and made to enjoy life.

• Young men and women think that people are not always reliable. The fact that young people find people unreliable may be due to their experiences and experiences and their knowledge from adults and older individuals. The idea that trusting people will not make young people lose anything should be conveyed to young people; it can be ensured that they become reliable civil and political communities and enjoy the atmosphere of trust in these areas. They can be made to feel reliable so that they can trust other people, starting with themselves.

6. References

- Akfirat, N. (2010). "Türkiye ve Almanya'da yaşayan üniversiteli Türk gençlerinin siyasal ve toplumsal katılım türlerini ve düzeylerini belirleyen etkenlerin saptanması ve karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Eğitim Psikolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Akın, S. Ç., & Demir, Ö. E. (2016). Cennet. "Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Sivil Katılım Düzeyleri: Bir Devlet Üniversitesi Örneği". Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45(2), 301-330.
- Alzubaidi, A., Upton, G. and Baluch, B. 1998. *Expressed concern of Yemeni adolescent*, Adolescence, 33 (129): 193-208.
- Altan, C. (2011). Eğitim-siyasal eğilim ilişkisi: Mersin örneği. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(1), 313-329.
- Amna, E., Ekström, M., Kerr, M., and Stattin, H. (2009). Political socialization and human agency: The development of civic engagement from adolescence to adulthood. *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, 111, 27-40
- Balabıyık, H. (2011). Gönüllülük ve Yerel hizmetlere gönüllü katılım üzerine açıklamalar.
- Baran, A. (2013). Genç Ve Gençlik: Sosyolojik Bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, Cilt (1)*, s. 8.
- Denstad, F. Y. (2014). Ulusal gençlik stratejisi nasıl geliştirilir?: gençlik politikaları kılavuzu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdinç, İ. E. (2018). Üniversite Gençliği Bağlamında Siyasal Katılım ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 194-223.
- Erdoğan, E. (2003). İstanbul: Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı: Türk gençliği ve siyasal katılım: 1999-2003
- Erdoğan, E. (2009) “Olasılıksızlığı Kuramını Anlamak: Türk Gençliği ve Siyasal Partilere Katılım,” C. Boyraz (der.), Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri içinde, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) Yayınları, İstanbul, s. 71-96.
- Eurostat (2021) <https://ec.europa.eu/eurostat/web/youth/data/database>
Date of Access: 15.01.2021
- Farthing, R. (2010), The Politics of Youthful Antipolitics: representing the 'Issue' Of YouthParticipation in Politics, *Journal of youth studies*, 13 (2), 181–195.
- Frisco, M.L., Muller, C. & Dodson, K. (2004), Participation in Voluntary Youth-Serving Associations and Early Adult Voting Behavior, *SocialScienceQuarterly*, 85 (3), 660-676.
- Gökçe, B. (2007). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, E. (1984) *Çağdaş Siyasal Bilim*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kapani, M., & Giriş, P. B. (1998). Ankara: Bilgi Yayınevi, 17.
- Kaplan Y. & Çetinkaya G. (2014) Spor Yoluyla Toplumsallaşma-Yeniden Toplumsallaşma Süreci Akdeniz Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
- Keyman, F. (2004). Türkiye’de ve Avrupa’da sivil toplum. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, cilt (3), s.1-14
- Kışlalı, A. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Konda (2014). <https://konda.com.tr/tr/raporlar/> Access Date: 15.02.2021
- Küme, N. (2017). Toplum Gönüllüleri Vakfı Gençlik Çalışmasının Toplumsal Katılıma Etkisi Araştırması, İstanbul
- Lordoğlu, K. (1986) Çalışma Ekonomisine Giriş, İstanbul s.96

- Özek, C. C. (2018). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum Bölgeler Arası Karşılaştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F* , 44-77.
- Özer, Y. (2011). Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,26, 43-65.
- Özyurt, C. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Davranışları: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri, Balıkesir Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 289-320.
- Shaw, A., Brennan, M., Chaskin, R., and Dolan, P. (2012), *Youth Civic Engagement in Non-Formal Education, IIEP Policy Forum Paris, 16–18 October 2012*, Galway: UNESCO Child and Family Research Centre.
- Şahinbaş, Y., (2016). Gençliğin siyaset algısı ve yönelimleri: Trakya Üniversitesi öğrencileri üzerine bir çalışma (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Edirne.
- Teke, H. K. (2016). *Üniversite gençliği ve siyasal katılım: Selçuk Üniversitesi örneği* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- TÜİK (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242&dil=1> Access Date: 15.01.2021
- Yılmaz, V. & Bahçeci, D., (2014). Gençlerin Siyasi Katılımı. İstanbul.

Kazdağı Ağaç Topluluklarının Coğrafi Dağılımına Yönelik Bir Mekansal Analiz

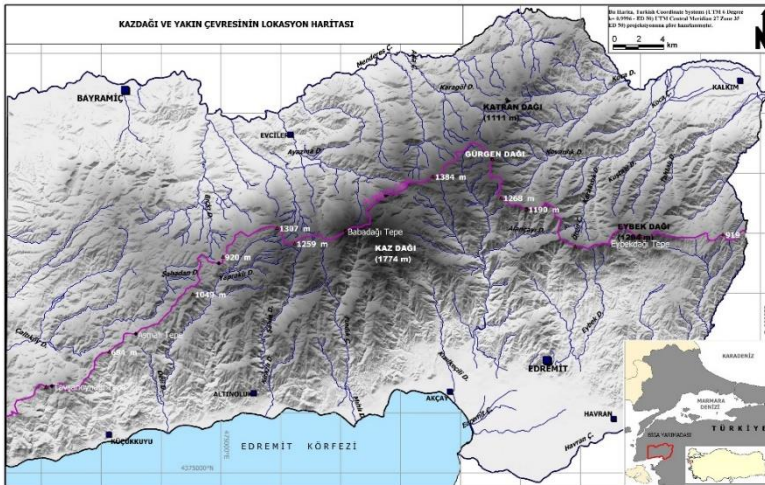
Berna Hepbilgin

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

E-mail:bernahepbilgin@comu.edu.tr

1. Giriş

Coğrafi konumu ve özellikleri nedeniyle önemli doğal potansiyele sahip olan Kazdağı'nın (Şekil 1) en önemli doğal zenginliği, sahip olduğu ekosistemlerin temel bileşeni durumundaki ağaç topluluklarıdır. Yakın çevresiyle Kazdağı'nın %66'sı doğal orman alanıdır (the areal effects of CC;). Bu doğal orman alanı içerisinde egemen saf ağaç toplulukları olarak kızılçam, karaçam, meşe, kayın, göknar ve çok küçük bir alanda kestane saf olarak bulunur. Saf topluluklar dışında bu asli ağaç türleri temelde sıcaklık, yağış, nem, toprak özellikleri ve biyotik özellikler gibi faktörlerin etkilediği ekolojik ihtiyaçlarına göre birlik halinde bulunurlar. Kazdağı ormanlarındaki birlik gruplarının egemen türlerini yine bahsi geçen asli ağaç türleri olan kızılçam, karaçam, meşe, kayın, göknar ve kestane oluşturur.

Şekil 1: Kazdağı lokasyon haritası (Hepbilgin, 2018)

Ekosistemlerin yapısı, dinamikleri ve işleyiş mekanizmalarını daha iyi anlamak, öncelikle ekosistemlerin bulunduğu ortamın coğrafi özelliklerini iyi analiz etmeye dayanır. Ekosistemlerin temel bileşenlerinden olan ağaç toplulukları, buldukları ortamların temelde fiziksel coğrafya özelliklerine göre şekillenir, dağılışı gösterir ve yine aynı özelliklere göre topluluklar ve birlikler oluşturur. Ağaç topluluklarının coğrafi olarak mekansal analizi de o ortamın konumuna göre sahip olunan tüm mekansal potansiyelin ortaya çıkarılarak anlaşılmasıdır. Örneğin bir dağlık ortam üzerindeki ağaç topluluklarının mekansal analizinde, yükselti, yükseltinin doğrultusu, eğim özellikleri, yamaç dönüklüğü analizleri, denizellik, karasallık etkileri, yükselti ile birlikte coğrafi ortamın değişmesinin ağaç topluluklarının dağılışında etkisi, kademelenme göstermesi, ortamın yatayda ve düşeyde değişmesiyle saf toplulukların ve birliklerin yapısı ve dağılışında değişmeler gibi unsurlar göz önünde bulundurulur. Coğrafi ortam özelliklerinin değişmesi, sırasıyla ortamın flora ve fauna özelliklerinin değişmesine, yani aslında ekosistemlerin değişip dönüşmesine sebebiyet vermektedir. Örneğin, güncel sorunumuz olan insan kaynaklı iklim değişikliğinde sıcaklıkların birkaç 0C yükselmesi birçok doğal ortamda ekosistemlerin yukarıda bahsettiğimiz doğal yapı ve dinamiklerini tehdidi bilim insanlarını coğrafi mekân analizlerine yönlendirir. Bu çabalardan biri olarak nitelendirilebilecek bu çalışmada Kazdağı, konumu, yükseltisi, uzanış doğrultusu ve su bölümü çizgisi itibariyle hidrolojik özellikleri dikkate alınarak genel dağılışı özellikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca saha, aynı sistemle güney (G), kuzeybatı (KB) ve kuzeydoğu (KD) şeklinde üç bölüme ayrılarak asli/egemen ağaç toplulukları bu bölümlere göre de analiz edilmiştir.

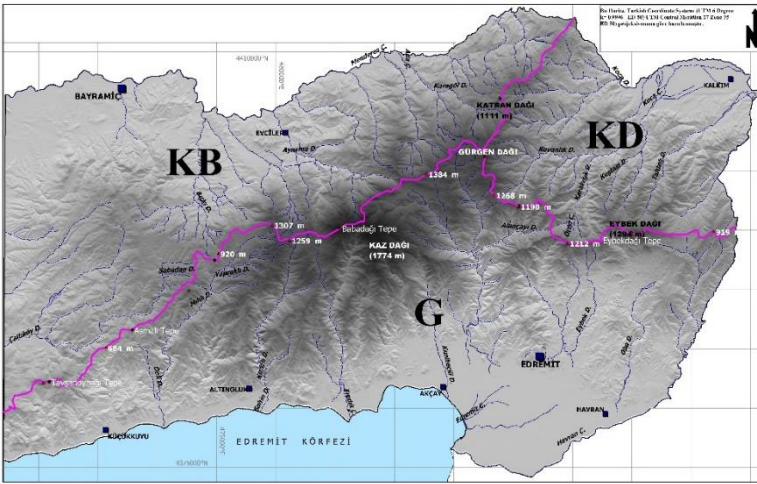
Kazdağı ormanlarının coğrafik dinamiklerini anlamaya yönelik çeşitli temel çalışmalar bulunmaktadır (Pamukçuoğlu, 1976; Güngördü, 1996; Özel, 1998; Özel ve Gemici, 2001; Cürebal vd., 2012; Koç ve Aslan, 2013). Yazarın doktora çalışması dâhil olmak üzere, doktora sonrası çalışmaları da Kazdağı ağaç topluluklarının coğrafi dağılışı, mekânsal farklılıklar, iklimsel güncel ve olası değişikliklerin ve diğer coğrafi faktörlerin bu toplulukların dağılışına etkisi gibi konular üzerinde devam etmektedir (Hepbilgin, 2018, 2019a,c,d; 2020, 2021).

Kazdağı'ndaki saf ağaç topluluklarının coğrafi dağılışının değerlendirildiği bu çalışmada öncelikle ayrıntılı olarak kuzey ve güney yamaçtaki saf topluluklar halindeki ağaç türlerinin 250 metre yükselti aralıklarıyla oluşturdukları dağılışı ve mekânsal farklılıklar değerlendirilmiştir (Hepbilgin & Koç, 2019b). Diğer aşamada ise çalışma alanı, su bölümü çizgisi itibariyle güney, kuzeybatı ve kuzeydoğu bölümü olarak ayrılarak, her bölüm için 250 metre yükselti aralıklarına düşen ağaç varlığı, alansal ve oransal olarak analiz edilmiştir.

2. Saf Yayılışlı Egemen Ağaç Topluluklarına Yönelik Mekânsal Analiz

Kızılcım, karaçam, meşe, kayın, göknar ve kestane, Kazdağı'nda en yaygın ve en geniş saf topluluklar oluşturan ağaç türleridir. Burada öncelikle bahsi geçen ağaç türlerinin yatayda, Kazdağı doruklarından su bölümü çizgisi itibariyle ayrılan güney yamaç ve kuzey yamaçtaki (yatayda) mekansal dağılışları ile her iki yamaçta da deniz seviyesinden itibaren 250 metre yükselti aralıklarıyla belirlenen alanlardaki toplam yayılış alanları ile oransal değerlendirmeler yapılacaktır (Tablo 1, 2)

Sonraki adımda ise Kazdağı su bölümü çizgisinden Kalkım oluğuna inen kesim Kazdağı kuzeydoğu (KD) bölümü, Bayramiç depresyonuna doğru inen kesim Kazdağı kuzeybatı (KB) bölümü ve güneydeki kesim Kazdağı güney (G) bölümü şeklinde yatayda üç bölümde incelenecektir. Her bölümün kendi içerisinde deniz seviyesinden itibaren 250 metre aralıklarla belirlenen alanlardaki saf ağaç toplulukları, alansal ve oransal olarak değerlendirilecektir (Şekil 2).

.Şekil 2: Su Bölümü Çizgisine Göre Kazdağı Bölümleri ((Güney Bölümü (G); Kuzeybatı Bölümü (KB) ve Kuzeydoğu Bölümü (KD))

Kazdağı'nın kuzey yamacında en geniş alan kaplayan saf yayılışlı ağaç türleri sırasıyla karaçam, kızılçam ve meşe'dir (Tablo 1). Kestane ve Göknar alanları çok küçük olsa da neredeyse tamamen kuzey yamaçta yayılış gösterirler. Göknar alanlarının yaklaşık %70'i 1000-1250 metre yükselti aralığında yer almakla birlikte 1000-1500 m aralığı Göknar için kuzey yamaçta optimum ekolojik koşulları sağlamaktadır (Tablo 1). Kestane saf olarak Kazdağı'nda çok küçük bir alanda bulunur. Bu küçük alanın %75'i kuzey yamaçta 500-750 metre, geri kalan kısmı da 750-1000 m yükselti

aralığındadır. Saf kayın'ın dikey dağılışına bakıldığında, hemen hemen eşit oranlarda (%40) 1000-1250 ve 1250-1500 metre yükselti seviyelerinde bulunmaktadır. Meşe'nin çok fazla türü olmasına karşın Orman amenajman planlarında macar meşesi dışındaki meşe türleri meşe grubu altına alınmıştır. Planlarda meşenin türlere göre dağılışı bulunmamaktadır. Meşe'nin kuzey yamaçta saf olarak en çok toplandığı yükselti aralığı 250-500 metre aralığıdır. Saf meşe toplulukları için kuzey yamacın 750 metre yükseltilere kadar uygun ekolojik ortamlar sağlanabilmektedir. Saf Karaçam toplulukları kuzey yamaçta 250-1000 metre arasında yayılırken, optimum koşulların yüksek dağılış oranı nedeniyle 500-750 m yükselti aralığı olduğu söylenebilir. Saf kızılçam toplulukları ise doğal vejetasyon oluşması için optimum ekolojik koşulları kuzey yamaçta 250-500 metre yükselti aralığında bulmaktadır (Tablo 1).

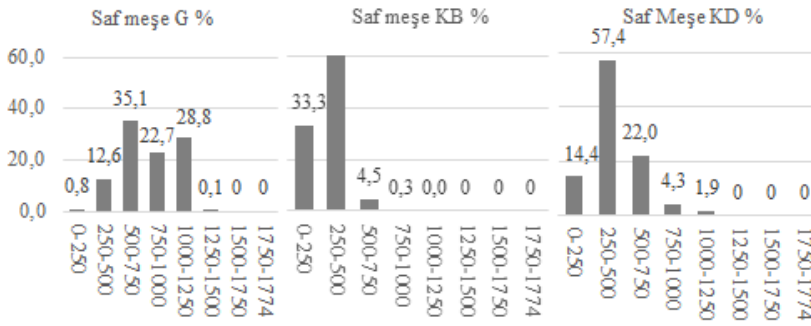
Tablo 1: Kazdağı kuzey yamacında saf ağaç topluluklarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Kuzey Yamaçta Saf Ağaç Topluluklarının Dağılışı										
%	Tot.Area (km ²)	%	0-250m	250-500m	500-750m	750-1000m	1000-1250m	1250-1500m	1500-1750m	
Gökmar	1,8	1,7	95,9	-	0,1	2,7	6,2	68,8	21,8	-
Kestane	0,1	0,1	100,0	-	3,0	75,2	22,6	-	-	-
Kayın	5,6	3,9	69,4	-	0,3	1,3	20,0	40,0	38,0	-
Meşe	37,2	22,3	59,9	14,5	53,1	26,0	4,5	1,9	-	-
Karaçam	410,4	247,3	60,3	0,4	20,3	39,7	26,9	9,7	2,7	0,3
Kızılçam	295,8	128,9	43,6	17,9	69,0	13,2	0,0	0,0	-	-

Kazdağı güney yamacında saf kızılçam ve karaçam toplulukları en geniş ve hemen hemen benzer büyüklükte alan kaplar (~165 km²). Gökmar ve kayın güney yamaçta daha yüksek kesimlere çekilmiştir (1250-1500 m). Meşe toplulukları için güney yamaçta doğal vejetasyon yükselti aralığının 500-1000 metre olduğu görülmektedir (Tablo 2). Güney yamaçta karaçamın 750-1250 metre yükselti aralıklarında, kızılçamın ise 250-750 metre yükselti aralıklarında doğal vejetasyon oluşturmak için optimum koşulları bulunduğu söylenebilir (Tablo 2).

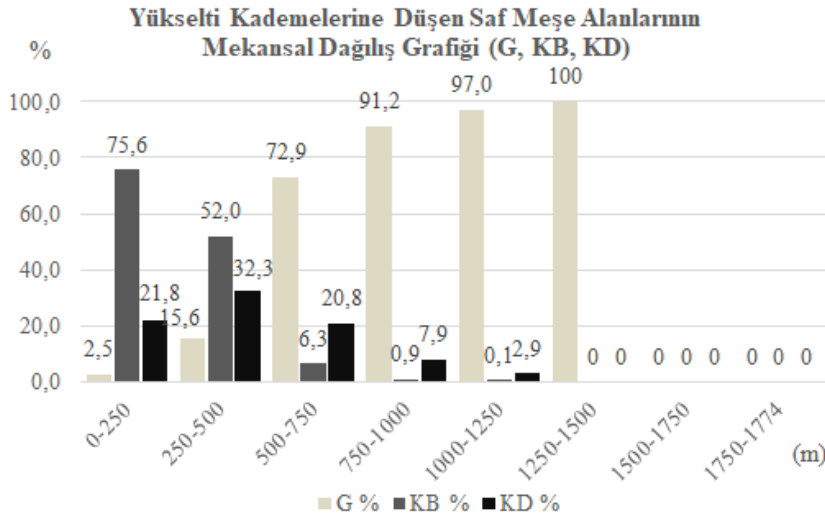
Tablo 2: Kazdağı kuzey yamacında saf ağaç topluluklarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Güney Yamaçta Saf Ağaç Topluluklarının Dağılışı										
	Tot.Area	(km ²)	%	0-250m	250-500m	500-750m	750-1000m	1000-1250m	1250-1500m	1500-1750m
Göknar	1,8	0,1	5,6	-	-	-	-	10,0	90,0	-
Kestane	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Kayın	5,6	1,9	32,1	-	-	10,0	12,0	78,0	-	-
Meşe	37,2	15	40,1	2,4	16,2	27,9	40,0	13,5	0,4	-
Karaçam	410,4	163,1	39,8	1,3	18,5	27,3	27,7	21,0	4,3	-
Kızılcıam	295,8	166,8	56,4	12,1	57,7	28,3	1,9	0,1	-	-

Şekil 3: Kazdağı Bölümlerine (G, KB, KD) Düşen Saf Meşe Alanlarının Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Kazdağı'nın güney, kuzeybatı ve kuzeydoğu bölümlerindeki saf meşe toplulukları (Şekil 3), güney yamaçta 500 – 1250 metre yükselti aralıklarında toplanırken, kuzeybatı yamaçta deniz seviyesinden itibaren 500 metre yükseltiye kadar görülmektedir. Kuzeydoğu yamaçta ise doğal vejetasyon oluşturduğu aralık %60 bulunma ile 250-500 metre yükselti aralığıdır (Şekil 3). Saf meşe toplulukları için Kazdağı'nın KB ve KD kesiminde 1000 metre yükseltilerden itibaren uygun ekolojik koşullar bulunmamaktadır.

Şekil 4: Yükselti Kademelerine Düşen Saf Meşe Alanlarının Mekansal Dağılışı Grafiği

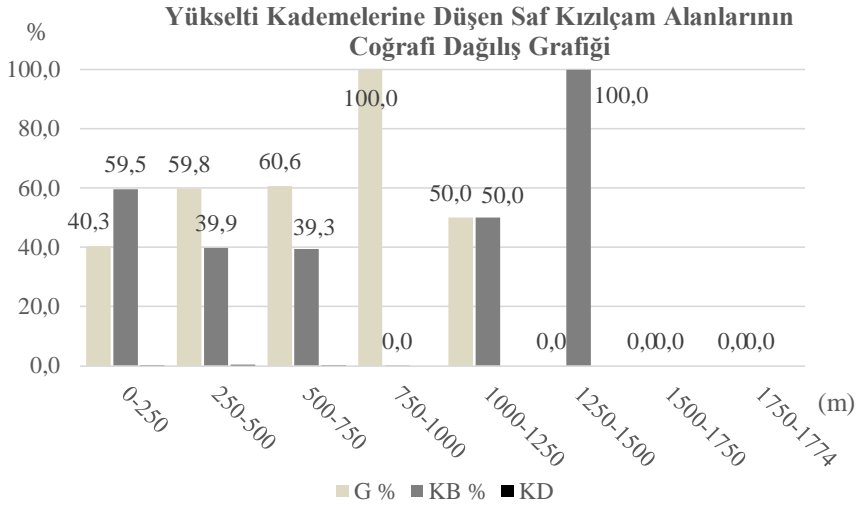
Saf meşe dağılışı Şekil 4'teki grafikte incelendiğinde, KB ve KD bölümdeki meşe dağılışı farklı oranlarda olsa da alçak seviyelerde daha yoğun ve yükselti arttıkça yoğunluk azalırken; Güney bölümde ise alçak yükselti seviyelerinde bulunma oranının daha az, ancak yükselti arttıkça, 500 metre yükseltilerden itibaren arttığı görülmektedir (Şekil 4).

Saf meşe alanlarının Kazdağı'ndaki bölümlere ve yükseltiye göre alansal ve oransal dağılışı toplu olarak Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Kazdağı saf meşe alanlarının mekansal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Kazdağı Saf Meşe Yükselti (m)	Toplam		G		KB		KD	
	km ²	%	km ²	%	km ²	%	km ²	%
0-250	13,75	14,0	0,35	0,8	10,4	33,3	3	14,4
250-500	37,1	37,9	5,8	12,6	19,3	61,8	12	57,4
500-750	22,1	22,5	16,1	35,1	1,4	4,5	4,6	22,0
750-1000	11,4	11,6	10,4	22,7	0,1	0,3	0,9	4,3
1000-1250	13,6	13,9	13,2	28,8	0,008	0,0	0,4	1,9
1250-1500	0,05	0,1	0,05	0,1	-	-	-	-
1500-1750	-	-	-	-	-	-	-	-
1750-1774	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	98,008	100	45,9	100,0	31,2	100	20,9	100

0-250 metre yükselti aralığındaki saf kızılçam alanlarının %60'ı KB bölümde, %40'ı ise güney bölümde bulunmaktadır (Şekil 5). Bu durum yükselti arttıkça ters orantılı şekilde ilerlemektedir. 1000-1250 metre yükselti aralığındaki saf kızılçam alanları eşit seviyelerde güney ve KB bölümlerde bulunmaktadır. 750-1000 metre yükselti aralığında saf kızılçam toplulukları yalnızca Kazdağı güney bölümünde bulunmaktadır (Şekil 5).

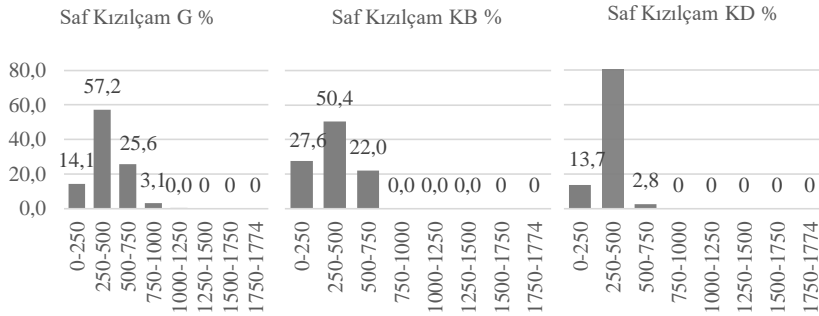
Şekil 5: Yükselti Kademelerine Düşen Saf Kızılçam Alanlarının Mekânsal Dağılım Grafiği

Kazdağı saf kızılçam topluluklarının mekâna ve yükseltiye göre dağılımları toplu olarak Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre en yüksek yayılma bulunan yükselti aralıkları 250-500 metre yükselti aralığıdır. Saf kızılçam topluluklarının Kazdağı'nın KD bölümünde neredeyse hiç bulunmayışı bu bölümde kızılçam için uygun ekolojik koşulların bulunmadığını gösterir. Kalkım oluşuna doğru daha serin ve nemli hava kızılçam gelişimi için uygun olmamaktadır.

Tablo 4: Kazdağı saf kızılçam alanlarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Saf Kızılçam Yükselti (m)	Toplam		G		KB		KD	
	km2	%	km2	%	km2	%	km2	%
0-250	105,9	19,9	42,7	14,1	63,0	27,6	0,2	13,7
250-500	289,3	54,4	173,1	57,2	115,3	50,4	0,9	83,5
500-750	127,6	24,0	77,4	25,6	50,2	22,0	0,0	2,8
750-1000	9,2	1,7	9,2	3,1	0,0	0,0	-	-
1000-1250	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	-	-
1250-1500	0,0	0,0	-	-	0,0	0,0	-	-
1500-1750	-	-	-	-	-	-	-	-
1750-1774	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	532,2	100	302,5	100,0	228,7	100,0	1,1	100

Kazdağı'nın her üç bölümünde de Güney (G), kuzeybatı (KB) ve kuzeydoğu (KD) saf kızılçam, en yüksek oranda (~%60) 250-500 m yükselti aralığında bulunmaktadır (Tablo 4). KD bölümde kızılçam 500-750 m yükselti aralığında çok azalmıştır (%2.8).

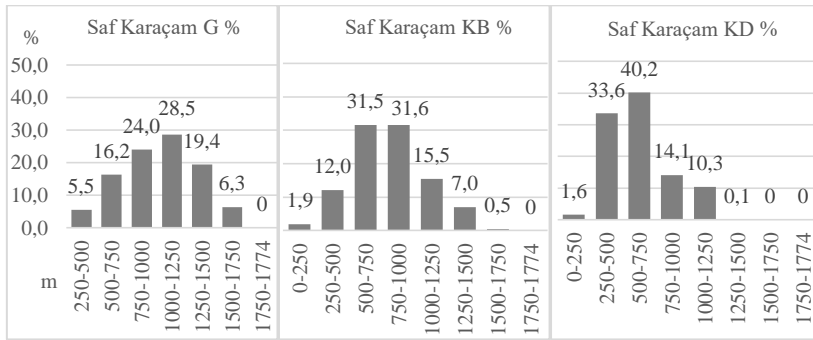
Şekil 6: Kazdağı Bölümlerine (G, KB, KD) Düşen Saf Kızılçam Alanlarının Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Tablo 5'te saf karaçam alanlarının Kazdağı bölümlerine ve yükselti basamaklarına göre dağılışı değerleri toplu olarak verilmektedir. Buna göre, saf karaçam toplulukları için Kazdağı güney bölümünde doğal vejetasyon için en uygun yükselti aralığı 1000-1250 m; kuzeybatı bölümü için 500-1000 m ve kuzeydoğu bölümü için 250-750 m yükselti aralıklarındaki alanlardır. Bu durum Şekil 7'deki grafikte de daha bariz şekilde görülebilmektedir.

Tablo 5: Kazdağı saf karaçam alanlarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

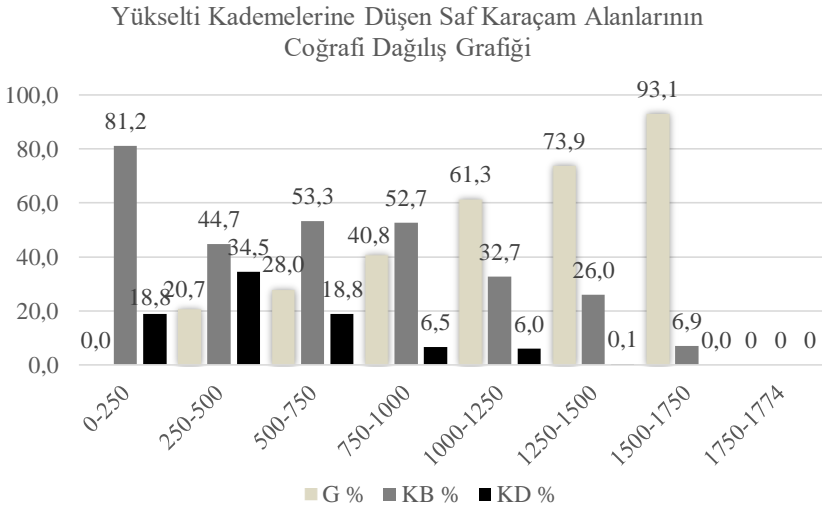
Saf Karaçam Yükselti (m)	Toplam		G		KB		KD	
	km2	%	km2	%	km2	%	km2	%
0-250	7,6	1,0	-	-	6,2	1,9	1,4	1,6
250-500	87,2	11,7	18,1	5,5	39,0	12,0	30,1	33,6
500-750	191,6	25,8	53,6	16,2	102,1	31,5	36,0	40,2
750-1000	194,5	26,2	79,4	24,0	102,4	31,6	12,7	14,1
1000-1250	153,6	20,6	94,1	28,5	50,2	15,5	9,2	10,3
1250-1500	86,9	11,7	64,2	19,4	22,6	7,0	0,1	0,1
1500-1750	22,4	3,0	20,9	6,3	1,5	0,5	-	-
1750-1774	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	743,8	100	330,2	100,0	324,0	100,0	89,6	100

Karaçam Kazdağı güney bölümünde 1750 m yükselti seviyelerine kadar yer yer çıkmaktadır. KB bölümünde bu seviyelerdeki dağılış çok azalırken, kuzeydoğu bölümde 1250 metre yükseltiden sonra neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır (Şekil 7).

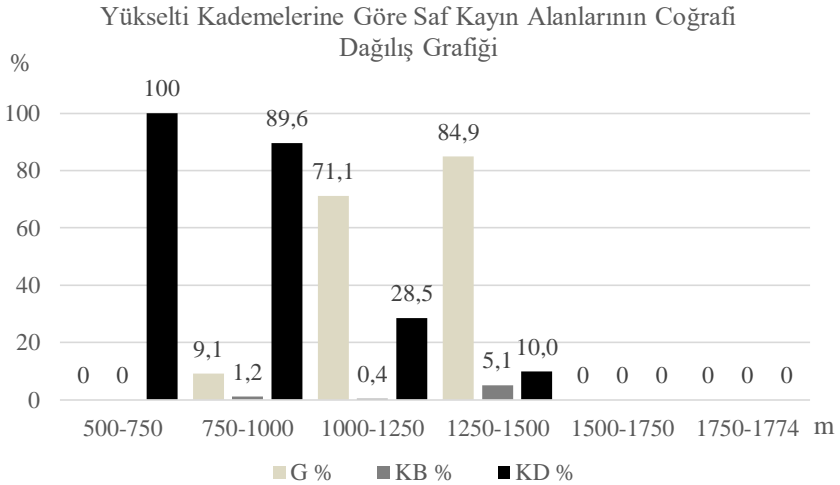
Şekil 7: Kazdağı Bölümlerine (G, KB, KD) Düşen Saf Karaçam Alanlarının Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Kazdağı'nda saf karaçam dağılışları Şekil 8'deki yükselti kademelerine göre dağılış grafiği incelendiğinde, 1000 metre seviyelerine kadar Kazdağı kuzeybatı bölümünde karaçam topluluklarının daha fazla olduğu görülmektedir. 1000 metreden sonra 1750 metre yükselti seviyelerine kadar saf karaçamların Kazdağı güney bölümde daha fazla topluluklar oluşturdukları görülmektedir.

Şekil 8: Yükselti Kademelerine Düşen Saf Karaçam Alanlarının Mekânsal Dağılışı Grafiği

Kazdağı'ndaki saf kayın alanlarının yükselti kademelerine göre analizine bakıldığında, 1000 metre yükseltiye kadar Kazdağı KD bölümünde baskın oldukları, 1000 metre'den sonra ise güney yamaçta daha baskın oldukları bir tablo izlenmektedir (Şekil 9). 1500 metre yükselti seviyelerinden itibaren ortamda bulunmadıkları için saf kayın toplulukları için Kazdağı'nda bu seviyelerde ekolojik ortam uygunluğunu kaybeder.

Şekil 9: Yükselti Kademelerine Düşen Saf Kayın Alanlarının Mekânsal Dağılışı Grafiği

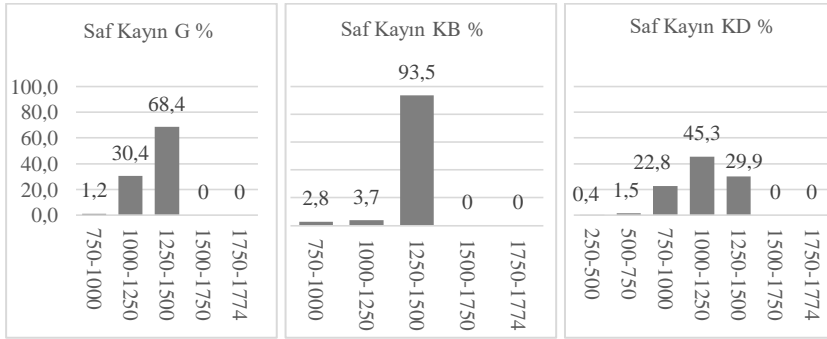
Tablo 6'da Kazdağı'ndaki saf kayın topluluklarının Kazdağı bölümlerine ve yükselti kademelerine göre dağılışı toplu olarak verilmiştir. Bu tablodan

da saf kayın topluluklarının güney bölüm yüksek seviyelerde toplandıkları, en az topluluk oluşturdıkları bölümün ise kuzeybatı olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Kazdağı saf Kayın alanlarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Kazdağı Saf Kayın	Toplam		G		KB		KD	
	km2	%	km2	%	km2	%	km2	%
0-250	-	-	-	-	-	-	-	-
250-500	0,0	0,1	-	-	-	-	0,0	0,4
500-750	0,1	0,3	-	-	-	-	0,1	1,5
750-1000	0,9	5,7	0,2	1,2	0,0	2,8	0,7	22,8
1000-1250	5,2	32,5	3,7	30,4	0,0	3,7	1,5	45,3
1250-1500	9,7	61,4	8,3	68,4	0,5	93,5	1,0	29,9
1500-1750	-	-	-	-	-	-	-	-
1750-1774	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	15,9	100	12,1	100,0	0,5	100,0	3,2	100

Saf kayın alanları Kazdağı güney bölümünde 1250-1500 m yükselti aralığında yaklaşık %70 oranında, KB bölümde aynı yükselti seviyesinde en yüksek bulunma oranına sahipken (%93,5), KD bölümde %45 seviyelerinde 1000-1250; %23 seviyelerinde 750-1000 m yükselti aralıklarına inmektedir (Şekil 10).

Şekil 10: Kazdağı Bölümlerine (G, KB, KD) Düşen Saf Kayın Alanlarının Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Kazdağı'nda saf Gökmar alanları küçük bir alan kaplamaktadır (Tablo 7) Gökmar'ın, uygun ekolojik ortam olarak Kazdağı'nın kuzeydoğu bölümünü tercih ettiği söylenebilir. Bu bölümde 750-1000 metre yükselti seviyelerinde de Gökmar yayılış göstermektedir. Saf Gökmar dağılışı için uygun olarak daha sonra KB bölüm gelmektedir. KB bölümde 1250-1500 seviyelerinde yayılır. Kazdağı güney bölümünde de alansal olarak daha küçük olmakla birlikte aynı

yükselti seviyelerinde bulunur (Tablo 7).

Tablo 7: Kazdağı saf Gökmar alanlarının mekânsal (yatayda ve düşeyde) dağılışı

Kazdağı Saf Gökmar	(Toplam)	G	KB	KD
Yükselti (m)	km ²	km ²	km ²	km ²
0-250	-	-	-	-
250-500	-	-	-	-
500-750	-	-	-	-
750-1000	0,10	-	-	0,10
1000-1250	1,07	0,00	-	1,07
1250-1500	0,43	0,08	0,32	0,03
1500-1750	-	-	-	-
1750-1774	-	-	-	-
Toplam	1,61	0,08	0,32	1,20

3. Sonuç

Kazdağı'nın sahip olduğu zengin ekosistemlerde önemli bir bileşen olan ağaç toplulukları, coğrafi dağılışlarında belirli ekolojik gereksinimleri karşılayabilecekleri ortamlara göre yayılış gösterirler. Bu ekolojik gereksinimleri optimum şekilde karşılayabildikleri coğrafi ortamlarda doğal vejetasyon oluştururlar. Ağaç topluluklarının hem coğrafi dağılışını hem mekanla ilişkisini hem de kendi popülasyon veya komüniteleri içerisindeki dinamikleri anlamak için, üzerinde buldukları coğrafi ortamın ayrıntılı özelliklerinin ortaya konulması önem arz eder. Bu nedenle coğrafya biliminin en önemli prensiplerinden dağılış, coğrafi ortam farklılıklarına göre canlıların dağılış yapısındaki farklılıkları analiz edip karşılaştırmalar yaparak nedenleri ortaya koyar.

Bu çalışmada Kazdağı ormanlarındaki egemen saf yayılışlı ağaç topluluklarının dağılışları, Kazdağı'nda üç farklı coğrafi ortam oluşturan alanlara göre analiz edilmiştir. Kazdağı'nın kuzey yamaçları Kalkım oluşuna doğru inen KD kapalı özel bölgesi ile Bayramiç oluşuna doğru inen KB bölümü olarak ayrılmıştır. Güney yamaçları ise güney (G) bölümü olarak isimlendirilmiş yataydaki mekansal farklılıklar bu sisteme göre analiz edilmiştir. Düşeyde ise üç Kazdağı bölümü de 250 metre yükselti aralıklarındaki alanlara ayrılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışma özellikle Kayın, Gökmar gibi nemcil ağaç türlerinde belirlenen bölümlere göre net farklılıklar sunmuştur. Ayrıca kızılçam ve karaçam gibi Kazdağı'nda en geniş saf topluluklar oluşturan türlerin dağılışında da üç bölüme ve yükselti basamaklarına göre bu ağaç türleri için optimum koşulların bulunduğu coğrafi ortamlar hakkında bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgilerin Kazdağı orman ortamları için gelecekte yapılacak ayrıntılı ekolojik

çalışmalara önemli bir coğrafi altlık olması beklenmektedir.

4. Referanslar

- Hepbilgin, B. (2020). An Evaluation on the Temperature and Precipitation Preferences of the Ida Mountain (Turkey) Forests. *International Journal of Advanced Research (IJAR)* 8(07), 548-584
- Hepbilgin, B; Koç, T. (2019a). İklim Değişikliğinin Kazdağı ve Yakın Çevresindeki Ağaç Formasyon Alanlarına Öngörülen Etkileri. *Marmara Geographical Review*, S.39, s. 311-327.
- Hepbilgin, B; Koç, T. (2019b). Spatial Differentiation in Tree Formation Distribution of Kaz Mount. *1st International Symposium on Biodiversity Research*, s. 298-309, Çanakkale.
- Hepbilgin, B. (2019c) Kazdağı Ormanlarında Birliklere Göre Eğim ve Bakı Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.12 s. 230-247.
- Hepbilgin, B. (2019d) Kazdağı Ormanlarında Birliklere Göre Eğim Karşılaştırması, 2. *Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi*, 24 Ağustos 2019. Rize
- Cürebal, İ; Efe, R; Sönmez, S; Soykan, A. (2012). Kazdağı Ekosistemi ve Ekolojisi. *Kazdağları Ulusal Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, Balıkesir.
- Güngördü, M. (1996). Güney Marmara Bölümü (Batı Kesimi) Bitki Örtüsünün Coğrafi Dağılışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, s. 55-112, İstanbul.
- Özel, N. (1998). Kazdağları Orman Vegetasyonu Üzerine Fitososyolojik ve Fitoekolojik Araştırmalar. *Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Teknik Bülten Serisi*, Yay.No. 11, İzmir.
- Özel, N. Gemici Y. (2001). Kazdağları'nda Flora ve Vegetasyon. *1. Ulusal Kazdağları Sempozyumu, Çağrılı Bildiri*, s. 26-39.
- Pamukçuoğlu, A. (1976). Kazdağları'nın Bitki Coğrafyası Üzerine İncelemeler. *Atatürk Üniv. Yay. No. 342*, Ankara.

Science Teaching with Scientific Scenario Method

İsmail Kılıç¹, Özkan Gürbüz²

¹Assoc.Prof.Dr. Trakya University, Education Faculty,

Department of Mathematics and Science Education,

E-mail: ismailk@trakya.edu.tr

²MEB, Tekirdağ Çerkezköy Metin Seçkin Secondary School, Science Teacher

E-mail: ozkangurbuz3460@gmail.com

1. Introduction

In today's world where information and technology are constantly changing, science education is of great importance in line with the understanding of modern science. Achieving the desired goals of science education throughout a process depends on the effective communication of teachers, students, parents and the environment. This process allows the student to make sense of nature and events; They should be enabled to transfer information to their daily life, to think like a scientist by acquiring scientific process skills, and to look at events creatively and critically.

In educational environments where the constructivist approach, which constitutes the basic understanding of the science curriculum, is applied, learning approaches that will enable students to be active and take more responsibility are used. The abundance of abstract and complex concepts within the subjects of science lesson causes students to perceive this lesson with difficulty and to exhibit a negative attitude towards the lesson [1,2]. It is believed that the achievement of the aims aimed with science education will be possible by increasing the comprehensibility of abstract and complex science subjects and using effective methods and techniques [3-5].

Teachers play a guiding and guiding role in the arguments that their students make based on valid data and that they present for justified reasons. It is expected that the activities will be held with their peers in the school atmosphere as much as possible. Students carry out effective communication and cooperation while researching and questioning information with their peers.

Today's understanding of education is based on the principle of making knowledge meaningful and experiential for the individual rather than evaluating the knowledge level of the student. This situation necessitates the reorganization of education systems and their continuous updating with inclusive and sustainable interventions, and accordingly, it is a necessity for education programs to be related to life in order to increase the quality of education. For this reason, the curriculum is renewed by making changes at regular intervals.

In the Science Curriculum; It is aimed to "train students as science literate individuals". Science literate individuals; They are individuals who investigate, question, decide with logical reasoning, think creatively, solve problems, have self-confidence, are open to cooperation, can express themselves, are entrepreneurs, and are lifelong learners with the awareness of sustainable development [6].

Some subjects and concepts in the science course do not attract the attention of the student and this situation causes superficial learning and rote learning. From this point of view, it is envisaged that the courses will be carried out in student-based learning environments (problem, project, argumentation, cooperative learning, etc.) in the science course curriculum. In this context, educational games prepared in line with the active learning approach are of great importance [7].

2. Educational Game

Play, which is seen as wasted time according to adults, is the most natural learning environment for the child [8]. Play meets the psychological needs of the child regarding belonging, freedom and entertainment [9]. It also reduces tension and anxiety by improving social skills. Games that are integrated with education are an entertaining teaching method that enables the information learned to be reinforced and repeated in a more comfortable environment.

With the help of educational games, the topics become interesting, new concepts can be taught, faulty working habits are corrected, and the permanence of information can be achieved [10]. Educational games attract the attention of students and provide the permanence of information, as well as help them to develop their skills such as creativity, imagination and synthesis [11].

Educational games can be used to make meaningful learning away from memorization to the student group in the concrete operational period, which cannot reach the ability to think abstractly as of the period. The games used in education should be a tool for the realization of the teaching, not the purpose in the lesson. Educational games at the beginning of the unit; It can be planned to motivate learning or to gain preliminary skills related to learning, to achieve the learning goal within the unit process, or to evaluate and reinforce at the end of the unit [12].

The most important difference of teaching with educational games from other teaching methods is making the subject interesting and activating the student from passive state [13]. In this case, the level of motivation, motivation and self-confidence of the student who actively participates in the game increases [14]. The aims of educational games vary according to the lesson, subject and student used. Sevinç (2004) stated the most general aims

of educational games according to the determined goals. These goals can be summarized as follows [15]:

- ✓ To reveal the knowledge, skills and mastery existing in children,
- ✓ To encourage their use and application in different contexts,
- ✓ To be able to make a relationship by making sense of what you have learned,
- ✓ To combine learning and experience areas,
- ✓ Developing metacognitive skills and strategies,
- ✓ To develop positive attitudes towards learning.

Not every game used in the educational environment is educational. For a good educational game activity, the following steps should be taken [7; 15]:

- ✓ A short introduction should be made
- ✓ Usage instructions and rules should be prepared
- ✓ An event (scenario) that provides motivation should be selected
- ✓ Using factors that provide motivation
- ✓ Allowing the same success to be achieved for different levels
- ✓ The game is to increase the effort of the individual
- ✓ Providing the learner with reward opportunity
- ✓ Using appropriate feedback paths and techniques
- ✓ Identification of the winner competitor

In addition to the steps necessary for a good educational game, it should also have some features. The features of the educational game can be listed as follows [16]:

- ✓ In the game, the process is more important than the goal.
- ✓ Everything is possible in the game, there is no distinction between real and unreal.
- ✓ The game is dynamic, creative and flexible.
- ✓ The game rules can be changed, but the people who play it must agree.
- ✓ Active participation is essential in the game.
- ✓ Motor and perceptual reactions in the game help the development of hand and eye coordination.
- ✓ The playground and the materials used are very important.
- ✓ Intense attention is required in the game. Distracting outside interference can reduce the quality of the game.
- ✓ The game includes experimentation and research.
- ✓ The game is not structured, but some educational games may require planning.

- ✓ The game provides the basis for the maturation of abilities and concepts.
- ✓ The game trains both mind and body.
- ✓ The game provides social cohesion with different relationships.
- ✓ Game increases motivation in children.

According to Kuzu and Ural (2008), games can be educational when games and education are combined, educational environments become fun [17]. With the use of games, learners gain a positive attitude and can be more motivated to learn. With the use of games in teaching, students learn something with or without awareness. With the use of games in the classroom environment, lessons can become lessons that students enjoy rather than fear, but rather than bored [18]. Educational games make learning easy and enjoyable if they are well planned and implemented. It also contributes to the development of mental, affective, psycho-motor and social skills. The most common educational games for science education, both in teachers' opinions and in the MEB textbook, are as follows [19]:

- ✓ Role Playing Technique
- ✓ Creative Drama Technique
- ✓ Card Games
- ✓ Riddles, Puzzles and Nursery Rhymes
- ✓ Competitions
- ✓ Scientific Story and Script Writing

2.1 Role Playing Technique

Role playing is the enactment of the characteristics and emotions of the characters in the games played. It is the dramatization of a fact or event, an idea or situation in front of a group of students by entering a different personality. In this method, communication is based on action rather than words. According to Kemertaş (1997), role playing has an educational value in terms of expressing and finding the personality of the child [20]. Nowadays, role-playing technique draws attention especially in terms of students' use of their imaginations, experiences and creativity [21]. It is mostly used in the realization of the cognitive domain behaviors of learning.

Role playing is of great importance in teaching concepts. Since most of the role-playing activities are based on analogies, they concretize abstract concepts, thus contributing to the creation of images about concepts [22]. Thanks to this feature, role-playing activities enable the recall of abstract concepts and facilitate the construction of more realistic understandings about these concepts [23]. Fannie and George Shaftel redefined the role-

playing method and argued that a lesson to be taught with role-playing should include nine steps [19]. These:

- ✓ Attracting the attention of the group to the lesson
- ✓ Selecting the participants
- ✓ Composing the scene
- ✓ Preparing the observers
- ✓ Presenting the game
- ✓ Discussion and evaluation
- ✓ 7.Replaying the game
- ✓ Discussion and evaluation
- ✓ Generalization.

The role playing technique used in all areas of education and training provides the following benefits in science education [24]:

- ✓ Provides a fun learning environment.
- ✓ It increases the motivation of the student.
- ✓ Provides analogical thinking.
- ✓ Provides concretization of abstract science concepts.
- ✓ It ensures the permanence of information.
- ✓ Provides real-world social interaction.
- ✓ Provides a good cooperative learning environment.

2.2.Creative Drama Technique

In our rapidly developing world, human memory is mostly benefited from learning by living in the social and physical natural environment, not by memorizing information. One of these techniques is the creative drama technique, which has an important place in child education [25].

Creative drama; improvisation, role playing, etc. The game, in which individuals experience, an event, an idea, an educational unit, sometimes an abstract concept or behavior through the rearrangement of old cognitive patterns and observations, experiences, feelings and experiences are reviewed in a group work by using theater or drama techniques. “The meaning of the processes, the animation is [26]. Creative drama; It includes the process that is quite appropriate to the essence of the constructivist approach, that adds the student to the learning process and that he structures the knowledge based on his previous experiences. Drama studies that can be applied to all educational levels and people of all ages can be integrated with the modern education system by breaking the boring patterns of education and can create teachers and students who feel the need and enthusiasm for self-development [27].

Thanks to creative drama, all senses are involved in the process. In this way, it both leads to the formation of effective learning and enables a learning environment suitable for multiple intelligences by adding verbal, linguistic, physical, musical and visual elements to the process. Creative drama enables teacher-student, student-student, as well as student-material and environment interaction. With the interaction, experience and experience are shared and something is revealed. Creative drama is intertwined with many types of learning. These learning types are listed according to San (1990) as follows [26]:

- ✓ Learning based on experiences
- ✓ Learning through movement
- ✓ Active learning
- ✓ Learning through interaction
- ✓ Social learning
- ✓ Learning by discussion
- ✓ Discovery learning
- ✓ Emotional learning
- ✓ Collaborative learning
- ✓ Concept learning

As can be seen, creative drama activity is a technique that can be used in many learning styles. However, some situations should be taken into consideration during the application of this technique. For example, the play stage of the drama method is based on the principle that the students play a role given to them by adhering to certain rules with their own interpretations or various display methods. In this way, students can easily express their own feelings and thoughts behind another personality. During the game phase, the students who will take part in the selected activity are selected. In the meantime, efforts are made to prioritize the participation of the whole class in the game, and care should be taken to give priority to students who are willing in case of a large number of classes. After the actors are selected, the playing stage is initiated by giving the students the necessary time to think about their roles [28]. The benefits of creative drama in science education are as follows [15]:

- ✓ Developing creativity and imagination in the child
- ✓ Improving mental capacity
- ✓ Developing the self-concept
- ✓ Independent thinking and decision making
- ✓ Awareness and expression of feelings
- ✓ Positive contribution to communication skills
- ✓ Increasing social awareness

- ✓ Development of problem solving ability
- ✓ Support for democracy education
- ✓ Positive relationship between teacher and student
- ✓ Contribution to overall student performance and success

Using as a method of creative drama in science lessons; It has been reported that it creates enjoyable learning environments, increases students' motivation and success, increases the permanence of the knowledge learned, helps students to comprehend the nature of science, helps students to overcome their misconceptions, and facilitates the learning activity by concretizing abstract science and technology lesson concepts [29-36].

2.3. Card Games

It is a type of game that is frequently used especially during the teaching of concepts. While it provides easy learning of the concepts that are mixed with each other, it can also be used to prevent students from memorizing the concepts. Different types of cards can be prepared for card games and can be applied to the whole class with the instructions of the teacher. Generally, certain concepts, symbols or symbols or their definition, function or duty are written on the cards and these cards are thrown into a box. Each student takes turns selecting cards and responds according to the written statement. Sometimes, statements about the concept are written on the cards. This answer is stored by writing the answer to form a closed pocket on the back or front of the card. After the answer is given, the closed part is opened and the result is seen [37].

2.4 Riddle, Puzzle and Nursery Rhyme

Educational games are used for the development of language and expression skills in the education and training environment. The most common uses are riddle, puzzle, or rhyme-type activities. Sometimes ready-made patterns are used, and sometimes patterns created by teachers or students themselves can be used. It is an activity that enables students to develop both their creativity and linguistic intelligence. Puzzle is a game that requires memory and logic. In the puzzle game, we use our mental abilities and try to solve it according to the format of the puzzle. In a riddle, without saying the answer to something, it is tried to explain what that thing is and find an answer, as if asking a question[38].

2.5 Competitions

Competitions are usually a repetitive activity at the end of a topic or unit. However, in addition to repetition, it is used to give students a sweet sense of competition, to teach them to win and lose. The teacher is a very important factor in the competition activity. It should provide a democratic environment and well-defined rules. Instead of an environment created by the ambition to win in the classroom, an environment that enables the repetition of what has been learned should be created and the degree to which the gains are gained should be prioritized. After the rules are determined with the whole class and clearly expressed, the competition instructions are stated and the competition starts. The type and form of the competition may vary. There must be a prize at the end of the competition. Thus, the winning students think that their efforts are not empty and experience the feeling of success. Losers are motivated for the next competition.

2.6. Writing Scientific Story

Scientific stories are generally stories that tell about scientific facts and events, the real lives of scientists [39]. The scientific story method is based on the rearrangement of science concepts determined from the subject to be covered in a story. Hiding science concepts in stories and students trying to identify these concepts enable students to experience the pleasure of discovering and finding something. As a result of his study, Milne (1998) stated that narrative not only affects the learning process positively, but also affects students' views on science and the nature of science [40]. Şen-Gümüş (2009) aimed to determine the scientist image of the students with the scientific narration method. As a result of his study, he observed that the images of male and female scientists of the students changed with scientific stories and they developed a positive attitude towards science [39].

2.7. Scientific Scenario Writing

Teaching with scenario is based on the principle of presenting the knowledge and skills to be acquired in a hidden way in a chain of events, and the people who experienced these events learn about them. With scenarios, the real world is brought to the classroom. It gives students the opportunity to think on a problem, to use what they learn in real or real-like situations, to recognize their lack of knowledge and to do the necessary work to eliminate it. Also, scenarios activate the high-level thinking process of students such as analysis, synthesis, evaluation, and decision making [41].

Scenarios, which are educational tools, are also defined as fictions that have various problems that may arouse the student's curiosity, that will make

them think about the source of these problems, and that provide new clues to the student while moving towards the desired goal and keeping the learning impulse alive. The scientific scenario method provides the acquisition of science concepts in scenarios. Scientific scenarios provide students with scientific facts and events and the lives of scientists by living. In this context, science teaching with scientific scenarios in science lesson is one of the ideal methods. Scenario is a narrative in the form of stories or conversations that emerge from a real event or a reality-like situation. With scenarios, the real world is brought to the classroom. It gives students the opportunity to reflect on a problem, to use what they have learned in real or similar situations, to recognize their lack of knowledge and to do the necessary work to correct it. In addition, scenarios activate students' high-level thinking processes such as analysis, synthesis, evaluation, and decision making [42].

Teaching with scenario is based on the principle of presenting the knowledge and skills to be acquired in a hidden way in a chain of events, and the people who experienced these events learn about them. In Scenario Based Learning (SBL), the subject and expression of the scenario should be determined in advance in a way that makes the student feel that they are facing a real situation. While preparing the scenario, it should enable the student to use his / her existing knowledge and to consolidate the knowledge. It should also be written in an understandable language, be concluded and supported, if possible, with visual or experimental materials. Scenarios developed during the preparation and writing of the scenarios must be constantly updated, developed and reused. For this, feedback from students and education experts should be taken into account [41].

After the scenarios are distributed, the teacher only guides the learning situation. Overhead projector, video or other necessary materials can be used with the scenarios, and a copy of the scripts can be distributed to students. In particular, one of the students is made to read the script aloud. Since Scenario Based Learning is a student-centered education, the process should be continued by the students [43]. Titiz (1999) stated the steps of the SBL implementation process as follows [44]:

- ✓ Determining educational goals,
- ✓ Explaining the goals to students,
- ✓ Finding examples from the environment to arouse curiosity,
- ✓ Scenario design,
- ✓ Preparing the scenario,
- ✓ Application with appropriate activities.

Scenarios help the student to use information and to understand that knowledge is intertwined with life. If individuals develop concepts that can

express what they need to understand what is happening in their external world, it will be easier for them to add new concepts on them [45].

It was aimed to determine the students' views about the educational games developed within the scope of the 5E Learning Model in teaching the subject of stagnant electricity in the electrical unit in our lives. The designed games were applied to 15 students as a pilot. The applicability of the games was evaluated in line with the students' opinions taken with the structured interview at the end of the observations and applications during the application of the game. It was concluded that the games prepared with the study were applicable. As a result of the interviews with the students, it was stated that educational games have positive results such as obeying the rules, appreciating success, accepting to lose, cooperating and learning [46].

Demir (2012) investigated the effect of using game-based teaching approach in teaching the systems unit in our body in science and technology lesson, on students' academic achievement, attitudes towards science and technology lesson, and on the permanence of knowledge. As a result of the study, it was observed that there was a significant difference in favor of the intervention group between the students' academic achievements, attitudes towards the course and the retention test scores applied 6 months later [47].

Yıldız, Şimşek, and Araz (2016) conducted a study to examine the effect of teaching the science lesson circulatory system subject with educational game method on students' academic achievement and motivation towards science learning; It was found that the academic achievement of the students who were applied educational game method was significantly higher than the academic success of the students who were applied curriculum-based education. It has been determined that motivation scores after the application in the motivation levels for science learning significantly changed in favor of the students who were applied educational game method [48]

A research was conducted to determine whether there is a difference between the academic achievements of the experimental group in which learning based on educational games was applied in teaching the subject of solar system and planets in primary school science lesson and the control group where traditional teaching method was applied. As a result of this study, it was observed that there was a significant difference in favor of the experimental group between the academic achievements of the students in the experimental group in which the game-based teaching was applied and the students in the control group where traditional teaching was applied. These results show that teaching with games is more effective in increasing academic achievement in science teaching compared to traditional teaching [49].

As a result of the analysis conducted to examine the effect of the science and technology lesson planet Earth unit supported by educational games on student achievement, there was no significant difference between the groups

in terms of pre-test results, while the post-test results showed that the experimental group was significantly more successful than the control group. It has been concluded that teachers will contribute to student success when they apply games effectively in the classroom without making much changes in the curriculum [50].

According to Eroğlu and Karataş (2016), it is aimed how the effect of gamification in science education on students in terms of different variables [51]. For this purpose, answers were sought for the questions on how the use of badges affects students' success, motivation and interpersonal relationships. Using badges such as a smiling face, a thinking face, a crying face, which are among the gamification elements, they were attached to the badge board in the classroom. At the end of the application, interviews were made with all students. In addition, observations were made during the application process. As a result of the research, it was found that the use of badges positively affects students' achievement and increases extrinsic motivation. Examining the results in terms of interpersonal relationships, it was understood from the statements of the students that the use of badges in the classroom creates a competitive environment among students. [51].

In the science and technology lesson, it was aimed to determine the effect of educational games on the academic achievement of seventh grade students and the experimental method with control group was used in the study. According to the achievement test applied at the end of the study, it was found that there was a significant difference between the experimental and control group students. It can be said that teaching supported by educational games in science and technology lesson positively affects academic achievement [52].

Pretest-posttest control group quasi-experimental design was used in the study, which was carried out to reveal the effect of game-based teaching on student achievement on the relationship between the subject-environment of mathematics lesson. According to the findings obtained as a result of this study; A statistically significant difference in favor of the experimental group was found between the achievements of the experimental group in which the game-based teaching method was applied and the control group students who were applied the activity-based teaching method [53].

The study, in which the effect of teaching with games method on the success and attitude of the student in primary school life studies lesson teaching was determined, was carried out in accordance with the pre-test-post-test control group design, which is one of the real experimental models. As a result of the research, it was determined that the experimental group was significantly higher than the control group in terms of success. It was found that there was no significant difference in terms of attitude [54].

It was tried to determine the opinions of physics teacher candidates about the use of creative drama as a teaching method in physics lesson. The

research was planned as a case study, one of the qualitative research methods. In the light of the findings, it was observed that the prospective teachers' perspectives towards creative drama changed positively after the study and the majority of the pre-service teachers thought that creative drama method could be used in physics lessons and wanted to use it in their professional lives. It was stated that the most important benefit of the creative drama method is that it facilitates the connection between physics subjects and daily life. They stated that while using the creative drama method, they would have difficulties in planning the lesson and classroom dominance the most [55].

In 5th grade science lesson of the primary school, the effect of creative drama method on the teaching of the unit of travel of heat and heat in matter was tested. Comparative group design was used in the study. As a result of the application, it was observed that the knowledge levels of both the control group students and the experimental group students about the unit of heat and the travel of heat in the material increased. However, when the post-test scores of the experimental group and the control group were compared, the difference between the scores was found to be significant in favor of the experimental group [56].

Selvi and Öztürk (2000) tried to find an answer to the question of whether the creative drama method is effective in teaching science lesson. As a result of the study, it was determined that the experimental group was better than the control group in terms of achievement test and creative drama test results [57].

Özdemir and Üstündağ (2007) tried to deal with the life stories of famous scientists in the field of science and technology and their contribution to science using the creative drama method. For this purpose, a 15-hour creative drama training program on the subject was designed and the designed training program was implemented. According to the qualitative analysis of the findings obtained from the data collection tools, it can be said that the participants have information about the life stories of scientists and their contribution to science with the creative drama method, and they have the opportunity to learn by living and internalizing the creative drama method [58].

The effect of the role playing teaching method on primary school students' forming an image about the particulate nature of matter was investigated by Kavak (2007). From the results obtained as a result of the research, it was found that the role playing teaching method in creating an image about the particulate nature of matter was more effective [59].

Students' perspectives on role play teaching method based on constructivist learning approach were investigated by Kavak and Köseoğlu (2007). As a result of the study, according to the data obtained from the students who process the issue of resolution balance with the role-play teaching method based on the constructivist learning approach, this teaching

method has advantages such as imagining abstract concepts, performing meaningful learning, performing conceptual change and creating an enjoyable learning environment; On the other hand, it has been found that it has disadvantages such as taking too much time and causing some misconceptions [60].

Öcal and Doğan (2016) aimed to examine the effectiveness of the drama method on the academic achievement of students in their research on support and movement system in science and technology lesson, and to investigate students' views on the use of drama method in science and technology lessons. According to the results obtained from the study, it has been revealed that the use of drama method in science and technology lessons can be a supportive resource for effective learning. However, the qualitative results of the study also showed that the drama method could be effective in increasing classroom interaction and class participation [61].

It was aimed to determine the effect of using drama method in primary school science and technology lesson on students' attitude and motivation levels. When the findings are examined; There was a significant difference in favor of the experimental group between the attitude and motivation posttest scores of the experimental and control groups. In this context, it can be stated that the drama method is more effective in increasing student attitudes and motivations compared to the current science and technology curriculum [62].

Drama method in education based on "Scenario Based Learning Approach" has been investigated by Yaman (2005) to improve the reading comprehension skills of Turkish and non-native Turkish students. The findings showed that there was a significant difference between the experimental and control groups in terms of the total scores obtained from the "reading comprehension" achievement test [63].

The effect of scenario-based learning approach on elementary school students' overcoming their misconceptions and lack of knowledge about inheritance was investigated. In the findings obtained, it was revealed that students had misconceptions about the concept of crossing and they had problems solving related problems, and these learning problems were successfully solved after the scenario-based teaching process. From interviews with students and teachers, it was determined that the learning process increases students' social skills and self-confidence [64].

The importance of raising individuals who can question is a fact accepted by all authorities today. In this direction, integrating the experiences of students in their daily lives with in-class learning will both facilitate learning and make it possible to raise individuals who can question and adapt to changing conditions as aimed. In this context, the effect of educational games containing science stories on students' academic achievement in teaching the electrical unit in our life, which is taught in the primary school 7th grade science and technology lesson, was investigated. As a result of the study, it

was observed that educational games containing scientific stories made a significant difference in favor of the experimental group in the academic achievement of students [65].

In her research titled “The Games Played by Students” by Paino (2001), she concluded that competing organizers are more motivated to the lesson [66].

Knowledge: This study has been prepared within the scope of the seminar course at Trakya University Institute of Science.

4. References

- [1]. F. Önen, *The elimination of the misconceptions of the students about pressure in primary education with a constructive approach*. Unpublished Master's Thesis, Marmara University, Institute of Educational Sciences, Istanbul, (2005).
- [2]. R. Çavuş, B. Kulak, H. Berk, and A. Ö. Kaplan, *Game activities in science and technology teaching and adaptation of games to the course in daily life*. IGEDER, İstanbul, Turkey, (2011).
- [3]. D. Geban, and E. Uzuntiryaki, *Concept mapping and advencing method of mol concept teaching.. III National Symposium on Science Education*, 169-172., (1999).
- [4]. N. Sökmen, H. Bayram, U. Solan, H. Savcı, and A. Gürdal, *The effect of the concept map on the success of science. Marmara University Faculty of Education Journal*, 142–149., (1997).
- [5]. E. Uzuntiryaki, H. Cakir, and Ö. Geban, *The effect of conceptual maps and conceptual change texts on the elimination of students' conceptual misconceptions about "acid-bases".. New Millennium Press Science Education Symposium*, (7–8 September 2001), Istanbul. *Book of Papers*, 281–284, 2001 Maltepe University Faculty of Education, (2001).
- [6]. Ministry of National Education (MEB), *Science Course Curriculum*. Chairman of Board of Education and Discipline: Ankara, (2017).
- [7]. K. Açıöz-Ün, *Active learning*. Educational World Publications, İzmir, 145-146, (2003).
- [8]. M. Mangır, *Importance of the game in the development of the child, Journal of Education for Life*, 26(16), 14-19, (1993).
- [9]. S. Millar, *The psychology of play*, Penguin Books, Middlesex, (1980).

- [10]. E. Bilsoy, *Proposed Games to Increase Grammatical Accuracy and Communicative Influence in English Teaching*, Unpublished Master's Thesis, Middle East Technical University Institute of Social Sciences, Ankara, (1992).
- [11]. F. Kaptan, H. Korkmaz, *Teaching Science in Primary Education*, Anı Publishing, Ankara, (1999)
- [12]. S. Bayat, H. Kilicarslan, and Ş. Şentürk, Examining the impact of educational games on the academic success of seventh-grade students in science and technology, *Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education*, 14(2), 204-216, (2014).
- [13]. F. Önen, S. Demir, and F. Şahin, Science teacher candidates' opinions on the games and the evaluation of the games they prepared. *Ahi Evran University Kirsehir Faculty of Education Journal (KEFAD)*, 13(3), 299-318., (2012).
- [14]. E. Bayırtepe, and H. Tüzün, Effects of game-based learning environments on students' achievements in computer class and perceptions of self-sufficiency, *Hacettepe University Journal of Education*, 33, 41-54., (2007).
- [15]. M. Joy, *Play in early childhood development and education*, Morpa Cultural Publications, İstanbul, (2004).
- [16]. J. Drake, *Planning children's play and learning in the foundation*. David Fulton Publications Ltd, London, (2001).
- [17]. A. Kuzu, N. Ural, *Game choices and effect factoringing on game choices of game players*, 8th International Educational Technology Conference & Exhibition, Anadolu University, Eskisehir, 6-9 May, 2008.
- [18]. E. Kavasoglu, *The effect of game-based instruction of the subject of probability on student achievement in primary education 6th, 7th and 8th grade mathematics course*, Unpublished Master's Thesis, Gazi University, Institute of Educational Sciences, (2010).
- [19]. T.D. Guler, *The effect of teaching the subject of cells and organelles in the 6th grade science and technology course through educational play*, Master's Thesis. Ataturk University Institute of Educational Sciences, Erzurum, (2011).
- [20]. Ş. Kemertas, *Applied general teaching methods*, Birsen Publishing, İstanbul, (1997).
- [21]. L. Kucukahmet, *Planning and evaluation in teaching*. Nobel Publication Distribution, Ankara, (2004).

- [22]. A.E. Lawson, The importance of analogy: a prelude to the special issue, *J. Res. Sci. Teach.*, 30 (10), 1213-1214., (1993).
- [23]. J. Solomon, J. Duveen, L. Scott, and S. McCharty, Teaching about the nature of science through history: Action research in the classroom, *J. Res. Sci. Teach.*, 29, 409-421., (1992).
- [24]. M. Bozoglu, *Influence of the method of playing a role in creating an image about the concept of atoms in elementary school 7th grade students*, Published Master's Thesis, Gazi University Institute of Educational Sciences, Department of Science Teaching, Ankara, (2007).
- [25]. A. Önder, *Educational drama for living learning (techniques and examples of practice with theoretical foundations)*, Epsilon Publishing, İstanbul, (1999).
- [26]. I. San, Creative Drama in Education, *Journal of the Faculty of Educational Sciences*, 23 (2), 573–574., (1990).
- [27]. A. Okvuran, The importance of creative drama education in creating contemporary people and its impact on empathic trend levels, *Ankara University Journal of Educational Sciences*, 27(1), 185–194., (1995).
- [28]. E. Karadağ, *Evaluation of the attitudes of primary school students towards drama method*, Published Master's Thesis, Yeditepe University Faculty of Education, Department of Educational Sciences, İstanbul. (2005).
- [29]. M. Kamen, Creative drama and the enhancement of elementary school student's understanding of science concepts, *Dissertation Abstracts International*, 52(07), 2489., (1992).
- [30]. J. Tveita, *Helping students to understand the electron model for simple circuits by use of a drama model and other untraditional learning methods*. Nesna University College, Norway ,(1998).
- [31]. M.L. Bentley, Improvizational Drama and Nature of Science, *Journal of Science Teacher Education*, 11,1,63-75., (2000).
- [32]. N. Yalım, *The effect of teaching the fourth grade science course with creative drama method on the academic achievements of students*, Unpublished Master's Thesis, Anadolu University Institute of Educational Sciences, Eskisehir, (2003).
- [33]. B. Oğur, *Journey to the internal structure of living things in science lesson, What do I have in my body? How do we perceive our environment? The effect of drama integration in the units on students' science achievement*. Master Thesis, Abant İzzet Baysal University, Institute of Social Sciences, Bolu, (2005).

- [34]. H. President, *the effect of drama method on the elimination of conceptual misconceptions and student motivation in science and technology teaching*, Unpublished Master's Thesis, Karadeniz Technical University Institute of Science, Trabzon, (2006).
- [35]. T. Ünvar, *The effect of teaching with creative drama on the reach of students in the journey unit to the inner structure of the living in the 6th grade science course*, Unpublished Master's Thesis, Selçuk University, Institute of Science, Konya, (2007).
- [36]. H. Çokdar, G.C. Yılmaz, Teaching ecosystems and matter cycles with creative drama activities, *Journal of Science Education and Technology*, 19(1), 80 – 89, (2010).
- [37]. B. T. Can, The effects of using creative drama in science education on students' achievements and scientific process skills, *Elementary Education Online*, 12(1), 120-131, (2013),.
- [38]. A. A. Yıldız, *Teaching English to young students with games*. Unpublished Master's Thesis, Gazi University Institute of Educational Sciences, Ankara, (2001).
- [39]. B. Şen-Gümüş, *The effect of science and technology education with scientific stories on students' science attitudes and scientist images (Unpublished Master's Thesis)*, Ankara, (2009).
- [40]. C. Milne, Philosophically correct science stories? Examining the implications of heroic science stories for school science, *Journal of Research In Science Teaching*. 35(2), 175-187., (1998).
- [41]. N. Özsoy, Z. F. Koçak, , İ. Engin, A. Engin, *Special triangles*, IX. Academic Informatics Conference Papers, Dumlupınar University, Kütahya, (2007).
- [42]. K.U. Açıöz, *Active learning*, Cognition Publications, İzmir, (2007).
- [43]. B. Aksoy, *Problem-based learning seminar presentation*. Istanbul Technical University, (2007), received on 09.03.2008. <http://www.ins.itu.edu.tr/şfm/etkinogretim/PDO/kavramsal%202.pdf> address,
- [44]. T. Titiz, *Memorized Education "Roadmap"*, White Publications, Ankara, (1999).
- [45]. N. Ergin, N. Bayram, , Z. Alper, K. Selimoglu, N. Bilgel, Domestic violence: a tragedy behind the doors, *Women Health*, 42, 35-51., (2005).

- [46]. S. Gençer, O. Karamustafaoglu, *Student opinions on the teaching of stagnant electricity through educational games*, Journal of Research-Based Activity (ATED), 4(2), 72-87, (2014)
- [47]. M. Demir, *The effect of the processing of the systems unit in our 7th grade body with a game-based learning approach on students' academic achievement and attitudes towards science and technology lesson*, X. National Congress of Science and Mathematics Education, Nigde University, Nigde, (2012).
- [48]. E.Yıldız, U. Simsek, H. Araz, The effect of the use of educational play method on the circulatory system on students' academic success and motivation for science learning, *Mustafa Kemal University Journal of The Institute of Social Sciences*, 13(36), 20-32., (2016).
- [49]. F.Ş. Ören, D.E. Avcı, The effect of teaching with educational play on academic achievement in the science course "solar system and planets", *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 18, 67-76., (2004).
- [50]. S. Kaya, A. Elgün, The impact of science teaching supported by educational games on the academic success of elementary school students, *Kastamonu Journal of Education*, 23(1),329-342.,(2015)
- [51]. F. Eroglu, F. Ö. Karatas, *Hoxha Ahmet Yesevi International Turkish World Congress of Educational Sciences and Social Sciences*, (2016).
- [52]. S. Bayat, H. Kilicarslan, Ş. Şentürk, Science and Technology course examines the effect of educational games on the academic success of seventh-grade students, *Abant İzzet Baysal Journal of Faculty of Education*, 14(2), 204-216.,(2014).
- [53]. U. Bozoglu, *the effect of game-based teaching on student success on the relationship between the student and the field of mathematics in the 7th gradeof secondary school*, Ondokuz Mayıs University Institute of Educational Sciences, Master's Thesis, Samsun, (2013).
- [54]. L. Hanbaba, L.M. Bektas, Impact of play teaching method on life knowledge course success and attitude. *Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education*, 11(2), 115-126., (2011).
- [55]. S. Moğol, T. Taşkın, Opinions of teacher candidates on the use of creative drama as a method of teaching physics subjects, *Journal of Gazi Educational Sciences*, 2(3), 193–210., (2016).
- [56]. H. Kahyaoglu , Y. Yavuzer , M. N. Aydede, Impact of creative drama method on academic success in the teaching of science, *Turkish Journal of Educational Sciences*, 8(3), 741-758., (2010).

- [57]. K. Selvi, A. Ozturk, Teaching science through creative drama, *Education and Science*, 25(116), 42-46, (2000).
- [58]. P. Özdemir, T. Üstündag , Creative drama training program for renowned scientists in science and technology, *Primary Education Online*, 6(2), 226-233., (2007).
- [59]. N. Kavak, The effect of the role-playing teaching method on the image formation of elementary school 7th grade students about the particulate nature of matter, *Journal of Gazi Faculty of Education*, 27(2), 327-339., (2007).
- [60]. N. Kavak, F. Köseoglu, Advantages and disadvantages of role playing teaching method based on restructuring learning approach, *Journal of Gazi Faculty of Education*, 27(2), 309-32., (2007).
- [61]. E. Öcal, A. Dogan, The effect of instructional drama method on 6th grade students' academic achievement in science lesson., *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 3(2), (2016).
- [62]. U. Ormancı, S. Özcan, The effect of the using drama method in primary school science and technology courses on student attitude and motivation, *Pegem Journal of Education and Training*, 4(4), 23-40., (2014).
- [63]. B. Yaman, The effect of drama method in education based on scenario-based learning approach on reading comprehension of primary school fifth grade students, *Çukurova University Journal of Social Sciences Institute*, 14(2), 465-482, (2005).
- [64]. L.C. Özsevgeç, Y. Kocadağ, Effects of scenario-based learning approach on the elimination of students' mistakes in inheritance, *Hacettepe University Journal of Education*, 28(3), 83-96, (2013).
- [65]. H. Coskun, B. Akarsu, İ. A. Karipe, The effects of educational games based on science stories on students' academic achievements in science and technology classroom, *Journal of Ahi Evran University Kirsehir Education Faculty (KEFAD)*, 13(1), 93-109., (2012).
- [66]. P. Paino, Games students play, *Science Teacher*, 68(4), 28-30., (2001).

İletişim ve Çalışma Gönderim e-mail adresi:
insackongre@gmail.com

